

Анатолий Приставкин

Пренощува облачето златно

Посвещавам тази повест на всички нейни приятели, които
приеха като свое това безпризорно дете на литературата и не
позволиха на нейния автор да изпадне в отчаяние.

I

Тази дума изникна от само себе си, както в полето се ражда вятър.

Роди се, прошумоля, преброди близките и далечните кътчета на интернетата: „Кавказ! Кавказ!“ Какъв Кавказ? Откъде се взе? Ами да, никой не можеше да ти обясни като хората.

Пък и чие ли беше това шантаво хрумване да говори в нашето кално и прашно Подмосковие за някакъв Кавказ, дето сирашката пасмина го знаеше само от четенето на глас в училище (нали нямаше учебници!), че съществува, по-точно, съществувал е през някакви далечни, мъгляви времена, когато чернобрадият шурав планинец Хаджи Мурат пушкар враговете си, когато предводителят на мюридите, имамът Шамил, се отбранявал в обсадената крепост, а руските войници Жилин и Костилин страдали в дълбоката яма.

Имало и един Печорин, излишен човек, и той се разкарвал из Кавказ.

А и цигари има такива! Едното от Кузминчетата ги зърна у някакъв ранен подполковник от санитарния влак, дето стоя сума време на гарата в Томилино.

На фона на снежнобели планински зъбери препуска ли, препуска конник с черно наметало, на див кон. Какво ти препуска, направо лети във въздуха. А под него с разкритен, бодлив шрифт пише „КАЗБЕК“.

Мустакатият подполковник с превързаната глава, млад хубавец, поглеждаше напетата медицинска сестричка, която бе изскочила да разгледа гарата, и многозначително почукваше с нокът по картонената цигарена кутия, без да забелязва, че до него, зяпнал от почуда и стаил дъх, е вперил очи в скъпоценната кутия мъничкият дрипльо Колка.

Беше търсил около ранените коричка хляб, а видя: „КАЗБЕК“!

Добре де, какво общо има Кавказ? Мълвата за него?

Нищо.

Да се чуди човек как се пръкна тази островърха, заискрила с блестящия си леден скат думичка там, където беше невъзможно да се пръкне: сред приятските делници, без дървце за печката, вечно гладни. Целият напрегнат живот на децата се въртеше около някое замръзнало картофче, около две картофени обелки и – като връх на желанията и мечтите – около коричката хляб, за да просъществуваш, да си жив поне още един военен ден.

Най-заветната, пък и неосъществима мечта на всеки от тях беше поне веднъж да проникне в светая светих на интерната: ХЛЕБОРЕЗАЧНИЦАТА – ей с такива букви трябва да го напишем, защото тази думичка стоеше пред очите на децата по-високо и по-недостижимо от някакъв си КАЗБЕК!

А за там определях, както сигурно бог определя, да речем, хората за рая! Най-избраните, най-късметлиите, а може да се каже и така: най-щастливите на земята!

Кузминчетата не бяха от тях.

И през ум не им минаваше, че някой ден може да влязат там. Наrejaха се шайкаджиите, онези, дето, избягали от милицията, царуваха по онова време в интерната, та и в цялото селище.

Да проникнеш в хлеборезачницата, но не като онези, избраните – като стопанин, а като мишле, за секундичка, за миг само – ето каква бе мечтата! С едно оченце, наяве да погледаш цялото огромно богатство на този свят във вид на струпани върху масата грапави самуни.

И – да вдишаш, не с гърди, с корем да вдишаш опияняващия, зашеметяващия аромат на хляб...

И толкоз! Нищо повече!

За никакви трошици, които не може да не остават след струпаните, след хрупкаво отъркалите грапавите си хълбоци самунчета – не мечтаеха. Нека ги излапат избраните, да им е сладко! Принадлежат им по право!

Но както и да се лепяха по обкованите с ламарина врати на хлеборезачницата, това не можеше да замени на братя Кузмини фантазмагоричната картина, която се пораждаше в главите им – ароматът не проникваше през ламарината.

А да се озоват зад тази врата по редовния път нямаха ни капчица надежда. Това бе абстрактна фантастика, а братята бяха реалисти. Впрочем и конкретната мечта не им беше чужда.

И ето до какво докара тази мечта Колка и Сашка през зимата на четирийсет и четвърта година: да влязат в хлеборезачницата, в царството на хляба, по какъвто и да е начин... По какъвто и да е.

През тези особено безрадостни месеци, когато беше невъзможно да се намери измръзнал картоф, за троха хляб пък да не говорим, те просто нямаха сили да минават покрай къщичката, покрай железните врати. Да минеш и да знаеш, почти живописно да си представиш как там, зад сивите стени, зад мътния, но също осигурен с решетка прозорец действуват избраните, с ножа и везните. И кълцат, режат, мачат клисавия

недопечен хлябец, изсипват с шепа в устата си топлите възсолени трохи, а по-едрите късчета запазват за главатаря.

Слюнки кипваха в устата. Присвиваше те коремът. Главата ти се размътваше. Досяваше ти се да завиеш, да закрещиш и да блъскаш, да блъскаш по тази желязна врата, да отключат, да отворят, да разберат най-сетне: нали и ние искаме! Пък после, ако щат, в карцера да те пратят, където щат... Да те накажат, да те набият, да те убият... Ама първо да ти покажат, поне от вратата, как той, хлябът, е струпан като планина, като връх, като Казбек върху изпокълпаната от ножовете маса... Как мирише!

Тогава вече ще може да се живее. Тогава ще има вяра. Щом хлябецът е цяла планина, значи светът съществува... И може да се търпи, и да се мълчи, и още да се живее.

А от мъничката дажбаца, дори с добавката, забучена на нея с клечка, гладът не намаляваше. Усилваше се.

Веднъж една глупава учителка захвана да чете на глас откъс от Толстой, в тоя откъс остаряващият Кутузов през войната яде пиле, яде с досада, почти, с отвращение дъвче коравото крилце...

Тази сцена вече се видя на децата прекалено фантастична! Ама че измишльотини! Крилце не му се ядяло! Че те за едно оглозгано кокалче от това крилце биха хукнали през девет земи в десета! След това четене на висок глас още повече ги присвиха стомасите и те завинаги загубиха вяра в писателите: щом пишат, че някой не ще да яде пиле, значи така са се ояли, та са загубили всякаква мярка!

Откак изгониха от интерната най-големия бандит, Кукумявката, много и най-различни едри и дребни разбойници минаха през Томилино и тук, далеч от любимата милиция, свиваха за през зимата свое временно бандитско гнездо.

Неизменно оставаше едно: силните излапваха всичко и оставяха на слабите трохи, мечти за трохи, като стягаха дечурлигата в сигурните мрежи на робството.

За една коричка те се продаваха в робство за месец, за два.

Предната коричка, дето е по-препечена, по-черна, по-дебела, по-сладка, струваше два месеца, на самун тя би се казвала горна, но нали тук говорим за дажбата, за миниатюрната филийка, която, поставена на масата, изглежда като прозрачно листче; задната пък – по-бледичката, по-хилавката, по-тънката – един месец.

А кой ли не помнеше как Васка Пумпалката, връстник на Кузминчетата, и той на единайсет, преди да си дойде неговият роднина от

фронта, веднъж за една задна коричка слугува половин година. Даваше си всички чорби, а ядеше пъпките на дърветата, та да не се гътне.

През тежките времена се продаваха и Кузминчетата. Но се продаваха винаги заедно.

Наистина, ако двете Кузминчета можеха да се съберат в едно, тогава в целия Томилински интернат сигурно нямаше да имат равни по възраст, а може би и по сила.

Но Кузминчетата и така си знаеха предимството.

С четири ръце по-лесно се мъкне, отколкото с две; с четири крака се бяга по-бързо. За четирите очи пък да не говорим, къде-къде са позорки, когато трябва да се грабне нещо, оставено без надзор!

Докато двете очи са заети с това, другите две пазят и за двамата. Освен това успяват да следят някой да не чопне нещо тяхно – дреха, тюфлека изпод другия, докато спи и сънува картинки из живота на хлеборезачницата! Щото и такава приказка имаха: какво, вика, си раззнавал хлеборезачницата, като те обират!

А комбинациите от двете Кузминчета бяха безброй! Пипнат, да речем, някого от двамата на пазара, повлекат го към пандиза. Единият хленчи, пищи, белким трогне някого, а другият привлича вниманието. Дорде погледнат втория, първият хоп – изчезнал. И вторият – подире му! И двамата братя са бързи и хлъзгави като змиорки, изпуснеш ли ги веднъж, после върви ги гони.

Очите виждат, ръцете грабват, краката отнасят надалеч...

Но нали нечие пипе трябва предварително да измъдри всичко... Без стабилен план: как, къде и какво да се чопне – трудно се преживява!

Двете глави на Кузминчетата измъдрия различно.

Сашка, като човек съзерцателен, спокоен, кротък, беше спец по идеите. Как, по какъв начин се раждаха те в него, и той не знаеше.

Колка, пъргав, сръчен, практичен, с мълниеносна скорост прещракваше как тези идеи да се превърнат в реалност. Тоест в доходи. Или още по-точно: да се набара лапачка.

Ако Сашка например кажеше, почесвайки русолявото си теме, защо, да речем, не полетим за луната, там е пълно с кюспе. Колка не би отвърнал веднага: „Не.“ Първо би обмислил хубавичко тая идея за луната, с какъв дирижабъл ще трябва да отлетят за там, а после би попитал: „Че защо? Можем да задигнем и по-наблизо...“

Но се случваше Сашка само мечтателно да погледне Колка и она

като по радио да улови от ефира мисълта му. И веднага да чатне как ще се осъществи.

Златна глава имаше Сашка, не глава, ами Дворец на съветите! Братята го бяха виждали на картинка. Разните американски небостъргачи на сто етажа се свиват под него. Щото ние сме най-първите, най-високите!

А Кузминчетата бяха първи в друго. Те първи разбраха как да преживеят зимата на четирийсет и четвърта и да не изпукат.

Когато се е правила революцията в Питер, сигурно освен пощата, телеграфа и гарата нашите не са забравили да завземат с атака и хлеборезачницата!

Вървяха си покрай хлеборезачницата двамата братя, не за пръв път, между другото. Но тоя ден пък вече хич не се издържаше! Нищо че такива разходки само усилваха мъченията им.

„Ох, страшно съм гладен... Вратата ще заръфам! Иде ми да се налапам със замръзналата пръст под прага!“ – ей тези думи сами се изплъзнаха от езика. От езика на Сашка... и внезапно го осени идеята. Защо да я яде, като може... Може... Да, да! Именно! Като тя може да се изкопае!

Ще копаят! Ама, разбира се, ще копаят!

Не го произнесе, само погледна Колка. А Колка моментално прие сигнала, врътна глава, всичко оцени и прехвърли вариантите. Но и той не произнесе нищо гласно, само очите му хищно блеснаха.

Който го е изпитал, ще повярва: на света няма по-изобретателен и но-целеустремен от гладния човек, още повече, ако е приютско дете, през войната тренирало мозъка си къде и какво може да се докопа.

Без изобщо да си продумат (тук е гладник до гладника, ще чуят, ще се разбъбрят и тогава край на всяка, дори на най-гениалната идея на Сашка!), братята поеха направо към най-близката барачка, на стотина метра от сградата, а от хлеборезачницата – на двайсетина. Намираше се тъкмо на гърба на хлеборезачницата.

В бараката братята се огледаха. Едновременно впериха очи в най-отдалечения ъгъл, където зад купчината нахвърлени железарии, зад натрошените тухли, се намираше скривалището на Васка Пумпалката. Навремето, когато в бараката държаха дървата за горене, единствени Кузминчетата бяха научили: тук се криеше чичо Андрей, войникът, дето му задигнали оръжието.

Сашка попита шепнешком:

– Не е ли далече?

– Че има ли къде по-отблизо? – попитала свой ред Колка.

И двамата разбираха къде е по-отблизо.

Доста по-лесна работа беше да се счупи катинарът. Хем по-малко труд, хем по-бързо. Защото силиците им бяха на свършване. Но други вече бяха опитвали да трошат катинара на хлеборезачницата, не само на Кузминчетата беше хрумвала тази велика идея. И дирекцията окачи огромен кофар! Тежък десетина кила!

Само с граната можеше да се разбие. Такъв да го окачиш отпред на танка – нито един вражески снаряд няма да засегне този танк.

А след оная несполука на прозорчето сложиха решетка, хем от такива дебели пръти, че ни секач, ни лост ги лови – само кислород, ако имаше!

Колка беше премислил и тая работа с кислород, на едно място беше хвърлил око на карбид. Ама можеш ли го пренесе, че и да го запаши, очи наоколо колкото щеш.

Само под земята няма чужди очи!

А другият вариант – изобщо, да се откажат от хлеборезачницата – никак не задоволяваше Кузминчетата.

Нито магазинът, нито пазарът, камо ли пък частните къщи – сега нищо не ставаше за сдобиване с храна. Вярно, и такива варианти се рояха в главата на Сашка. Лошото беше, че Колка не виждаше начин за реалното им изпълнение.

В магазинчето цяла нощ има пазач, един дръпнат дядка. Не пие, не спи, стига му и денят. Не пазач, ами зло куче.

В къщите наоколо – пълно с бежанци. А с храната – тъкмо обратното. И те се чудят откъде да чопнат нещо.

Кузминчетата си бяха набелязали една къщичка, ама още по времето на Кукумявката по-големите я бяха пребарали.

Вярно, не пипнаха нищо свястно: само парцали и шевна машина. После тук, в тая барака, гаменорията въртя поред машината, докато не й падна ръчката, накрая и цялата стана на парчета.

Не беше въпросът за машината. За хлеборезачницата беше. В нея не везните, не теглиликите – а само хлябът, единствено той хвърляше в трескав размисъл главите на двамата братя.

И излизаше следното: „В наше време всички пътища водят към хлеборезачницата.“

Крепост, а не хлеборезачница. Ала знайно е, че няма крепост, тоест хлеборезачница, която едно гладно приютско дете да не може да превземе.

Когато настъпи дълбока зима, когато цялата тайфа, останала без

надежди да намери на гарата или на пазара каквото и да било за ядене, зъзнеше около зиданите печки, отривайки от тях задник, гръб, тил, попивайки десетинките от градуса и уж сгривайки се – мазилката беше изтрита чак до тухлите, – Кузминчетата пристъпиха тсъм реализацията на своя невероятен план. Именно в невероятността му се криеше залогът за успех.

Те започнаха нулевия цикъл, както би нарекъл работата им опитен строител, с помощта на крив лост и парче шперплат от скривалището в ъгъла на бараката.

Вкопчени в лоста (ето я ползата от четирите ръце!), те го вдигаха и го блъскаха с тъп звук в замръзналата пръст. Първите сантиметри бяха най-тежките. Земята тътнеше.

Върху парчето шперплат отнасяха пръстта в другия край на бараката, докато там се образува цяло хълмче.

Сега ходеха на училище поред и поред копаеха: единия ден Колка чоплеше пръстта, другия ден – Сашка.

Онзи, чийто ред беше да учи, седеше два часа за себе си (Кузмин? Кой Кузмин си ти? Николай ли? Ами къде е другият, къде е Александър?), а после се представяше за брат си. Излизаше, че двамата са били на училище, поне половината часове. Пък и никой не настояваше да стоят в клас през цялото време! Няма ли да им дойде много! Важното беше да не ги оставят без обед в дома!

Виж, там, на обед или на вечеря, не дават да ядеш на смени, чакалите ти го грабват моментално, и следа не остава. Тъй че зарязваха копаенето и тръгваха заедно към стола като в атака.

Никой не пита, никой не се интересува: Сашка ли лапа или Колка. Тук са едно: Кузминчетата. Ако случайно някой е сам, все едно че е половинка. Но поотделно ги виждаха рядко, може да се каже, изобщо не ги виждаха!

Заедно ходят, заедно ядат, заедно лягат да спят.

А бият ли ги, бият и двамата, първо оня, който им падне по-рано в тази проклета минута.

II

Копаенето беше в разгара си, когато странните слухове за Кавказ завладяха всички умове.

Безпричинно, но упорито из различните краища на спалното помещение ту по-тихо, ту по-силно се повтаряше едно и също. Че ще вдигнат интерната от уютното местенце в Томилино и всичките накуп, до един, ще ги прехвърлят на Кавказ.

И възпитателите, и този глупак готвача, и мустакатата музикантка, и сакатия им директор... („Сакат в главата!“ – подмятаха тихичко зад гърба му.)

С една дума, всички ще откарат.

За това се говореше много, предъвкваша вестта като ланшни картофени обелки, но никой не си представяше как е възможно да откарат в някакви планини цялата тази дива орда.

Кузминчетата кой знае колко не даваха ухо на тези дрънканици, още по-малко им вярваха. Нямаха време. Целеустремено, фанатично дълбаеха своя тунел.

Пък и какво да приказват толкова, дори глупакът е наясно: невъзможно е да откараш където и да било едно приютско дете, ако то не иска! Няма да ги затворят в клетка като Пугачов, я!

Още в началото на пътя дрипльовците ще се пръснат където им видят очите, па иди, че ги търси!

Ако пък, да речем, успеят да придумат някого, на она ми ги Кавказ лошо му се пише. Ще го оберат до шушка, ще го оглозгат до последното клонче, камъче по камъче ще изравнят със земята техния Казбек... В пустиня ще го превърнат! В Сахара!

Ей така смятаха Кузминчетата и отиваха да дълбаят?

Единият чоплеше пръстта с желязна пръчка, вече беше станала рохкава, сама се къргеше, а другият я изнасяше с ръждива кофичка навън. Идеше пролетта, когато стигнаха до тухлените основи на сградата, където се намираще хлеборезачницата.

Веднъж Кузминчетата седяха в дъното на своя тунел.

Тъмночервените, със синкав оттенък, старовремски тухли се трошаха трудно, кървава беше битката за всяко късче. По ръцете им се издуха мехури. Отгоре на всичко се разбра, че с неудобно да се кърти

отстрани с лоста.

В тунела нямаше къде да се обърнеш, пръстта се ронеше във вратовете им. Газеничето, скалъпено от шишенце за мастило, което бяха откраднали от канцеларията, разяждаше очите им.

Е да, отначало имаха истинска свещичка, восъчна, и нея бяха откраднали. Но самите братя си я изядоха. Не издържаха веднъж, червата им се късаха от глад. Спогледаха се, погледнаха и светицата, вярно, мъничка беше, ама все беше нещо. Разрязаха я на две и я сдъвкаха, само фитилчето не ставаше за ядене.

Сега кадеше една връвчица, усукана от парцалче: в стената на тунела направиха вдлъбнатина – Сашка се сети, – оттам газеничето мъждееше синкаво, светлината беше по-малко от саждите.

Двете Кузминчета седяха грохнали, потни, изчернени, подпрели брадички на коленете.

По едно време Сашка попита:

– Какво става с Кавказ? Приказват ли?

– Приказват – отговори Колка.

– Ще ни карат ли натам? – Тъй като Колка не отговори, Сашка продължи: – А ти какво ще кажеш? Ходи ли ти се?

– Къде? – попита брат му.

– На Кавказ!

– За кво ми е?

– Бе знам ли... Интересно е.

– На мене ми е интересно да стигна ей там! – И Колка злобно трясна с юмрук по тухлите. Там, на метър или два от юмука му, се намираще мечтаната хлеборезачница.

Върху масата, накълцана от ножовете, просмукана с възкисела миризма на хляб, са самуните: много сивкаво-златисти самуни. Кой от кой по-хубав. Една коричка да отчупиш – стига ти. Ще я поосмучеш, ще я глътнеш. А след коричката – цял вагон срединка, късай и лапай.

Никога в живота си Кузминчетата не бяха държали в ръце цял самун хляб! Не бяха пипвали дори.

За виждане, виждали бяха, вярно, отдалече – когато сред навалищата в магазина го даваха срещу купоните, след като го претеглеха на кантара.

Мършава продавачка без възраст грабваше разноцветните купони: работнически, за служещи, за хора На издръжка, детски, само хвърляше, един поглед – имаше опитен, точен окомер – на печатчето от обратната страна, където беше написан номерът на магазина, макар че сигурно

познаваше прикрепените към нея клиенти поименно, правеше с ножичката „кръц-кръц“ – по две – по три купончетата падаха в чекмеджето. В това чекмедженце бяха събрали хиляда, цял камион такива купончета с цифрички: 100, 200, 250 грама.

Но всеки купон, че и два, и три да събереш, представляваше само малка част от целия самун, продавачката икономично отрязваше с острия нож неголямо парче. Че и тя нищо не беше спечелила от работата с хляба, съсухрила се беше, вместо да надебелее!

Обаче колкото и да гледаха братята с четирите си очи, в тяхно присъствие никой не бе успял да изнесе от магазина цял, недокоснат от ножа самун!

Цял – то е такова богатство, че да те е страх да го помислиш!

Но пък какъв, ли рай ще е пред очите ти да има не един, не два, а три самуна! Истински рай! Най-истинският! Благословиеният! И хич не ни е притрябвал никакъв си Кавказ!

Още повече че този рай е досама тях, понякога през тухлената стена се чуват неясни гласове.

Макар и ослепели от саждите, оглушали от пръстта, от попа, от нечовешките усилия, във всеки звук братята чуваха едно: „Хляб. Хляб...“

В такива минути братята не копаят, да не са луди. Когато отиват към бараката, не си жаят краката да обиколят покрай железната врата, за да са сигурни, че онова десеткилограмово катинарище си е на мястото: то се вижда от цял километър!

Чак след това се напъхват да рушат тия проклети основи.

Строили са здраво навремето, отде да знаят, че един ден някой ще ги охули как ли не за яката зидария.

Ама успеят ли Кузминчетата, разкрие ли се пред възхитените им очи цялата хлеборезачница във вечерния здрач – тогава, кажи го, вече ще са в рая.

Тогава... Наясно бяха братята какво ще стане тогава. Две, глави го бяха премисляли, ей, не една.

Едно хлебче, само едно, ще изядат на място. За да не им призлее от това богатство. А още две ще отнесат и ще скрият на сигурно, място. В това отношение грешка нямат. Значи, само три самуна. Останалото, колкото и да им се иска, няма да пипнат. Инак озверелите хлапетии ще вдигнат интерната във въздуха.

А три самуна – то е точно толкова, колкото им крадат всеки ден според сметките на Колка.

Една част отива за смахнатия готвач, всички го знаят, че е смахнат

– и е лежал в лудница. Инак нагъва също като нормален. Друга част крадат хлеборезачите и ония чакали, дето се усукват около хлеборезачите. А най-голямата част се отнася на директора, за неговото семейство и за неговите кучета.

Но покрай директора ядат не само кучетата, не само добичетата, лапат и сума ти роднини и хрантутници. И за тях от интерната се влачи, влачи, влачи... Самите деца им влачат. Но тези, дето влачат, също докопват по някой зальк.

Кузминчетата точно бяха пресметнали, че заради три самуна началството няма да вдигне шум. То няма да ги изгладува, ще ги отнемат от хлапетата. И толкоз.

Нямат интерес да довтаса комисия от районния отдел по просветата (Нали и тях трябва да хранят! А гърлата им ей такива!), па да захване разследване защо се краде, защо деца та не изяждат каквото им се полага и защо тия зверове, кучетата на директора, са станали колкото телета.

Но Сашка само въздъхна, като погледна натам, където сочеше юрукът на Колка.

– Не-е... – произнесе замислено. – Интересно си е. Интересно е да видиш планините. Сигурно са по-високи от нашия дом? А?

– Е, че кво? – пак попита Колка, страшно беше гладен. – Я стига с тия планини, каквито и да са. – Струваше му се, че през пръстта долавя миризмата на пресен хляб.

Двамата помълчаха малко.

– Днес учихме някакво стихотворение – спомни си Сашка, който през този ден беше ходил на училище за двамата. – Михаил Лермонтов, „Скалист връх“ се казва.

Сашка не помнеше всичко наизуст, макар че стихотворението беше кратко. Не като „Песен за царя Иван Василиевич, за младия опричник и за храбрия търговец Калашников“... Уф! То само заглавието му половин километър! За стихотворението пък да не говорим!

Сашка беше запомнил само два реда от стихотворението „Скалист връх“.

Пренощува облачето златно
на гърдите на върха скалисти...¹

1. Стиховете преведе Йордан Велчев.

– За Кавказ ли е? – равнодушно попита Колка.

– Аха. Нали е за връх...

– И той ако е толкова проклет като... – И Колка пак тупна с юмрук по основата. – Този твой връх!

– Не е мой!

Сашка млъкна, замисли се.

Той вече отдавна не мислеше за стихотворението. Нищо не разбираше от стихове, то какво ли да им разбираш. Ако ги четеш на пълен стомах, може и да ти се видят интересни. А как ги тормози оная рошава-та в хора, ама ако не ги лишаваха от ядене, отдавна да са се чупили от тоя хор. Притрябвали са им песните и стихотворенията... Дали пееш или декламираш, все за лапачката мислиш. Гладна кокошка само просо сънува!

– Е, та какво? – внезапно попита Колка.

– Какво „както“? – повтори след него Сашка.

– С онзи връх какво е станало? Паднал ли е или не?

– Не знам – отговори някак глупаво Сашка.

– Как да не знаеш? Ами стихотворението?

– Какво стихотворението... Онова там... Как беше... Облакът, значи, се натъкнал на скалата...

– Както ние на основите ли?

– И такава, подремнал... отлетял...

Колка подсвирна.

– И само толкоз??

– Толкоз.

– Ама че тъпотии измислят! Един за пилето, друг за разни облаци...

– Аз пък какво съм крив! – на свой ред се ядоса Сашка: – Да не съм го писал аз? – Но не беше много ядосан. Нали сам си беше виновен: размечта се, не чу какво обясняваше учителката.

Изведнъж в часа си представи Кавказ, където всичко е различно от тяхното вмирисано Томилино.

Върхове, високи колкото техния дом, а между тях навсякъде хлеборезачници. И нито една не е заключена. Няма нужда да копаяш: влизаш, претегляш си сам, сам си го изяждаш. Излизаш, гледаш – друга хлеборезачница, и тя без катинар. И всички хора облечени с черкезки, все мустакати, весели. Гледат как Сашка се радва на яденето, усмихват се, потупват го по рамото. „Якшъ“ – казват. Или нещо друго! Но само в смисъл: „Яж, повече яж, ние имаме много хлеборезачници!“

Беше лято. На двора зеленееше трева. Никой не изпращаше Кузминчетата освен възпитателката Ана Михайловна, пък и тя май не мислеше за тяхното заминаване, беше вперила някъде над главите им студентите си сини очи.

Всичко стана неочаквано. Предвиждаше се да изпратят двама големи, най-закоравелите, но те тутакси се чухиха, както се казва, изпариха се, а Кузминчетата, напротив – казаха, че искат да заминат за Кавказ.

Пригответяха нови документи, за тях. Никой не се поинтересува защо изведнъж решиха да заминат, какво тъй подгони нашите братя към далечните краища. Само възпитаниците от малката група идваха да ги видят. Заставаха на вратата, сочеха ги с пръст и казваха: „Ей тия са!“ И след пауза: „За Кавказ!“

Те си имаха сериозна причина да заминат, слава богу, никой не се досещаше каква е.

Една седмица преди тези събития, не щеш ли, рухна тунелът под хлеборезачницата. Събори се на най-видното място. А с него рухнаха и надеждите на Кузминчетата за друг, по-добър живот.

Когато си тръгнаха вечерта, уж всичко беше наред, вече и стената привършваха, оставаше само да пробият пода.

А на сутринта изскочиха от дома и гледат: директорът и целият кухненски персонал се струпали, дивят се: какво е това чудо, под стената на хлеборезачницата земята хлъгнала.

И се сетиха: леле-мале. Някой е копал тунел!

Под тяхната кухня, под тяхната хлеборезачница е изровен тунел!

Такова нещо още не беше се случвало.

Започнаха да викат възпитаниците един по един при директора. Докато изредят големите, хич през ум не им минаваше за малките.

Извикаха за консултация военни сапъори. Възможно ли е, запитаха ги, децата сами да изровят такова нещо?

Сапъорите огледаха тунела, изминаха го от бараката до хлеборезачницата отвътре, дотам, където се беше срутил. Отръскаха се от жълтия пясък, разпериха ръце: „Невъзможно е, без техника, без специална подготовка е невъзможно да се прокопае такова метро. Тук и за опитен войник има цял месец работа, и то му трябват всички специални инструменти, спомагателни средства... А деца... Че то ние бихме ви ги грабнали, щом са способни на такива чудеса!“

– Абе знам ги аз, чудотворци са, и още какви! – мрачно каза директорът. – Ще го намеря аз обаче тоя вълшебен творец!

Братята бяха тук, сред другите възпитаници. Всеки от тях знаеше за какво мисли другият.

Двете Кузминчета мислеха, че ако се започнат сериозни разследвания, нишките неминуемо ще стигнат право при тях. Нали те непрекъснато се навъртаха тъдява; нали те липсваха, когато другите се лепяха до печката в спалното помещение!

Очи наоколо – много! Един, втори ако не е видял, третият е видял.

После, нали оная вечер оставиха в тунела газеничето си и най-важното, училищната чанта на Сашка, с нея пренасяха пръстта до гората.

Нищо и никаква чантичка, ама намерят ли я – капут за братята! Тъй и тъй ще се наложи да бягат. Не е ли по-добре сами, спокойничко, да вдигнат платна към неизвестния Кавказ? Още повече че две места се бяха освободили.

Разбира се, Кузминчетата нямаха дори представа, че в някаква щастлива минута нейде из областните организации се бе родила тази идея за разтоварването на краймосковските интернати, които през пролетта на четирийсет и четвърта година бяха вече стотици в областта. И то без да броим безпризорните, които живееха където им падне и както им падне.

С освобождаването на богатите кавказки земи от врага се отваряше възможност с един замах да се решат всички въпроси: да се отпратят подалеч излишните гърла, да се сложи край на престъпността, пък, кажи го, да се направи добро и на децата.

И на Кавказ, то се знае.

Така обясниха на децата: ако искате да си натъпчете стомасите, заминавайте. Там има всичко. Има хляб. Има картофи. И дори плодове, каквито нашите чакали не са и помирисвали.

Тогава Сашка каза на брат си: „Искам плодове... Такива, дето тоя... Дето идва... нали разправяше.“

На което Колка отговори, че тъкмо картофите били плод, той бил сигурен. Плод бил и техният директор, само че скапан. Колка чул с ушите си как един от сапъорите на тръгване казал тихо, като посочил директора: „Ама и тоя е един скапаняк... Крие се от войната зад гърба на децата!“

– Ще се нафраскаме с картофки! – каза Сашка.

А Колка веднага отговори, че когато закарат чакалите в такъв богат край, където има всичко, той веднага ще обеднее. На, той чел в една

книжка, че скакалците, дето са къде-къде по-дребни от всеки сирак, начоколят ли се на някое място, подире им остава гола пръст. Хем стомасите им не са като нашите, не ядат всичко наред. Падат си по онова, как беше... по плодовете. А на нас ни дай корени, стъбла, листа, цветове – излапваме ги...

Но все пак Колка се съгласи да заминат.

Два месеца се разтакаваха, докато ги качат на влака.

В деня на заминаването ги заведоха до хлеборезачницата, естествено, до прага. Отпуснаха им по една дневна дажба. А за из път – нищо. Щото вие, нали, тепърва ще дебелеете, отивате при хляба, как тъй и ние ще ви даваме!

На излизане от двора братята внимаваха да не поглеждат към трапа под стената, дето остана след срутването.

А този трап ги привличаше.

Като се преструваха, че нищо не знаят, те мислено се сбогуваха и с чантата, и с газеничето, и с целия си роден тунел, където бяха преживели толкова дълги зимни вечери при мъждивата светлина на кадящото фитилче.

С дажбите в джобовете, притискайки ги с ръка, братята отидоха при директора, така им бяха заръчали.

Директорът беше седнал на стълбището пред своята къща. Беше по брич, но без фланелка и бос. За късмет кучетата ги нямаше наблизо.

Без да става, той погледна братята и възпитателката и чак сега сигурно си спомни за какво са дошли.

Изпъшка, надигна се, помами ги с кривия си показалец.

Възпитателката ги подтикна отзад и Кузминчетата направиха няколко плахи крачки към него.

Директорът не биеше, но децата се страхуваха от него. Много силно крещеше. Пипне някой от възпитаниците за яката, па кресне: „Без зуска, без обед, без вечеря!“

Пак добре, ако ги изреди веднъж. Ами ако повтори или потрети?

Сега директорът май беше в добро настроение.

Понеже не знаеше как се казват братята, пък и не познаваше никого в интерната, той посочи с пръст Колка, нареди му да свали късичкото, сто пъти кърпено сако. На Сашка нареди да съблече ватенката си. Даде ватенката на Колка, а сакоето на брат му.

Поотдалечи се, огледа ги, сякаш им беше сторил добрина. Остана

доволен от работата си.

– Така е по-добре... – И добави: – Такова, ей... Да не лудувате, да не крадете! Не се навирайте под вагона, че ще ви сгази... Нали?

Възпитателката смушка момчетата, те разногласо проточиха: „Няма, Вик Виктрич!“

– Е, тръгвайте! Тръгвайте!

Тоест даде разрешението си.

Когато се отдалечиха на достатъчно разстояние, за да не ги види директорът, братята – пак си размениха дрехите.

Там, в джобовете, бяха скътани скъпоценните им дажби хляб.

Директорът, нали си няма представа, би казал, че са еднакви! Да, ама не! Нетърпеливият Сашка беше отхапал едно залче от коричката си, а пестеливият Колка само я беше близнал, не беше я започнал.

Добре поне, че не им смени гащите с някои чужди. В маншета на панталона на Колка беше скрита една сгъната трийсетачка.

Не бяха много пари за военното време, но за Кузминчетата бяха страшно важни.

Те бяха единствената им ценност, опора в неизвестното бъдеще.

Четири ръце. Четири крака. Две глави. И една трийсетачка.

III

Както ѝ бе наредено, Ана Михайловна закара братята с мотрисата до Казанската гара и лично ги предаде заедно с документите на някакъв началник, пооплешивял и с омачкан костюм.

Казваше се Пьотър Анисимович.

Погледна разсеяно братята, отметна ги в списъка, прибра този списък в чантата, която не изпускаше от ръцете си, и промърмори нещо за облеклото им: в Томилино можели да им дадат и по-свестни дрехи.

– Вече не знам какво става – въздъхна той.

А Кузминчетата чак сега схванаха защо директорът в Томилино така странно размени сакото и ватенката, сигурно за да успокои съвестта си. Ако я имаше...

Размахвайки чантата, Пьотър Анисимович поведе братята покрай композицията към предните вагони.

До него притичваха някакви хора с торби, с багажи, оплакваха се, че не могат да си заминат, молеха го да помогне, да ги настани някак...

Пьотър Анисимович отговаряше еднакво на всичко: „Не, не. Не мога.“

А по едно време избухна, развика се:

– Аз да не съм благотворително дружество! Вече не знам какво става! Водя петстотин безпризорни и не знам къде да ги тикна! – При това кой знае защо посочи Кузминчетата.

Думата „тикна“ не им хареса много, но си премълчаха.

От всички вагони, покрай които минаваха, се подаваха глави.

Посрещаха новодошлите с крясъци, свиркане, дюдюкане, особено когато познаеха някого от предишните скитосвания по пазари, гари, от дранголниците, където ги бяха прибирали заедно...

Вече бяха зърнали Кузминчетата, бяха ги познали, подире им ечна:

– Томилинска въшко, къде закръшка? Под леглото – при лайното!

Братята си намериха нарове, от най-горните, на третия ред, и незабавно подадоха глави през прозореца, като ги провряха между другите.

Видяха, че водят момчета от Люберци, с които не само се бяха срещали, но и враждуваха, дори се бяха били, и задюдюкаха заедно с другите, засвиркаха кой колкото можеше.

– Люберецка въшко – къ-де за-кръш-ка, под леглото...

Така посрещнаха после дошлите от Люблино, от Можайск (тия

главорези!), от Серпухов, от Подолск, от Волоколамск, от Митишчи (те са все от детската приемна-разпределител, тихи води, душички наглед, ама дорде се усетиш, и те обрали!), от Ногинск, от Раменское, от Коломна, от Кашира, от Орехово-Зуево...

Но най-злобно посрещнаха московчаните.

Те бяха в известен смисъл привилегирани, по-добре ги хранеха и не бяха облечени в такива дрипи като областните.

Целият вагон така закрепя срещу московчаните, че заглуши звъна на трамваите по Каланчовка.

Зареваха, завиха, забляеха, замучаха.

Крещяха чак до тъмно, посрещайки новите и нови групи свои събратя.

– Ей, Можай, върви си играй!

– Кашира е дърта, умира!

– Орехово-Зуево – съблечено, събуево!

– Коломна е гладна, бездомна!

Таралежите Загорски
да ни ступат скочили.
Кипнахме тогава – остри
ножчета наточили!

Крещяха частушките в хор, но не влагаха злоба в думите. По-скоро крещяха по навик.

Влакът като ноев ковчег събираше от интернатите по няколко екземпляра и сега им предстоеше като след великия потоп да живеят заедно на кавказката земя.

С приближаването на нощта композицията поутихна. Натъпкаха я като консервена кутия догоре. Всеки от пристигналите трябваше не само да освирка другия, но и да помисли за себе си: да си намери нар, да изтика, да изблъска съседа, да се намести така, че да може да седи, а още по-добре – да лежи.

Коего направиха и нашите Кузминчета.

Излегнаха се като боляри, всеки на отделен нар, и от висотата на положението си наблюдаваха като на кино какво става долу.

Дрънканици, смехории, вицове... Някой подхвана песен: „На Кавказ монах живял, дрипав и с окаян хал. В тайно място ден след ден злато

търсил настървен. Ето, злото той откри – ще го косне за пари...“

Не се разбра какво е станало с монаха, златото и Кавказ; вагонът се заклати!

Всички се умириха. Ослушаха се. Хем вярваха, хем не вярваха, на-истина ли потеглиха, поеха на път?

Вагонът постоя, после се люшна отново, по-силно, изтрака, железата му изскърцаха и няма лъжа – потегли! Това се разбра от лекото поскърцване, по още редките тласъци и громолене.

Никой не се втурна към прозореца да наблюдава как тя, столицата на света, ще отплава с редките си светлинки, вече демаскирана, към миналото, назад, към мрака.

Ами да, хич не им пукаше! И на нашите герои не им пукаше за Москва, която, бяха го изпитали на гърба си, на сълзи не вярва!

Долу някой само изписука, сякаш разбираше, че на сбогуване е редно все пак да пусне сълзницата, на която няма да повярват.

Някакво момиченце изскимтя: мъчно ми е...

– За какво ти е мъчно?

– Да заминавам.

Но защо?... И те не знаят: мъчно им е и толкоз. Ами ако не се върнем? Къде няма да се върнем? В Москва ли? Ако там сме добре, то се знае, че няма да се върнем, много ни е изтрябвала тази белокаменна столица! Къщите каменни – хората железни...

Господи! Ако ще вдън земя да потъне тоя неуютен, мръсен, проклет, съсипан от войната край! Където всички живеят с единия военен ден: какво да продадеш, та да купиш... А онези, Дето работят на струговете или коват в ледените цехове победата срещу врага, те не виждат не само безпризорните, ами и своите деца са зарязали да издивяват: сменили им са по дванайсет часа, направо спят в цеховете...

Виж, Кузминчетата по целия бял свят си нямат никого, ама нито една близка душа... Нито тук, нито изобщо някъде!

Всеки има другия – това да.

Значи, където и да ги карат, домът им, роднините им, стряхата им са те самите.

Опърпахме се, покрехме се с крпки, окъсахме се, вшлясахме в Подмосковието, сега сякаш бягаме от самите себе си на драго сърце. Летим към неизвестното като семена в пустиня.

По военна пустиня – трябва да отбележим!

Нейде в някоя цепнатинка, в някоя пукнатинка, в някоя случайна дупчица ще се сврем... Д поръси ли ни живата вода на грижата и

вниманието, ще поникнем.

Като хилаво филизче ще поникнем, като тревица, като мъничко безцветно картофено хълмче, ала кой ти дири. Може и изобщо да не поникнем, а завинаги да потънем в неизвестността. И пак няма кой да дири.

Няма ни, значи не ни е имало. Значи не сме изтрябвали.

Това се отнася не само за Кузминчетата, а за всяко от децата, които през четирийсет и четвърта пътуваха през войната, през разорената, още неуспяла да живне след фашистите земя, с нашия дивен, страхотно, безумно весел влак!

Някои бях запомнил поради странната изключителност на детската памет не само по лице, но и по име, и след десетина години се опитах да ги намеря.

Изпратих най-малко сто от онези жълтеникави картички със запитвания до справочните бюра: и нито една не ми донесе адрес. Нито едно писъмце, от нито един от нашите...

И ето, вече двайсет и пет години пиша и публикувам; нарочно не променям онези имена, изнасям ги в разкази, в повести, в документални очерци и пак – нито думичка в отговор.

Страшна мисъл: няма само аз съм оцелял от всички? Нима са изпогинали, няма са се изпогубили? Не са поникнали?

Тази повест сигурно е моят последен вик към пустотата: обадете се най-сетне! Нали в онази композиция бяхме петстотин! Дано поне един, поне някой от оцелелите да ме чуе, защото мнозина от нас, дори пред очите ми, започнаха да изчезват, да загиват на онази, новата земя, където ни закараха...

Отгоре се виждаше, а повече се чуваше как най-предвидливите забъркаха в джобове, в торбички, в бохчици, в потайни джобчета и вадеха оттам по нещо за ядене.

Някой, имаше морковче, друг главичка червено цвекло, трети кисела краставичка, четвърти рибешка глава или печено картофче. Един дори имаше каша – твърда топчица, увита в парцалче... Друг пък – какъв разкош – сивкав бълвочник. Месеха ги от размразени обелки и отпадъци.

Бълвочници, бълвочници, военни вкусноти,
веднъж да хапнеш, гайдите току напълниш ти!

И изведнъж... Червата ги присвиваха от това „изведнъж“! Пръсна се луда миризма – по наровете, из вагона, из влака... И сякаш прерязаха с ножовка тези черва! Някой отвори варено месо в продълговато-овална американска кутия със златни отблясъци!

За такова месо нашите Кузминчета само бяха чували! Познаха го по миризмата: два пъти в живота си Сашка беше долавял този незабравим, единствен, пронизващ като кама под реброто аромат и бе преразказвал усещанията си на Колка...

Като в приказката за кокошата кълка... Сладка е кокошата кълка... Ами ти ял ли си? Не, не съм, но съм виждал как я яде господарят.

Сега и двамата гледаха надолу като в тъмен кладенец, където проблясваше сякаш звездичка. Не само братята, всички се взираха надолу! Душеха внимателно и съсредоточено, че кога друг път ще им падне да усетят такова нещо! И да подушат!

А после двамата братя като по команда се извърнаха и се спогледаха. Всеки знаеше какво мисли другият.

Сашка си помисли: да имаше с нещо да си запуша устата, та да не закрещя, да не изрева от глад, че целият вагон ще чуе! Не за консервата, по дяволите тая недостижима мечта – консервата! А заради тоя мръсник, директора от Томилино, на когото са наредили, и то писмено, това го разбраха от разговорите наоколо, да им даде хляб и друга храна за пет денонощия! За какво е мислил, мършата, тогава на стълбище то, като си дръгнеше пъпчивите подмишници, къде е била жалката му съвест: нали е знаел, че изпраща две деца – на гладен и продължителен път! Как не пошавна тази съвест, как поне една клетчица не трепна в закоравялата му дребна душа!

Приемете сега от мен неизказаните от моите Кузминчета и от мен лично думи, тлъсти тилови плъхове, наводнили нашия дом-кораб, прибрал децата от океана на войната; не ви прощаваме...

Владимир Николаевич Башмаков, така се казваше един от тях.

Беше директор на таловския интернат и властвуваше над съдбите ни, мореше ни от глад...

Ехей, къде си, Наполеончо с къси ръчички и властен характер, ти, който пей даваше да накажеш поредния възпитаник с няколко

смъртоносни денонощия!

– Без обяд, без вечеря, без закуска, без обяд, без вечеря...

И докато слушаше присъдата, сърцето се сгърчваше от болезнено предчувствие: колко ли пъти ще те стегнех този гладен списък!

Двете Кузминчета извадиха филийките хляб, които им беше дал. Те вече съвсем се бяха смалили, още по пътя си бяха отчоплили по трошица и ето го резултата: на дланта – някаква жалка мишина.

Колка помириса своето парченце, близна го, предложи:

– Искаш ли?

– Ами ти?

– Аз от сутринта съм се натъпкал – каза Колка. И си помисли: ако Сашка изяде двете късчета, той ще се почувствува по-сит. И без това е глупаво да се яде преди лягане, насън цялата ти ситост отива на вятъра.

Колка тикна своето парченце към Сашка и се извърна настрана. Миризмата на месото убиваше, като куршум дум-дум разкъсваше вътрешностите.

Поне тия гадове да не стържеха по тенекията с лъжица, този звук сгърчваше стомаха сякаш тебе, тебе изстъргнаха с лъжицата.

На Колка му идеше да завие! Да гризе дървения нар, на който лежеше! Свря лице в сухите дъски, стисна с ръце главата си, чувствуваше, че още малко, и ще му се случи нещо лошо. Ще изкрещи, ще изреве като звяр, та целият вагон ще го чуе, така го смаза чуждата наслада. Пък и на Сашка май не му е по-леко. Върна парченцето на Колка. Вперил измъчен поглед в тавана, с омраза прошепна:

– Ех, дано доживеем до утре... Утре, като спре влакът... Колка поде на един дъх:

– На па-за-ра! Ех!

За двамата пазарът означаваше криво-ляво, как да е, но да оцелеят през този път.

На техните спътници, московчаните, им бяха дали дажба за няколко денонощия. Пък и роднините сигурно им бяха пуснали по нещичко за хапване. А най-добрите роднини на Кузминчетата бяха лелките от пазара, дето не си пазят стоката както трябва.

– Намислих една работа, утре ще я свършим – каза Сашка и се почеса по главата. Там, в неведомите ѝ дълбини, се раждаха най-забележителните идеи на Сашка.

– Ще стане – ядно издума Колка. Сякаш отсече. И двамата

разбираха: той ще стори всичко, което е измислил Сашка. Приказките не засищат, хлябец, хлябец търси!

IV

Влакът се люшна й спря.

– Кво е туй? Воронеж ли?

– Воронеж – ако го догониш! – отвърна друг глас долу.

Братята се събудиха като по команда, втрениха се в прозореца. На сивката фасада с кафява блажна боя беше изписано: „ВОРОНЕЖ“.

Кузминчетата бяха чували, че ще минат през такъв град.

Но не градът ги интересуваше, а пазарът край гарата.

Двамата се свлякоха от наровете върху главите на дечурлигата, които се блъскаха долу и зяпаха през прозореца. Братята се промъкнаха до платформата и се натъкнаха на мустакат късокрак кондуктор в мръсно-синя военна железничарска униформа. В кончова на ботуша му стърчаха две флагчета. Вече мъкнеше нещо в чувал, мустаците му чак изпотени от напрежение, очите опулени.

– Чичко-о, дълъг ли ще е престоят?

Кондукторът ги изтика с гърди до дъното на платформата, хвърли чувала и той тежко изтропа. Обърна се, разкърши рамене. Погледна ги.

– Вие кво искате?

– Пазара търсим – каза Колка. Попита с надежда, кондукторът не току-тъй беше довялякъл чувала. С картофи беше пълен, веднага го определи. Между другото, не бива да изпускат от очи този чувал.

– Ха! Амче пазарът е зад гарата – промърмори кондукторът и махна към изхода. – Ама да не закъснеете! Влакът няма да стои много тук! Щом свирне свирката, гърчете... А втория път – вече таквоз... тръгваме.

Кузминчетата се спогледаха.

И двамата си помислиха: добре че влакът няма да стои много. Хич не им трябваше да стои много. Колкото по-бързо тръгне, толкова по-добре. Нали предварително бяха обмислили всичко и за себе си, и за влака.

Зад дългия зид, който завършваше с полуразрушеното здание на гарата – изглежда, жестоки битки се бяха водили тук, – се откриваше площад, пълен с народ. Като прескачаха купчини натрошени тухли, окопи, пълни с вода, братята, а и десетки други хлапаци, хукнаха с всички сили към пазара.

Врязаха се в него засилени, както кинжал се забива в жертвата си.

На входа, както винаги, бяха торбите със семки и мелличките. А по-

нататък следваха зеленчуците: картофи, цвекло, ряпа, краставици... Зеленчуците май бяха повече, отколкото в Подмосковието, и млякото беше повече, изложено направо в чаши с румено каймаче отгоре. Казват му варенец. Провлечени викове: „Ва-ре-нец! Хайде на ва-ре-не-ца!“ Една лелка се разкрещя подире им. Викаше ги, защото от джоба на Колка стърчеше червената трийсетачка. А зад трийсетачката надничаха и някакви сини хартишки... Ако не беше трийсетачката, лелката хич нямаше да ги забележи, а тъй дори милички ги нарече, Тук се въртят какви ли не гаменории!

Тъкмо тази беше идеята на Сашка, целият пазар да вижда щръкналата от джоба скъпоценна трийсетачка, а до нея бяха наслагали парчета от разрязана цигарена кутия „Беломорканал“... Иди, че ги огледай в движение, пачка като пачка, колегите мошеници като нищо може да я чопнат! Но и това беше предвидено. Колка пристъпва като богаташ, демонстрира трийсетачката, а Сашка пази отзад, не откъсва очи от нея, тръгне ли някой да приближава, избутва го настрана.

Наоколо вдигаше врява тълпата. Чоплеха семки. Цялата земя беше порсена с люспи.

Наблизо се чу писък: гепили са някого, бият го.

Тази картина не бе нещо ново за братята, и тях са ги хващали, и те са пиштели, като че ги колят, току-виж, някой се застъпил. А ако мълчиш и търпиш, може и главата да ти откъснат заради личната си собственост, хич няма да им мигне окоето.

Може някой от техния ешелон да пищеше, но братята бързо свърнаха в друга посока. Много са бдителни тук търговците!

Направиха петдесетина крачки и спряха: ей го! Това е, което търсеха!

На плоска дъсчена сергия, не в центъра, откъдето не можеш се измъкна, а откроя бе подреден на месалче ръжен домашен хляб, грижливо нарязан на равни заоблени комати. А до тях нещо съвсем странно, бяло и продълговато: като го видя, Колка просто се препъна на равното. Втрени се в нещото като омагьосан.

Сашка лекичко го смушка в хълбока:

– Кво се звериш като овен в нова порта... Франзела! Бял хляб, на кино съм виждал...

Прошепна тези думи, но и в неговото гърло сякаш заседна буца глина, ни да я глътнеш, ни да я изплюеш. Заради тая дяволска франзела, дете се навираше в очите им.

Сашка беше видял такава в един предвоенен филм: хлебарница,

някакъв човек просто влиза и си купува това бялото... И казва: „Ето, купих франзелата!“ Дали не е било наужким? Хем без купони! Хем тъй, цяла!

Озърнаха се братята, дано не ги изпревари някой. Да не би купувачи да се нахвърлят на това пазарно чудо. Но не. Никой не се блъска, не подава пари... Погледнат, направят си сметката, па се дръпнат. Май скъпо дават хлебеца, затова си стои непипнат, очаква богати хора, грее, та света огрява със златната си коричка, закъдрена отгоре като неравно тегелче.

А как мирише! От сто метра биха подушили братята този аромат, може би тъкмо той доведе тук гладните им стомаси, като пчелички, привлечени от аромата на сладкото!

Братята се помолиха наум. Ето какво се помолиха: „Господи! Не го давай на никого, опази го, докато дойде нашият час! Отведи настрана, господи, онези с издутите кесии, дето могат преди нас да пипнат това бяло чудо... Нали виждаш, господи, че трябва да продължим с влака, а ако сега го изтървем... Пък и глад ни мъчи, господи! Ти си нахранил с хлябовете си хиляди (едни бабички разправяха), дай съвсем мъничко за още двама!“

Може и да не бяха точно същите думи, но за смисъла гарантирам, за искреността на молитвите – да не говорим.

Сега братята си разделиха работата така: единият се обърна с лице към влака, другият – към франзелата и хляба, а до тях имаше и късове от пити мед...

Ето къде им трябваша четирите очи! И всичко това го измисли на гладен стомах лудата глава на Сашка! Гръб до гръб, хем няма да им чопнат трийсетачката, хем всичко наоколо се вижда, а ако потрябва сигнал, едно ръгване с лакът стига.

Сашка чу как изсвири локомотивът. Дрезгаво, провлачено, сякаш ги извика: „По-тег-ляям!“

Тъкмо той беше сигналът за действие. Като тръба на архангел, призоваваща братята да започнат своето право дело.

Сега напред! Само напред! Към франзелата – чудото неவிжданo, – към заоблените ръжени комати, към парчетата мед, около които се роят нахални оси... Но първо към златния, мил хлебец! По-бързо, Колка! По-бързо!

Сашка ръгна брат си с остър лакът в реброто. „Давай“ – прошепна.

А Колка измъкна по-нагоре хартишките и трийсетачката, да се виждат по-добре, и право към сергията. Знаеше: имат на разположение

минута-две, не повече. Примъкна се плътно до сергията, повъртя се, та да се видят паричките, попита:

– Ами тука кво? – Именно с този небрежен тон, който показва, че тук няма нищо свястно, като за него. Боклуци разни.

Млада селянка със сини изпъкнали очи, същински копчета, вперила ги е в небето. Израсла повече нашироко, отколкото нависоко. Сега Сашка би намерил какво да каже: „По-широка от сергията си.“ Глей я как се е разплула, сигур с пазарски стоки са я охранили, та е станала такава свиня!

До нея дребен селяк, плюнка в сравнение с жена си, премачкала го е сигур, нали е над стоте.

Всичко това префуча през главата на Колка като лек ветрец, докато оглеждаше неохотно, с недоволна физиономия хляба.

– Носят тука разни... – процеди и хвърли поглед напред, тоест ей сега ще продължи нататък. – Не виждам нищо свястно.

Дебеланата люпи семки и равнодушно плюва настрани. Като че работа върши, цък-цък, същинска картеница. Обаче се засегна.

– Разни ли? – попита, дори една люспа увисна на долна та й устна. – На това ли му викаш разни?... – тупна тя франзелата под носа на Колка.

Колка уж щеше да си тръгва, ама поспря, взе франзелата и от пружиниращата коричка, от замайващия аромат чак му се повдигна.

– Сигур е от трици, а? – попита и се навъси. Веднага си пролича, че не обича да му пробутват разни гадости от трици.

– Ти си от трици! – пламна здравенячката. – Пшеничена франзела! Що не си отваряш очите!

А Колка наистина беше затворил очи, аха-аха да си избълва червата. Почне ли да повръща тука, пред очите на тая охранена селянка, край на всичките им планове. Ха сега де! Уж всичко премислиха, предварително пресметнаха всяко движение, а гаденето от глад, спазмите в червата забравиха, не ги предвидиха.

Колка врътна глава, вдиша по-дълбоко, после пак. А за пред ония – ръката пред устата, уж се прозява. Дори много естествено излезе, прозява се хлапакът, скучно му е тук, да гледа някаква си жалка франзела, дето го премятат, че уж не била от трици.

– Е, за колко я даваш? – попита и небрежно избута франзелата към бабанката. Но не толкова далече, че да не може да я вземе пак.

– Сто и педесе.

– По-малко не може ли?

– Кво по-малко? Я виж! Чиста пшеница!

– Сто – измуча Колка и махна с ръка. Ех, знаем я ние твоята чиста пшеница. Грош не струва.

– Сто и четирсе – каза оная. И пак си захвана семките.

– Сто и двайсе – подхвърли Колка и се накани да тръгне. Вече направи една крачка настрани, без да поглежда нито продавачката, нито франзелата ѝ. Не го интересува.

– Сто и трийсе – викна подире му бабанката. Ветрило люспи излетя от устата ѝ.

– Айде добре – благоволи Колка, върна се и се потупа по джоба, та да се видят парите. – Минавам се, да знаеш!

Взе франзелата и я натъпка в същия джоб, дето са парите.

А за да не остави дебелията търговка да се опомни, веднага бучна пръст в хляба:

– А тва колко му искаш?

– Комата – трийсетачка! И меда – трийсетачка! – Дебеланата раздвижи устни, люспи се разхвърчаха на всички страни.

– Ще ги взема! Макар че ме дереш жив! – дръзко произнесе Колка и внезапно развеселен, напъха наведнъж два комата в същия джоб, където вече се намираше франзелата. И докато оная не се бе освестила, натика и две парчета мед в пазвата си. – Ех, кога ли не сме се минавали ние... От всичко вземам! От всичко!

Дебеланата май нещо започна да се усеща, заряза семките, вперил очи-копчета в Колка.

А селячето до нея, което до този момент дремеше, се сепна от вика на жена си, огледа се. Пред очите му национализират продуктите, а той лапа мухи.

Ето го втория, критичния момент! Когато всичко е взето и трябва красиво да си плюят на петите. Както биха казали в сведение на Информбюро: обкръжаването на вражеската групировка край Сталинград приключи. Време е да нанесем последния удар.

Тъкмо затова в засада е оставен Сашка. Като отряда на Дмитрий Боброк на Куликово поле срещу Мамай... В училище го учиха. То се знае, Мамай е дебелогъзата пшеничена бабанка...

Монголо-татарите занастъпваха към руснаците: търговката пък изкряска:

– Плащай! – и сграби Колка за ръкава. – Айде плащай!

Точно тогава волинският войвода Дмитрий Боброк нареди на полка от засада да влезе в битката и да нанесе на фашистите решаващия

танков удар.

Като дявол изневиделица сред мелето изскочи Сашка.

– По-бързо! По-бързо! – развика се той, та по-силно да слиса търговката. – Влакът тръгва!

Колка врътна глава и дебелианата неволно погледна в същата посока: влакът им, техният влак, бавно потегляше.

Колелата проскърцваха, сякаш човек разкършваше схванатия си крак. Дечурлига крещяха край вратите, натикваха се вътре.

– Бегом! – още по-силно, за да все паника, кресна Сашка. – После... После ще платим!

Търговката веднага се съвзе. Вкопчи се с мъртва хватка в ръкава на Сашка.

– Кога после? Плащай сега! – И писна: – Па-ри-те!

– Дай й парите, де! – развика се Сашка. – Че ще останем!

– Ами те са под франзелата!

– Дай тука франзелата!

Грабна Сашка франзелата, ама и хлябът пречи. Колка започна да търси под хляба, дръпна си ръката, тъй де, да го пусне, как се търси така.

Селянката му пусна ръката, че като хукна оня ми ти Колка! А Сашка с франзелата отдавна вече бе запрашил към влака.

Ето ви картината: пръв Сашка с франзелата, после Колка, а по петите му житарията и мъжът й.

Дебелианата така се беше нажежила, че Колка усещаше топлината й в гърба си.

Не му беше до смях, тая здравенячка, макар че беше повече широка, отколкото висока, пердашеше така, че не изоставаше – страшен момент. Настигнат ли го, ще го убият. Точно тия със сигурност няма да му простят. И други търговци се емнаха, за тях гонитбата на крадец е развлечение. А пипнат ли го, ще го бият на воля...

Целият пазар се разкрещя:

– Дръжж! Крадеец!

Целият ешелон беше по прозорците. Зрелище не, ами цял театър.

Краймосковските момчета
са крадци пропаднали:
дядка возил ги на гюбрето,
те му го откраднали!

От всичките петнайсет вагона, от стоте прозорчета – петстотин подигравателни муцунки, петстотин злобни гърла. Викове, смях, рев, писк, закачки. Кой за каквото го бива.

– Ей, Воронеж, нна – ще го догониш!

– И да го догониш – нна, ще му го вземеш!

– Ей, мъжа си загуби, ма!

– Не жена, ами цял локомотив! Изпусни си парата, че ще гръмнеш, ей!

– Що не я турим зад влака – да тика вагоните?

– Глей кви буфери вади!

Някой закрепва модерна песничка, други подзеха: „Влакът грака от Тамбовско, право към Москва, аз на нарчето си кютя, ужим, начи, спя... Пари-ра-ра! Крадеца дръж, ура!“

От прозорците заваляха огризки, бутилки, кутии, именно те позабавиха вражеското придвижване на фашистко-мамаевските орди. Както става винаги в историята, изходът на сражението в крайна сметка бе решен от народа.

Сашка пръв стигна до техния вагон, хвана се за дръжката, огледа се.

Колка се подхлъзна, изтърва един комат, дето го държеше в ръка. Наведе се, но изтърва втория.

А търговката, заканвайки се към прозорците с юмрук, аха-аха да стигне Колка. А отзад – селянчето. Един пък юначага от доброволците си бие шеги с него. И други, и други приближават...

– Хвърли го! – развика се Сашка с цяло гърло. Със сетни сили, цял Воронеж го чу – Хвърляй! Хвърляй! Хвърляй!

Колка се стъписа, но вече усети дишане над главата си! Не дишане, ами нещо като съскане, скърцане и тракане: като че танк го навалите!

Кажи-речи, на колене, по ръце и крака се втурна, вкопчи се в стъпалото, а оная го гепи за краката.

Сашка и кондукторът сграбиха Колка за ръцете, задърпаха го, а оная и тя дърпа, разтегнаха го като хармоника. Реве, пищи като прасе, кога го колят! И оная юначага – вече до нея...

Дръпнаха горкия Колка, така го дръпнаха, че в ръцете на бабанката остана единият му крачол.

А оная, юначагата, дето довтаса и вече протягаше ръце, кондукторът го фрасна с флагчетата и ботуша си по муцуната:

– Не се навирай! – кресна му. – Мошеници не пускаме! Ха!

Спекуланти със спекуланти! Мен-гар-джи!

И пак ги забомбардираха от прозорците с кутии и шишета, някой пък понечи да се изпикае в движение...

Сред дюдюкане, сред подигравки влакът набираше скорост.

„Пари-ра-ра! Крадеца дръж, ура!“

V

Франзелата дълго храни Кузминчетата.

Изчоплиха вътрешността ѝ до троха, изядоха я, изблизах я до шушка. Обаче обвивката...

Твърдата коричка им стана съдина, пазеха си я. Вълшебна съдина, като помислиш. Според идеята на Сашка тя можеше да им донесе двойна, тройна, петорна полза!

По гарите, на мъничките спирки двамата с кухнята си франзела и с неизменната трийсетачка, която стърчеше от джоба на Колка, се втурваха към търговките и искаха да им сипят във франзелата сметанка или кисело млекце, или прясно.

После между братята се разиграваше малка шумна сценка: единият започваше да крещи, че е скъпо, а влакът тръгва...

Изливаха млечните продукти, а попилото във франзелата изстъргнаха с лъжици. Лъжици вземаха от московчаните.

Но се оказа, че и франзелата не е вечна като всичко на този свят.

Коричката постепенно изтъня, подгизна и – не сме броили на кой ден след Воронеж – хранителната съдина се разпадна на ситни парченца. Не без известно съжаление братята веднага ги изядоха.

Свърши и медът. Докато Колка беше бягал, той се беше разлял в пазвата му, беше попил в ризата полепнал по корема на Колка. Ризата както и да е: осмукаха я, за нула време я издъвкаха, изблизах я, та чак я продупчиха.

Но корема си Колка не даде. „Както е тръгнало, и без риза, и без корем ще остана“ – тъй рече.

Обикаляше из вагона, а около него се виеха оси. Отначало хлапетите отдолу така ги различаваха: Колка е оня, сладкият, а Сашка – напротив, тоест горчивият.

Прякорите щяха да се запазят, но самите Кузминчета, които обичаха да будалкат околните и да се представят всеки за другия, бързо баламосаха всички, особено когато миризмата на меда се изгуби. Това беше техният обработван дълги години начин за самозащита.

– Ей, сладкият! Вземай франзелата, приближаваме гара! А Колка отговаряше:

– На него кажете! Той е Колка! – и сочеше Сашка.

Те си разменяха и местата, и дрехите. На пръв поглед нямаше

смисъл или някаква очевидна полза. За околните беше без значение кой от тях какво облича и кой къде спи. Но братята знаеха, и то много добре знаеха, че само засега няма значение. Но случи ли се неприятност, нещо криминално, много е важно да объркаш околните и така да заличиш следите си...

Както правеха навремето...

А скоро други миризми се пръснаха из вагона, притъпиха всички останали: и на мед, и на пот, и на пикня. Влакът навлезе в така наречената в учебниците „черноземна зона“.

Не е лесно да учудиш един патил и препатил безпризорен. Но изведнъж пред очите им се разкри нещо необичайно: тук земята наистина беше черна.

Почти без дървета, без гори и разните там брезички, проснала се на буци чак до хоризонта, а цветът ѝ толкова черен – буквално като ноктите на всеки уважаващ себе си чакал от интерната.

Не личаха дори полските гарвани, дето кацаха на тази земя! И локомотивът се изгуби!

И друго ги изненада: без никой да ги наглежда, без пазачи, на тази черна земя растяха всякакви плодове и зеленчуци. Какви бяха – отдалеч не се виждаше. Ех, защо ли не се движат по-бавничко, защо ли не поспрат някъде!

Но влакът като че напук си вървеше по пътя, пердашеше ли, пердашеше като шур...

И във вагоните вече се молеха: миличък, хайде спри за секундичка... За мъничко, само по за едно морковче, за главичка цвекло... Понамали, поспри, какво ти струва, мило локомотивче!

И не щеш ли – спряха.

Може би чуха молитвата им? Може би със силата на мисълта си спряха парата – наред полето?

Ешелонът намали, засъска и замря.

Машинистът, мълчалив старец, късо подстриган, избуча на огняря:

– Баста. Ще се налапа тук нашата тайфа! Спри за два часа парата и дай вряла вода, ще пием чай!

Цялата композиция, стотиците хлапета, освен може би най-малките и най-плахите, а също и болните, се изсипаха от вагоните да видят защо спряха. Но някои незабавно хукнаха към полето, към крайпътните зеленчукови градини, при зеленеещите наблизо лехи, и брането започна.

Отначало беряха само най-дръзките, най-отраканите. Останалите стояха и гледаха.

И хоп, по едно време, загрели, всички се втурнаха напред. Сякаш дива орда препенува към зелените посеви и те изчезнаха под телата им.

Машинистът само изхъмка, загледан през прозорчето в тази съсия: сред зеления листак като бръмбари в трева сновяха, суетяха се, притичваха от място на място дечурлигата.

Доля с огромното тенекиено канче вряла вода, повдигна го с треперещи пръсти, внимателно отпи и добави:

– Русия няма да осиромашее, ако дечицата се наядат веднъж в живота си...

А на полето ставаше нещо невъобразимо. Всеки скубеше, както можеше. Влачеха всичко, което им паднеше подръка. Кършеха младата, още млечна царевица, никога не бяха виждали такова нещо. Отгризваха направо мъничките тикви, хрускаха ги на място като ябълки, с кората. Изскубوا останалите с все ластуните и ги мъкнеха към влака.

Краставиците, морковите, младото цвекло тъпчеха в пазвите и в устата си, като изплюваха черната, на вкус безсолна пръст. Извиваха вратовете на жълтите цъфнали слънчогледи, откъсваха им главите, а ако не им стигаха силите, изскубваха ги и така, като наръчи дърва, ги влачеха към вагоните.

От време на време им попадаха някакви много смахнати зеленчуци! Колка натъпка в ризата си цяла купчина огромни краставици, а после се разбра, че не са никакви краставици, ами тиквички, и е просто мъчение да се ядат. Но ги изядоха, няма да стават зян, я!

В този, кажи го, необикновен момент стана срещата на Кузминчетата с Регина Петровна.

Братята носеха плячката си и за нищо друго не мислеха освен как да натъпчат всичко на горния нар и да се върнат пак, за още.

Трябва да кажем, че двамата еднакво добре действаха с ръце и зъби. И двамата успяваха в движение да отхапват от слънчогледовите пъти сладките сочни семчици, да ги сдъвкват и да изплюват коравата топчица в тревата.

А тази жена беше застанала пред входа на техния вагон.

Сашка чак зина от изненада и от устата му се изсипа бялата недосдъвкана каша от незрели семки. Колка също смаяно, сякаш не на себе си, се втрени в нея. Толкова неочаквана жена беше.

Млада, май беше млада, тъмнокоса, гъстата ѝ дълга коса беше небрежно отметната назад. Очите на жената бяха черни, искрящи отвътре,

невероятно дълбоки и галовни като топла прегръдка: и устните ѝ, едри, живи устни, живееха някак самостоятелно и с нищо не бяха боядисани, това най-много хареса на братята. Освен това в лицето на жената личеше горда източна величавост. Държеше главата си високо изправена, така си държат главите само богините и цариците.

Така я видяха двамата братя. И веднага се влюбиха. Безнадеждно, за цял живот.

Но не, си го казаха. Това беше единственото, което бе не само общо за двамата като всичко останало, но и отделно, принадлежащо на всеки.

Пък и Кузминчетата харесаха в жената различни неща.

На Сашка му харесаха косата ѝ, гласът, особено когато тя се смееше. На Колка се харесаха повече устните на жената, цялата ѝ магична външност – същинска Шехерезада, каквато я беше виждал в книжката с източни приказки.

Но това не стана отведнъж. Осъзнаха го по-късно.

А сега братята замряха пред нея, сякаш видяха край вагона не човек, а долетял от небето ангел.

С издути пазви, щръкнали на половин метър пред тях, с ръце, заети със слънчогледите, с уста, натъпкани с млади незрели семки, които така и не бяха успели да досдъвчат, останаха като гръмнати пред нея и изведнъж разбраха, че не знаят как ще живеят занапред.

Жената ги погледна и гръмко се разсмя. Смехът ѝ беше писък, ка-дифен, трънки ги побиха от него.

– Ха, ново двацет! – произнесе, сякаш пропя контраалтово жената, оглеждайки нашите братя. – Откъде се взехте? Такива еднакви? Като чифт ботуши! Не! – възкликна тя и се наведе, за да ги види по-отблизо. – Не, вие сте като два ботуша за един и същи крак!

И пак невероятно леко и сякаш дори искрящо (алени искри в топлата нощ!) – се разсмя.

И тъй като двамата братя слисано мълчаха и само от устата на Сашка продължаваха да се ронят бели недосдъвкани семки, жената се обърна към тях като към стари, добри позлати:

– Ама и аз си имам във вагона двама малки мъже, само че са по-малки от вас! Доста по-малки! Общо са на седем години. Казват се Жорес и Марат; много сериозни, ще знаете, важни мъже! А на мен можете да ми казвате Регина Петровна... Ще запомните ли? Ре-ги-на-пет-ровна... Добре, а вие кои сте?

Едва сега Сашка се сети да си затвори устата, а Колка се окашля, изплю остатъците от семките и с дрезгав от вълнение глас-каза, че те са

Кузминчетата.

– И само толкова? – весело попита жената.

Братята едновременно кимнаха.

– Не може да бъде! – усмихната възкликна жената и устните ѝ затрепкаха, сигурно така се смееше. – Значи трябва да ви казвам Кузминче първо и Кузминче второ, така ли?

– Не – строго възрази Колка. – Поотделно сме Колка и Сашка. А заедно сме Кузмини, тоест Кузминчетата.

Жената поклати глава, сякаш учудена от казаното, и тъмната ѝ коса се разлюля, една част падна върху слепоочието и рамото.

– Кой кой е? Ху из ху? – както биха казали англичаните... Ама не, и да ми кажете, следващия път пак няма да ви различа, с индиго са ви правили, разбирате ли... С индиго...

Братята не разбраха „индигото“, после си признаха един на друг, че за пръв път им бяха говорили по чужбински. Сашка чак се изпоти, а Колка си подпикна в гащите.

Но жената нищо не забеляза. Наведе се близко-близко до братята, просто не можеха да дишат от нея, усетиха силен аромат на нещо тъмно, омайващо, такова нещо за пръв път усещаха. И косата ѝ внезапно вълнуващо се сведе над тях. Сниши глас и каза, както се говори само на близки хора:

– Приятелчета мили! Ще се видим пак, нали ще ви бъда възпитателка! Да, да! И вие винаги ще ми казвате кой кой е, няма да ме мамите, нали? Защото другите ги баламосват, нали? Както си приличате, всекиго можете да сбъркате... А?

Братята сведоха очи.

Тя беше първата жена, която отведнъж разбра всичко за тях.

– Довиждане, мили мои Кузминчета! – каза жената и въздъхна. – Повела съм от Москва двама много важни малки мъже, не могат дълго да живеят без мен... Ще се срещнем пак, нали? Да речем, на следващата гара... Нали? Ето, разбрахме се. Всичко хубаво!

Тя си отиде.

А Кузминчетата се качиха във вагона си, разтовариха на горния нар богатството си, но кой знае защо вече не му се радваха.

Веднага зачакаха кога влакът ще тръгне, та по-скоро да стигнат до другата гара.

А когато стигнаха след дългите мъчителни минути, жената със странното име „Регинапетровна“ я нямаше пред вагона. Нямаше я и на другите гари. Тъй че може би на братята им се бе привидяло, може би

изобщо не бе имало такава жена. А на следващия ден влакът бе нападен от диарията.

VI

Мустакатият кондуктор само тежко въздишаше, когато надничаше в клозета.

Всичко беше оплескано, чинията, подът около чинията, чешмата, мивката под чешмата, поличката за сапуна, дори стените бяха опръскани, кажи-речи, до тавана.

Вече бяха стигнали и до платформите между вагоните, а някой се бе изхитрил да напълни печката.

На честите сега спирки тумбите дечурлига тичаха не към полето за плячка, а под насипа, за да се облекчат.

Но вече нямаха сили и да се отдалечат, клякаха начаса, до вагона или под вагона, Някои, по-слабичките, имаха сили само да се наврат под вагона, навън ги измъкваха другите.

Машинистът, цял осажден, с черна омазнена роба, дребничък, сбръчкан, сега, преди да потегли, лично притичваше покрай цялата композиция, навеждаше се и молеше:

– Дечица! Милички! Ама как ще тръгна, като сте ми седнали на колелата! Пази боже да не сгазя някого, мале мила! Обслужвал съм фронта, карал съм композиции с войска за Сталинград по релси, наредени по земята... Нощем! И нямам нито една катастрофа, кажи го! А сега...

Поклащаше прошарената си ниско подстригана глава и викаше на помощ директора.

Идваше нервозният Пьотър Анисимович, тичаше от вагон до вагон и притиснал до гърдите си чантата, се навеждаше, викаше:

– Излизайте! Трябва да поемаме! Влакът чака! Така никога няма да тръгнем, разбирате ли?

Децата не отговаряха, не помръдваха. Само голите, строени в редица задничета издаваха в отговор на думите на директора гръмки звуци.

Директорът се изправяше и ококорен срещу машиниста, разперваше ръце:

– Вече не знам какво става!

– Абе то ясно, ясно – мърмореше машинистът. – Ама какво ще правим?

На най-близката гара, а гарата се казваше Кубан, спряха за три де-ноношия. Временният мост през планинската река, построен от сапъори по време на настъплението, беше отнесен от разбушувалата се стихия, а

новият още не беше пуснат в експлоатация.

Откараха композицията в глухата линия.

Разтовариха децата, настаниха ги в съседния товарен влак, на сеното: по-рано с този влак бяха превозвали коне.

Сашка, по-нетърпеливият от двамата, бе лапал два пъти повече, бе се тъпкал със зеленчуци, семки, зелени дини, патладжани и какво ли не още. И пръв се тръшна от корем. Час по час тичаше с другите до платформата.

Той дори се беше изхитрил така да се намества сред дрънчащите жезла в прохода между вагоните, че да пуска фонтанчето си право през дупката.

После вече и фонтанчето секна. Минаха зелените води, жълтите, дори нещо черно. Появи се слуз със съсиреци кръв.

Привечер с директора дойдоха двама с бели престилки: мъж и жена. Прегледаха всички. И Сашка. Опипаха корема, погледнаха му езика.

Сашка лежеше на постилка от сено, блед и мълчалив.

Как ли не се мъчи Колка да го развесели, разказва му за гарата, която се казваше станица, че в овощните градини расте жълтият плод афъзка. Виси право над улицата, бери и яж до пръсване. А край насипа има и друг един плод, и той безплатен: казва се трънка. И от него има колкото щеш.

А пък край насипа се търкалят толкова костилки от разните плодове, че земята не се вижда. Хлапетиите, всички чакали, дето ги държат краката, слагат тези костилки на релсите и ги трошат с камъни. Цялата тара е гръмнала от това трошене!

– Чувам – опита се да каже Сашка и дори се усмихна с безкръвните си устни. Сякаш всичко беше изстискано от него. Колка се видя в чудо.

Но за едно нещо, което видя на тази гара, си премълча. За странните вагони на един отдалечен коловоз зад водната помпа. При тези вагони се озова случайно, когато береше трънки по насипа, чу как от един вагон, от прозорче с решетка, някой го вика. Вдигна глава и видя две очи, отначало само очи: момиче ли беше, момче ли? Черни лъскави очи, а после уста, език и устни. Тази уста се подаваше навън и произнасяше само един звук: „Хи.“ Колка се учуди и посочи дланта си, пълна с възрозови корави плодове: „Това ли?“ Защото беше ясно, че му искат нещо. А какво друго ще му искат, като нямаше нищо освен трънките.

– Хи! Хи! – викна гласът и изведнъж дървената вътрешност на вагона оживя. В решетката се впиха детски ръце, други очи, други уста, сменяха се, сякаш се блъскаха едни други и същевременно странното

бучене от гласове се засилваше, като че гъргореше слонска утроба.

Колка отскочи, замалко не падна. И тогава кой знае откъде изникна един въоръжен войник. Трясна с юмрук по дървената стена на вагона, не много силно, но гласовете веднага замлъкнаха и настъпи мъртва тишина. И ръцете изчезнаха. Останаха само очите, изпълнени със страх. И сега всички те бяха вперени във войника.

А той вирна глава, закани им се с юмрук като по навик, каза:

– Млъквай! Поганци! На кого казвам! Ти-хо!

Пристъпи към още стъписания Колка, чевръсто го обърна към гарата, сякаш знаеше откъде се бе взел, и го гласна отзад.

– Върви си, върви си оттук! Това не ти е цирк, няма нищо за гледане!

Колка препуска чак до гарата, стиснал в шепа тия глупави трънки. Ако Сашка не беше в толкова тежко състояние, веднага щеше да му изтърси новината и да го попита за думата „поганци“... Може би означаваше гамени или безпризорни, или мошеници, или бандити?... Знаеше тези думи. А това беше нещо ново, умна глава трябваше да го смели. Но Сашка беше зле. По всичко личеше, че Сашка загива.

А бялата жена, оная с престилката, донесе още хапчета и някаква горчилка в шишенце. Колка от съжаление към брат си излапа половината хапове (ей, че отрова!), и шишето изгълта. Разбираше, че самичък Сашка няма да оцелее от такова лечение. Дори термометъра поддържа вместо Сашка, но точно тогава го пипнаха.

Зорки очи имаше бялата лекарка, раздели братята и нареди на Колка известно време да поживее в другия вагон.

Колка се съпротивлява доста, не искаше да тръгне, дори се опита да я трогне, с рев, но напразно. Лекарката излезе коравосърдечна. Кажиречи, насила, с помощта на белия мъж, изхвърли Колка и му забрани да се мярка при Сашка. Дори го заплаши, че ще го откарат на друго място.

Колка се сети какво трябва да направи, пхна се под вагона и оттам през пода се опита да разговаря с брат си. Когато нямаше лекари, Сашка сподавено отговаряше. С ухо, допряно до дървото, се разбираше какво казва.

Тогава Колка натрупа между релсите трева и репей, направи си леговище и спеше под мястото, където беше Сашка. А за да знае, че е винаги при него, Колка почукваше по дъното на вагона с камъче. Сашка му отговаряше.

Така изминаха две денонощия.

Някогашният техен ешелон, спрян на съседен коловоз, бе подложен

на основно чистене. Изстъргаха го, измиха го, овониха го с вар и карболова киселина. Тъй че първите, които понечиха да се преселят в него, не можеха да дишат, сълзи им течаха от очите. Затова изчакаха още едно денонощие, докато тия безобразия изветреят от вагоните.

През това денонощие Колка още веднъж се промъкна при страниния влак. Не го домързя да избиколи през бодливите храсти, и то само поради долния навик, присъщ на всеки чакал: да се върти нахално като оса тъкмо там, откъдето го пъдят! То се знае, на такова място все ще изкяриш нещо. Ако не за устата, за очите... У нас вземат пари и за едно поглеждане! А сред интернатските чакали зоркото око се тачи като втора дажба.

Но колкото и да се взираше Колка, клекнал в храстите край насипа, колкото и да се ослушваше, нито видя, нито чу нещо. Зърна войник, не оня, дето го беше пропъдил, а друг, по-висок и по-едър, крачеше покрай ешелона и все гледаше да се свре ат жежкото слънце в тясната сянка от вагона.

През доста дългия си живот, неговия и на Сашка, те бяха виждали много и най-различни влакове да минават покрай Томилино: санитарни с червени, кръстове, военни с танкове, покрити с брезент, с бежанци, с трудоваци, дори със затворници... Веднъж видяха как карат пленени фашисти, и те бяха в товарни вагони, а генералите им – в отделен луксозен вагон... После ги прекараха в колона през Москва. Обаче този вагон, Колка би могъл да се закълне, не беше нито фашистки, нито бежански. Приличаше по-скоро на техния безпризорен влак: и тези тук май не ги хранеха. Но нали чакалите и сами можеха да си намерят лапачка – от малки си знаят как! Да, ама как ще намериш, ако си заключен!?

Колка знаеше колко е лошо да си заключен, със Сашка неведнъж ги бяха вкарвали в дранголника, последния път за една откънатата от пазара кисела краставица. Докато ги влачеха, те излапаха краставицата, а после цялата нощ седяха и реваха, такава жажда ги мъчеше! Е, Кузминчетата ги бяха затваряли заради киселата краставица или за други работи, ами тези?... Дали не са очистили директора си? Или са завзели вкупом хлеборезачницата?

Докато Колка разсъждаваше, оня влак изсвири и потегли. Войникът за последен път огледа композицията от край до край, скочи на стъпалото и тогава отново отекнаха гласове.

Този път не от един, а от всички вагони. Закресяха, запищяха, заплакаха...

Влакът пое в посоката, откъдето братята току-що бяха

пристигнали, но – странно – звуците и гласовете от товарните вагони още дълго витаха из въздуха над гарата, докато се стопиха в топлия здрач.

Но това, разбира се, бяха фантазиите на Колка, защото излезе, че никой освен него не бе чул нито викове, нито плач. И машинистът на техния влак спокойно обикаляше вагоните и почукваше с чукче по козелата, и чакалите се мотаеха около влака, и хората на гарата спокойно си гледаха работата, а радиото лееше бурните звуци на марш в изпълнение на духов оркестър: „Широка страна моя родная...“

А после и ние потеглихме към незнайния Кавказ.

Отвъд река Кубан, която сега се беше разляла нашироко и я прекошихме бавничко, много бавничко, по паянтовия, клатушкащ се временен мост, построен неотдавна от сапърорите, пред нас се ширнаха наводнени овощни градини, а после на хоризонта се замяркаха и далечните планини. Ние ликувахме, сякаш бяхме направили най-великото откритие в живота си: „Планини! Вижте, ей това са планини! Истински планини.“

Те изглеждаха като редки облачета, накацали в края на небето, и се разбра, че до тях има да пътуваме още доста денонощия! Дъхът секваше от искрящите върхове, същевременно наистина ни се струваше, че всичките ни чакалски мечти за изобилие, за сит и невероятно радостен невоенен живот непременно ще се сбъднат.

И се забрави, изтри се от съзнанието срещата на гара Кубан с ешелона, от който към нас протягаха ръце наши връстници: „Хи! Хи!“

Влаковете ни бяха стояли един до друг като два близка, които не се бяха познали, и се разминаха навеки, и нямаше никакво значение, че едните пътуваха на север, другите – на юг.

Свързваше ни обща съдба.

VII

Събудиха ги рано сутринта.

По вагоните прелетя: разтоварвай се, не си забравяй багажеца, който го има де!

Набитият мустакат кондуктор извика това за багажа и в движение намигна на братята:

– Ето, гащници, стигнахме до Кавказ, можете да слезете и да го огледате – яде ли се, пие ли се!

Затича се към вратата, увитите на тръбичка флагчета стърчаха от ботуша му.

Кузминчетата се спогледаха, после извиха очи към прозореца.

Композицията беше спряла край някакви ниски и пустинни хълмове – нито гара, нито чакалня. Изгорели са при неотдавнашните боеве.

Името на гарата – „Кавказки бани“, беше написано с тебешир на Парче шперплат, заковано накриво на един телеграфен стълб.

Вдясно от коловозите чак до хоризонта сред утринната мъглица се бе ширнала просторна долина, насечена на квадратни зелени нивя с върволици дървета покрай невидими отгук шосета и бели, инкрустирани в зеленото къщички, а може би цели селца.

Оттатък долината, в едва различимата далечина, като неравни буци се надигаха кафеникави хълмове, нашарени от рижавите петна на горички, а вече зад тях, сякаш изникнали направо от въздуха, искряха ледените остриета на най-високите кавказки върхове.

Още преди няколко дена на някаква спирка техният кондуктор Иля, сочейки с флагчетата си нагоре, надълго и нашироко бе обяснил на Кузминчетата как се казват тези върхове, кой е Казбек, кой Елбрус – с две глави и едно тяло, тоест и те били близнаци.

Веднага си спомниха цигарената кутия в ръцете на красивия полковник – със зигзаговидно начупените върхове, които никак не приличаха на тези.

Те се виждаха още от пътя сякаш през тензух, реални, но не дотолкова, че да почувствуваш реалността им.

Тази ясна сутрин можеха да се различат всички гънки на клисурите по сивите склонове, както и ледените браздулици, спускащи се като криви щрихи надолу.

Върховете бяха съвсем наблизо. Дори сякаш по-наблизо от

рижавите гористи хълмове, над които бяха надвиснали.

Но вече ставаше ясно, че рижавите хълмове отвъд долината са далече, дори много далече, а пък върховете, рейнали се над тях в небесата – още по-далече.

Вляво от коловозите, от несъществуващата сега гара, досами релсите се издигаха полегати и плешиви хълмчета, опърлени от слънцето до жълто. На едно от тях се белееха колони на ротонда, кой знае как оцеляла през войната.

Именно към тази ротонда поведоха децата, строени в колона, по пет в редица. Но веднага се разбра, че никой не умее, пък и не иска да се движи под строй, затова закрачиха на групички, по домове, и така напомняха някакви бежанци при отстъпление.

Докато едните навлизаха подир директора в тази просторна клисура, задните още се пипкаха около вагоните и не можеха и не можеха да се откъснат от тях.

След като преминаха по утъпканата пътека между ниските хълмчета гърбици, децата изведнъж се озоваха на обширна площадка, която хълмчетата бяха скривали от гарата.

Тук се белееха развалините на някогашния санаториум и буквално сред тухлите и боклуците на земята всички видяха някакви странни квадратни бетонни ямички, пълни с вода. Водата в тях набъбваше на мехури и кипеше, лека пара се рееше над площадката и наоколо миришеше на развалени яйца.

– Пфу, как са осмърдели! – подвикна някой. И всички заповтаряха тези думи, закикотиха се, за да облекчат напрежението от първите тежки минути на непознатата земя.

Дотича запъхтеният Пьотър Анисимович, който досега сновеше като совалка назад-напред покрай колоната, размахва чантата и каза да спрат.

Но всички и без това бяха спрели, понеже не знаеха накъде да продължават. Оказа се, че са пристигнали.

Пьотър Анисимович посочи ямичките и каза:

– Сярна вода! Не сте ли чували? Е, това е... Значи, дори е полезна, ако някой иска да се изкъпе...

Децата мълчаха. Прииждащите отзад още шумяха и нали не бяха чули нищо, бутаха предните и питаха: „Какво, това ли е нашият дом? Пристигнахме, така ли?“

– Трябва, такава... Трябва да нагазим... Да се съблечем и да се окъпем, да махнем мръсотията от пътуването – добави малко по-високо

директорът и недоверчиво погледна към ямичките. Беше ясно, че и той не знае как трябва да се къпе в тях.

– Ти влизай! – високо се обади някой от тълпата. – Ние да не сме луди! За супа ли ни докарахте тука?

– За супа ли? – не разбра Пьотър Анисимович. – Защо за супа? – Завзира се в детските лица, сякаш диреше подкрепата поне на един. Но лицата, всички без изключение, бяха присмехулни, любопитни, в краен случай недоверчиви или уплашени.

– Вече не знам какво става! – каза той и си избърса челото. – Защо за супа? А?

– Защото ще се сварим като раци! – каза някой, без да се крие. – Че това е вряла вода! Я как кипи!

– Аха! – измънка директорът. – Сярна вода... Никога не сте виждали... Всъщност естествено е...

Пьотър Анисимович погледна ямичките, пристъпи от крак на крак и тръгна към най-близката.

Вече без да поглежда към децата, дори сякаш забравил за тях, той бавно започна да се съблича. Свали си самото, сгъна го надве, с хастара навън, а под него, като някаква скъпоценност, скри чантата. Смъкна си панталона, ризата, фланелката и кой знае защо най-накрая обувката.

Само по гащета, сатенени, тъмни, дълги до коленете, той бавно, пъшкайки и въздишайки, отиде до ямичката. Опита водата с крак, пипна я и с ръка, все не се решаваше да се топне. Като царя от „Конче вихрогонче“ пред кипящия казан, в който после ще се сvari!

Изведнъж Пьотър Анисимович изохка и се хлъзна по наклона право във водата, която опръска близките камъни.

По тълпата, плътно скупчена около този цирк, плъзна смях. Гръмнаха гласове, кикот, шегички.

Вече не знам какво става! – произнесе някой с тона на директора.

– Дори ччудесно се знае! Ей сега ще имаме бульон с мръвки!

– Тлъстичък ще бъде!

– Супа, по директорски!

– Ами дали не трябва вече да го спасяваме, братлета: диванета като вас много, а директорът ни е един!

– Хвърлете му чантата! Ще се удави без чантата си!

Дечурлигата заподвикваха какво ли не, а Пьотър Анисимович се плискаше и не обръщаше никакво внимание нито на тях, нито на репликите им.

Пръхтеше, почесваше се под мишниците, потапяше си главата и

после изплюваше водата на фонтанче – целият му вид говореше колко е приятно да се гмуркаш във вмирисаната ямичка.

Закачките постепенно стихнаха. Недоверието отстъпваше място на любопитството. Най-нахаканите се приближиха до ямичките и хихикайки, започнаха да опитват водата. И веднага отскочиха. А най-любопитния, който се бе заяпал на ръба, го блъснаха, както си беше с дрехите. Той вече не се опита да излезе, а взе да си плува, докато тълпата се кикотеше и окуражавашо подвикваше.

Тогава във водата влязоха още няколко деца, заахкаха и заохкаха, уж уплашени от вонящата вода, но си личеше, че никак не се страхуват, защото веднага се разлудуваха: запръскаха се един друг, заплискаха се, заизбликваша цели фонтани...

И вече всички се отпуснаха. Най-сетне разбраха, че няма страшно и няма да станат на супа, че това е баня, и то много весела баня, с една дума, развлечение.

С рев, с викове „ура“ се втурнаха да заемат по-скоро ямичките, а те вече не достигаха, стана цяло меле, разхвърчаха се пръски.

Само момичетата се свиваха настрана, боязливо и любопитно наблюдаваха битката.

Но ето, че дойде Регина Петровна и поведе нанякъде момичетата.

Зад развалините на санаториума, в края на поляната, димеше голям квадратен басейн. Кой знае защо не бяха го забелязали в началото. Регина Петровна заведе момичетата при него. Бързо разсъблече две набити, мълчаливи и сериозни момченца по на три и четири годинки и едно по едно ги пусна в басейна. Момичетата, пишейки по навик, ги последваха.

Погледната от страни, картината сигурно беше странна.

Около петстотин деца – сега по-ясно пролича, че са деца, – най-обикновени деца, беснееха сред развалините, веднъж докопали се до банята. Хвърляха се в своите и в чуждите ямички, пръскаха се, изплискаха топлата вода върху тухлите. Само Пьотър Анисимович, вече облечен и вчесал рядката си побеляваща коса, седеше настрана, притиснал чантата до коленете си, и е опасение поглеждаше към разлудувалите се деца.

До него клечеше и с независим вид пушеше саморъчно свитата си цигара възрастният машинист с бялата подстригана глава. Именно той бе показал на директора необикновената баня. Види се, не беше тук за пръв път.

С доста усилия заизмъкваша плувците от ямите, за да ги строят отново в колона.

Някои вече се обличаха, а други продължаваха да се плискат във водата, нямаше сила, която да ги измъкне оттам. И Колка, и Сашка отначало не искаха да влязат във водата, прекалено отвратително миришеше. Просто им се повдигаше. Но после им хареса, пък и успяха да си заемат малка, но удобна ямичка, облицована с небесносини плочки.

Братята си изтъркаха гърбовете, заедно се гмурнаха, за да видят как изглеждат под вода. Но нямаше за какво да се хванат, затова веднага изплуваха. После побучаха с уста във водата, вдигнаха вълни, опръскаха един, дето се мъчеше да се натика при тях от съседната ямичка, и почнаха да се обличат. Времето им стигна, пък и Сашка, който беше позаслабнал от боледуването, не можеше дълго да стои във водата.

С мокрите дрехи, както и мнозина други, братята стояха по средата на колоната и гледаха върховете, онези бляскавите, високите. Разбра се, че те се виждат отвсякъде и можеш да ги гледаш колкото си щеш. И не ти омръзва.

Без да обръща внимание на онези, които още седяха в ямичките, Пьотър Анисимович провери всички по списъка.

Стана ясно, че по пътя са изгубили седем души, някои бяха изостанали, а други може и да бяха избягали.

По същата пътека се върнаха, отминаха гарата (сега вече разбраха защо това място се казва „Кавказки бани“, макар че сигурно трябваше да го нарекат „Вонящи бани“) и заслизаха към долината.

Крачеха, проточили се по широкия пращен път между зелени нивя. Кузминчетата се мъчеха да запомнят къде какво расте, за всеки случай, разбира се, не им се вярваше, че може да им послужи, нали не знаеха накъде и колко още ще вървят.

С една почивка – през почивката се втурнаха да берат каквото им паднеше, но вече мързеливо, бяха се позаситили из пътя – те вървяха, докато се показаха някакви бели къщички сред зеленина.

По бялата, мека от прахта и странно пуста улица колоната прекоси от край до край станицата, която се казваше Березовска, макар че тук не растяха никакви брези.

Отвъд станицата се простираше поле със стърчащи от земята каменни стълбове, малко по-високи от Кузминчетата, бяха много, сиви на цвят, приличаха на противотанковите заграждения, поставени край Москва за отбрана от фашистките танкове. Очевидно и тук са се отбранявали, помислиха си братята – я колко камъни са набучили! Но сега погледите им бяха устремени напред, към пътя, който явно свършваше.

На около три километра след станицата спряха. Пред тях, в

подножието на някакви зелени хълмове зад дърветата се виждаха няколко сгради: едната бяла, другите две – по на един етаж, но дълги, напомнящи бараки.

На едно стълбче край входа зад зелената бодлива ограда бе окачена табелка: СИЛКОЗТЕКНИУКОМ².

Тази дума бе зачертана накръст с тебешир, а долу нечия припряна ръка бе добавила: „За преселници от Мос. обл. 500 ч. Безпризорни.“

Пьотър Анисимович угрижено огледа приближаващата колона. Притиснал чантата до гърдите си, прочете надписа на стълбчето, поклати глава и се обърна към децата.

– Ето, пристигнахме – каза и отри потта от челото си. – Значи, тук ще живеем. Дисциплина, значи, и тъй нататък, нали си знаете. Без лудории. Не се отдалечавайте много, няма кой да ви търси. Ще се изпогубите.

През това време някъде оттатък хълмовете нещо изтрещя и се разля в протяжен тътен. Децата вдигнаха глави, но нямаше и помен от облаци.

И Пьотър Анисимович погледна нагоре, понечи да каже своето: вече не знам какво става... но каза друго:

– Взривяват мините... Дето са останали от фашистите. Добре де. – и отново изтри челото си с длан. – Значи, сега ще ви покажат къде е спалното помещение, къде е столовата, тоалетната... Свободни сте.

По всичко личеше, че това е един вид встъпителна реч в чест на пристигането им.

Този объркан човек, ръководил доскоро някакъв склад, не умеше да говори другояче. Пък и нямаше какво да каже, самият той за пръв път се бе озовал в такова положение. Бяха му наредили да докара децата, докара ги.

По-рано бе превозвал картофи в ОРС³ бе превозвал сапун, бидони с олио. това беше основното, което умеше да прави. В района се славеше като добър стопанин.

В чантата, както навремето фактурите, се намираха някакви документи за децата. Тепърва трябваше да ги прегледа. Разбира се, ако намеше време.

Щом каза „свободни сте“, Пьотър Анисимович махна с ръка към сградите, като смяташе, че веднъж пристигнали, децата тутакси ще се втурнат да заемат своите железни кровати. Но сгреша. Колоната не се

2. Правилно: Селхозтехникум (Селскостопански техникум). – Бел. пр.

3. Отдел за работническо снабдяване. – Бел. пр.

помръдна. Всички гледаха сградите и нещо чакаха.

Директорът вече бе забелязал, че в различни условия тази неразбираема, неуправляема маса се държи непредвидимо и същевременно, без да се наговарят, всичките петстотин души вършат едно и също.

И сега тълпата приличаше на голям бодлив таралеж. Не се чу нито шега, нито кискане – никакъв звук.

Смътната тревога, зародила се по време на продължителния преход пеша от гарата, не изчезна, не се стопи с пристигането, а дори се усили.

Че и тези непрестанни взривове, и те притесняваха децата, напомняха им за нещо, което вече беше време да забравят. Бяха дошли да се заселят тук за мирен живот и благословеният планински край трябваше да ги посрещне с мир. Със златното слънце от края на лятото, с обилните плодове по дърветата, с тихата птича песен в зори.

Спомням си тревожното чувство, което ни обзе по пътя от гарата насам, към подножието на гористите хълмове.

С влака, с вагона, че и с пътуването бяхме свикнали, те бяха наша стихия. Чувствувахме се в относителна безопасност сред гари, пазари, спекуланти, бежанци, по шумни перони и във влакове.

Цяла Русия беше в движение, цяла Русия пътуваше нанякъде и ние бяхме вътре в този поток, плът от плътта ѝ нейните деца.

Сега ни водеха по корав, дълбоко напукан път, където цъфтяха необрани от никого цветя, където зрееха ябълки и се зъбеха, втренчени в слънцето, черни, наполовина изронили Се слънчогледи. И нямаше нито един човек. Нито един...

През целия си многочасов път не срещнахме, не задминахме ни талига, ни камион, ни случаен пътник, Наоколо беше пусто.

Нивята доузряваха. Някой ги бе засявал, плевил, бе прибирал реколти. Кой?...

В дългия си път преминахме покрай някакво село, сигурно някой живееше в него...

Но защо толкова пустинно и глухо ни посрещна тази красива земя? Защо дори зданието на техникума с набързо надрасканата неграмотна табелка, напомняща ни за нас, за нашата самота, беше пусто, без жива душа?

А и ние наистина приличахме на животинки, захвърлени в пустиня за някакъв невероятен експеримент: „500 ч. Безпризорни.“ Така беше определена нашата порода. Само че какво ли значеше „ч.“? Чечмеки⁴,

чумац⁵, чешити? А може би чужди хора?

Зад нас в планините нещо отново гръмовно избухна и едно момиченце, точно в средата на колоната, каза – чухме го – „искам да си ида в къщи“. И се разплака.

Всички се размърдаха, започнаха да се извърщат, за да чуят как ще я успокоят.

Говореха й:

– И таз добра! От какво се изплаши, виж я ти! Ето го нашия дом! Виждаш ли? Сега тук всичко е наше, и домът, и реката, и планините... Дойдохме тук, за да живеем!

В планините за кой ли път отекна тътен. Бяхме спрели пред входа на новия си живот и не бързахме да влезем.

Мисля, че всички се вълнувахме и се чувствувахме еднакво. А мислите ни бяха страшно хлъзгави, неясни, но ни най-малко не ни говореха, че сме пристигнали в свой дом и че сега тук всичко е наше...

Наши – тук – бяхме единствено самите ние. Ние и краката ни, които винаги бяха готови да хукнат в бяг, щом се наложи. А също и душите ни, за които разправят, че не съществували, душите де...

Но защо ли в този момент – спомням си, прекрасно си спомням – нещо в мен, а сигурно и не само в мен, страшно ме болеше?

Може би поради ужасната догадка, че на новото място не ни очаква никакво щастие. Впрочем дори не знаехме какво е това. Ние просто искахме да живеем.

4. Презрително събирателно прозвище на малките източни народи. – Бел. пр.

5. Каруцар и търговец в Украйна и Южна Русия преди прокарването на железниците. – Бел. пр.

VIII

Денят се хвали вечер, тъй казват хората.

А засега в двора, образуван от трите сгради и заграден от четвъртата с бодливи храсти, хвърлиха имуществото, дадено им за из път: няколко кашона консерви с чуждестранни етикети, бидон с граниво олио от дълбоките резерви на ОРС-а, донесено от предвидливия директор, някакви странни торбички с подаръци с чужбински надписи и купчина дрехи.

За късмет в двуетажната сграда, във всичките ѝ стаи, имаше кревати с дюшеци, а на децата, за които креватите не стигнаха, постлаха направо на пода.

Настаниха момичетата, които бяха по-малко, на първия етаж. Момчетата – на втория, а най-големите, от шести и седми клас – в едно от крилата на едноетажната сграда. Другото ѝ крило бе определено за кухня и столова. Директорът и възпитателите заеха втората едноетажна сграда. Там се намираха складът и другите служебни помещения.

Това беше видимият ред, който успяха да въведат за няколко седмици. Всичко останало влизаше в релсите стихийно, тоест изобщо не влизаше. Трима възпитатели и директорът – това беше целият щат на колонията. Никой никого не познаваше, невъзможно беше да се обхване тази половинхилядна тълпа, събрана ведно по волята на случайността.

Нямаше готвач, пък и се оказа, че няма какво да се готви. Красивите американски консервени кутии съдържаха зелена копривена чорба. В пакетите с подаръци, които раздадоха по групите, без да имат време да ги проверят, имаше писмо от английските профсъюзи – трейдюнионите, вестник „Британски съюзник“, няколко пакета цигари, презервативи, плоски мукавени кибрити и рекламни красавици в неприлични пози.

Докато Пьотър Анисимович се усети, че тези пакети изобщо не са предназначени за деца, половината възпитаници вече пушеха цигарите, други пък надуваха презервативите и ги подхвърляха във въздуха... Красавиците накачиха по стените, като за по-сигурно отбелязаха с мολив кое как им се казва. „Британски съюзник“ послужи за задни цели и тъй като единственият клозет още от първия ден бе изпоплескан до тавана, както и пространството около него, сега тези работи се вършеха зад стената на дома, край живия плет, тъй че хартийки от необичайно коравия съюзнически вестник се търкаляха навсякъде. От всички

подаръци той май излезе най-полезният.

А кутиите с копривената чорба използваха за чинии, като разрязваха всяка надве. С лъжици децата се снабдяваха сами и си ги пазеха. Много от тях си ги правеха саморъчно, от къс дърво. Пък и все още нямаше какво да ядат с тези лъжици. Буламачът, който варяха първите дни в казан в самодейно скалъпената кухничка, беше съвсем рядък, казваше се трахана: царевично брашно, вода и малко от директорското олио, можеше просто да се пие от консервената кутия. А скоро и брашното се свърши, колонията премина на самостоятелно снабдяване с храна, впрочем за повечето деца това не беше нещо ново. Както и за Кузминчетата.

След като си намериха много прилично местенце в къта зад печката, която засега не топлеше, но идеше зима – Кузминчетата и тук гледаха далеч напред, по-далеч от другите, – братята направиха инвентаризация на наличните ценности.

В скривалището им, уредено наблизко, на брега на Сунжа, плитка и рижава речица, бяха скатани кибрит, плосък, чужбински, от съюзническия подарък, два презерватива, самият плик от подаръка, прозрачен и красив, ключовете от вагона, задигнати от джоба на кондуктора, докато той им бе изреждал имената на върховете, трийсетачката, вече протрита по стъжките от честото използване, и няколко картофа, задигнати пак от този простодушен заплес, кондуктора.

В сравнение със запасите от Томилино това беше къде-къде повече, а повече винаги значи по-добре.

Братята поразшириха бившето леговище на някакво животинче, та да могат да скрият и още нещо, ако се намери.

И то се намери, макар и не веднага.

Следващото, което в своя нов живот свършиха Кузминчетата, бе, че обследваха подробно самата колония, тоест внимателно огледаха територията ѝ, всички помещения, потайни кътчета, тавани.

По навик започнаха от хлеборезачницата, която известно време беше празна. Освен теглилките и кантара – те се виждаха през прозореца – нямаше нищо. А катинарчето на вратата беше нищо и никакво, че и прозорците бяха без решетки.

Кузминчетата си отбелязаха тези факти като известен прогрес в сравнение с Томилино. Интересно им се видя и че столовата и кухнята бяха непредпазливо разположени досами спалното помещение на момчетата. Трябва да издебнат удобен момент, за да потърсят място за

проникване в кухнята от тази абсолютно неохранявана страна. Впрочем в смисъла, в който я разбираха братята, кухня тук също нямаше.

Траханата я варяха самите момичета на двора, в един казан. Пък и тя не си заслужаваше да я крадеш.

Ако искаха, можеха да влязат в столовата и веднъж, и втори път. Още повече че братята и тук още от първите дни успяха да объркат всички с приликата си.

Разменяха си креватите, дрехите, лъжиците, паниците, дори навичките, доколкото беше възможно.

Тъй че веднъж едно момче съвсем искрено възкликна:

– А всъщност поне вие, братчета, помните ли кой от вас кой е? Кой е Сашка и кой – Колка?

Братята, без да се замислят, отговориха, че не помнят, и така още повече объркаха останалите. Всички в спалнята прихнаха така, че заглушиха далечните взривове от планините, но най-истински от всички се смееха самите братя. Започваше голямото будалкане, а в него Кузминчетата се чувствуваха като попови лъжички във вода.

Те изследваха и директорския кабинет, и най-вече склада до него.

Засега нямаше какво да задигнат от директора и това беше по-лошо, отколкото с мошеника от Томилино, когото възпитаниците неведнъж се бяха опитвали да оберат, но пречеха ония зверове, кучетата му.

А в този склад, където успяха да си пъхнат носовете, освен чувалите с дрипи се намираще само бидонът с олиото, именно него братята решиха да държат под око.

Още повече че и катинарът, и резето бяха примитивни: с пръст да ги отвориш.

Тъкмо когато се мотаеха около вратата на склада, срещнаха Регина Петровна. Тя живееше съвсем наблизо, зад завоя на коридора.

Миниатюрно стайче в тесния край на сградата, два железни кревата, същите като на колонистите, нощно шкафче.

Но на прозорчето вече се кипреше перденце, на креватите някакви невиджани пъстри покривки, на пода пред прага килимче, и огледало, малко, с дървена рамка, висеше на стената.

На Кузминчетата, които възпитателката покани у дома си, всичко това им се видя невероятно празнично и гиздаво. Пък и другояче не можеше да бъде.

Те дълго пристъпваха от крак на крак пред прага в страха си, че с обувката, с присъствието си ще нарушат този ред, тъй че домакинята насила ги натика в стаята и им предложи да седнат просто на креватите.

Столове още нямаше.

Още с влизането Регина Петровна им обясни, че нейните малки мъже играят на двора, тъй че, слава богу, няма да им вдигат врява и да цапат, после постла на нощното шкафче чиста салфетка, а на нея сложи чинийка с два сухара. После с един черпак донесе от казана чай, наля на всички и сложи на всеки по няколко зрънца захарин от бяла кесийка, същата като онази с лекарството, с което тъпчеха Сашка на гара Кубан.

Братята жадно сърбах сладкия чай, пестеливо отхапваха от сухарите залчета, които сами се топяха в устата и развреждаха и без това силния им глад.

А самата домакиня събра на кокче гъстите си черни коси и запали цигара край прозорчето; между другото, нищо и никакво прозорче, ако някой поискаше да се вмъкне тук, като две и две четири можеше да го избие.

Опитният Колка веднага си изясни това.

– Е, объркахте ли вече всички с приликата си? – попита Регина Петровна и погледна братята. – Аз пък тук сортирах документите, макар че се занимавам с момичетата, попаднаха ми и вашите... Една характеристика за двамата. В нея пише, че не само външността ви, но и навиците, и склонностите, и всичко останало ви е еднакво. Точно така пише. Тоест не е нужно да пишат две характеристики, след като Кузмини и без това са като един човек в два екземпляра.

Регина Петровна понечи да добави и още нещо, но се отказа.

– Добре де – каза тя след кратко колебание. – А, между другото, кой от вас кой е? Ху из ху?

Колка с въздишка погледна останалото парченце сухар и каза:

– Сашка например яде по-бързо, не може да устиска. Аз по мога. Но той пък е по-умен, пипето му сече. А аз съм по работата.

– Аха, различни сте, значи... Тъй си и мислех, че не са ви познавали. Че съвсем сте ги объркали. Впрочем... Някои хора няма нужда и да ги будалкаш, за тях всички са еднакви. А между другото... – Регина Петровна се сети нещо и духна към прозорчето струйка дим. Пушеше така апетитно, присвиваше устните си на тръбичка, че и на братята им се допуши. – В онази характеристика се споменава, че и милицията, ви е прибираща... За какво, ако не е тайна?

Колка се посмути, погледна Сашка. Но Сашка си доизгриваше сухарчето и си мълчеше.

– Ами... Чопнахме от една на пазара кисела краставица.

– Краставица ли? Една краставица?

– Не, не беше една, две бяха! Едната взех аз, другата – Сашка. Да ни се падне по повече!

А Сашка си дояде сухарчето и добави:

– Не, не беше така: загубихме бдителността си. Единият от нас стоеше да пази. Ако има нещо, да викне „Беж!“. А другият задигна от качето краставицата. Но после и другият, дето пазеше, реши да грабне едничка, та тогава ни пипнаха...

Регина Петровна не се засмя, а се замисли, загледана през прозореца.

Допуши си цигарата, хвърли фасата през прозореца, обърна се към братята.

Ех, потърпете, приятелчета. На, и моите малки мъже търпят... Пък и всички момичета от моята група гладуват не по-малко от вас. Ето, директорът ще ходи в Гудермес, може да докара продукти... А дотогава... Идвайте при мен, искате ли? Идвайте, наистина, все ще намеря с какво да ви нагостя. Захаринът ще ми стигне още за една седмица, ще прием чай.

Братята станаха, обещаха да идват. И макар че не се погледнаха, чувствуваха – при това знаеха, че чувството им е еднакво: няма често да идват при тази невероятно красива и добра жена Регина Петровна именно защото и тя гладува.

Виж, ако успеят да задигнат нещо „по така“. Тогава ще дойдат. Ще дойдат, за да я дарят царски.

Нещо повече, ще търсят по-усърдно, защото тяхната Регина Петровна сигурно не я бива да си добива храна. Че то може ли с нейните нежни пръсти да се разбие ключалка? Пък и тя, и нейните малки мъже – Марат и Жорес – трябва да ядат.

Ето това си помислиха на сбогуване. Колка все пак успя да икономиса едно парченце от сухарчето и да си го пхне в джоба. После ще го подари на Сашка.

IX

След като проучиха сградите, килерите, спалните помещения, таваните (там, зад слабо закованите врати, имаше също дюшеци), огледаха до последното хрустче живия плет и намериха в него два тайни прохода, братята насочиха стръвното си внимание към реката, към близките овощни градини, и то се знае, към станицата Березовска, която се намираще на три километра от колонията.

Онези неща, които бяха сметнали за противотанкови заграждения, излязоха старинно гробище, никак не беше страшно, нямаше кръстове и пресни гробове. Върху сивите гранитни стълбове беше издълбано нещо на неизвестен език, а на някои бяха нарисувани по две джобчета с патрончета, братята бяха виждали такива във филма „Свинарка и пастир“, такива имаше един красив пастир. Той пасеше овцете и пееше с цяло гърло.

Братята пипнаха гладкия камък и изрисуваните джобчета и едновременно си помислиха, че из тукашните планини за разлика от любимия им филм, който те бяха гледали поне десет пъти, никой не пее весели песни и не пасе овце.

Братята на няколко пъти обиколиха станицата и стигнаха до извода, че все пак в нея живеят хора. Живеят някак скришом, плашливо, защото вечер нито излизат на улицата, нито седят пред къщите. Не се мотаят насам-натам, не изкарват добитък, не пеят песни. Един дявол ги знае как могат да живеят така, но живеят, това е важното.

Първия път братята дойдоха през полето, откъм овощните градини. На едно място гледат – картофи, разровиха за опит едно гнездо, установиха: готови са за вадене, трябва да дойдат някоя вечер.

Тихичко отидоха до един сеновал, постояха, поослушаха се. Но се чу кашлица, тежка кашлица, мъжка, някакво мърморене. Свърнаха обратно. Срещата с някой селски стопанин не обещавахе нищо добро. На томилинския пазар селяните биеха жестоко, до смърт. И гражданите биеха, но по-милосърдно.

За втори път дойдоха по тъмно, когато колонията се приготвяше за спане, изкопаха картофи, натъпкаха ги в пазвите и джобовете си, прок-раднаха се по крайчеца на улицата.

И пак не видяха нищо, само някъде зад стоборите се чуваха сподавени гласове.

Ни куче пролайва, ни кокошка кудкудяка, ни прасе квичи като в тяхното Томилино, нито пък се чуват частушки и весела хармоника...

Ни-щич-ко.

А едно време томилинските хлапетии, и братята с тях, ходеха да надничат как едноокият хармонист – денем той продаваше сладолед на гарата – награваше момите, без да му пука от малчуганите, някои слагаше на коленете си и им вдигаше полите. Хилеше се пиянски, единственото му око се опулваше и той през кикот бърбеше: „Ами кво ще кажеш за оная работа?“

Децата се смущаваха. Мълчаха. И тогава хармонистът разтягаше олющената си хармоника и с цяло гърло запяваше мръсни частушки.

В Краймосковието по къщите имаше живот. Това беше сигурно.

А тук животът сякаш само мъждукаше крадешком. Необичайно чувство притесняваше братята: как да се вмъкнеш в къща, като нямаш точна представа за нея, кои са стопаните, кога, по кое време са си у дома?

Но ето, че самата случайност им се притече на помощ.

Веднъж, както обикаляха около станицата, гледат – човек, събира съчки.

Братята понечиха да се шмугнат тихо край него, но познаха кондуктора от вагона. Мустакат, късокрак, но сега без униформа, по риза и с обикновени гащи, той изведнъж им се видя младолик мъж, почти като оня хармонист.

Кондукторът погледна децата, ухили се. Сигурно си спомни как във Воронеж двамата близнаци бягаха от спекулантката! На тях бе показвал и Казбек, и двуглавия Елбрус. А те такава... Задигнаха му ключовете. Задигнаха ги по-скоро по навик: нали са лъскави и дрънчащи, просто ти се тикат в ръцете. А за какво им са, един господ знае.

– Дойдохте, значи? – делово попита кондукторът и май се позасмя.

– Разхождаме се – каза Колка. А Сашка кимна.

– Амче тук вече много от вашите са се разхождали – каза кондукторът. – Половината от моите картофи са си спечелили от тия разходки! – И нареди: – Вземайте съчките и хайде с мен.

– Ние не сме вземали картофи – отсече Колка.

– Не сте де... Не сте... – съгласи се кондукторът. – Вие само ключовете ми задигнахте. Не е ли така? – после повтори: – Хайде с мен! Тури му пепел.

Съчките бяха навързани на огромни наръчи. На всеки се падна по наръч. Занесоха ги до пътя, натовариха ги в една талижка, дървена, с

ръждясали колела, и ги подкараха към селото. Пред крайната къща, беличка, с цветна градинка отпред и зеленчукова отзад, разговариха. Кондукторът влезе в къщата, а децата останаха да чакат на двора.

Едновременно си помислиха: колонистите са тършували в тази градина, защото е в края, най-близо до колонията. От края винаги е по-безопасно да влачиш.

Докато чакаха, с интерес огледаха дворчето с плътния висок стобор, покрай който от вътрешната страна бе направен навес, а под навеса имаше царевичак, съчки, някакви тенекии, сред които се търкаляше зеленясал от времето меден кърчаг с тясно гърло. Добре беше да запомнят този кърчаг, нищо че засега не знаеха защо. Братята за пръв път виждаха такова нещо: дворчето беше гладко, твърдо, измазано с жълта глина. Пред входа на къщата се търкаляше проскубана стара козя кожа.

Стопанинът подаде от вратата чорлавата си глава и извика:

– Ами влизайте де, какво спряхте?

Боязливо, един подир друг, та ако потрябва, да фъснат, братята минаха през полутъмния тесен пруст, където имаше кърчази и делви, и застанаха на прага на стаята. И тя беше варосана, дори и стените, и таваниите, както в Русия варосват печките.

В къта, където обикновено се слагат икони, висеше портретът на другаря Калинин, „всесъюзния кмет“. По средата – маса, груба, без покривка, две столчета, легло. Пред леглото – черга: червени орнаменти на черен фон. В стаята нямаше нищо друго. Край входа бе закована една полица, а на нея бе наредено простичко имущество, веднага си личеше, че е ергенско: чугунена тенджерата, две алуминиеви паници, войнишко котле, смачкано от едната страна канче.

– Ей така си живея – каза кондукторът и пак се засмя. – Дето има една приказка: живея добре, чакам по-добро! – И се обърна към децата, седнали на леглото, върху доста мръсното сиво одеяло, един до друг, рамо до рамо – не само защото беше тясно, но така им беше удобно и да си сигнализират с уж случайно движение: – Съседи сме, значи? Я виж ти!

Братята кимнаха.

– Вече забравих как ви казваха. Имената ви де?

Колка каза:

– Аз съм Сашка.

Сашка каза:

– Аз съм Колка.

Сякаш лъжите им имаха значение сега. Лъжеха по-скоро по навик.

– Аз пък съм... Иля. Така ми викайте.

Братята отново кимнаха.

– Спомних си как бягахте от оная глупачка! И аз съм бягал... Ох, какъв бяг съм му хвърлял, да знаехте само. Но – друг път ще ви разправам. Тук живея сам. Нямам жена. На, картофите ги варя навънка, направих си огнище. И чай си варя. Хем гледам да не ме изритат оттук на майната си!

Колка веднага попита, този въпрос ги интересуваше:

– Защо, не е ли ваша къщата?

Кондукторът се засмя някак пресилено, мустаците му замърдаха.

– Ха! То тука мое е... Ние и въшка нямаме тука! Знаете как се казва тая станица, нали?

– Да, Березовска – отвърна Сашка.

– Березовска! Че каква Березовска е тя, като се казваше Дей Чурт! – развика се кондукторът. – Тя сега е Березовска. Можеше да стане Осиновска или Сосновска⁶... А инак си е Дей Чурт. Такива ми ти работи.

И кондукторът Иля огледа стаята, сметнал, че децата са го разбрали.

Но Колка искаше да знае всичко най-подробно. Защо тогава бяха дошли тук? И натрапчиво попита:

– Е, и какво е туй – дай чорт⁷ – нарочно го произнесе неправилно.

– Ха, точно тъй – чорт... Пъклено място... А дяволите са наоколо!

Кондукторът Иля поклати глава, учуден от тази несхватливост. Отговори, наведен и шепнешком, сякаш не бяха сами. И изобщо на децата им се стори, че той през цялото време се озърта.

– Ами вие за кво сте дошли тука, а? Тарикатчета такива. Бръмбъзци градски.

– Докараха ни – каза Колка.

– Ама къде ви докараха? Къде?

– На Кавказ...

– Ха! Кавказ е голям! – пренебрежително рече Иля. – Докараха ви тука да заселите земята. Ясно ли е? Ей затова... Заплеси такива! Вие трябва да станете тукашно население... И аз, и аз трябва да стана население... И ей тия, щъкащите бръмбари... – Той посочи през прозорчето белеещата се зад зеления жив плет отсрещна къщичка.

– А там живеят ли хора? – веднага попита Колка.

6. От *осина* (рус.) – трепетлика; *сосна* (рус.) – бор. – Бел.пр.

7. *Черт* (рус.) – дявол. – Бел. пр.

– Живеят... Като мене... Нищо свое си нямат. Всичко е чуждо – и кой знае защо посочи с пръст шарената черга.

– Крадено ли е? – веднага попита схваналият нещо Сашка.

– Че как?!

Кондукторът кимна и някак троснато добави:

– Щом едно нещо не е твое, то е ясно – крадено е. Ами вие какво, не живеете ли от крадено? В техникума?

Колка сръга Сашка. И двамата си помислиха едно и също: „Тук нещо не е в ред. Или пък тоя Иля е хахо, макар че не му личи. Или подозира братята, че са му отмъкнали картофите. Я как се е сетил за ключовете. Впрочем нехванат крадец не е крадец!“

Колка предпазливо, поглеждайки към вратата, попита:

– Вие откъде знаете? Ама... Ние не сме такива...

Кондукторът Иля само изхъмка. И строго изгледа братята:

– Ха! Трябва да сте такива, иначе живее ли се? Ей го, имате там склад с дрехи за зимата... Никой не го пази. В ръцете ви е! А аз си плащам, ясно ли е?

Братята колебливо кимнаха. Дали не е проверка? Чакай да ги поизпитам тия дребосъци, ако се съгласят, пипнал съм ги. Опитни бяха братята, милицията ги бе арестувала не само заради краставиците.

Но Иля си знаеше своето.

– Картофите ако ми барнете, ще пада пердах. Да си знаят и вашите. От другите може, мен не ме засяга... Но дрехи да донесете. Плащам си! И картофи ще ви дам... И други работи!

– Ще видим – неопределено каза Сашка, който вече всичко бе разбрал и дори може би бе намислил нещо за тези дрехи. – Е, ами ние да тръгваме? А, чичо Иля!

– Без чичо, просто Иля – каза оня. – Идвайте. Докато не пътувам, ще бъда тук. А за чуждото, такова...

На външното стълбище той вдигна пръст и дълго се ослушва. А когато в планините за пореден път отекна гръм, каза:

– Чувате ли? А?

– Взривяват мини – самоуверено отвърна Колка.

– Ха! Мини... – Без никаква усмивка изви устни Иля. – А ние, жалките преселнически псета, не палим огън, страх ни е... Страх ни е! Че то това живот ли е? – Той злобно ритна козята кожа, която му се случи в краката.

– От кого? – пак попита Колка.

– От дяволите! – кресна Иля и ги побутна към вратата.

X

Със своето обичайно възклицание „Вече не знам какво става!“ директорът замина за Гудермес – какъв беше този Гудермес, къде се намираще, братята не знаеха – и колонията полека-лека взе да се разкапва. Хлапетата повлякоха към станицата дюшеци, възглавници, останки от мебели, разменяха ги срещу картофи, срещу ланшна царевича.

Домъкнаха един плосък камък, тръшнаха го насред спалното помещение – Сашка го измисли! – и трима се хванаха на работа. Един слагаше зърна върху камъка, вторият ги удряше с друг, по-малък, трети събираше с длан груханите зърна в консервена кутия. После в същата кутия варяха каша от тях.

Не твърде спокойно, но упорито ошушкваха нивите километър след километър, като разширяваха зоната около колонията, макар че нямаше нищо особено за бране. Царевичата още не беше узряла, а картофи бяха садили само заселниците в станицата. Но те започнаха да си ги пазят!

Веднъж едни стопани гониха със сопа колонистите чак до вратата, по чудо не ги претрепаха! Но заканително им креснаха, та всички да чуят: „Ако крадете пак картофи, ще ви запалим къщите, разбойници дрипави! Без покрив ще ви оставим!“

Колонистите отвърнаха:

– Гадни селяндури! Чупка оттука! По-напред ние ще ви подпалим селото!

– Березовска въшко, къде ми закръшка! Под леглото... При лайното!

– А бе вие си го имайте за обеща! Ще пламнете, хубаво да знаете!

– И ние ще помогнем! – развика се цял хор колонисти. – Хич не ни е изтрябвал тоя Кавказ! Дано ви изядат молците тук! С ками да ви намушкат! Кулаци недоклани!

Закресяха колкото им сили държат:

Мой другарю, мой другарю, остър нож!

Моя сабя, ох, зло-дей-ка!

Ще пропаднеш не за грош, не за грош!

Ти, живот – ко-пей-ка!

Децата споменаха за камите ей така, между другото. Но заселниците се умълчаха и подплашено си тръгнаха. Повече не се веснаха.

Сега около техникума всяка вечер греиваше цяло зарево от огънове. Всеки колонист, обединил усилията си с няколко други, разпалваше огънче от съчки и сено и джуркаше някакво вариво, най-често в консервена кутия.

И братята пуснаха в експлоатация своите картофи и няколко кочана царевица, които кондукторът Иля им беше дал срещу два дюшека.

Иля поклати глава, огледа дюшеците и се покатери някъде под покрива, смъкна няколко кочана жълта, по-корава от камък царевица и поучително, сериозно им напомни: „Дрехи трябва да носите. Разправят, там било тъпкано!... Влачете дрехи!“ С тези думи ги отпрати.

Веднъж братята седяха край огъня. В тенекиена кутия с дръжка от тел, вреше някакъв буламач от камъшови корени, защото край тукашната река растеше предостатъчно камъш: царевицата им стигна за кратко време.

Сашка се почеса по мръсната глава и каза:

– Време е да си плюем на петите. А?

Колка не попита: „Накъде?“

Единствен път имаше от колонията, към гарата. По един, по двама колонистите тръгнаха нататък и вече не се връщаха.

– Няма ли да чакаме?

– Че какво да чакаме?

– Директора... Да се върне от Гудермес...

– Знаем ли, може да няма никакъв Гудермес! Спомни си Вик Виктрич! Той щеше ли да тръгне? За продукти?

– Заради кучетата си щеше да тръгне!

– Видя ли... И тоя... Разбрал е, че ни е спукана работата, грабна си чантата и да го няма! Много сме му изстрябвали!

Помълчаха. Тревата в огъня шумолеше, тя изгаряше бързо, затова братята бяха надонесли цяла грамада. Наоколо, тук и там, пламтяха огънове, но този път близо до Кузминчетата нямаше никого.

Колка опита чорбата със саморъчно издялканата дървена лъжица, смръщи се и не шеш ли, рече: „Ами складът?“

Сашка лежеше на земята и гледаше в небето.

– Какво складът? Да не мислиш, че там е останало нещо?

– Останало е. Иля знае!

– Знае той... Как друг да му върши работата! Колка попита:

– Я, че какво ни струва? Ще строшим катинара и...

Сашка гледаше угасващото, забулено в синя залезна мъглица небе и мълчеше.

– Един камък му трябва и е готов! – добави Колка.

– Камък ли? Никакъв камък не му трябва – спокойно произнесе Сашка. – Там има резе, нали?

– Има, та какво? – потвърди Колка.

– А скобата на катинара е продълговата. Ако извъртим катинара настрана...

– Разбрах! – възкликна Колка. – Разбрах, Ходът на резето ще стане по-голям...

– Че това кой не го разбира... – отпуснато, без да помръдне, каза Сашка, съзерцавайки небето. – А нашите чакали, и те като тебе, са го блъскали с камък... изпомачкали са го... Със сила не става...

Братята нищо повече не си казаха. Приказките не хранят! Днес, щом се стъмни, ще отидат в склада... А сега трябва да си сърбат буламача и да следят някой чакал да не ги изпревари.

Стара истина е, че идеите се носят из въздуха, затова читавостта на склада до днес не е причина за успокоение. Ще идеш ей сега и току-виж – десетина хлапаци едновременно се сетили за резето, В природата стават и такива чудеса!

Братята изгълтаха набързо чорбата, скриха на сигурно място кутията и после до здрач клечаха в храстите да пазят вратата на склада.

Но този път никой не посегна. Може пък само нашите братя в цялата колония да бяха толкова глупави – да се надяват, че там още има нещо. Може всичко да е опразнено, й то по законен път, Пьотър Анисимович не току-така замина за Гудермес с огромен чувал на гръб. С чантата си и с този чувал. Да не е отишъл да продава собствените си дрипи, я?

Всичко стана, както го замисляха.

Предпазливо подтичвайки, Кузминчетата стигнаха до склада, Колка извъртя катинара хоризонтално, дръпна резето наляво и – чудо, чудо, а то бе станало първо в гениалната глава на Сашка, – резето изщрака, вратата се отвори.

Един миг братята слисано гледаха черния отвор, не бяха очаквали, че ще излезе толкова просто. „Сезам, отвори се!“

И ето на, готово!

– Тараш! – възбудено и затова твърде високо прошепна Колка и се гмурна през вратата на склада. Към неговите тайни, примамливи дълбини.

А Сашка бързо изщрака с резето и постави катинара на място.

Отскочи назад, огледа се дали не го следи някой и се шмугна в храстите да пази.

Разбира се, страшно му се искаше да погледне поне с едно око какво има в склада. За миг да се почувствува собственик на цял вагон стока! Не, не да сметне, че всичко, ама всичко с негово. За какво му са на него – хайде, на двамата – толкова парцали?

Да се почувствува човек – ей това му се искаше. Нищичко си нямаш, че и в тумбака ти само някакви камъшови корени. И изведнъж – всичко е твое! Обхождаш като господар царството си, опипваш, само дето в уста не слагаш, и знаеш: ако искам, ще взема това, ако искам – друго. А може и нищо да не взема, само да ми напълни очите, па ще го оставя.

На това място Сашка сам се възпря: не може хич нищо да не вземат. Трябва да вземат. С мярка. Колка те реши каква да е тази мярка. Само някой да не им попречи.

Знаеше си Сашка, има поличба: не мисли, не призовавай в мислите си никого, на, помисли си го – и идват. Момичета, вървят и колкото им глас държи дърдорят женските си клики. За директора, за Гудермес, закъдето той бе заминал. Смахнаха се с тоя Гудермес, с тая обетована земя, дето хлябовете растат по дърветата. А хлябовете растат тук, в ей тоя склад. Това си помисли Сашка.

Тъкмо момичетата се отдалечиха, довтаса тяхната любима Регина Петровна с Марат и Жорес. Приседна на стъпалата на склада и се загледа в играта на малките си мъже. А те се врат из хрсталака, аха да настъпят Сашка по главата. Недай си боже да го зърнат... Леле че шум ще се вдигне! Или Колка да започне да тропа отвътре. Щото нали не вижда, че Регина Петровна е седнала на стъпалата, замислила се е, пуши си цигарата и се вира някъде надалече.

Но Регина Петровна хвърли половината цигара, извика своите малки мъже и си отиде. А на Сашка му стана непоносимо мъчно за нея.

Изключителна жена, пък ето, и тя виси в тая глупашка колония, живее в лишения. Бива ли такива красиви жени да живеят в колония, сред гамени, и да се лишават от всичко? Какво ли я е довело тук? Колонистите както и да е, те са като трън ветрогон, накъдето ги отвее вятърът, натам се търкалят... Веднъж някой каза точно така за брат му Колка: „Ти си, вика. Коля Ветрогона.“

Ех, да знаеше Колка там, вътре, колко са тъжни очите на Регина Петровна, щеше да чопне нещо и за нея!

Както се беше замислил, Сашка се сепна: момичетата се връщаха.

Спореха нещо, гласовете им се чуваха отдалеч. Вдигаха врява, че днес била изпратена каруца за директора на гарата, трябвало вече да се върне. Колонистът пък, нали не е вчерашен, се метнал на първия минаваш влак и дим да го няма. А конят сам си върнал каруцата вкъщи... Без колониста, но и без директора.

Момичетата си отидоха – отнякъде изникнаха три момчета от голямата група. Виж ти, Сашка не беше подозирал, че толкова народ се навърта насам. И то, изглежда, не безкористно!

Колонистите предпазливо приближиха до склада, подръпнаха катинара, извадиха пирон и го зачовъркаха.

На Сашка косите му се изправиха. Ръцете и краката му изтръпнаха. Ами ако Колка помисли, че Сашка нещо човърка катинара, и се обади отвътре?

За късмет наблизко се чува някакви гласове. Колонистите се дръпнаха. Уж че се разхождат, си заподсвиркваха и се магнаха.

Сашка облекчено въздъхна. Вярно, беше поуплашен, но пак злорадо си помисли: „Глупаци такива! Пък уж големи! Ръцете им я какви са, ама пипето ти трябва да сече! Мозъка си трябва да напънеш, а не катинара!“

Щом наоколо поутихна. Колка почука отвътре.

Три пъти: тихичко, но на Сашка се стори, че цялата колония чу.

Втурна се към вратата. Започна да извърта катинарчето, обаче то не ще. Май с пирона си колонистите бяха повредили катинара!

– Отваряй! – шепне оттатък Колка. – Хайде, по-бързо!

– Сега! Сега! – притеснява се Сашка, не може и не може да извърти катинара. А току съвсем наблизко някой говори.

Дръпна се от вратата. Но веднага се върна. Как тъй ще остави Колка заключен в склада.

А гой вече не шепне: здравата съска, ядосва се.

– Хайде отваряй, де! Кво се туткаш! Ще ни пипнат!

Дръпна Сашка катинара, освободи го. Замалко да падне. От бързане си прищипа пръста, одра си кожата до кръв.

Колка изскочи през вратата, Сашка едва го позна: ситна буболечка с палто до петите, с калпак до очите и с огромни обуца. Малкият Мук, а не Колка. Ако не го познава, човек може да се уплаши.

Затвориха вратата. Още преди да направят три крачки, – ето ти я Регина Петровна. И то не сама, а с момичета, възпитава ги.

Като видя Кузминчетата, изненада се. И момичетата се спряха и ги заоглеждаха.

– Ето ги моите приятелчета! – каза възпитателката. – Имаме си радост! Директорът се върна! Вие защо не ми идвате на гости?

Братята заприсъпваха от крак на крак, без да поглеждат Регина Петровна.

Момичетата се закисаха. Тогава и възпитателката обърна внимание на премяната на Колка. Прихна да се смее. При друг случай сигурно и братята щяха да се разсмеят, но сега хич не им беше до смях.

– Какви са тези дрехи? Кой те облече така? – енергично попита Регина Петровна, оглеждайки Колка. – И между другото, кой си? Сашка или Колка?

– Сашка – измуча Колка.

Не искаше да я лъже, но нямаше как.

И Сашка, осмуквайки кръвта от прищипания си пръст, добави:

– А аз съм Колка – каза така за случай, че се наложи в бъдеще да прикрива брат си.

– Ето, момичета, запомнете ги... Ако можете – весело каза Регина Петровна. Но веднага стана сериозна. Дори строга.

Наведе се към Колка и каза:

– О, извинявай, не схванах веднага, че си облякъл ново палто. И палто, и калпак... Но откъде ги взе?

– От склада – неочаквано нахално отговори Колка. Сашка чак се задави със собствената си слюнка. Закашля се. Сега би трябвало да си плюят на петите, дорде не се е усетила.

Но възпитателката беше наивна жена. Нищо не разбра за склада. Добродушно възкликна:

– Много добре. Време е да ви пооблечем.

И веднага каза на момичетата:

– Вървете, аз ще ви настигна.

Момичетата си тръгнаха.

Е. големичко ти е – каза Регина Петровна, оглеждайки Сашка, който всъщност беше Колка. Оправи му яката, нагласи му калпака. – Да има да го израстваш... – добави замислено.

Вече се канеше да си тръгне, но нещо я спря.

– Поне не ги обличайте, преди да застудее – посъветва ги. – Сега е топло... Горещо ти е, нали? Другите ще си помислят, че е някакъв маскарад...

– Горещо е – каза Колка, като да си признаваше нещо. Регина Петровна хвърли по един последен бегъл поглед към него, към Сашка и бързо си тръгна.

А братята веднага хукнаха към дупката в живия плет. Права беше Регина Петровна, е тоя маскарад не е безопасно да минат през двора. А след още десет минути, стегнали на вързоп палтото, обувката и калпака, вече бързаха към Березовска и в движение споделяха преживяното.

Колка викаше:

– Влизам там... Леле-мале! Наоколо дрехи колкото щеш! Слисах се: с какво да започна... И – чувам гласове...

– Момичетата бяха...

– Да де, ама аз направо се бухнах в купчините! Поседях така, утихна. Започнах да ровя, чувам, катинарът дрънчи...

– Това пък бяха чакалите!...

– На теб ти е лесно, виждал си ги! А мен направо треска ме затресе!... Намъквам палтото, а то се влачи... Нахлупвам калпака... И обувката ми пречат... Викам си, трябва да побързам! Нека се влачи, чудо голямо... А ти не отваряш! Жега!

– Ами катинарът заяде!

– Заяде... А на мене мартинките ми треперят... Регина Петровна пита нещо, а от мене пот се лее, гърбът ми мокър... Викам си: сега като духна, право в храстите! Направо нямах сили да чакам! И тъй и тъй ни пипнаха!

– Ама защо й каза за склада?

– Че какво друго да й кажа?

– Да беше измислил нещо!

– Ами на, измислих. Тя да не е толкова глупава, знае, ни, че сме голи като пушки... Въшкарска работа!

– Добре де, все едно... А Иля дали ни чака?

– Може и да не ни чака. Той винаги си е в къщи. По тъмно не излиза.

– Страх го е май?

– Страх го е...

– И мене ме е страх... – каза внезапно Сашка.

Колка подсвирна, вгледа се в брат си.

– Тебе пък защо те е страх?

– Не знам.

– Е, как може да се страхуваш от нещо, пък да не знаеш от какво?

– Може. Пък и... Когато всички наоколо се страхуват... Дори повече те е страх.

– Я стига – отсече Колка. – Сега ще шитнем дрехите и ще се налапаме! И край на страха!

XI

Още щом ги видя да идват, Иля втренчи поглед във вързопа, покани ги вътре.

Спусна пердетата, запали газената лампа. Донесе варени картофи, дебели царевични тиганици, които наричаше чуреки. Наряза сланина, глей го ти, хитреца, и сланина имал. Домакинът никога не бе гощавал Кузминчетата толкова богато.

Ама и братята вече бяха други: търговци! Собственици! Дойдоха със своя стока! Какъв ти пазарлък без трапеза?

Иля тропна на масата и бутилка.

– Лапай, народе! Яж талаш, гатер е животът наш!

Наля в канчета, покани ги да се почерпят. Братята се спогледаха.

И двамата мислеха: страшничко е да пият, ама още по-страшно е да се изложат. За пръв път в живота им ги черпят така, приемат ги като равни. За пръв път им наливат като на големи домашна водка.

А Иля си пийва от своето канче...

– Хайде, хайде, на добър час – казваме ние, кондукторите. Да поле-ем успеха! А?

Двамата взеха канчетата си, помирисаха. Гадна миризма, като от помийна яма. По-добре да им беше налял сладка лимонада... Веднъж ги черпиха, друго нещо е то.

Но не се издадоха, не показаха, че им е неприятно. Напротив, шумно се чукнаха с Иля, сякаш цял живот бяха пили!

Проследиха с очи как Иля най-спокойно гаврътна цялото канче, избърса капките от брадичката си и за мезе помириса една коричка хляб. Веднага си личеше, майстор!

Като забеляза, че братята протакат, той весело им нареди:

– До дъно, хайде! Като ще прием, да прием, казало котето, когато го понесли да го давят...

Братята насилено се засмяха. Колка затвори очи, сръбна, после още веднъж, и веднага му се дося да избълва всичко обратно. Но се стегна, сръбна още няколко глътки и накрая се закашля, сълзи избиха от очите му.

А Иля досетливо беше приготвил една коричка със сланина и сръчно му я пхна право в устата.

Колка задъвка солената коричка, а сълзите течаха ли, течаха, и

гърлото му се бе стегнало. Дъх не може да си поеме, нито да продума.

Изведнъж, и той не разбра как, му стана леко, приятно. Щастлива топлинка се разля по тялото му, главата му пламна. Погледна Сашка и сякаш го видя с други очи – той още не знае колко е хубаво да си пийнеш. А Сашка още се измъчваше, въртеше глава, издул устни.

– Вие да не си мислехте, че тука прием мед! – закачливо подвижна Иля и свойски потупа Сашка по гърба. И на него пъкна коричка с беличка, топяща се в устата сланинка.

– Яж, дорде ти е свеж тумбакът! Като увехне, нищо няма да погледне!

Извади отнякъде кибритена кутийка, започна да показва на братята как железничарите мерят бутилката. Изправената върху тясната си страна кутийка се казва „машинист“, на широката – „помощник-машинист“, а легнала е „огняр“... Така се питат, когато сядат да пият – как ще си наливаме, по един машинист или по помощник?

Братята дружно поискаха да им сипе по цял машинист! Играта им хареса.

След половин час зачервени, добили смелост, вече сами се разпореждаха на трапезата, дори понякога подвикваха на Иля.

И което беше най-странното – той само се усмихваше, но всичко, всичко понасяше! Без бинокъл се виждаше, че е много наш човек – добър и сговорчив! Печен мъж! Налива и поднася мезета, хич не поглежда вързопа, сякаш го няма.

– Парцалите са си парцали – рече и отсече. – Не ви гошавам заради онова, дето сте донесли, а защото ви почувствувах близки!

Ето как ги оцени!

И им предложи да пият – то се знае, по цял „машинист“ – за смели ге братя, е, не за седемте смели, дето ги показват на кино, ама всеки струва колкото седмината! С такива юначаги какви ли не работи могат да се свършат. И на склада ще видят сметката, и други неща.

– Кой да е... Скад... – мъчи се да отговори Колка, но думата не ще и не ще да се подреди. Уж всичко разбира, всичко чува, а устните му – като чужди, едва изричат заедно с вдървения език: – Кол да е... Скад...

Сашка дори не се опитва да говори, само врътка глава.

– Щото там има дрехи... колкото щеш, а? – разпитва Иля и изведнъж лицето му се раздвоява, разгроява и се разлива пред очите на Колка. – Само да има кой да влачи? А?

– Братче! – не улучва думата Колка. – Аз имам братче... И той има братче...

Сашка кима в знак на съгласие, главата му клюмва и той не я повдига от масата.

Иля нещо премисля, после сменя тона и самият той се променя, сякаш изобщо не е пил.

– Ах, глупачета... Зелените му будалички... Какво да ви правя сега, а? – замърмори. – Че вие няма да стигнете до колонията... Няма да стигнете, нали? – и разтърси Колка за рамото.

– Аз... готов съм... Напред... по един машинист... – викна Колка, надигна се и изведнъж взе да се свлича върху масата, събори канчето си с останалата водка. Учуди се, потопа пръста си в локвичката, облиза го и започна да повръща.

Иля подхвана Колка, повлече го навън...

– На кого разправях... Готов е! – вече съвсем другояче, не с предишния приятелски тон, каза той и извлече Колка на двора. Остави го там да повръща и се върна за Сашка.

После отведе и двамата под навеса, където си държеше сеното.

– Тук ще къртите! Машинисти! Утре ще ви събудя!

Прибра се вкъщи и здраво заключи вратата.

Грабна вързопя и изтърси съдържанието му направо на пода. Вдигаше всяка вещ и я оглеждаше внимателно, без да бърза, после я слагаше до себе си на леглото.

Още веднъж огледа нещата в обратен ред, опипва ги, пресмята колко ли ще вземе за такова палто, за калпака, за здравите, високи обуца от изкуствена кожа... Палтото беше сукнено, новичко, с чуждестранно етикетче. А калпакът беше родно производство, в Казан беше правен от гладка, пухкава кожа, мека и нежна на опип... Не кожа, котенце...

Погали го и душата му се размекна.

Всички обичат да имат, ама имането не обича всекиго. Различно беше вървял животът на Иля, но гой чак сега почувствува: авантата сама му се тика в ръцете! Дано не я изтърве!

XII

Има една приказка: с какъвто се събереш, такъв ставаш.

Иля расна без родители, още през трийсетата година ги разкулачиха и ги откараха от село. Оттогава – ни вест, ни кост. Види се, по пътя за далечния Сибир са намерили смъртта си. Остана при баба си, не живот, ами сиромашия до шия.

От дете блъскаше в колхоза – бедно колхозче, не можеше да живне, откак разпердушиниха селяните.

Докато Иля да възмъжее на обществената нива – избухна войната. За фронта беше малък, иначе тъкмо ставаше за трудовак, макар че не му стигаше живо тегло. Хилав и дребничък беше, че и всички зъби не му бяха поникнали.

Събраха ги с призовки от цялата околност, натовариха ги в конски вагони и – през цяла Русия, по пътя на родителите му, към далечния Сибир. Из пътя ги мореше глад, ядяха сеното, с което бяха постлани вагоните.

За пръв път ги нахраниха в Омск, в мръсната гарова гостилница. По-опитните – Иля гледаше и запомняше – ядяха малко. Повече се запазваха. Коричките – в чорапа, кашата – в носна кърпичка.

Като да си бе знаел отнапред! Закараха ги до Новосибирск и там ги зарязаха. Цял месец мързелуваха. Нямаше нито началство, нито работа. Нито храна. Удариха го на разбойничество, нападаха каруците с продукти, с хляб, с картофи. Награбваха се и хукваха. Сега Иля видя колонистите – същата работа. Голяма е Русия, много красиви места има в нея, ама като помислиш, навсякъде е един и същи бардак...

Иля реши – аверите му викаха Зверчето, от фамилното му име Зверев – да поеме с още трима към къщи. Такава трудовашка армия не им беше по вкуса.

Качиха се на попътен товарен влак и заминаха. Но пътуваха глупаво, почти не се криеха и някъде преди Урал ги прибраха.

Затвориха ги в някаква празна къщичка на стрелочник, заключиха ги, отвън пазеше часови. Видяха през прозорчето композиция с въглища, поискаха уж да идат по нужда. Часовият беше млад, пусна ги. Изби-колиха къщата и право на влака. Дим да ги няма!

Станаха по-предпазливи. Щом приближаваха железопътен възел, слизаха. Избикаляха пеша и чакаха влака край семафора. Така

прекосиха Урал.

То се знае, почти през цялото време гладуваха. Тук ще изпросят нещо, там ще задигнат. Веднъж успяха да задигнат куфара на един пътник. Вътре нямаше нищо за ядене, но пък имаше офицерско долно бельо, гимнастюрка, сукнен панталон. Опитаха да ги навлекат: всичко беше огромно, и за маскарад не ставаше.

Днес Иля отново си спомни този епизод, понеже разглеждаше палтото.

С това облекло пратиха Зверчето в близкото село, ама той не беше заплес като тези братя. Взе продукти – замразено мляко на късове, яйца, извара, а срещу гимнастюрката поиска риза за себе си.

Край Тугаево, бившето Романово, замаяни от преяждане, пак ги пипнаха. До пълното изясняване на техния случай ги хвърлиха в една колония за малолетни. А там имаше яка охрана и бодлива тел.

„Към Тугаево сме, гледам три подслона в братски низ: болница, пункт сборен редом с проклетия пандиз...“ Така пееха момчетата от тяхната колония. А този изглед, естествено, се откриваше откъм майчицата Волга.

По времето, когато хванаха Иля, в колонията се бяха събрали близо две хиляди души. Гладория. Докато отсеят тия от ония, докато се изясни кой си, може да опънеш петалата.

Веднъж се наговориха да избягат. Всеки ден идваше каруца с продукти и за нея отваряха портала. Решиха така: щом кончето поеме навън, цяла тълпа да се втурнат през отворения портал... И – в различни посоки. На когото провърви, ще се озове на свобода.

Дочакаха, дойде мършавата кранта, докара вмирисана риба. От нея варяха една помия, викаха ѝ рибена чорба. Разтовариха, отвориха портала и – колонистите се юрнаха с викове... С викове, та да не ги е страх толкова!

Вой, крясъци, тупурдия, стрелба!

Зверчето веднага прещрака – дечурлигата хукнаха вкупом в една посока, а той в обратната, към Волга.

Беше май, водата ледена, но както беше засилен, хич не усети студа! Чак после разбра, че не може да стигне другия бряг, взе да се дави...

Когато се свести, гледа – лежи на някаква печка, завит с кожух.

Подаде глава, гледа: селска къща. Двама старци, мъж и жена, седят на масата, приказват си нещо. Бабата вика: „Я, дядо, да го върнем обратно. Разправят, в колонията държали какви ли не убийци, може и тоя да е такъв?“ А дядката ѝ отговаря: „Глупава жено! Пише ли на челото му, че

е убиец? Ами ако не е? Ами ако и нашето момче се мъчи някъде, а добрите хора не му помогнат?“

Иля се съвзе бързо. Старецът му разказа, че работел на реката, пазач на шамандурите. Току видял: някой в средата на реката блъска с ръце, ама отдалеч личи, че се дави... Какъв ще да е тоя, дето се къпе пролетно време, учудил се, загребал натам, а той... Иля, вече бил в несвяст...

Облякоха Иля в дрешките на сина си, дадоха му парче сланина и хляб. Дядото го прекръсти на сбогуване и по тъмно го изведе навън.

– Ярославъл не е далече от тука – каза му. – И до Рибинск е близо, само дето не знам как да минеш през моста. При моста има охрана, ще те хванат.

Но Зверчето вече имаше опит, събран по пътищата. Качи се при един машинист, цани се за огняр до Рибинск, така прескочи охраната.

Стигна до родното си село. Къщата им закована с дъски, баба му я няма. Умряла. Почука у съседката леля Оля посред нощ, хем целият черен от възглицата. Съседката видя през прозорчето черната му муцуна и помисли, че е дяволът, така се разпища, че събра селото.

Иля поживя при нея ден-два, всички го съветваха да си остане тук, да се ожени. „Плава параход по Волга, дим се стеле покрай мен... Ох, не ми е нужна булка, ще поскитам аз ерген!“

Не му се щеше на Иля да остава: ще го вземат на военен отчет и току-виж, пак го вдишали! Отново пое из Русията да задига куфари, да „кърти мангизи“. Вече имаше опит. В блъсканицата при качването или пък от покрива на вагона с кука от горната полица за багажа. Дребосък беше, ама чевръст! И късметлия!

Но веднъж го пипнаха и пак го натикаха в колония.

Сега обаче Зверчето, като всяко зверче, се бе сдобило с вълчи опит. Знаеше, както се казва, две и двеста, умееше да избудалка всекиго.

Счука стъкло и вдиша по-яко. Можеше да стане и със захар, по това захар нямаше. Белите му дробове се задръстиха със стъкло и от гърлото му бликна кръв. Сложиха го в лечебницата. А от лечебницата пътят към свободата винаги е по-къс. Ама, види се, едро беше го счукал, защото още дълго плю съсиреци кръв. Близо половин година.

В Калининска област, край Осташков, се цани на едно сечище. Работа за глупаци: с триона – ха насам, ха натам... А докато режеш, си нареждаш като песенчица: „За мене, за тебе, да ни е топличко... За мене, за тебе, да ни е топ-лич-ко...“

Веднъж отиваха с един авер на работа и видяха пленени фрицове,

сечаха наблизо. Живееха си почти като свободни – в една землянка на края на селото.

Та тъй, седят тия фризове, лапат сланинка. Видяха ги, извикаха им: „Рус, шнел.“ Елате, значи, при нас, ще ви почерпим!

Момчетата отказаха, но запомниха: фашистките гадове лапат нашата сланинка, хем искат и нас да черпят!

На връщане не се стърпяха, решиха да се отбият. Влязоха в землянката, няма никого: ония хукнали по къщите, по жени. Момчетата съвсем се разбесняха. Каква излиза тя? Ние живеем в бараки, тъпчем се с помии, а те на топличко, и то с нашите женоря!

Задигнаха всичко, каквото имаше в землянката, на първо място, лапачката, тоест месото, сланината, консервите... Взеха и брашно, петнайсетина кила, ама не можаха да го мъкнат, окачиха го на един бор край пътя, за запас. Рекоха си, после ще го вземат.

Отидоха в една къща, при позната бабичка. Пържи, бабо, месото, вари, печи и вади водчица! Правим си празник на победата! Днес обкръжиме и разгромиме германофашистките поробители, а това е военният ни трофей!

Бабата нищо не разбра, но приготви вечерята.

Наядоха се, напиха се и се тръшнаха да спят.

През нощта Зверчето се събуди от странното чувство, че някой лекичко го хапе по босия крак... Дръпна си крака, че като изръмжа нещо! Той рипна: леле-мале, в къщата – куче вълча порода, а до него военни и участъковият милиционер!

Разпитаха ги, разпитаха и бабата. Направиха й тараш. Бабата извади всичките трофеи, дето не успяха да ги излапат, само брашното не даде. Нямам, вика, брашно... Не съм имала и нямам. Дори не съм чувала за някакви тринайсет килограма.

Натовариха Иля и авера му в една шейна, подкараха ги към града. Прекараха ги през същата гора, през която двамата бяха минали снощи. По едно време Иля викна: „Стой, гражданинo началник! Май за брашно питаше? Щом ти трябва, ей го, виси на клона!“

Вбеси се началникът, помисли си, че го премятат. После гледа – вярно, и се развика на Иля: „Хайде, катери се! Както си го вдигнал дотам, така ще го свалиш!“ А Зверчето му отговаря: „Не... началство... Показах ти го, и за туй трябва да ми благодариш. А на мене тепърва то няма да ми трябва. Заради тебе ще сърбам «рибена чорба»! Тъй че, щом ти трябва, качвай се на бора!“

Началникът се качи. Нищо не му стана! Хем и за Иля беше

развлечение!

Осъдиха Зверчето на една година. Още първия месец си сипа настърган химически молив в окоето. Половин година беше сляп. Пратиха го в лечебницата, пак му намери цаката. И – на свобода...

Пусна си мустаци, дори наглед стана по-възрастен. Реши да започне нов живот.

Още там, в лагера, един тип: – беше затворен за джебчийство – му разправи, че на Кавказ имало изоставени земи. Там да идед, давали къща с все покъщнината и с градината, без пари. Само, вика, внимавай да не кажеш, че си беглец...

А Зверчето какъв е? Нали открай време бяга! Какъв ще е, ако не беглец.

Хвана се кондуктор по южната линия, превозваше колонисти. Наситани се без много формалности. Точно както му разправяха: и къщата, и градината... И картофи раснат в градината, кой знае от кого посадени, и слънчогледец, и царевичка...

Не можа отведнъж да схване, че са го вкарали в капан, както си е редно за зверче. Този път нюхът не му помогна. Искаше да заживее честно, обаче не, пак се накисна в авантюра. И то каква!

Що ли не избяга! Ама беше се уморил да бяга. И пари му трябваша. И Кузминчетата му паднаха подръка тъкмо навреме.

Братята се събудиха късно. Слънцето беше превалило пладне. В сепото стана задушно.

Едва-едва, преодолявайки слабостта, стигнаха до къщата, а Иля вече беше приготвил закуската: чай и чуреки, и пак водка.

Кузминчетата завъртяха глави: не да пият, ами не можеха и да я гледат. Само от бутилката пред тях им се гадеше.

Бавно посърбваша чай от алуминиевото канче и крадешком поглеждаха Иля, който днес беше особено мазен и речовит. Попита ги:

– Вие гаче не се умихте, а?... Точно така. Дори е вредно да се миеш често. Чегох го в някаква книжка. А може и след закуска. Знаете ли приказката за котката? Не я знаете? Ха! Ще ви я разкажа, щом е тъй. Една котка хванала птичка. Тъкмо се накарала да си я хапне, птичката, а тя била хитра, й рекла: „Как тъй, котано, ще ме ядеш, без да си се умила? Нечистоплътно ми се вижда.“ Разтворила лапите си котката, а птичката фър – и отлетяла. Та оттогава котката се мие само след ядене...

И отново енергичният домакин току понечваше да им ливне водка,

сякаш снощи нищо не бе се случило.

Може пък наистина нищо да не се е случило? Братята си спомняха само началото, останалото тънеше в някаква мътилка. Някой се фукаше, крещеше нещо; някой ги викаше нанякъде...

А може би никой не бе крещял, никой не бе ги викал, защото и двамата сънуваха нещо такова... юначно, с коне... Препускаха нанякъде с коне, чак дъхът им секваше от този галон. Трудно им беше да отделят съня от действителността, но едно беше сигурно; в действителността не може да е имало коне!

И ето че Колка си спомни за дрехите, погледна към къта, а после към Сашка. И Сашка се сети за дрехите.

Иля улови погледите им, бързо попита:

– Какво? Нещо да не изгубихте? – и някак странно се захили. Мустаците му зашаваха.

– Ами палтото... къде е? – попита Колка.

– И калпакът? И това... обущата? – добави Сашка.

– А, за тях ли говорите? – простодушно се учуди Иля. – Ха! Че те са далеко... Не можем ги догони вече!

– Как тъй... Не можем ги догони ли? – попита Колка и погледна Сашка, после двамата се втренчиха в Иля, който между другото продължаваше да им се усмихва. Но по едно време усмивката му изчезна, той урижено попита:

– Ама нали ми ги подарихте... тези парцалки? Правилно ли ви разбрах снощи?

– Подарихме ли ги? – не разбра Колка и очите му се ококориха.

– Ние? Да сме ги подарили? – повтори след него Сашка.

И двамата се опулиха срещу Иля, сякаш го виждаха за пръв път.

– Ама вие какво? Не си ли спомняте как ми ги подарихте?

Но Иля и без това виждаше колко са смаяни братята. Стана, доля им чай. Отчупи им по парче чурек. Седна, покрусено поклати глава.

– Ха! Бива си ви... Ами да ви напомня тогава, а? – И тъй като братята продължаваха да мълчат, им разказа за снощи, как започнали пазарлъка, как той им предлагал да си изберат картофи, царевица или пари, а Сашка поискал сланина. А когато решили да им даде парче сланина и кофа картофи, именно Сашка изведнъж заявил: я вземай всичко даром! Утре пак ще донесем! Иля, то се знае, категорично отказвал, но тогава и Колка се присъединил към брат си и започнал да настоява, да придумва Иля в чест на братската им дружба да вземе тия глупашки дрехи, да ги маха, та да не ги гледат. А на тях нищо не им струвало пак да пребарат

това складче. Където, според обясненията на Сашка, само изместили резето...

Братята изслушаха Иля, вперили очи в пода. Дори не се спогледаха. Не можеха да си спомнят нищо подобно. Но щом Иля знае и за резето... Тогава... Юнашки са профукали дрешките на пияна глава!

Иля предложи да сложи още чай, но братята забързаха да се прибират.

– Ха! Разбирам! Времето не чака! Не чака! – оживи се Иля и стана. Станаха и братята. – Винаги можете да разчитате на мен... Като на близък – бърбеше той, изпращайки децата през двора. – Само да ми свирнете, аз съм насреща! Виж, подаръци вече не вземам, да си го знаете! Измествайте резето, носете дрехи, но... Срещу суха пара! Е? Спазарихме ли се?

Колка и Сашка колебливо кимаха. Бяха потиснати. На ти сега парларлък, хубаво се подредиха!

Вече до портичката Колка с въздишка се извърна и без да поглежда Иля в очите, попита, гласът му звучеше жално:

– Но... Може ли да ни дадеш малко сланина... Ще я вземем.

Сашка не се обади. Дори се извърна, да не гледа унижението на Колка.

Иля вече бе тръгнал да се прибира. Изненада се. Възкликна:

– Сланина ли? На вас... Сланина? – и направи пауза, втрещил се в братята от упор. – Че вие, лакомии такива, снощи цялата я излапахте, остана ми само кърпата със солта!

Братята мълчаха, бяха смазани. Не си спомняха и за сланина, освен за онова парченце, дето им го бе тикнал Иля за мезе.

– Хапвате си вие, и още как!... Лапате за четирима! – Иля въздъхна, толкова неприятно му беше да отказва на най-добрите си приятели.

Изведнъж се оживи:

– Ха! Я почакайте! Да видя, може пък...

Щедростта му просто бе неудържима. И щедростта, и широкото сърце. Та нали не можеше да пусне най-добрите си приятели с празни ръце!

Влезе в къщата, после се върна, носеше малко парче сланина, колкото половин длан. Намери листо репей, зави го. Побави се, поколеба се, веднага пролича, че дава последната си храна. Дето се вика, от сърцето си я къса!

Направо им го каза, подавайки парчето:

– Тъй да бъде, в името на нашата дружба... Аз ще преживея как да

е...

Братята един през друг казаха „Благодаря“. И си тръгнаха.

Иля се загледа след тях. Изведнъж викна:

Ей, лакомии!

Кузминчетата се извърнаха. Той ги гледаше и мълчеше, сякаш се колебаеше дали да каже нещо или не, но изведнъж не много високо подвикна:

– Вземете да се чупите оттука! Истината ви казвам! Бягайте! Плюйте си на петите!

XIII

В колонията не се върнаха.

Дори директорът наистина, да е донесъл нещо и да са сварили топла чорба, за тях няма да стигне. Закъсняха. Някой ще извади късмет. Е, не много тлъст, ама късмет.

Още щом селото се скри, свърнаха от пътя, покрит с мека топла прах, към полето, а по-нататък, покрай храстите, течеше рекичката Сунжа. Тук, на брега, сред бодливия къпинак и дивите маслини със ситните сребристи листа – Сашка беше забелязал, че птиците никога не кацат на тях, – полегнаха на тревата.

Не им се говореше.

Колка пръв, след доста време, се обади:

– Главата ми се цепа! А твоята?

Сашка мрачно премълча.

– Хем се цепа, хем бучи... Не глава, ами локомотив! Вече никога няма да пия... Не съм мислил, че става така...

Не довърши, слезе към водата, започна да гребе с ръце и да плиска лицето си. После събра длани, напи се, загреба колкото може и макар че водата капеше между пръстите му, я занесе при Сашка и му я изля върху лицето. Плисна го, но Сашка дори не помръдна, може би дори не забеляза.

– Ти знаеш ли какво е кучкарник? – попита той, без да отваря очи. Капки блестяха по носа, по челото му и се стичаха по слепоочията.

– Какво? – без любопитство попита Колка. – Кучкарник ли? – Сети се, че в умната глава на Сашка се ражда нещо важно. – Не, не знам.

– Сандък... Един такъв железен сандък – продължи с равен тон Сашка, без да отваря очи. Може би разказваше някакъв свой сън. – Окачат го отдолу на влаковете... Веднъж бяхме спрели на една гара, та видях на съседния влак... А Зверчето ми го посочи с флагчетата и рече: кучкарник, преди войната или не знам кога... в такива сандъци са превозвали кучета. А сега и хора може да се возят.

– Тарикат е това твоето Зверче! – Колка въздъхна.

– И двамата лапахме мухи – каза Сашка и си отвори очите. – Та тогава се пъгнах да проверя... Наистина, може да се пътува.

Колка разбра.

– Значи, време е? – попита, загледан в Сашка. – Ами колонията?

– Че нали опитахме!

Сашка разказа един виц – как някакъв човек видял на пътя лайно. Навел се, почудил се, опитал го с език. И възкликнал: „Добре че го опитах, иначе щях да го настъпя!“

Колка не се засмя. Покри си главата с репей и задряма на слънчицето. Какъв ти смях, щом и двамата се бяха натопили като в този виц... В колонията се бяха натопили... Че и в историята с Иля.

А Сашка вече нямаше търпение. Идеята мира не му даваше.

– Хайде на гарата – предложи той.

– Сега ли?

– Ами кога...

– Защо първо не... Защо не попребараме склада? Както каза Зверчето...

– Не е Зверче той, а е звяр – рече ядно Сашка. – Е, тръгваме ли? Недей обаче да си мислиш това-онова, още днес ще се върнем!

Колка разбра, че Сашка не случайно иска да се отдалечат от колонията, значи така се налага.

– Да полежим малко, а? – помоли той. – Треперят ми краката.

– Тъкмо ще се разтърпем – делово заяви Сашка. – Виж, ето и каруцата се задава...

Сашка видя каруцата навреме, инак щяха да вървят до гарата чак до донечера. И не се знае дали щяха да стигнат.

Изскочиха от полето право пред каруцата и отдалече викнаха:

– За гарата ли си?... А, чичко?

– За гарата съм, лелко – каза мъжът и им посочи с ръка, като да заповяда: – Качвай се! Може пък да стигнем! Моят локомотив е бързоходен!

Не беше стар човек, забелязаха братята, нямаше бели коси, но беше по-стар от Иля. С избеляла, изгоряла до бяло от слънцето гимнастюрка с бели копчета от долни гащи и с каскетче, нахлупено до очите. Седеше и дремеше, от време на време вдигаше светлите си, небесносини очи да погледне пътя и пак потъваше в себе си. Повече не обърна внимание на братята, които качи.

Вече когато приближаваха гарата, попита:

– Колонисти сте май?

– Защо? – стреснато попита Колка.

– Бягате...

– Къде... Ние ли бягаме?

– Е, къде, та къде... То се знае, където бягат всички... Вкъщи! –

каза селянинът и подвикна на коня.

– Някои може и да си имат къща... Други пък нямат – тросна се Колка. И погледна селянина.

Но той, види се, не искаше да подхваща кавга, а и въпроса си не бе задал, за да ги разобличава. Повдигна си каскетчето, погледна братята – сякаш ги потопа в синевата на очите си. Кротко промълви:

– Тъй си е. Някои имат... Ама кои? Ще ви кажа, тая война преобърна живота на всички, изхвърли ни от релсите... Небе и земя се смесиха, живи с мъртви... А сега на, всички, не щеш ли, разбраха – войната свърши... Сетиха се всеки за дома си... – Помълча, но не очакваше отговор. Потъна в мислите си. И пак така неочаквано продължи: – Досега не мислехме за живота, мислехме не как да живеем, а как да оцелеем... За много не ламтя, стига душа да закрепя, ей така мислехме! Как да оцелеем – Почука с камшика по крака си, прокътят на дърво. Чак сега братята забелязаха – беше без крак. Инвалид значи.

А той продължи:

– ... Дадох парче от себе си, и друго бях готов да дам. Гаче на себе си не бях нужен. А сега, като свършва тая история, ми докривя... Викам си, ами ако Поживея още? Къде обаче? – питам. – Къде ми е къщата? Къде? Няма я... Избили ми семейството и къщата изгорили. Като научих, хич не отидох в моето село. Да ида там, все едно в гробище да се заселя! Всеки ден кръв да ми капе от сърцето. Сам да се уморя... И на, реших да дойда в Березовска... Може пък да свикна... Вие сте малки, имате време да ви порасне козинка. Пък аз нямам. Без надежда се заселих... Чак сега се посъвзех. Ей там, зад гарата работя, в помощното. Ако ви трябва нещо, питайте за Демян...

Каза това и сякаш се скри под козирката си. Прибра се като костенурка в черупката си. Когато братята слязоха на гарата и благодариха, той сякаш се пооживи, кимна им:

– Ха по живо, по здраво! – и дръпна поводите. – И изобщо се обаждайте, ако не избягате... Щото лично аз няма да бягам. Този край е богат, може да се живее... Страхът разваля всичко. Пък аз нямам от какво да се страхувам. Свърши ми се страхът...

Братята още веднъж казаха „Благодаря“ и тръгнаха. Тръгнаха разрачени, върлините на каруцата здравата бяха натъртили кокалестите им задници. Довлякоха се до серните ямички, наплискаха се, олекна им. Съвсем им олекна. Сякаш тези смрадливи ямички бяха пълни с живата вода от приказката.

А някога, в незапомнени времена, тук са идвали на бани госпожици

и госпожи от северните столици... С бели премени и пъстри чадърчета, с охолни карети, тук са се разхождали столични дами и мустакати офицери, и то само за да пийнат кавказки води и да укрепят здравето си... Свирел им е духов оркестър, цъфтели са глицинии. А след баните прекрасните господа са се качвали На високото, при ротондата, и са гледали далечните върхове, обвити в златна предзалезна светлина... Както се изрази Регина Петровна: съзерцавали са ги!

Дали е било така, или възпитателката им бе измислила нова приказка, братята не разбраха. Минерални води е имало, те са текли тук и преди Кузминчетата да се родят. Виж обаче за господата, които са биели път без влак чак от Москва – за тях братята откровено се усъмниха. За ради чуреките, заради картофите или заради афъзките, както и да е... Като те застърже, ще хукнеш... Ама водата – то си е вода. И да я ядеш, и да я пиеш все е вода...

Но влак нямаше и нямаше, а отгук, от високото, щяха да го видят отдалече, братята се бяха покачили на малкото връхче, където блестеше снежнобялата ротонда.

Отблизо излезе, че не е чак толкова снежнобяла. Беше къртена, зацапана, пък и всичките ѝ колони бяха нашарени, изподраскани с надписи: на руски и сигурно на немски.

Сашка приседна на каменните стъпала, загледа се в долината. Както навремето били гледали госпожиците и техните кавалери. А Колка намери остър камък и надраска на една колона: „Кузмини от Томилино. 10. 9. 44 г.“

Позасмя се, загледан в надписа. И ние не сме случайни, в минерална вода сме се къпали, залези сме съзерцавали в планината! Ще дойдат след... е... след двайсет години, вече старци като тоя Демян, ще покажат на интернатските чакали тая ротонда: тук се разхождахме със Сашка... Оркестър ни свиреше и госпожиците с чадърчетата аххаха от възторг...

Колка не успя да доизмисли своята картина, зад далечната гърбица на голия хълм се показва пушек. Братята хукнаха надолу, стигнаха тъкмо за влака.

Сашка делово обиколи композицията, надничка под вагоните, найсетне намери каквото търсеше и повика брат си. – Виж! – и му посочи с пръст.

Точно под вагона, надвиснал над релсите, бе закрепен мръсен кафеникав сандък, продълговат като ковчег.

Сашка надигна капака и каза на Колка да се пъхне.

– Ама ще заминаваме ли?

– Добре де; защо да не заминем – каза Сашка. – Какво толкова?

Силно пъшкайки от напрежение, Колка се намъкна в сандъка, после влезе и Сашка. Оказа се, че може да се пътува кръстом. В страничната преградка бяха пробити кръгли дупки, през тях можеше да се гледа с едно око. Досами преградката – траверсите, релсите, тревата. Само едно ги плашеше, да не би сандъкът да се откъсне в движение и наистина да се превърне в ковчег.

– Железен ковчег с музика! – каза Колка през дупката. – От северните столици... С карета, на бани... Пристигат I ос пода Кузмини!

И наду бузи: „Пум, пум, пум, пум...“ Засвири като оркестър в чест на пристигането си в кучкарника.

А Сашка каза:

– Без пари си пътувай където щеш? А?

– А ти накъде искаш? – попита Колка. – Пум, пум, пум...

– По-далече, по-далече – каза Сашка. – Искам още по-надалече. Не искам да се връщам.

– Ами нататък няма ли да е по-лошо?

– От тук ли?

– Да. От тук!

Отпред влакът свирна, вагоните изтропаха. Кучкарникът здравата се друсна.

Колка още по-силно засвири марша: „Пум, пум, пум...“

А Сашка предложи:

– Да заминем, а?

– Сега ли?

– Че какво?

– Ами Регина Петровна?

Сашка не отговори.

– Да остане сама с нейните малки мъже ли? Не ти ли е мъчно? – викна Колка.

Сашка бързо отбутна капака и изскочи навън. След него се изтърколи и Колка, препъна се в една траверса. Загледаха се след влака, след вагона и след своя, вече своя сандък. Сякаш изпратиха мечтата си.

Пренощуваха в един полуизгорял товарен вагон на глухата линия. И отидоха при Регина Петровна чак вечерта на другия ден.

Но преди това минаха покрай склада, за да се убедят, че катинарът, същият катинар, както и резето са си на мястото.

Възпитателката не им отвори веднага. Щом видя братята, ги покани

да влязат, но сложи пръст до устните си: тихо, децата спят.

Кузминчетата влязоха на пръсти, погледнаха към кревата, където кръстом, в различни пози спяха малките мъже. Жорес с разперени ръце и крака, по гръб, а Марат обратното, свит на топка, завит презглава с одеялото. Сега пролича, че Жорес е по-голям.

Самата Регина Петровна беше с яркорозова, искряща като злато рокля, с копчета и много дълга, до петите.

Такава лъскава, с разпуснати коси, тя се видя на братята още по-красива. Наистина, същинска царица.

– Седнете. Чаках ви. Как сте, приятелчета? Гладни ли сте?

– Не – отговори и за двамата Сашка. – Днес вече ядохме.

А Колка сложи на шкафчето сланината, увита в листо от репей.

Регина Петровна погледна сланината, не я докосна, после погледна момчетата. Поклати глава.

– Не; не. Благодаря. Няма да я взема.

И понеже братята недоумяващо мълчаха, обясни:

– Вие сте си я спечелили, вие я яжте! А между другото, как я спечелихте?

Братята се спогледаха.

– Ето на – каза Регина Петровна. – Мисля, че се разбрахме. Нали?

Сашка кимна. Той схващаше по-бързо от Колка. Но сега дори нямаше нищо сложно. Възпитателката още там, пред склада, се бе досетила за кражбата на дрехите. Затова се бе тревожила и ги бе чакала. Но нали не ги бе видяла! Това беше важното!

А тя продължи:

– Търсих ви, питах за вас. Нямахте ви две нощи, нали? Всички помислиха, че сте избягали, казаха, че ви видели на гарата... Но аз не повявах, знаех, че няма да си идете така. Не сгреших.

Регина Петровна бръкна в джоба на окаченото на стената палто, потърси, нещо, не го намери, върна се и седна.

– Господи, как се издържа без цигари... Поне малко да имаше... Е, стига. Вижте за какво ви търсих: тия дни започваме работа в консервния завод. Пьотър Анисимович е уредил. Ще работят по-големите: от пети до седми клас. Но аз записах и вас... Поне ще хапвате там. Разбирате ли ме?

Братята неуверено кимнаха, никакъв завод не бе влизал в плановете им.

– Моля ви да не се объркате: не сте в четвърти, а в пети клас... По-малките ще ги пратят в колхоза да берат ябълки... А сега вървете да

спите. – И вече след тях добави: – Сланината, сланината не си забравяйте!

Колка безмълвно взе репейчето със сланината. На прага двамата братя се обърнаха като по команда.

– То... ние мислехме... Да... Да такава...

– Какво сте мислели?

– Да! Вчера замалко не заминахме! – тръсна Сашка.

– Завинаги ли? – някак сподавено произнесе Регина Петровна. И всичко в нея помръкна.

– Аха.

– Ами ние? Ами другите?

Децата се смутиха. Но и без това беше ясно, че те не са заминали само защото са мислили за нея.

– Приятелчета... Почакайте! – бързо, пламенно подзе Регина Петровна. – Ето, ще идем в консервния завод... Ще видим... Представете си, че ви хареса? Мисля, че нашите работи ще потръгнат... Ще потръгнат. Ще видите.

Колка нищо не отговори, не можеше да мисли толкова бързо. А Сашка, навъсен, вперил очи в пода, каза сякаш от името на двамата:

– Всъщност... Ще почакаме. Наистина Излезе почти като да говореше възрастен.

– Е, добре тогава – Регина Петровна се поразвесели. – Аз пък имам и един сюрприз... Замалко да забравя. Я елате тук.

Тя извади от нощното шкафче огромен пухкав калпак, а от калпака измъкна коланче.

Братята впиха очи в калпака.

– Какво е това?

– Папаха... Май на това се казва папаха...

– Откъде е?

– От килера... Изглежда, е останала от самодейността. А може и от село да са я донесли... Не знам. Там има много такива неща... Децата ги намериха... Че като се разлудуваха, направиха си карнавал... – Регина Петровна се послуша, навън децата крещяха. – А това го взех за вас... Харесва ли ви? – Братята само се спогледаха: схванаха пропуската си. Как можеха, докато тършуваха из таваните, да пропуснат килера? Ами ако е имало нещо за ядене?

Колка заинтересувано попита:

– А там нямаше ли черкезка – с патрончета?

– Не съм виждала – каза Регина Петровна. – Имаше кинжал, само

че счупен, и коланче... Помислих, че ще ви влезе в работа.

Но братята не се заинтересуваха от коланчето. Започнаха поред да мерят папахата. Колка се пхна в нея до раменете и отвътре, забравил за спящите малки мъже, гърлено запя:

И в страни да отида далечни-и,
по какъвто и път да вървя,
аз ще помня другаря си вечнооо,
щом другар ми е той от Москвааа!

– Тихо, ей! – Сашка му свали папахата и я нахлупи на своята глава.
– Аз ще бъда Хаджи Мурат! А ти...

– А аз – Будьони! – викна Колка и дръпна папахата. – Защото Будьони е за червените, а твоят Хаджи Мурат е за фашистите!

– Хаджи Мурат ли е за фашистите?

Регина Петровна прекрати спора, като им взе папахата.

И каза усмихната:

– Аз пък сега си помислих... Ще я разрежа и ще ви уشيا за зимата два капишона.

– Кво? – попитаха и двамата братя. – Лапишона ли?

– Е, моя работа е какво... С една дума, калпачета... Все ще е от полза. А колана можете да го вземете, за панталоните на Коля – нали ти беше Коля? – вместо това вѐже.

Братята се втренчиха в коланчето, то беше тесничко, с тъмни капси и орнаменти, а по него бяха накачени и много други малки коланчета висулки.

Колка премери новото коланче и доволен реши:

– На него ще си нося лъжицата... И някои други работи...

Добре би било да окачи за красота ключовете, откраднати от Иля, ама ще му ги откраднат! Или пък царевица? Колка си представи: крачи из томилинския интернат, а на колана му, като гранати лимонки, висят кочани царевица! И на главата му – папахата! Охо, не сме откъде да е! Идем от планините! Хич не ни беше страх! Налапахме се здравата, дори си и донесохме! Откачва кочан по кочан и ги дава на чакалите!

Но аз знам, ще се срещнем отново,

и тогава, любима, със теб...

Регина Петровна лекичко побутна братята към вратата:

– Вървете да пеете на двора!

Братята си тръгнаха.

Тя затвори вратата, върна се и пак порови в джобовете на палтото, събра в дланта си малко тютюн. Една щипка, примесена с боклучета. Несръчно сви цигара от парче вестник, запали и излезе навън. Дълго стоя на външното стълбище, гледа децата на двора и се мъчи да разпознае сред тях Кузминчетата. Нахлупили папахи – в килера бяха намерили много, – колонистите се гонеха със сопи в ръце. Някой пък се препъваше в окъсано кавказко наметало, голите му пети се бялкаха под тежкия шаяк.

Регина Петровна всмукна за последен път и се прибра. Полегна, помъчи се да заспи, но сънят не идваше. На няколко пъти става, гледа през прозореца. Най-сетне реши поне да свърши нещо. Взе ножица и започна да реже папахата на две равни части. Мислеше за Кузминчетата, какви чудесни топли калпаци ще излязат от тази папаха, и съвсем забрави за късния час. Не забеляза как тихо, сякаш само, се отвори малкото прозорче и от него се подаде черно дуло.

От тъмното трима души гледаха ръцете и, кълцащи на малки парченца папахата...

XIV

Врявата в детските спални помещения продължи до късно. Крясъци, писъци, топуркане. Регина Петровна излезе права: нахраниха колониците и те живнаха, то е естествено, яденето е празник, и то какъв!

Затова се разлудуваха: виеха, пицяха, блееха, джафкаха, мучаха, лаеха и какво ли не още.

На някого хрумна да запоят. Запахна – нестройно, но гръмко.

Ний скитахме с приятеля сами,
ний скитахме с приятеля сами,
ний скитахме с приятеля из диви планини,
из диви пла-ни-ни!

Отначало песента тръгна несигурно, който колкото можеше, но ето, че глас до гласа, нишка до нишка се вплетоха, строиха се, подредиха се и – гръмна, та прозорците завънтяха...

В миг камък се търкулна, охо-хо!
В миг камък се търкулна, охо-хо!
В миг камък се търкулна и приятелят падна!
Приятелят па-д-на!

Особено задружно излизаше това „Охо-хо!“. На тези места крещяха всички, които можеха, и вярно, и фалшиво, приятно им беше да крещят. Пък и въздух в белите дробове – колкото щеш.

Аз дръпнах му ръката, охо-хо!
Аз дръпнах му краката, охо-хо!
За ръката, за краката, не мърда той, уви!
Не мърда той, у-ви!
Във мутрата му плюх аз, охо-хо!
Във мутрата му плюх аз, охо-хо!

Във мутрата му плюох, а не плюй обратно той,
не плюй обратно то-й!

По-нататък, както му е редът, изкопават за другаря си гроб (охо-хо какъв!) и го погребват. А после пръстта се размърдва (охо-хо!) и другарят им става от гроба, и... „И в мутрата ми плюй!“ С една дума, връща си го. И то – жив. Смехория! Всички избухнаха, запревиваха се от смях...

Подхванаха една затворническа: „Седя аз тъжен и си спомням, а сълзи капят от очи ми...“ Не я довършиха. Сълзите не подхождаха на настроението.

Запяваха лудешки улични, бандитски, пазарски (жални), сирашки, инвалидни, лагерни, за гари и влакове, колонистки, за сибирски заточеници, битови, одески – за крадци (жестоко сантиментални), хулигански, каторжни (отпреди революцията) и от филми... От „Големият живот“: „Прости, Маруска, уличнице моя...“

Но гласовете вече не звучаха дружно. Във всеки ъгъл групичките пееха различни песни и скоро съвсем се умириха.

Взривът изтрещя призори. Но още беше тъмно.

Кузминчетата се събудиха едновременно. И двамата помислиха, че върху тях е паднала бомба. Звукът им беше познат от първите месеци на войната.

Зад всички прозорци лумна зарево, обагри стените в трепкащо кървавочервено. Чу се как долу някакви момичета запищяха, развикаха се.

Няколко гласа едновременно закрепяха:

– Пожар! Пожар!

Братята спяха без дюшеци, затова не се събличаха, инак пружината щеше да се впие в телата им чак до ребрата. Почти без нищо да разбират, те панически хукнаха с всички към изхода. Вратите бяха изкъртени. Задните притиснаха предните, стана меле. В тъмното прегазиха нечий пръсти, на друг разбиха носа.

На Кузминчетата им провървя, само ги посмачкаха.

Изскочиха на двора и се потопиха в гласове, в тупурдия, в ярка и гореща светлина, в някаква зловещо-весела паника.

Суетня до бога, никой нищо не разбираше, всички тичаха и всички викаха. Разбра се, че гори сградата, в която се намираше складът.

Но първата мисъл на нашите братя, естествено, беше не за склада, а за Регина Петровна и нейните малки мъже... Къде е тя? Успяла ли е да

изскочи?

Докато гледаха слисано и се мъчеха да разберат нещо, а след дълбокия сън се мисли бавно, видяха и възпитателката. Притиснала до себе си малките мъже, тя стоеше наред шуращите се деца, сама, вцепенена, сякаш онемяла, в огромните ѝ очи се четеше страх.

– Регина Петровна! – развикаха се братята и се впуснаха право към нея, по пътя блъскаха някого, избутваха другико. – Регина Петровна, ние сме тук! Тук сме!

Тя само с крайчеца на околото си мярна викащите, деца, с нищо не показа, че ги е видяла или чула, пак се втрени в огъня, пламъците подскачаха в разширените ѝ зеници.

Дотича Пьотър Анисимович, извика кой знае на кого:

– Къде са кофите? Носете кофи! Вече не знам какво става! – И изчезна.

Веднага дотича обратно, вече с кофа вода.

Като се бранеше с чантата си от пламъците, пое към горящото здание, но не можа да приближи много и плисна водата на земята. Тя тутакси се превърна в пара.

Сега, когато първата уплаха и чувството за опасност минаха, дечурлигата, дори момичетата, вече не крещяха от страх, а сновяха из двора радостно възбудени, смаяни от това невиждано зрелище! Този пожар вече им харесваше!

Пламъкът излиташе право нагоре като гигантска свещ и бучеше, сипейки едри искри като дъжд.

Сградата светеше отвътре, видя се скелетът ѝ. В този миг тя изглеждаше прозрачна, сега можеше да се различи всяка нажежена гредичка.

Само няколко момичета, най-плашливите, се струпаха като около спасително островче край все така неподвижната Регина Петровна.

Пьотър Анисимович се развика срещу Регина Петровна:

– Вие видяхте ли нещо? Поне нещо не видяхте ли?

Регина Петровна не се извърна към директора, сякаш не го забеляза. Не можа да схване отведнъж, че към нея, именно към нея, е отправен въпросът.

– Какво... Видях – бавно, като че насън произнесе тя, без да откъсва очи от пламъците.

– Питам ви! – викаше Пьотър Анисимович и все така се бранеше от огъня с чантата си. – Видяхте ли как избухна? Видяхте ли или не? И после това... На конете...

– На конете ли? – промърмори Регина Петровна. – На какви коне?

– Вече не знам какво става! – развика се Пьотър Анисимович, но се сепна: едва сега разбра, че на учителката ѝ е зле.

Дотича друга възпитателка, Евгения Василиевна, допря до носа на Регина Петровна памуче с амоняк, разтри ѝ слепоочията, а тя изведнъж изахка и се засвлича, отметнала глава назад.

Веднага я отведеха в спалното помещение на момичетата. Още преди това бяха прибрали там малките мъже.

Като видяха всичко това, Кузминчетата се спуснаха след тях, на мощ на своята Регина Петровна, но не ги пуснаха да влязат.

– Вървете, вървете – казаха им. – Всички гасят пожара, а вие какво се шляете?

Вътре някакво момиче се разрида, другите го утешаваха:

– Е де, кой е казал, че е имало коне – сподавено се чуваше нечий глас. – Глупости... Честна дума, това са глупости... Не е имало никакви коне и никакви гранати... Е, нещо е избухнало в склада... Нали там има и газ, и олио, и какво ли не... То сега вече не може да се разбере!

Братята се спогледаха и излязоха на двора. Покривът вече се беше срутил, изригвайки към небето цял салют от алени въглени, дори главни. Искрите бавно падаха надолу и тлееха като светулки в сухата трева. Никой не се опитваше да ги гаси. Дори Пьотър Анисимович, щом разбра, че пожарът не заплашва съседните сгради, се кротна на стълбището пред столовата и така, притиснал чантата до гърдите си, остана да гледа огъня. Имаше нещо жално и безпомощно в позата му, тя сякаш говореше: „Вече не знам какво става!“

През своя четирийсетгодишен живот този човек бе преживял много катастрофи и бе оцелявал единствено благодарение на вродената си търпеливост.

Когато напусна базата на ОРС-а, а той напусна по собствено желание, защото страшно се крадеше и бе замиридало на затвор, изпратиха го в отдел „Народна просвета“ и там му пробутаха тези дечурлига. Всички вече виждаха в него свършен човек, защото знаеха, че това не са деца като деца, ами петстотин главорези, най-лоши от лошите: хората, които ги бяха пресявали, се бяха отървавали от най-отявлените. И докато той подготвяше влака, докато търсеше възпитатели и крънкаше продукти и дрехи, в очите на районното началство току се мяркаше неизречената мисъл: лош късмет извади Мешков! Изгоря Мешков! А заминава, защото знае, че по-зле от това няма да стане... Няма накъде, както се казва!

Вече пролича, че се разсъбва.

Неочаквано от колхоза довтаса водовозка с пожарна помпа.

Децата веднага си намериха работа: да помпят; по двама, а после по четирима, нагоре-надолу. Но бързо се умориха и зарязаха работата. Само Кузминчетата, вече измокрени, се мъчеха да помагат на възрастните, докато, не щеш ли, видяха по ръцете си бели мехури. Прогониха ги да спят.

На тръгване те пак опитаха да влязат при Регина Петровна, но се оказа, че вратата е заключена. Постояха, поослушаха се, но отвътре не се чуваха никакви гласове.

Не им се и спеше.

Братята се повъртяха из двора, сега съвсем опустял; странна беше гледката на димящите останки от сградата сред внезапно възникналата пустош.

Помпата си замина и се възцари тишина.

Сашка каза тихо:

– Мислиш ли, че... С граната?

– Защо с граната? – тихо попита Колка.

– Че с какво друго? Чу ли как изгърмя?

– Аз спях... – отговори Колка. – Сънувах, че нещо ме трясна по главата, а после се събудих и помислих, че е бомба.

– Ами конете?

– Какви коне?

– Нали разправят, че имало коне!

– Те може всичко да разправят...

– Значи не вярваш? – каза Сашка. И повтори: – Значи не вярваш...

Хайде с мен!

– Къде?

Сашка не отговори. Хвана Колка за ръка, здраво го хвана, в него се чувствуваше някаква решителност. Поведо го покрай живия плет към тяхната тайна дупка. Пръв се промуши през тръните, дочака Колка, пак го хвана за ръка и го повлече към края на царевичната нива, долепена до тилната страна на изгорялата сграда.

Сред изпокършените царевични стъбла по меката пръст ясно личаха много следи от копита. Тук-там тревата на парчета се бе разхвърчала настрана. Фъндъци трева висяха дори по царевичните стъбла.

Колка се наведе, и вдигна една гилза. Лъскава медна гилза, не беше

трудно да я забележи в тревата.

Сашка взе гилзата от брат си, повъртя я и я пъкна в джоба си. Може да потрябва.

– Ама ти как се сети? – попита Колка и пак потърси с очи по земята, но там не се търкаляше нищо друго.

– Как... Ясно, че ако са идвали изобщо, тук ще са били... Да не са луди да влизат в двора! Да се пъкнат в клопка!

– Ама кои са тези „те“?

– Не знам.

– Мислиш, че тъкмо, те са стреляли ли?

– Не знам – повтори Сашка и погледна към планината. Чисто, без нито едно облаче, настъпваше новото утро.

Планините празнично блестяха във високото и грееха със снежните си върхове. Изглеждаха съвсем наблизо.

Никакъв пожар, никакви среднощни страхове не можеха да помрачат тази вечна неземна красота.

– Днес ще бъде горещо – каза Колка и се замисли. – А в Томилино сигурно са тръгнали на училище...

Братята се спогледаха и едновременно си помислиха, че в Томилино, това мръсно бунисце, макар и доста нанагорно, се живееше по-простичко, по-спокойно, отколкото тук, сред тези великолепни планини.

XV

Същия ден към обяд Дойдоха с мотоциклет двама милиционери и един военен.

Докато децата, скупчени в двора, разглеждаха този чуден мотоциклет и спореха за него, пристигналите хора отидоха при директора, поговориха за нещо с него и с възпитателите, пообиколиха изгорялата сграда и си тръгнаха, като вдигнаха дълга опашка от бял прахоляк.

Никой нищо не попита децата, и Кузминчетата не попитаха. Но дори и да ги бяха попитали, те нямаше да разкажат за находките си.

По време на обедата в столовата съобщи на всички, че не е имало никакъв взрив на бомба или граната, а по неизвестни причини в склада е избухнал пожар, гръмнал е един бидон с гориво и от него се е запалила цялата сграда.

Всичките тези обяснения даде Пьотър Анисимович, застанал наред с чантата си, със свободната ръка той бършеше потта от челото си. Изглеждаше много угрижен.

Съобщи го и изведнъж добави:

– Вече не знам какво става – с което разсмя обядващите колонисти.

През това време и Кузминчетата бяха в стиловата, вмъкнаха се втори път, наваксаха си за вчерашния обяд. Пък и оризовата чорба им хареса.

При думите на директора за бидона, дето бил избухнал, те многозначително се спогледаха и продължиха да сърбат.

Директорът добави още, че утре ще дойде камион от консервния завод и ще вземе по-големите деца. По-малките ще идат пеша в колхозната овощна градина и ще берат ябълки. Там ще ги нахранят...

С това историята с пожара май бе приключена.

Почистиха изгорелите останки от сградата, нарязаха за горене овъглените греди, накрая изпратиха изпоплесканите от глава до пети със сажди колонисти да се мият в Сунжа и там те се изтъркаха с пясък.

Братята научиха, че Регина Петровна и малките ѝ мъже временно са настанени в кухнята, в един ъгъл, преграден с одеяло. Но самата нея я нямало. Момичетата казаха, че е отишла в болница, а тях помолила да наглеждат малките мъже, но помолила и Кузминчетата да им помагат.

Братята кимнаха.

– А кога ще се върне? – попита Колка.

- След няколко дена. Защо?
- Нищо. Разболяла ли се е?
- Не – казаха момичетата. – Но така се налагало.

Братята си отидоха. Поговориха си и решиха, че момичетата лъжат и че Регина Петровна нямаше да остави малките мъже, ако не беше се разболяла. Но ако наистина е обещала скоро да се върне, значи не е нещо опасно. Лошото е само, че ще ги изгонят от консервния завод. Иди доказвай, че са дребосъци поради недостига на сол. И краката им не растат, и ръцете, и зъбите... И главите им не растат.

Известно е, че по време на война положението със солта, с кибрита и със сапуна винаги е тежко. Най-добре го знаят жените. Но и интернатските деца практикуваха производството на фалшив сапун: налепваха върху къс дърво сапун, събран от остатъците в банята, и го продаваха.

Вместо кибрит правеха „катюши“: кремък, някакво железце и прахан. Да, обаче сол не можах да изобретят. Веднъж се вмъкнаха в един обор, където имаше огромен къс каменна сол. Застанаха на четири крака и като най-голямо лакомство го заблизах, никаква сила не можеше да ги откъсне.

Големите всъщност не бяха много по-високи от Кузминчетата, но си личаха по външния вид. По прическите – вече си пускаха алаброси, както се пее в известната песничка, „ах, ти, мое къдраво перчемче!“ Пущеха като възрастните, вдишваха дълбоко дима. Презираха момичетата: „Глунави женски!“ И през редките си зъби църкаха плюнка на земята. Зъбите им не можеха и не можеха да израснат.

Най-много фъфлеше Митък, братята го познаваха.

– Днеш не можах да ше нашпя, пошле штанах, гледам в штоловата какво дават и шак ше ишпотих...

Децата се подиграваха с неговото фъфлене, имитираха го: „Тожи е Митя, дето ше ишпотил, когато ижял в штоловата орижовата ши шупа!“

И ето, на другата сутрин, много рано, когато от земята, от полето още лъха на нещо чисто и леко и почти няма прах, право в двора влезе и спря новичък камион студейкър, целият в чуждестранни надписи – и по каросерията, и по капака, и по вратата на кабината. Капаците на каросерията му се отмятаха навътре и се превръщаха в дървени; напомнящи решетка, пейки по цялата дължина на камиона.

От кабината изскочи и силно затръшна вратата млада жена с панталон, също като мъж, с ватенка и юнашки накривен каскет.

Но всички деца веднага разбраха, че е жена, и след минута вече знаеха, че се казва Вера.

После тя идваше всяка сутрин и кой знае защо винаги се смееше, като гледаше как колонистите се надпреварват да се покатерят в каросерията. Беше веселячка и заливайки се от смях, подвикваше: „Хайде, юнаци! Катери се, тръгваме на бачкане! Че без вас конвейерът не върви!“

Какво е това конвейер и как върви, децата научиха по-късно, но в тая шофьорка Вера, макар че носеше мъжки дрехи и което е най-лошо, панталон, се влюбиха буквално всички колонисти. Говореха си за Вера разнежено, всеки тайно мечтаеше да ѝ хареса, а може би и да се ожени за нея, когато порасне. И, разбира се, от този момент всички пожелаха да станат шофьори като Вера. Момичетата също.

Още първата сутрин, както братята бяха предполагали, се опитаха да ги изхвърлят от камиона. Още повече че се бяха накатерили и много други малчугани. Те се накатерваха всеки ден и всеки ден идваше възпитателката им, за да пропъди пътниците без билет, които мечтаеха да се повозят с камиона до завода. Бяха съгласни да се връщат пеша.

Но от желаещите да се возят се отърваваха, а от Кузминчетата не можаха. Те закрепяха с две гърла, че са големи, какво, като живеят в спалното помещение на малките, просто са яли малко сол и ръстът все още нищо не значи.

Поединично може би все пак щяха да ги измъкват от камиона, както останалите натрапници, но нали бяха двама, държаша се един за друг и крещяха, та огласяха колонията...

Оставиха ги на мира, пузнаха ги да заминат.

С одобрително кискане Вера провери дали всички са седнали, заговорнически погледна Кузминчетата, качи се в кабината, натисна стартера и дръпна напред. Че като подкара!

Колонистите изреваха от тази пронизваща и луда скорост. Възторжено закрепяха, засвириха, запровикваха се с трийсетте си гърла като бурии, а Вера се заливаше от смях и се извърещаше, та поне с едно око да види през задното стъкло своите разбойници, както ги нарече по-късно, и още натисна газта.

Камионът не пътуваше, а летеше по белия отгъпан път, сред покрити с бяла прах храсти, и оставяше подире си дълга опашка пушек.

Така ги закараха първия ден, тази кряскаща и виеща от бликнали чувства гайфа дечурлига.

От прозорците на канцеларията, от пропуска на заводския портал надничаха хора и си говореха: „Докараха колонистите.“

Вера скочи от камиона, бутна назад каскетчето си и засмяна извика:

„Хайде, мъже! Слизайте! Сега ще ви предавам под брой срещу разписка!“

Но никой не ги преброи, не ги провериха. През голямата желязна порта Вера вкара вече празния камион в територията, а децата влязоха през тясната врата на портала.

Озоваха се в огромен, ограден от света с висок каменен зид двор, изпълнен с кошове и касетки с плодове и зеленчуци. Имаше домати, сливи, ябълки, круши и от онези странни тиквички, с които веднъж се бяха натъпкали нашите Кузминчета, мислейки, че са краставици. Никой нищо не пазеше. Притичваха угрижени жени със замърсени сини прес-тилки, в движение поглеждаха шумната детска тълпа и изчезваха зад стените на дългите сгради. Може би притичваха тъкмо за да погледнат колонистите, изпратени да им помагат. В завода имаше най-много десетина мъже.

Предпазливо, да не ги види някой, децата започнаха да измъкват от кошовете кой слива, кой домати, гледаха веднага да ги налапат и да ги глътнат. Но мина една жена и подхвърли в движение: „Ама яжте де! Не се притеснявайте! Всичко е измито с маркуча...“

Тогава вече започна такъв юруш, че страх да те побие. Всички се втурнаха към кошовете и взеха да грабят, да си тъпчат устата, джобовете на панталоните и дори пазвите. Награбиха ябълки, круши, сливи, кой до каквото беше по-близо. Издуха се, натежаха.

Всеки си натъпка тумбака и дрехите, така се налапаха, че само дето не им протече от ушите и очите.

Но все така никой не ги припираше, никой не ги упрекна заради грабежа. За едно ги беше яд: както бяха много плодовете, така си и останаха много. Оказа се, че е невъзможно дори при добро желание да се излапат всички кошове, или, да речем, да се задигнат от заводския двор.

Пък уж колонистите знаеха, свято вярваха, че за тях няма нищо невъзможно, когато се отнася за лапачка.

Е, не можеха отведнъж да изядат всичко, малки са им стомахчетата, но нали може да смелят изяденото и пак да ядат. И да вземат за другите в колонията. И естествено да си направят запаси за по-нататък... Да си изсушат или някак другояче...

Така си мислеха Кузминчетата, докато тъпчеха пазвите си със сливи. После тези сливи се смачкаха, наложи се вече във вид на каша крадешком да ги изгребват изпод ризите си и да ги изхвърлят.

Ех, да паднеше на чакалите от Томилино поне една сливка, за кош да не говорим! Дори тези смачкани сливи!

А работата, която им възложиха, беше тъкмо сортиране на сливи. Всеки ден им донасяха огромни стъклени дамаджани, от по стотина литра, и колонистите трябваше да почистват от боклука, да сортират по зрелост и да поставят сливите в тези дамаджани. После напълваха дамаджаните с някаква воняща течност, от която сливите започваха неприятно да побеляват и не ставаха за ядене.

Както обясниха на колонистите, в този вид плодовете можели да се запазват до зимата и когато минело напрежението покрай брането на реколтата, щели да започнат тяхната преработка, и да сварят мармалад и сладко. Но какво ли сладко ще стане от развалени сливи!

С една дума, макар че всичко им обясниха, на децата не се хареса, дето пред очите им и с тяхна помощ се повреждат продукти. Защото, щом те не могат да се ядат след заливането им с тази отрова, значи се повреждат – невъзможно беше да ги убедят в обратното.

На колонистите им беше по-приятно да сортират домати и ябълки. Тях с нищо не ги заливаха, не ги отравяха, а идваха едни огромни момци, евреите, и отнасяха касетките и кошовете в цеха.

Всички ги наричаха така: евреите. Бяха едри и снажни, сигурно към два метра, синеоки, светлокоси и – весели. Грабваха като на шега огромните кошове, мятаха ги на рамо и изобщо не се оплакваха, не се уморяваха, както забелязаха Кузминчетата.

Евреите – това, значи, е силен и добродушен народ. Така решиха двамата братя.

Виж, леля Зина, която стоеше пред вратата на цеха, където евреите отнасяха продукцията, отначало не им хареса. Беше възрастна, свадлива, с мръсна синя престилка и бяла забрадка, вързана на тила.

Леля Зина зорко следеше колонистите, пъдеше най-любопитните от вратата, викаше, та огласяше целия двор:

– Глей ги тия шкелети! Откъде ли ги докараха тия мърши?! Срамота, хич не ща да им гледам ребрата!

Гласът ѝ беше остър, чуваше се из всички краища на заводския двор.

Но веднъж, след като покрещя така, не щеш ли, привика с пръст Сашка, който беше по-наблизо, и го попита: „Ей, мъник, ти отдека си?“

– Аз ли? – попита Сашка, но не се приближи, не знаеше какво може да очаква от леля Зина. – От Томино съм...

Лелята кимна. Сякаш можеше да знае къде се намира Томино.

Или пък разбра самата дума? Томино, където морят.⁸

– Ами родителите ти де са?

Сашка сви рамене, извърна се. На такива въпроси не отговаряше.

– Какво, сам ли си?

– Що пък сам! – озъби се той. – Двама сме!

– Как така двама? С кого сте двама? – не млъкваше нахалната лелка.

– Ами... С брат ми.

– Глей ти – каза лелката и погледна натам, където ѝ посочи Сашка. Колка седеше до един кош и ядеше домати, – Кво, да не сте близнаци?

Сашка помисли малко и кимна. Не знаеше какво е това близнаци, но щом тъй ги нарича, тъй да е.

– Я го извикай – нареди леля Зина.

Сърдито огледа Колка и поклати глава.

– Бива. После ще ви сложа по нещо да ви различавам – реши сякаш за себе си. И ги привика с ръка. – Елате туканка...

Вратата на цеха по това време беше затворена: почивка.

Леля Зина ги въведе в забраненото царство, където имаше огромни колкото едноетажна къща казани, те съскаха. Край всеки казан имаше желязна стълбичка.

Леля Зина ги сложи да седнат на една касетка под стълбичката, извади отнякъде буркан, пълен с някаква жълта кашичка, напомняща детска диария.

– Яжте, ето ви лъжици. Из цеха няма да щъкате! Ясно ли е?

Братята кимнаха, втренчени в буркана.

На тръгване леля Зина им обясни:

– Това е къпоолу... Прави се от патладжани. Нормално с да се яде с хлябец, ама няма. Та значи, яжте без хляб...

Лелката си тръгна. Че като се захванаха! С големите лъжици. Така бързо гребяха и лапаха, че дори се опомнят – свърши! Тази кашица дори не се дъвчеше, а се топеше сама, нежна, топла, толкова ароматна, че свят ти се завиваше.

Кузминчетата облизаха с пръсти буркана, като ги пъхаха поред, и зеленикавото стъкло блесна от чистота. Само след минута, през която леля Зина я нямаше, Те седяха, вперили гладни очи в празния буркан. Още им се ядеше.

Леля Зина ги погледна, погледна буркана и изпъшка от досада. Но повече от учудване.

– Чампиони! По скорост!

Подаде на Сашка червено ширитче.

– Ти ще си ми белязан. А ти – не. – Това го каза на Колка. Тя прие Колка като нещо вторично, само повтарящо по форма брат си, но може би изобщо несъществуващо.

Взе от ръцете на Сашка ширитчето и му го върза на врата.

– Ха тъй. А къпоолу вече няма. Ще има... Щом сме живи, и храна ще има... Вървете сега да работите – и ги напъти към двора.

Тя май не се изрази твърде ясно, ама Сашка прещрака и после обясни на Колка: че ако са живи до утре, пак ще им даде къпоолу.

Само че на другия ден леля Зина сякаш не забелязваше братята. Напусто Сашка ѝ се въртеше пред очите, дори я поздрави. Леля Зина кимна строго и нищо не продума. Напротив, тъничко се развика из целия двор:

– Ей! Дребосъци! Шкелети нещастни! Не барай, не барай коша! Евреите да мъкнат!

И на втория, и на третия ден леля Зина не обръщаше внимание на братята. Чак когато вече бяха престанали да се сещат за нея, не щеш ли, през една почивка сама ги намери зад касетките, където седяха и лапаха домати, които вече не можеха да понасят, и пак ги привика в цеха.

Тя остави на една касетка край познатата стълбичка някакъв буркан и си тръгна. Но сега в буркана имаше нещо друго, не „блаженото“ къпоолу, както го именува Сашка, след като забрави от какво точно се правеше. Бурканът беше пълен догоре с ароматен, от сладък по-сладък мармалад.

И братята отново, макар да се възпираха да не бързат, излапаха всичко за броени секунди. Но леля Зина, види се, беше нащрек и им донесе втори буркан, а после и трети.

На третия Колка и Сашка вече се заситиха, почнаха да намаляват скоростта.

Това, разбира се, не означаваше, че биха могли и да не доядат този, третия буркан. Или, да речем, да се откажат от четвърти...

Просто вече ядяха по-бавничко, както някои обичат да казват: с удоволствие. Може би щяха да изядат четвъртия буркан с още по-голямо удоволствие, но не им го дадоха.

Леля Зина приседна до тях, почивката не беше свършила, и попита:

– Как е, шампиони? Вкусно ли е?

Братята кимнаха дружно и многозначително се спогледаха.

Снощи Сашка и Колка си бяха разменили дрехите. Направиха го, за да объркват всички околни, не специално леля Зина, а с червеното

ширитче бе белязан Колка, а не Сашка.

Леля Зина внимателно се вгледа в тях и току бучна пръст в Сашка: „Защо си махнал белязката? Мислиш, че не те познавам ли? Амчи аз навсякъде ще те позная! Ти си другият!“

Никой никога не бе различавал братята, а пазачката леля Зина ги различи. Това поразя и двамата. Седяха пред нея сити, благодарни и малко засрамени.

Но леля Зина не ги упрекна. Тя попита:

– Ами там... Във вашето... Томително... С какво ви хранеха?

Братята се позачудиха. Странен въпрос. Според тях навсякъде хранеха с едно и също, ако изобщо хранеха: с буламач.

– С буламач! – каза Сашка.

Леля Зина се обръщаше предимно към него.

– Буламач ли? – попита. – Чорба ли е някаква?

Братята пак се смутиха.

И тая си я бива, да не знае какво е буламач. Буламачът си е буламач! Мътна чорбица, а в нея може да напипаш късче черен картоф, размразен, или... Или парченце неразтворен грис: страшно е вкусно. Виж, ориз, оризова супа за пръв път опитаха тук, преди няколко дена.

– Ами качамак дават ли ви? – пак попита леля Зина.

– Качамак ли? – повтори Сашка. – Не... Дават трахана.

– Трахана? – попита леля Зина. – Е, то е като качамака, ама сигур е по-рядко... – и въздъхна. – И ние не сме тукашни... От Курска област сме, па ни докараха тука.

Братята впериха очи в леля Зина. Не можеха да разберат отведнъж как може да са докарали възрастни хора, които уж зависят само от себе си.

А леля Зина продължи:

– Дойде един пълномощник, рече да си съберем багажа... Пък аз имам сестра, болна, и щерка – момичка е, ама нефела, главата ѝ не е на място, щото един фашист я насили. Е, събрахме си бохчиците – сиромаш човек кво ли има, – па режем, ама що ли режем... Пустош, нивите с трева обраснали, че и мини има... Ни едно добиче, то и котките изядохме... Живеехме в землянки. Качиха ни в конския вагон и тръгнахме. И режем ли, режем. Пък пълномощникът ни дума: „Стига сте ревали, женоря, вода ви в рая...“

Рекохме си, щом е в рая, значи на разстрел ни води, щото все предатели търсеха, която е спала с фашист, тя е предателка... Щерка ми пък тъкмо спеше, едвам я приспивахме... Че като викна да плаче!

Целият вагон в чудо се видя...

Леля Зина се озърна. Из цеха вече се суетяха хора, почивката свършваше. Тя стана.

– А после ни докараха в рая, тука де, ама не е лошо Дори може да се живее. Само тия...

Не продума, само показа с длан, като че разреже някого с шашка.

– Толкоз ни е страх... Толкоз... Вече ни такова... Ама вие сте малки, не бива да ви разправам...

Сашка сподире вече тръгналата леля Зина с въпроса:

– Кажете, а кои са те? Кои са?

Леля Зина се огледа наоколо, бързо зашепна, като избутваше братята по-навътре под стълбата:

– Амче тая проклета чечня! Чеченци им викат. Мигар не сте чули? И те тука били предатели, при фашистите де! Може моми да са им давали, знам ли! Та ги вдигнали, също като нас, с конските вагони, и бохчи не им дали да си сберат! Разправят... Нас ни докараха на Кавказ, а тях ги откарали в сибирския рай... Разправят... че някои – гласът й съвсем утихна, Кузминчетата едва-едва й разбираха. – Някои не щели... Та се сврели из планините! Ама пакостят! Бандитствуват де! Тъй, тъй!

След като избъбри всичко това, предпазливо и припряно, леля Зина заизбутва братята изпод стълбата, нареждайки:

– Ха вървете, вървете! Много ако знаете, бързо ще остарееете! Вървете!

Сашка се опъваше, не искаше да тръгне.

– Та те, значи, подпалиха... С граната! – възкликна той, поразен от откритието си.

Леля Зина уплашено се озърна и изведнъж викна, та огласи целия цех:

– Ха де, кво ще му гледате? Кво? Цех ли не сте виждали? Айде, айде на работа! Време за приказки няма!

И тъй, без да ги слуша повече, изтика братята на двора.

XVI

По едно време намислиха самодейност. Заради колхоза.

Защото отношенията им с местното население много се обтегнаха!

Селяните причакали някакъв колонист на бостана и го пребили. За отмъщение колонистите хванали млади мъж и жена близо до колонията – правели любов в царевичата, – вързали ги голи с гръб един към друг и така ги превели през селото. А когато се притекли хора, избягали...

И се започна.

Пьотър Анисимович се върна от колхозната управа тъжен, притиснал чашата до гърдите си, повтаряйки една и съща фраза: „Вече не знам какво става...“

Събра възпитателите, разказа им всичко, каквото бе чул в управата, и накрая предложи:

– Защо не... Защо не се срещнем с колхозниците, да си поговорим? Или да им изпеем нещо? Я ги как се дерат из спалните!

Можем и да им изпеем нещо, и да им потанцуваме – отговориха му. – Тук всички са артисти. Най-много са фокусниците: правят от нищо нещо!

Но директорът не прие шегата, а притиснал чантата като дете до гърдите си, страдалчески помоли:

– Значи, такава... Хор... И декламации... Така ще кажа на селяните, че ще идем с програма, а те, такава... Гощавка де... С една дума, мир да има.

Колонистите не обърнаха никакво внимание на приказките за мир, дружба и тем подобни. Мъртва работа, както те го разбираха. Крали са и ще крадат, какво да правят. Виж, с гощавката работата им се видя по-реална. Веднага се намериха много желаещи да участвуват в програмата.

И Кузминчетата се вмъкнаха в групата, казаха, че по-рано са пели из хора и ще изпеят някоя песен от името на дома в Томилино. Записаха ги.

И другите се записваха по бивши сиропиталища. Списъците се правеха в столовата.

Децата от Митишчи предложиха да направят хор – бяха много. „За богатирските дела на Сталин волята ни води.“ И друга: „Лети ти, песен на победата...“ – тези двете за начало а после „Попътна песен“. Тя пък за душата.

Одобриха първата, и за втората казаха добри думи, а всички знаеха „Попътна песен“ от Дунаевски.

– Може и да е от Дунаевски – отвърнаха един през друг митишчани, – по-добре да ви я изпеем.

Митишчани застанаха като на сцена: с издаден напред десен крак, потропвайки, дружно измучаха: „Тум-та, там-та, тум-та...“

Началото се хареса на всички. Също като тракане на влак. Следваха думите.

Във влак един седал военен, всъщност
с нормална външност,
солиден франт.
Поручик бил по чин, но по победи
над дами бледи
бил генерал.
Седал безгрижно
и пял престижно:
За первертуци, наци-туци, верверсали,
ерцин с перцен, плик с пиперцен,
ламца-дрица, о-ца-ца!

– Какво е това? Вече не знам какво става? – зачуди се Пьотър Анисимович, оглеждайки странния хор. – Какъв Херцен? Какъв генерал?

Хорът притеснено се умълча.

– Защо не продължат? – попита някой от възпитателите.

– Да продължат ли? – изненада се Пьотър Анисимович. И. махна с чантата си.

Но хорът го разбра криво – че иска да продължат. Митишчани отново като по команда пристъпиха напред с десен крак и дружно замучаха: „Тум-та, тум-та, тум-та, тум-та!“

Един От солистите с тъжна нега пропя под този съпровод:

Пристъпил влакът към целта голяма
и гледам – няма
я там мадам!

Хорът ревна с все сила в желанието си да хареса на директора:

Поручик, сам си,
ръчички дам-ски...

– Стига! Стига! – помоли ги Пьотър Анисимович. И дори се понадигна, притиснал чантата до брадичката си. – Недейте тая. Само първата. За богатырските дела...

– Ами другите? – попита някой от хора.

– Какви други? И други ли знаете?

– Много знаем – отговориха му. – „Шафрантия“, „Маце, маце“, „Какво се фукаш, Валка, долна курво“...

– Не, не! – каза Пьотър Анисимович. – Тия си ги пейте тук!

Хорът разочаровано се дръпна, отстъпи мястото на колонистите от Люберци.

Люберчани изиграха танца „Ябълчица“, като припяваха: „Ех, ябълко, къде търкулна се, в Кавказ животът май... катурна се!“

– Играйте без думи – въздъхна директорът. – Без думи излиза по-добре.

Можайци изиграха една сценка със заглавие „Ръжен“: в училище никой не знае как трябва да се напише заявление да докарат десет... ръженове... Така казва един... А друг го поправя: „ръженя“... Тази сценка я приеха.

Момичетата от Кашира – оттам имаше само момичета – изпяха песента „Светлинка“. „На бой момичето момчето си изпраща...“

– На бой го изпраща момиче, а се връща млада майка! – викна някой. Но слушателите не реагираха на тази нападка, одобриха песента.

Двама колонисти от Люблино предложиха пародия.

– Пародия ли? – оживиха се възпитателите. – Я да видим, я!

Отначало те изразително запяха за жеравите: „Тук, под чуждото небе, аз съм гост нежелан...“ При това сочеха през прозореца, към небето. Явно беше чуждо. С една дума, песента беше за колонисти. А след куплета неочаквано подзеха с гласове на алкохолизирани инвалиди:

– Скъ-пи май-чи-ци! Та-тен-ца! Парче хлебец дайте, кой колкото може... Рубла, двечки, пък и повечко...

Мили татенце, пише ти Алечка,
мама вече за теб нехай,
с подполковника чичо Коля тя
всяка вечер излиза, знай...

Някой от комисията рече да не пеят за инвалиди. По-добре за жеравите. Люблинци се съгласиха, но казаха, че тогава ще добавят нещо за фюрера с мелодията на „Добре сме, прекрасна маркизо“. Разрешиха песента за фюрера без прослушване.

Някакви от Раменское се натрапиха да декламираат „Кавказ е под мене“ от Пушкин и откъс от поема. В поемата се разказвало как един дворянин на име Лука се влюбил в търговка. С една дума, трагедия.

Отхвърлиха Лука, другото го приеха.

Коломенчани предложиха колхозни частушки, специално за тукашните преселници... Нещо като хор „Пятници“.

Поради горчивия опит от „Ябълчица“ Пьотър Анисимович помоли да изпеят една.

С кръшни извивки, както пее народният хор, по познатата мелодия на „Ах, по залез обикаля момък млад край моя дом“ коломенчани прочувствено подзеха:

Бях работила в колхо-за-а, ах!
Пре-пе-че-лих цял петак! Ах!
Скрих петака си... отзад... Ах!
А отпред без нищо па-ак! Ах!

– Не, тъкмо за тях, за преселниците... това не е много... – бързо каза Пьотър Анисимович. И облечено въздъхна. – Това ли беше?

Но ето че пред комисията се изтъпанчи Митьок и изфъфли:

– И аз ишкам да ижляжа на шчената...

– Ти ли? – смая се Пьотър Анисимович. – Вече не жнам какво става... – неволно изфъфли и той.

– Защо пък да не жнаете – не го разбра Митьок. – Фокуши...

– Какво? Какво? – Всички се оживиха.

– Фокуши – повтори Митьок.

И вече без да чака съгласие, попита Пьотър Анисимович:

– Ето, вашия часовник...

Пьотър Анисимович съсипан запротестира:

– Не, не. Не ми пипай часовника!

– Ами той е вече тук – каза Митьок и извади от джоба си часовника на директора.

– Вече не знам какво става... – ахна директорът. И се дръпна. – Там, в клуба... Само че от колхозниците да не такова... да не вземеш нещо. Защото, такова... Ще стане конфликт... Ще помислят, че пак сме отишли да... Да им бъркаме по джобовете.

– Ами от кого да вземам? – невинно попита Митьок.

– От когото искаш – повтори директорът. – Но от тях – не!

– Добре – каза Митьок и многозначително погледна чантата на директора.

В същия момент още няколко чакала се спуснаха към комисията и всеки крещеше:

– И аз мога... Фокуси!

– Искате ли да ям чаши?

– Или лампи?

– Искате ли... Да ви потекат сълзи! На всички!

– Аз пък мога да гледам! На ръка! Ще ги шашна!

Директорът си вдигна чантата и като заел отбрана викна:

– Следващия път! Ще ядете чаши след-ва-щи-я път! Още повече че нямаме чаши! А сълзите ни и без това... Текат! До-виж-да-не! Довижда-не, другари!

XVII

Мина една седмица. Всички колонисти освен момичетата бяха прехвърлени на работа в цеха. Пръснаха ги по различни работни места. Няколко души изпратихме да мият бункера. Друга част от колонистите, с тях и Кузминчетата – на конвейера, същия конвейер, за който бе споменавала шофьорката Вера. Заведоха децата, показаха им кое как се прави. От огромна цистерна, където плуваха във вода изсипаните от кошете домати, изпълзяваше широка гумена лента. Застанали от двете ѝ страни, децата трябваше сърчно да измъкват разни клончета, листа, загнили домати, да не пропускат нищо излишно. За това строго следяха две жени, поставени чак в края на лентата.

Омръзваше им да стоят по цял ден.

Но и лентата всъщност не работеше без прекъсване: ту нещо ще заяде, ту домати ще закъснеят... Ту ще изключат парата или изобщо тока. А когато лентата не заяждаше, ѝ пъхваха по някоя пръчка!

И тогава децата, на първо място Кузминчетата, бързаха към отдалечения край на цеха, където до мивката за буркани в оградени със стоманени преградки казани се вареше сливовият мармалад.

Тази сладка миризма привличаше колонистите както мед пчелите.

А Кузминчетата бяха опитали мармалада първи!

Къпоолуто – „блаженото“ – дума да няма, беше хубаво, можеха да го ядат по цели кофи, ама омръзваше.

Ябълковият сос беше възкисел, бързо се отказаха от него.

Пълнените чушки – тук можеха да се налапат с кайма колкото им душа иска – ги готвеха рядко.

Но мармаладът... Е, това се казва райско ядене! Като завреш муцуна в буркана, цял можеш да го изсмучеш, чак по корема ти да избие медец!

Приготвянето на нито един артикул не убягваше от вниманието на колонистите.

Едрите евреи се качваха по отекващите железни стълбички чак до върха и изсипваха в казаните тежките кошове със сливи, същите, дето сега на двора ги почистваха само момичетата.

После, пак от тези стълбички, потреперващи и прозвънващи под тежките мъжки стъпки, изсипваха вътре захар – евреите с пукот разпяха над казана сивкави ютени чували и после веднага ги хвърляха на

пода.

Колонистите подхващаха тези чували, изгребваха останалите захарни зрънца.

А често някой от хамалите, уж случайно, навеждаше чувала извън казана и тогава в подложените длани на децата се изсипваше самата манна небесна: бяла, невероятно сладка струйка!

Напълваха устата си със захар и я смучеха бавно, с наслада. И джобове си натъкваха, тъй че после оси и пчели се рояха около камиона.

Но най-тържественят момент настъпваше, когато започваше наливането на мармалада. Той се лееше от тясното гърло – гъст, ароматен, масленокафяв – в нагретите на пара стъклени буркани и ако те случайно се пукваха, колонистите подхващаха стъклото, още парещо, обляно в горещ мармалад, и бързо лапаха, рискувайки да се порежат или изгорят. Но ето ти чудо: никой никога не се поряза! И не се изгори!

Бурканите, напълнени с мармалад, се затваряха с лъскави като злато тенекиени капачки. При капачките (какъв късмет) сложиха Митък, същия, дето се бе „ишпотил от шупата“. Той и тук работеше „ишпотен“, а другите колонисти му завиждаха за привилегированото положение.

Братята внимателно бяха проследили и знаеха наизуст целия процес на производство на мармалад. Това не беше празно любопитство.

Братята се сетиха, че мармаладът, особено в затворени буркани, може да им дойде добре през гладната зима. Тоест за зимата се сетиха по-късно, а сега просто ги споходи желанието да задигнат няколко буркана за запас. За себе си и, разбира се, за Регина Петровна и нейните малки мъже.

За тая работа се уговориха с простодушния Митък. Още щом в цеха оставаха той и затварачът, а бурканите се натрупваха на дългата, обкована с ламарина маса зад гърба на затварача, Митък започваше високо да си подсвирква мелодията на песента: „Скъпи ни другарю Сталин, ела във нашия колхоз...“

Кузминчетата поред напускаха конвейера и бързо се отзоваваха на канещата мелодия – така не би забързал за родния колхоз дори другарят Сталин...

Най-важното в акцията беше да успеят да скрият бурканите близо до конвейера, докато никой от големите не ги гледа.

Евреите не влизаха в сметката.

Те само се подсмиваха, когато случайно зърваха колонист, напъхващ поредния буркан в джоба си.

А понякога уж случайно го прикриваха със снажните си тела.

Сашка раздели операцията на три етапа.

Първия – изнасяне от варилнята и укриване на сигурно място. Втория – пренасяне покрай зорките очи на леля Зина и отново сигурно укриване в двора. Третия и може би основния – прехвърляне на мармалада зад дебелия зид. На свобода.

Само няколко дена след началото на операцията Кузминчетата бяха укрили, прибрали на сигурен склад седем затворени буркана с мармалад.

В цеха, близо до конвейера, имаше толкова разнообразни тръби, сложни метални плетеници, притулени кътчета и отвори, че при добро желание би могло да се скрият не седем, а хиляда и седем буркана! При евентуално издирване нито един копой не би могъл да ги открие.

В това отношение нашите братя, както впрочем и останалите колонисти, бяха ненадминати майстори.

За да примъкват скритите буркани покрай окатата леля Зина, която, без да е злобна, беше прекалено напласена и затова двойно по-старателна, Сашка предложи на брат си да ходят прегърнати. Към камиона, от камиона към цеха, към стола, към двора.

– Май ще ни е горещо – не схвана идеята Колка.

– Ще търпиш!

– Ама защо? – пак попита Колка.

– Защото! – имитира го Сашка. – Като тръгнем, ще разбереш! Колко място остава между нас?

Колка схвана. И запита:

– Ами тези... Влюбените де: и те ли носят нещо? Щото винаги се прегръщат. Виждал съм ги!

Сашка помисли и каза:

– Дявол ги знае.

Сега те ходеха, всеки праметнал ръка през рамото на другия. Жени-те от цеха, като ги гледаха, си говореха: „Глей ги колко са задружни! Не могат да дишат един без друг!“

Кой би могъл да се досети, че ако успееш да задишат поотделно, под ризите им щяха да се издуят цели два буркана: един върху друг. Това го бяха репетирани в царевичката зад колонията и проверили в самата колония. Когато вървяха прегърнати, по никакъв начин не биха могли да се различат бурканите. Освен ако ги, претърсят, но кой ще вземе да ги претърсва?!

Вярно, тъкмо леля Зина още в деня, когато понесоха помежду си първите буркани, се усъмни нещо.

Колко бяха ходили прегърнати преди това – и нищо. Не ги спираше, нищо не ги питаше. А сега, ама че женски усет, като викна, та целия цех огласи.

– Ей, ти! – към Сашка, разбира се. Него го познаваше и без червеното ширитче, от всякакво разстояние. – Ела тука. Кво само ме подминаваш... подминаваш...

Отидоха двамата, без да се разделят. Бурканите охлаждаха кожата, хлъзгаха се с гладкото си стъкло по ребрата при вдишване и издишване. От време на време изтропваха леко.

Леля Зина погледна братята и каза:

– Кво сте се вкопчили? И в клозета ли ходите двамата? Колка не отговори. Пък и леля Зина не питаше него, тя изобщо не го признаваше. Освен това Сашка по-бързо ще измисли какво и как да й рече.

И Сашка веднага отговори, съвсем кротичко, че така е по-удобно да ходят из двора, да си кажат по нещо тайно. По-близо е от ухо до ухо.

Общо взето, Сашка не излъга. Наистина имаше тайна, само дето ушите нямаха нищо общо.

Глей ги ти! – свадливо издума леля Зина. – Тайни! Ами ако ви науча тайните, какво тогава? – и внимателно ги изгледа в гръб. Но нищо не забеляза.

А братята без бързане излязоха навън и се шмугнаха зад ъгъла.

Тук, в задния двор, зад цеха, където никога не идваха работниците от завода, се намираше бунището. Буркани, разни касетки, талижки, бъчви и други боклуци. Тук мармаладът беше скрит на сигурно място.

Оставаше да го изкарат навън.

От чисто любопитство, без да се надяват много-много, братята проучиха портала. Но въоръжената охрана – една бабичка с незаредена пушка – макар да не беше досетлива като леля Зина, им подвижна: „Кво тъй се навирате на тумба, ходете като хората, един по един.“

„То може като хората – помислиха си братята. – Ама тогава не можем да пренесем бурканите!“

Сашка имаше в резерва още един начин: да прехвърлят мармалада през зида. Само че зидът беше каменен, дебел, два метра висок.

Веднъж Колка изтича навън пръв след работа, а Сашка му хвърли от задния двор няколко празни буркана.

От пет Колка хвана само един. Смениха си местата, но резултатът беше същият. Сашка не успя да хване нито един. А не можеше да

измисли друго. В главата му сякаш се бе появила някаква засечка.

Колка уж между другото пусна на Сашка шепа захар. Беше чувал, че от захарта мозъкът щрака по-бързо. Ето, и мармаладът се сварява по-бързо със захар!

Но и захарта не помогна. Брат му помрачня, оклюма се, залиня и дори отслабна.

Обикаляше из двора или дълго разговаряше с леля Зина. Ама защо ли разговаряше, тя не може да се навие на такава работа, Колка беше сигурен. Бурканите си чакат в задния двор, а времето си върви... Ами ако спрат да ги докарват в завода: всеки ден може да стане последен!

Веднъж Сашка каза:

– Знаеш ли... Те са идвали и тук.

– Кои? – попита Колка, но в същия момент се сети и сам. – Дяволите ли?

Така Иля наричаше чеченците.

– Аха, дяволите. Препускали с конете, носели пушки... Гръмнали веднъж-дваж и избягали в планината. Леля Зина ги видяла. Вика, замалко щяла да умре от страх.

– Убили ли са някого? – попита Колка.

– Не знам. А защо, мислиш, мълча Регина Петровна?

– Защо?

– Видяла ги е. И се е разболяла. Леля Зина казва, че така става от уплаха.

– Регина Петровна от нищо не се страхува – възрази Колка.

– Ами малките мъже? Ами взривът? Как да не се уплашиш?

Братята седяха в задния двор на две касетки, близо до скривалището си. Досами краката им в тревата течеше ручей, прекосяващ целия двор. В него се стичаха отпадъчните води от цеха. Беше мръсножълт и вонеше.

– Е? Измисли ли нещо? – попита Колка.

– Какво да измисля?

– Ти знаеш! Така ли ще чакаме кой знае какво?

Сашка се почеса и каза:

– Ех, хапката ме въши... – което на интернатския жаргон означаваше „въшката ме хапе“. И без всякаква връзка добави: – Що не заминем, а?

– Сега ли?

– Е, да речем, утре. На, леля Зина казва, че отдавна да е избягала, ама нали има семейство... Те са мобилизирани тук, прикрепили са ги

към завода... А нас никой не ни е мобилизирал!

– Ами Регина Петровна? – попита Колка.

Сашка се замисли.

– Представи си, че не се върне?

– Ще се върне – твърдо обеща Колка. – Тука са нейните малки мъже.

– Ами представи си, че е умряла?

– Не е – пак възрази Колка. – Ние само ще я дочакаме и ще натрупаме буркани за из път. И без това трябва да ги изнесем оттук.

Сашка не отговори, беше се загледал в далечните планини, размити, едва различаващи се сред бледосинкавата мъглица. Слънцето грееше не много силно. Беше тихо. Чуваше се само ромоленето на ручея и бръмченето на осите.

– А може вече да няма никакви дяволи? – попита с надежда Колка. – Нали милицията ги лови? По-рано гърмяха, бомбардираха. А сега престанаха да гърмят.

Колка говореше така не защото си вярваше. Беше му харесал животът на Кавказ.

Има си хас! Беше се сбъднала мечтата му, вечната мечта на гладния чакал за лапачка. Къде другаде ще може на воля да преяжда захар, „блажено“ къпоолу и сладко? Леля Зина каза, че са ги карали към рая, пък и наистина тук, в завода, е рай.

И няма какво да се оплакват, че са ги прикрепили към завода. Колка пък си мечтае изобщо да не ги пускат от завода. Когато порасне, ще помоли завинаги да го прикрепят към този завод. Това вече ще бъде истински сладък живот! Ще носи захар, като евреите! Защото, който носи, никога не губи.

Сашка погледна Колка и разбра за какво си мисли той.

– Добре де – каза на брат си. – Ще почакаме.

– Ами мармаладът? Какво ще правим с мармалада? – не миряваше Колка.

Сашка втренчено погледна планините, зида, под който течеше вмирисаният ручей.

– Ще го сплавим.

– Кво? – не разбра Колка.

Сашка се засмя.

– Ще пуснем бурканите по вода, ясно ли е?

– Как тъй?

– Как... Не знам. Ще измислим – обеща Сашка. Той все извърщаше

лице към слънцето и със затворени очи нещо си мислеше.

Идеята на Сашка беше гениална. Да вържат буркан за летвичка и да го пуснат по течението. А пък от другата страна на зида, разбира се, да хващат бурканите...

Опитаха с един: летвичката потъна. Намериха дъска. Но и дъската не замина, нали беше тромава, заседна из острицата.

Сашка заряза номера с дъските. През цялата почивка се разкарва из двора, вира се по ъглите. И той не знаеше какво търси. Най-сетне на бунището се натъкна на един галош. Голям един галош, да се чудиш просто кой може да е носил такова чудо! Освен да е бил някой Гъливер!

Сашка занесе галоша при ручея. Пъхна в него камък, голям горедолу колкото юмрук, пусна го по течението.

Галощът прескочи всички водовъртежи, всички пречки, преплува под стената, а там, зад стената, го очакваше Колка.

Тогавя Сашка напълни един буркан с пясък и го сложи в галоша. Галощът се прекатури, бурканът потъна.

Сашка още веднъж напълни буркана с пясък и този път здраво го върза за галоша.

Този кораб мина, просто прелетя по водата и изплува навън. Само дето се разпиля малко пясък. Е, карай да върви, пясъкът си е пясък, няма да го жалим – решиха братята. – На мармалада нищо няма да му стане, затворен е. Само да не потъне, а да плува, защото не можем го измъкна от дъното! Захвърли ли го течението из камъша, иди, че го търси!

Една вечер, веднага след работа, Колка излезе заедно с другите деца през портала и хукна към ручея. И без това се налагаше колонистите дълго да чакат камиона си.

Мястото, където изтичаше ручеят, беше пусто, намираше се далече от портала.

Затова трябваше да тича с всички сили, тухленият зид беше дълъг близо половин километър!

Колка свирна според уговорката, тоест тук съм, чакам... Хайде, пускай я тази твоя техника!

Свирна и зачака. Дори залегна на тревата, да вижда по-добре.

Времето течеше. Точеха се минути, празни минути, защото по водата нищо не идваше.

И изведнъж, когато вече не очакваше, когато бе станал и се отърсваше, видя: черният галош, същински дар на съдбата, изскочи изпод

зида и заплува... Като тежък английски дреднаут – беше го виждал някога на картинка! Плуваше, завърташе се по течението насам-натам, а в него – най-важното! – скъпоценният пътник със златната капачица.

Колка отвърза бурканчето, в изблик на радост го целуна по златната главица и по студеното дънце. Подържа го до бузата си. И до ухото: послуша как се клатушка гъстият лепкав мармалад.

На свобода бурканът изглеждаше съвсем другояче, отколкото там, на заводската територия, където всъщност не беше напълно техен.

И Колка погали халоша, като да беше живо същество.

Галеше го и му гукаше:

– Хубавото ми галошче... Умничкото ми... Добричкото ми... Милничката ни Глашечка!

И братята започнаха да го наричат помежду си така: Глаша.

Веднъж Кузминчетата се отбиха в спалното помещение на момичетата. Повъртяха се, после попитаха: може ли да се поразходят с малките мъже на Регина Петровна.

Момичетата разрешиха. Само че за кратко време. И да не ходят далече...

Внимателно, да не ги види някой, братята заведоха по-малките си братя на брега на жълтата Сунжа, измъкнаха от скривалището скъпоценния буркан с мармалад, отвориха го. Настаниха малките мъже на тревата, започнаха да ги гощават. Лъжицата беше една, хранеха ги поред. Една лъжица на Жорес, една на Марат.

Малките мъже ядяха, без да бързат, сериозно. Старателно облизваха лъжицата и от време на време надничаха в буркана, има ли още много. И макар да си личеше, че ужасно им хареса – има си хас, че то е райска гощавка! – не си искаха, а чакаха да им дадат.

После някак изведнъж се заситиха.

Въздъхнаха, за последен път надникнаха в буркана и попитаха: „Аще има ли още?“

– Ще има – обеща Колка. – Глаша ще докара и ще има.

– Коя е тази Глаша? – попита Жорес.

Сашка погледна Колка и каза:

– Глаша е... Ами Глаша. Тя е добра.

– Да не би да е майка ви? – попита Марат.

– Не – каза Колка. И въздъхна.

– А ние се затъжихме – оплака се Марат. – Без мама е лошо.

– То се знае, лошо е – потвърди Колка.

– А вашата майка ще дойде ли?

– Не знам – каза Колка и взе да затваря буркана. Затваряше го и облизваше по ръбчето капчиците мармалад. Не поглеждаше малките мъже.

– Всички майки ще дойдат – казаха малките мъже.

Кузминчетата се разбързаха, заведоха малките при водата, измиха им устата, бузите, ръцете, всичко лепнеше. По пътя към колонията ги предупредиха: да си мълчат за мармалада, който носи Глаша... Инак Глаша ще се разсърди.

Братята обещаха.

Чистички, поруменели, много доволни, върнаха малките мъже на момичетата.

Колка пак попита:

– Е, та кога ще се върне Регина Петровна?

– Ще се върне – казаха момичетата. Беше ясно, че премълчават нещо.

А междуременно Глаша редовно докарваше мармалад и веднъж Колка пъкна ръка в дупката, преброи бурканите опипом. Излезе, че в скривалището са се събрали единайсет буркана.

– Единайсет! – прошепна на брат си, който пазеше, както винаги, когато идваха при дупката.

Да можеха да ги видят томилинци! Направо щяха да се побъркат, ако им покажеха такова богатство!

За зрънце захарин се продаваха в робство, пролетно време се катереха по липите и рискувайки живота си, ближеха сладък сок от листата... Ядяха замръзнали картофи – не само от глад, а задето сладняха. За бонбоните само се разказваха легенди – никой не беше ги виждал с очите си. Пък и сладко никой не беше виждал.

– Единайсет! – повтори Колка натъртено. – И два чувала от захар!

Бяха взели чувалите, за да им е по-удобно, когато решат да бягат с багажа си.

XVIII

Чакалите затова са чакали, защото виждат всичко. Братята имат четири очи, а чакалите сто и четири. И всеки умее да съзира и иззад ъгъла, не само направо. И ги засякоха.

Колкото и да се пазеха братята, колкото и да се мъчеха тихомълком да пускат по водата своята Глаша, все пак ги пипнаха.

Не възрастните, те са наивници и будали, да се чудиш за какво са им очите... Нашите ги пипнаха, чакалите.

Веднъж Колка стоеше Край ручея, чакаше Глаша. Гледа, някакъв колонист тича към него.

За всеки случай Колка си смъкна гащите. Да си мислят, че е клеанал по нужда.

– Там те търсят! – викна му колонистът.

– Кой ме търси? – попита Колка и хвърли едно око към ручея: недай си боже да пристигне Глаша, всичко ще се разкрие!

Не подозираше, че номерът им отдавна е ясен и заговорът срещу тях е узрял.

– Брат ти те търси! Кузминчето! Там е, в задния двор! Той ли беше Сашка?

– Сашка съм аз – каза Колка.

Вдигна си гащите, хвърли последен поглед към ручея, попогледна и колониста и се затича покрай зида. Дотича до портала, гледа – насреща му Сашка.

– Ти... търсил ли си ме? – Колка се беше запъхтял, дишаше тежко.

– Аз? Да съм те търсил ли? – учуди се Сашка. – Не съм те търсил. Ами къде е Глаша?

– Каква... Глаша? Ама ти изпрати ли я?

– А ти не я ли прие?

Втренчиха се един в друг. И без думи им стана ясно: засекали са ги.

Затъртриха нозе към камиона, Колка мрачно попита:

– Може пък да ни го дадат?

– Чакалите ли? – Сашка изкриви устни, изсумтя през нос. – Не ми е жал за буркана... Ами ни развалиха работата... Разбра ли?

И се умълча. Дори в камиона не зяпаше настрани, не оглеждаше муцуните на чакалите, не се опита да отгатне кой им бе скроил този номер.

Ако помислим сериозно, Кузминчетата трябваше да се сърдят само на себе си. Да пипнеш някого и да не се оставиш да пипнат тебе – това е основната грижа на всеки колонист.

Ако иска да оцелее.

А всички искат да оцелеят.

И чакалите искат... Ето я glutницата им, ръфа чуждия късмет...

Разбира се, върнаха им галоша, тяхната Глаша. А мармалада не им върнаха. Бяха си го разделили още там, докато чакаха камиона, бяха го изблизали до шушка. Сякаш не излизаха от завода, където и без това можеха да се тъпчат. Да, обаче не. Същият мармалад на свобода им се бе видял двойно по-сладък!

Сега колонистите измъкваха много повече буркани от цеха. Мъкнеха ги в крачолите и в пазвите си, като за целта също като нашите братя се обединиха на двойки и ходеха прегърнати.

Работничките от завода не можеха да им се начудят: как толкова се обикнаха нашите сиротинки! Господи, по двамка, прегърнати, колко са милички, какви са душички... Същински ангелчета!

А ангелчетата мъкнеха ли, мъкнеха. Под дрехите им поникваха не крилца, а капачета за буркани!

Накрая намислиха да ги събират в кошовете. От време на време, за да се освобождава цехът, тези кошове ги изнасяха навън. И чувалите от захарта, и счупените буркани...

Щом видя това, Сашка ахна: какво нещо е колективният ум! Той сам не можа да се сети за кошовете, а чакалите се сетили. Сега влачеха всичко на задния двор, там бяха натрупали цели складове.

Галошът работеше на няколко смени. Чакалите започнаха да го наричат Вълшебния галош, някой беше чел такава приказка.

Но никакъв приказен галош не можеше да се сравни с този, реалния Вълшебен галош: този доставяше не някакво фантазмагорично, а напълно реално щастие във вид на безброй сладки мармаладени буркани със златни капачета!

Отначало братята се тревожеха за своята Глаша, най-вече Колка: да не би да я потопят, да не я изгубят или скъсат...

Но веднъж Сашка каза:

– Вземете го! Нека си е ваш!

Щом чу това, Колка едва не се втурна да го отнема. Дори сълзи му потекоха. Ей така, даром, без да поискат нещо в замяна, да дадат своята златна, милинка, добричка Глаша?! По-добре да дадат бурканите от скривалището! Те не струват колкото тяхната изключителна Глаша!

Колка така се вбеси, че изкрещя:

– Ти да не откачи? – и завъртя пръст край слепоочието си. За да покаже на Сашка колко му се е отвинтил мозъкът и колко е побъркан.

А Сашка невинно попита:

– Личи ли ми?

Колка се вгледа, избърса идиотските си сълзи. Не, не личеше Сашка да е откачил. И усмивката му беше като на някогашния Сашка, и очите му си бяха същите. Само дето нещо беше станало с главата му – нещо криво мелеше, може би беше преял мармалад! Напоследък Колка здравата го тъпчеше и ето ги последиците... Може би мозъкът му се е слепнал от сладкото?

– Но нали Глаша е наша! Наша! – отчаяно му закрещя Колка. – Как ще живеем без нея?

– По-тихо... – каза Сашка и двамата се озърнаха.

Никой не бе чул кавгата им. Намираха се в задния двор, където бяха пълновластни господари.

Ромолеше смрадливият ручей, буренакът кротко си растеше между старите касетки, нахвърляни тук от незапомнени времена, може би дори отпреди войната.

Сашка изду бузи и гръмко изпухтя.

– Ще живеем, както живеехме. Без Глаша. Стига.

– Стига ли? – смая се Колка. – Ами че ние... Ние едва започнахме!

– И приключихме – спокойно заяви Сашка. – Сега трябва да се спотаим.

Каза го така уверено, че Колка преглътна поредната фраза, която му бе приготвил в яда си.

Колка винаги бе вярвал в находчивия ум на брат си. Винаги. Сега май за пръв път се усъмни в него. А Сашка погледна Колка и в очите му прочете всичко, което той не изрече.

– Разбери, те просто прекалиха! това се отнасяше за чакалите. – Не ги ли виждаш как са се распасали? Режат клона, на който седят, хич не мислят за бъдещето! На, гадина да стана, ако не се издънят заедно с нашата Глаша... – И добави: – Гесеве...

ГСВВ означаваше следното: гадина да стана во веки веков! И с нокътя на палеца се чукваш по зъба и под гърлото. Тоест зъб да ми извадят и гръкляна да ми прережат, ако... Такава им беше клетвата. А за чужди, за възрастни хора скритият смисъл на клетвата уж се разшифроваше така: героят на съветските войски Ворошилов... Във „Ворошилов“ не беше забранено да се кълнеш. А с „гадина“ забранявах.

Сашка не се кълнеше често с „гадина“. Затова сега трябваше да му повярва.

Но Колка попита:

– Защо... Защо не им кажем?

– Какво да им кажеш?

– Ами... Че стига вече. Че ще ги разкрият, ще се вдигне голяма дандания и тогава всички...

– Всички те... – поправи го Сашка.

– ... И тогава всички те... такова... са за мустака.

– Ами добре, кажи им – спокойно каза Сашка. – Веднага ще ти повярват... Обаче защо ти самият не ми повярва, а? Сега разсъждаваше също като най-изкукалите... чакали!

Колка въздъхна. Наистина как да се откаже от цяло богатство, което само ти се стича в ръцете... Естествено, стича се по ручея.

Че и кой от колонистите ще се откаже – малко преди гладната зима, която, всички го знаеха от опит, ги очакваше тепърва? Защото заводът е за месец-два: да ги поохранят! Ами после? Пак ли да мрат от глад?

Но Сашка твърдо настояваше на своето. Чакалите са обезумели, липсва им основното, което отличава почтения крадец от чакала... Няма мярка, няма съвест. И в краденето трябва да имаш съвест. Вземи си, но остави и за другите. Когато вземаш своята част от общото, спирай навреме. Когато от много се взема малко, то не е кражба, а просто подялба! Това го е казал някакъв велик писател, Сашка беше забравил кой точно. Няма значение: той бе взел присърце мисълта му.

А чакалите най-безсрамно влачеха! В камиона един буркан вече се изтърколи изпод нечия риза. Изпод зида мъкнеха, кажи-речи, пред очите на всички. Веднъж – в самата касетка, която прехвърляше през зида един чудесен товарач евреин.

Шофьорката Вера се подсмиваше и шегуваше, вирнала козирката на каскета си.

– Ах, пиратчета! Ах, бандитчета! Добре ли поработихте? Ох, чувствавам, че на камиончето ще му дотежи!

Вера виждаше всичко. Но никога пред никого не ги изказа. С една дума, не стана предателка.

Минаха около две седмици, откак Сашка забрани на себе си и на Колка да задигат буркани.

Станаха смирени, кротички, не крадяха, но не пречеа на другите. Развързката дойде, когато веднъж двама колонисти започнаха да примъкват един кош с чували уж на двора.

Бдителната леля Зина ги спря:

– Какво сте помъкнали тези чували! Оставете, аз ще ги занеса после... Трябва да работите!

– Ние помагаме! – едвам успяха да избъбрят запъхтените колонисти. Кошът беше тежък, много тежък: бяха го претоварили от алчност, сигурно бяха натъпкали петнайсетина буркана вътре! А сега стояха, зачервени от напъна, и не знаеха какво да правят...

– Няма нужда от помощ! – каза леля Зина. – Аз ще ги изнеса!

Колонистите тъпо мълчаха, вече нямаха сили. Пък и кошът им тежеше, чак пукаше от напрежение. После дъното му с трясък се откъсна и по-циментовия под със звън се затъркаляха буркани, слънчевите зайчета на златните капачки се пръснаха във всички посоки.

Бурканите бяха много. Търкаляха се по неравния под, а един, сякаш по поръчка, спря точно в краката на главния технолог, който минаваше наблизко. Старецът се наведе, вдигна буркана, намести си очилата с метални рамки и погледна етикета.

– Мармалад от сливи, ГОСТ 36–72, РРУ РСФСР – прочете той и се озърна: целият цех беше спрял, работа и го гледаше. А последното бурканче още се търкаляше из цеха, сякаш бягаше, както би бягал колонист след такава кражба.

– Та това е кражба?! – попита технологът и проследи с поглед търкалящото се бурканче. – Та това е истинска кражба?!

И при тези негови думи двамата чакали зарязаха коша и хукнаха. През железните врати на цеха, през двора, право през портала... Никой не се опита да ги хване. Че и защо да ловят двама; фактът, че бяха пипнали точно тези, а не някой от останалите, беше чиста случайност.

Престанаха да водят колонистите на работа в завода.

XIX

Една неделна вечер в колона, която далеч не приличаше на поразително огромната колона, слезла преди време от влака, децата пристигнаха в березовския клуб за срещата с местните жители.

Самодейният концерт съвпадна със скандала в завода.

Но по-правилно би било да кажем, че възпитателите побързаха да го организират, за да стоят поне донякъде неприязънта в отношенията между колхозниците и колонистите. През двата месеца, преживени тук, колонистите бяха успели да направят бели навсякъде.

Клубчето се намираше в самия център на станицата – едноетажно, тухлено, с колони на фасадата. По колоните още личаха следи от шрапнели, набързо замазани и варосани.

Салонът беше просторен, с вдигащи се дървени столове, подредени в редове. На сцената нямаше завеса. Отляво и отдясно към нея водеха стълбички. По страничните стени на авансцената личаха някакви неруски надписи, бяха замазани с блажна боя и частично закрити с портретите на вождовете. Излизаше, че вождовете посрамено прикриват с гърбовете си своите собствени призиви, само че на друг, сега нежелателен език.

Отляво на авансцената, почти в края, бе поставена шперплатова трибуна, боядисана в мръсночервеникав цвят.

Колкото и да е странно, бяха дошли доста хора. Повечето преселници бяха на градус, оживени, говореха си високо, подвикваха си през няколко реда. В салона беше шумно.

Колонистите се промъкнаха до свободните места. Но мнозина от тях по стария навик на бездомниците да не се делят на чуждо място (ами ако захванат да ги бият!) си проправиха път напред и седнаха направо на пода между първия ред и сцената. А онези, за които мястото не стигна, се строиха до стената, притиснаха гръб до нея (също вид самозащита!), заеха страничните пътеки.

На сцената се качи Пьотър Анисимович с вечната си чанта и щом го видяха, някои изръкопляскаха. Той се насочи към трибуната. Както му е редът, директорът вече си имаше прякор, зад гърба му го наричаха „чантичката“. Колонистите си говореха: „Чантичката направи тараш в спалното помещение!“ Сега някой от тях обясни на глас:

– Чантичката ще докладва. За нашите постижения.

Предните чакали, които го чува, се засмяха. Постиженията им бяха широко известни.

Директорът помълча и когато шумът и смехът утихнаха, заговори. Говореше без листче. Поздрави заселниците колхозници за първата нелека година от пребиваването им на освободената от врага земя. И им пожела успех в прибирането на реколтата и в новия им живот. Още повече че герmano-фашистките поробители са разбити, бягат и скоро, много скоро, сигурно ще настъпи часът на окончателната разплата. Както го бе предсказал и вождът на световния пролетариат, „нашето дело е справедливо, врагът ще бъде разбит и победата ще бъде наша“.

Всички заръкопляскаха. То се знае, не на „чантичката“, а на вожда.

– И нашите колонисти – продължи директорът – дойдоха тук, за да усвояват тези плодородни земи и след гладния безприютен живот да започнат нов – трудов и съзидателен, както всички съветски трудещи се... Децата скоро ще започнат училище, но те ще помагат и на селските труженици в прибирането на реколтата...

– Отсега вече помагат! – извика някой от салона. Разнесе се незлобив смях.

– ... А онези, които ще напуснат колонията след навършване на петнайсетгодишна възраст, ще започнат работа в колхоза или в консервния завод – продължи директорът, като се постара да не чуе репликата. – Тъй че ни предстои още дълго да живеем с вас като съседи. Мисля, че днешната среща ще ни помогне да научим повече един за друг и да се сприятелим... Ето, като начало колхозът ни задели помощно стопанство, вярно, далечко ни е... Но нищо. Нашите момчета имат млади нозе, могат да тичат... Та така... Сега имаме база за прехрана, посеви, телета и кози... И тъй нататък... Благодаря!

Публиката изръкопляска без особена радост. Думите за предстоящото дълго съседство с колонистите не предизвикаха ентузиазъм. Още повече че колхозът бе принуден да им отдели парче земя и добитък! Но всички се оживиха, когато директорът, вече слязъл от трибуната, добави, че колонистите безспорно са артистични деца и затова са подготвили за колхозниците своя пръв самодеен концерт.

На сцената излязоха певците от Митишчи, двайсетина души. Възпитателката Евгения Василювна обяви песента за Сталин. Директорът одобрително кимна. Хорът запя с цяло гърло:

Лети, победна песен, стигни до Кремъл ти
и хубавей, край роден, колхозни широти,
да текне щедро жито в хамбарите безчет,
усмивката си Сталин ще ни дари в ответ...

Момчетата от предната редица, не щеш ли, започнаха да танцуват, уж са колхозници, да се въртят – и всички се развеселиха. Залата великодушно аплодираше, а хорът несръчно се закланя. Но тъй като аплодисментите не спираха, а в списъка не фигурираше друга тяхна песен, митишчани стояха и чакаха. После като по команда изнесоха десен крак напред и запяха: „Тум-та, тум-та, тум-та, тум-та...“

Във влак един седал военен, всъщност
с нормална външност... Солиден франт...

Директорът стана и се запромъква към изхода.

Децата, разбира се, помислиха, че „чантичката“ не иска да слуша песен, която не е одобрил. Но причината беше друга. Или – не беше само тази.

Трябваше спешно, без никой да разбере, с шофьорката Вера да отидат до колонията и да вземат участие в обиск, защото според някои предположения бурканите с мармалад, откраднати от завода, били скрити именно на тази територия.

Концертът беше удобен повод да отстранят колонистите, всички до един, от зданията на техникума, за да направят такъв обиск. Да го извършат и навреме да се върнат. Предполагаше се, че след края на концерта колхозниците в знак на приятелство ще поканят колонистите на вечеря.

Този път и Кузминчетата, както и останалите деца, нищо не заподозряха. Дори прозорливият Сашка беше безгрижен, вълнуваше се само от въпроса кога най-сетне ще ги пуснат на сцената.

Двамата се въртяха в тясното, напомнящо коридор стайче зад сцената, а възпитателката Евгения Василиевна извикваше по списъка поредните изпълнители:

– Каширчани... По-бързо! По-бързо! Люберчани, готови ли сте? Люблинчани...

– Ами ние? Кога ще пеем? – приближиха се до възпита: телката нашите Кузминчета.

– Как се казвате?

– Кузмини!

– И двамата ли?

– Какво „двамата“?

– А поотделно как ви са имената?

– Ние никога не излизаме поотделно.

– Аха... – каза възпитателката Евгения Василиевна. – Значи, семеен дует? Чакайте.

Братята се спогледаха и нищо не отговориха. Макар че ей тъй, за нищо и никакво, ги нарекоха семейни! Инак те се бяха срещали с Евгения Василиевна – Евгеша – ама, види се, тя ги беше забравила.

Веднъж бяха отишли у Регина Петровна и я завариха да пие чай с още двама, с тая Евгеша и с директора. Ония се обърнаха, загледаха ги, а Кузминчетата, като извадени на показ, стърчат напред стаята, неудобно им да си тръгнат веднага.

Регина Петровна се разсмя, посочи ги и вика, ей ги моите приятелчета, не можеш ги различи, а общо се казват Кузминчета. Няма защо да ги запомняте поотделно, и без това ще ви объркат кой кой е. Нали ще ги объркате? – попита братята. Те кимнаха. Всички весело се разсмяха, Регина Петровна също се разсмя, но не като другите, като на приятна смешка, а по роднински, като близък човек.

Но сега Кузминчетата не искаха да напомнят за онзи случай.

Само да не забравят за изпълнението им.

През това време няколко души, между които технологът от завода, директорът и един войник с минотърсач, претърсваха двора на техникума. Намираха жезла, части от някакви стари машини, но онова, което търсеха, го нямаше.

Някой предложи да се върнат в спалното помещение на големите момчета, където и без това всичко вече бе преобърнато с главата надолу.

Няколко пъти обиколиха от ъгъл до ъгъл – без резултат. Наканиха се да си тръгват, но ето че в наушниците на войника се чу тихо пицене, показващо незначително присъствие на метал.

Войникът пренесе своята „тенджера“ с дълга дръжка до различни места на стаята, после свали наушниците и посочи един от отдалечените

ъгли.

Донесоха лост, започнаха да откъртват дебелата дъска на пода. Тя не помръдваше.

Директорът гледаше със съмнение цялата тази процедура, хвърли поглед на часовника си. Попита войника:

– Да няма грешка? – и се обърна към другите: – Вече не знам какво става! Е, кажете как са могли да скрият нещо тук? Няма нито инструменти... Нито нищо...

– Добре – съгласи се технологът и намести металните рамки на очилата си. – Това ще е последният ни опит. Ако не намерим нищо, приключваме. Значи, твоите юнаци са по-хитри от нас!

– Или по-честни! – каза директорът. – И нищо не са откраднали!

– Освен онези, шестнайсетте...

– Освен онези... – въздъхна директорът.

През това време хлапакът от Раменское изразително декламираше:

Кавказ е под мене. Стоя възхитен
над снежните преспи пред страшната бездна.
Орелът, от връх неизвестен възлезнал,
се рее без трепет наравно със мен...

Сашка каза на Колка:

– Това стихотворение е за другаря Сталин!

– Как тъй? – не разбра Колка. Той винаги си схващаше бавно.

Сашка се нервира, започна да му обяснява:

– Ами ето, той е застанал на върха... Сам, като паметник, разбираш ли? Нали е велик, значи е на върха и е сам... И орелът, както виждаш, не е по-високо от него, страх го е да се издигне по-високо, само е наравно! А той, значи, стои и гледа Съветския съюз, тъй че да вижда всички, ама всички! Разбра ли?

Хлапакът продължаваше да декламира.

...по-долу мъх бледен и тръни личат,
и вече – горички със сенки зелени.
Где птици писукат и тичат елени.

И хора, загнездени в тези места...

На това място в салона кой знае защо се възцари особена, дълбока тишина. Впрочем разпаленият декламатор нищо не забеляза, той гръмко извикваше всеки стих:

...И стадо по урви с тревица набола,
и слиза овчарят за нещо надолу,
Арагва где тича със пяна в уста,
и конникът нищ се таи в теснината...⁹

По редиците премина странно шумолене. Изведнъж запрескачаха прошепнати думи, но беше трудно да се схване смисълът им. Разбираше се само едно. „Стихотворение за чечнията! За тях е! За тези гадове!“

Публиката така се развълнува, че забрави да изръкопляска. Коло-нистите сами си изръкопляскаха.

...Най-сетне откъртиха дъската, за последен път изскърцаха огромните пирони и пред очите на комисията се разкри яма, подземие, в чиито недра засвяткаха със златни отблясъци капачетата на бурканите. Колко бяха: стотици или хиляди – невъзможно беше да се прецени отведнъж.

Бурканите бяха подредени на отделни купчинки по земята и върху всеки личеше белязката на стопанина му: буква и цифра. За да не си ги объркат после!

Технологът с пшкане се спусна в ямата, намести железните си рамки, огледа се, още не му се вярваше, че това е възможно. Вдигна глава, помоли директора, за лист и молив.

– Ще съставим акт! Тук са събрали повече стока, отколкото имаме в заводския склад – каза той. – Ще ги заприходим ли? А, другарю Мешков?

Внезапно пребледнял, директорът с готовност бръкна в чантата си и извади лист. И помрачнял каза:

– Вече не знам какво става...

9. А. С. Пушкин, „Кавказ“. Превод Н. Фурнаджиев.

Когато Кузминчетата излязоха на сцената, в залата цареше напрегнатата тишина. Братята погледнаха към първия ред, където седяха колонистите, после, вперили очи някъде в пространството, подхвапах:

Над дъба зелен, виж, стрелнати в простора,
два сокола ясни нещо си говорят,
всички хора всичко в миг за тях узнаха...

Вярно, тъжна беше песента – как соколите се сбогуват, единият умира, а другият му казва... Казва, че ние се кълнем, но няма да кривнем встрани от този път.

Клетвата си бойна той опазил жива,
цялата родина
днес да е щаст-ли-ва...

Завършиха на висока нота, дори много трогателно, а за да стане весело, запяха една бандитска. И тя излизаше хубаво на два гласа.

Представиха събитията в сценки и избягаха, изпратени от одобрителни възглasi.

На излизане братята видяха как директорът им Пьотър Анисимович, притиснал чантата до гърдите си, си проправя път през седналите на пода колонисти към своето място. От пръв поглед се виждаше, че лицето му беше не просто тъжно, а някак посърнало, сиво.

Той тежко въздъхна и седна на стола си, пригответи се да слуша, понеже не знаеше, че концертът е към края си.

– Фокуси и манипулации! – обяви от сцената Евгения Василиевна, махна със списъка, който стискаше в ръката си, и извика в средата Митьок.

Митьок бе насукал на главата си чалма от някакъв парцал, намерен в гримьорната, също като източен факир, но колонистите го познаха и веднага се закисаха:

– Това е Митьок! Митьок! Дето ше ишпотил от шупата! Митьок се престори, че нищо не чува, и изобщо се преструваше на някакъв маг.

Вдигна ръце нагоре, поразмаха ги във въздуха, в дланта му се появи ябълка. Митък отхапа от ябълката, а колонистите от първия ред се обадиха:

– Чудо голямо! Ами буркан с мармалад можеш ли да извадиш?

При тези думи директорът се сепна, уплашено се озърна.

Митък с апетит дояде ябълката, отново поразмаха ръце във въздуха, помърда с пръсти и в ръцете му блесна златна капачка, от онези, с които в цеха затваряха бурканите. После се оказа, че капачките са много, те се пръснаха по сцената, а две паднаха в залата.

– От завода ги е крал... Ей тия капачки! – каза някой високо, околните му зашъткаха.

– Не пречи да гледаме!

– Големият номер! – предупреди Митък и погледна към салона. – От един човек сред вас, които седите в салона, ще взема по въздуха един предмет...

Публиката се оживи, всички започнаха да си проверяват джобовете.

Директорът потрепери и подплашено погледна Митък. Може би сега съжаляваше, дето му беше разрешил да излезе на сцената.

Митък безгрижно огледа салона, намери директора и се съсредоточи върху чантата му, дори протегна ръка към нея. Пьотър Анисимович притисна чантата до гърдите си.

Митък мъдро се позасмя. В ръката му се появи лист.

– Ето! – викна той и размаха листа във въздуха. – Това е от чантата.

– Докажи! – развикаха се зрителите, а директорът попогледна чантата си. Тя беше здраво закопчана с двете закопчалки.

– Може ли? Да докажа ли? – попита Митък директора.

– Може, може – уморено промърмори Пьотър Анисимович, без да изпуска от ръцете си чантата.

– Чета – каза Митък и се втренчи в листа. – Днеш, пети октомври, беше направен обишк на територията на колонията, в чаштношт в шпалното помещение на големите момшета... Бе ижкъртен подът на шпалното помещение и открито шкривалище, а в него...

– Чакайте! – жално подвикна Пьотър Анисимович и дори се понадигна от вълнение. – Ама това е наистина мой документ!

– Чети! Чети, фокуснико! – развика се публиката.

– ... Шкривалище – ясно повтори Митък. – А в него – петштотин буркана коншервиран шливов мармалад, произведен в завода...

– Върнете ми документа – настоя директорът. – Сега ще ви обясня...

Но колонистите вече се промъкваха към изхода, сигурно се надяваха да спасят поне част от съкровищата си. Пък и каква ти вечер на дружбата, когато някои правят тараш зад гърба ти!

Започнаха да се надигат и колхозниците, като тихо си разменяха шаги. Виж ги ти фокусниците, по съседски, в чест на дружбата, задигнали петстотин буркана и благодаря не казват.

Сред този шум и тракане на столове с известно закъснение се чу един глас от задните редове: „Ти-хо! По-ти-хо, ви казвам!“

Хората недоумяващо замлъкнаха, извърщаха се по посока на гласа: какво се е разкрещял тоя, сякаш го колят, дали не са го обрали?

В настъпващата тишина ясно, съвсем отблизо прозвуча чаткане на копита, чу се конско цвилене и гърлени викове. После нещо изтрещя, май отгоре, стените потрепераха, зарони се мазилка. Наистина се създаде впечатление, че рухва таванът. Хората машинално се приведоха, а някои се проснаха на пода.

Настъпи дълбока тишина. Всички се послушваха, чакаха, загледани нагоре. Но нищо не се случваше. И тогава хората се размърдаха, оборавиха се и слисано се заоглеждаха. И изведнъж се втурнаха към вратите, без блъскане, без викове, изобщо без думи наизскачаха и изчезнаха, като зарязаха колонистите в полутъмния клуб.

– Новите ни приятели май си плюоха на петите?! – нахално изрече някой в тишината. И тогава Пьотър Анисимович си възвърна дар словото.

– Всички колонисти да останат в клуба! – извика той и погледна към вратата. – Ще излезем организирано, когато... Когато... Когато...

– На „чантичката“ от страх му се развали плочата! – прошепна Сашка.

Колка кимна. Но и той гледаше към вратата.

От улицата нахлуха – всички потрепераха – викове.

– Те са взривили камиона! Там е нашата Вера! Там гори една къща!

– Ами хората? – дрезгаво попита директорът. Не се разбра какви хора има предвид. Онези, които бяха тук и се разбягаха, или... онези...

– Е, има ли някой там? – гласът на директора изтъня и секна.

Колонистът повтори казаното за камиона и за Вера... и за къщата, която горяла.

Директорът предпазливо отиде до вратата и погледна навън. Надникна още веднъж, вслуша се в звуците, които идваха откъм улицата. Дрезгаво се окашля и не твърде решително се обади:

– Ще такова... Значи... Навън?... Вече не знам какво става...

Колонистите се заточиха към изхода, но никой не се натискаше да е напред.

Улицата беше пуста, тъмна, по къщите не светеше нито едно прозорче. Може би вече ги бяха напуснали?

На площада зад клуба като клада пламтеше студейкърът, същият, който караше колонистите за завода. Децата като омагьосани се вираха в огъня. Сигурно сега си мислеха за Вера.

Без да спира и сякаш без да забелязва горящия камион, директорът пристъпи напред, а всички се втурнаха след него. Неуде в покрайнините, зад дърветата, се полюшваше розов огнен език. Когато наближиха, видяха, че гори къща.

Колка едва не подскочи и каза:

– Ама това е къщата на Иля!

Сашка попита:

– Дали е там, как мислиш?

– Откъде да знам.

– Сигурно е избягал... Или... Не?

Братята се спогледаха. В очите на Сашка, който беше с лице към пожара, подскачаха алени пламъчета.

Директорът се огледа наоколо, почти истерично се развика:

– Никой... Никъде... Не приближавай! Само с мен! Ясно? И като го чува да крещи толкова силно, толкова немъжествено, децата сякаш се свиха и съвсем се омърлушиха.

И ето ви картината. Директорът вървеше напред, издал чантата си като щит.

Походката му не беше точно нерешителна, но някак неравна, спъната, сякаш бе забравил как се ходи. Сигурно усещаше с гърба си как децата напират отзад. А и на тях им се струваше, че така, близо до него, са по-добре прикрити и защитени.

Слава богу, че никой от тях не можеше да види лицето му.

Че и този зловещ мрак, особено черен след яркия пожар!

Крачехме, скупчени в мълчалива плътна маса. Очите ни, още несвикнали с черната нощ, пазеха върху ретината си алени отблясъци на пламъка. Нали не бяхме свикнали, струваше ни се, че навсякъде от чернотата надничат огнени езици. Дори внимавахме да стъпваме тихо, да не тропаме с обувца. Бяхме затаили дъх, мъчехме се да не кашляме, да не кихаме.

Задните току се озъртаха и все гледаха да се вмъкнат в средата на колоната, там им се виждаше по-безопасно. Всичко наоколо криеше заплаха за нас: и нощта, и лепкавият тежък мрак, и непроходимият гьсталак от царевични стъбла от двете страни на пътя, изпукващ от най-лекия, недоловим за нас ветреца.

Какво знаехме ние, какво можехме да разбираме за опасността, която ни заплашваше? Нищо, нищо не можехме да разбираме и да знаем!

Само шушукане и тайни около някакви неща, за които можехме само да се досещаме, както за злополучния пожар в колонията...

Но нали бяхме лековерни, безгрижни и още не се сещахме, че и ние сме смъртни, дори не съвсем ясната опасност ни изглеждаше само игра и нищо повече.

Войната ни бе научила да се борим да съществуването си, но ни най-малко не бе ни научила да очакваме смъртта.

Чак по-късно, който оцелее, вече възрастен, наново ще изживее всичко: цвиленето на конете, чуждите гърлени гласове, взривовете, голявия сред пустата станица камион и нашия път през чуждата нощ.

Беше ни страх не от възможността да загинем. Такова чувство сигурно изпитва измъченото от преследвачи животинче, връхлетяно от незнайно механично чудовище, което не го изпуска от коридора на фаровете си! Ние, също като мънички животинки, усещахме с кожата си, че сме подгонени в тази нощ, в тази царевица, в тези взривове и пожари...

Но това са само думи. Думи, написани четирийсет години след онези есенни събития през четирийсет и четвърта година. Възможно ли е да изтръгнеш от себе си, седнал в удобния си московски апартамент, онова усещане за безнадежден ужас, който беше толкова по-силен, колкото повече бяхме ние! Той се бе умножил по страха на всеки от нас, бяхме заедно, но нали всеки изпитваше свой, личен страх! Страх, който те стиска за гърлото!

Запомнил съм само – и този спомен на кожата е най-реалното, което може да съществува – как от страх краката ни омекваха, но не можеха да не вървят, да не бягат, защото в това бягство се мержелееше нашето спасение.

Усещахме някакъв студ в корема и в гърдите, безумно желание да се денем някъде, да изчезнем, да се махнем, но заедно с другите, не сами! И, разбира се, бяхме на ръба на писъка! Мълчахме, но ако някой от нас изведнъж извикаше, ако завиеше като попаднал в обръч вълк, щяха да завият и запищят всички и тогава със сигурност всички щяхме да се

побъркаме...

Във всеки случай този път през смъртоносната нощ беше нашият порив към живота, неосъзнат порив. Искахме да живеем – коремът, гърдите, краката, ръцете ни искаха...

Не всички имаха късмет.

XX

Същата нощ Кузминчетата решиха да избягат.

Паниката, обзела цялата колония, от директора Пьотър Анисимович до последния чакал от началното училище, връхлетя и нашите братя.

Кой знае защо ги порази не самият взрив наред селото снощи, не пламтящият като клада студейкър, макар че не им беше ясно как може желязо да гори, а унищожената от пламъците къща на Иля Зверчето.

Хем Зверчето пръв ги бе предупредил за опасността!

Предупреди ги, ама той самият загази! Значи не можеш измами съдбата си. Хитрува, хитрува и на – изгоря. И въпреки че си помислиха така, дожаля им за Иля. Спомняха си не мошеничествата му, а как ръчкаше с флагчетата по муцуната оня юначага там, във Воронеж, когато търгащите с викове гонеха братята. Пък и тук, на село, на тази непозната земя, не някой друг, а тъкмо Иля ги пусна в дома си... А когато ги изпращаше, предупреди: бягайте оттук, лошо ви чака!

То е лесно да се каже, ама къде можеха да избягат. Сега е друго, сега имат запаси от буркани с мармалад!

Сега всяка кондукторка срещу един буркан ще ги приеме на платформата, дори във вагона! Не на колелото, не в кучкарник, а ще се возят в купе, като богаташи!

Макар и да не се гледаха, братята знаеха, чувствуваха едно и също: всичко наоколо гори и глух, и сляп е онзи, който не чувствава, че огънят вече е близо до колонистите... Напича!

Тази нощ никой не спа. И братята не спаха.

Големите се събраха в своето спално помещение с разкъртения под. Мрачно се взираха в дълбокото подземие, което бяха изкопали сами, отвътре ги лъхаше хлад и миризма на плъхове.

Тягостно чувство обземаше сърцето при тази гледка, всичко у теб замираше. Така сигурно замира полска мишка, чието гнездо и хранителни запаси са унищожени късно есента, преди приближаващата гладна зима.

Кузминчетата не знаеха, но се досещаха за съществуването на това подземие. Разбираха, че за такъв мощен поток от буркани трябва да се осигури и голям склад. Но не одобряваха този начин на складиране.

Ето, и нелегалните в тила на врага са разделени по тройки. За да не

могат да ги хващат лесно.

А чакалите, както крадяха заедно, така си и складираха краденото на едно място, а като ги пипнаха, пипнаха всички – изгубиха наведнъж цялото си богатство.

Но тази нощ братята се тревожеха не за чуждите, а за своите запаси.

Бе решено: щом данданията утихне, да натоварят богатството си в два чувала – на гръб, и пеша до гарата... На влака! И – да бягат, да бягат, да бягат! Пламъците на пожара тази нощ им осветлиха всичко особено ясно. За тях. За тяхното спасение.

В полунощ, когато колонията най-сетне потъна в тежкия си неспокоен сън, а може би безсъние, братята се шумгнаха зад оградата, промъкнаха се през бодливата дупка на живия плет – днес тя беше някак особено неудобна за минаване, и отърчаха до брега на реката.

Още с приближаването видяха иззад храстите светлина от проблясващи фарове, чува мъжки гласове.

Сърцата и на двамата забиха тревожно, треска ги затресе от глава до пети! Помислиха, че са открили тяхното складче, че тършуват в него! Щом са намерили подземие под спалното помещение, защо да не намерят и тяхното, на брега?!

Но след като приближиха още малко, разбраха: няма такова нещо.

Дето се вика, гузен негонен бяга!

Просто бяха пристигнали войници с мотоциклети, спрели бяха да си починат на брега. Не палеха огньовете, а си светеха с фаровете и псуваха, докато поправяха нещо по моторите си. Дори от разстояние се усещаше острата миризма на бензин.

Високо разговаряха за някаква клисура, където бандитите ги причакали и като затрупали пътя с камъни, ги обстрелвали от една височинка.

Бойците се измъкнали от клисурата, но един мотоциклет с кош бил унищожен и един от тях бил контузен в главата и в рамото.

Сега Кузминчетата зърнаха и ранения боец. Оказваха му първа помощ, а той пъшкаше, ругаеше, после пронизително закрещя и братята просто изтръпнаха:

– Басмачи, гадини! За разстрел плачат! Както от сто години са били разбойници, такива главорези са си останали! Друг език не разбират, мамка им... Всички, всички да се разстрелват! Другарят Сталин правилно ги прати на гъза на географията! Целият Кавказ трябва да се прочистят! Предатели! На Хитлер са се продали!

Превързаха ранения и той млъкна, а другите бойци се пръснаха по

нужда из храстите – говореха си разни работи за войната, чийто край вече се вижда, макар планините да пречат! Че не извадили добър късмет, – другите обсаждат Европа, а те за смях на кокошките шурмуват някакви паянтови кавказки колиби из клисурите... Водят война с бабички и бебета!

Бойците се наприказваха, заприготвиха се за сън. Братята разбраха: няма да си идат. Днес със сигурност. А това означава, че тяхното бягство се отлага до утре. Да бягат без бурканите е умряла работа. Където и да идат, без запасите ги очакват глад и просия, кражби... И в крайна сметка – милицията!

Пък и има ли човек, дето доброволно ще зареже такова богатство?

Колка заяви точно това: лягам, умирам, но не мръдвам от запасите! По-добре ей тук, на брега, да си намеря умиращката, отколкото да зарежа бурканите!

С една дума, решиха да чакат сутринта, която, ако вярваме на приказките, е много по-мъдра от вечерта.

А сутринта приближаваше, мракът се смъкваше от все още невидимите планини заедно с леката прохлада и поривистия, шумолящ в царевичната ветреца.

На сутринта, на закуска, се разбра, че възпитателката Регина Петровна се е върнала от болницата.

Кузминчетата чуха новината в стола, спогледаха се. И двамата помислиха: късмет. Както се казва, всяко зло за добро!

Отърчаха до скривалището, на брега на реката. Бойците вече ги немаше, по тревата се търкаляше окървавен памук, парчета бинт, фасове.

Колка пхна ръка в дупката: невредима! Читав им е запасът! Всички буркани, до един, са си на мястото! Прохладни, гладички, тежки дори на опип.

Ех, ако знаеха тези бойци до какво богатство лежат, капнали от умора!

Сега непременно трябваше да видят своята Регина Петровна, преди да настъпи следващата нощ, когато бяха решили да избягат. Макар да се била върнала и момичетата да твърдяха, че са я видели, тя никъде не се показа. Немаше я и в стаичката зад кухнята, колкото и да надничаха през прозорчето.

Измъчиха се, докато се разтакаваха цял ден, и то напразно.

И когато вечерта Колка каза, че е време да бягат, че няма сили да чака повече, Сашка изведнъж решително заяви, че без Регина Петровна, без да я зърне, той няма да се мръдне оттук. Колка може да умре, ако му

гепят запасите, а той, Сашка, няма да тръгне, докато не види възпитателката! И хич не му пука за мармалада! За всичките единайсет буркана и за двата чувала! За нищо не му пука! Не може да замине без Регина Петровна и нейните малки мъже! Защото ще излезе, че братята са хукнали себе си да спасяват, а оставят тук да погине човек като Регина Петровна!

Трябва да избягат заедно, ето какво разбрал той!

И още една нощ бе изгубена за бягството.

Но вече се бе притъпило и чувството от първата тревога, от душевната паника, която преживяха всички колонисти, а страхът, лепкавият, умопомрачаващ страх, започна да се уталожва и да се стапя. Дори погребението на шофьорката Вера на третия ден не стресна братята.

Сутринта от завода пристигна едно „зисче“, охлузено и раздрънкано като талига, за да вземе по-големите колонисти.

Пейките не падаха от капаците, а си бяха готови по средата на каросерията и се клатушкаха, защото не бяха добре закрепени.

И изобщо всичко беше необичайно за колонистите. И тези неудобни пейки, и мрачният мълчалив дядка, шофьорът, и дори шофирането му – предпазливо, като че кара стъкло. – а не както ги возеше лудетината Вера!

На децата им беше мъчно за шофьорката Вера: тя беше почти техен човек. Или поне не им беше чужда, разбираше колонистите и нито веднъж не ги предаде! И камион караше! Беше красива! И весела! И такава навита! Като че цял век бе живяла в колония!

Но едно беше странно: никое от децата не пожела да иде на погребението, а и не искаха да обяснят защо.

Чак когато им съобщиха, че ги очаква гощавка в заводския стол и дори ще има месо, децата се съгласиха. Трябва да кажем, че дотогава нито веднъж не им бяха давали месо. Отидоха и Кузминчетата.

Имаха си и друга причина освен обеди: да отскочат, ако успеят, до задния двор – друг път няма да им се удаде такъв случай – и да погледнат на лице ли са няколко буркана, скрити под касетките преди цялата тази история.

Че и ако успеят да ги вземат! Точно преди бягството!

Както се очакваше, траурният митинг се проведе на заводския двор.

До ковчега, който не се виждаше от навалищата, се бяха скупчили жените с бели забрадки, някои плачеха.

Видяха колонистите, когато влизаха през портала, заизвъръщаха се, разстъпиха се, сториха им път да минат напред.

Макар че никак не им се искаше, Кузминчетата се озоваха точно пред ковчегата – плосък, скован от груби, небоядисани дъски. Тези дъски им идваха точно до очите.

В ковчегата, в който те, повдигнали се на пръсти, се втреничиха с любовитство и с някакъв неочакван страх, легеше и сякаш спеше красива жена със свити устни; косите ѝ, червеникави, сякаш златисти, обрамчваха едно спокойно чуждо лице.

Тази жена никак не приличаше на веселата шофьорка с каскетчето и мъжките дрехи.

Тази беше друга, не тяхната Вера, братята веднага го разбраха. И извърнаха очи. Сведоха ги надолу, към краката на масата, върху която легеше покойната.

Масата, обкована с ламарина, а сега покрита с чаршаф, им беше позната от цеха. На нея обикновено стояха стъклените буркани с мармалад, който те задигаха зад гърба на затварача.

Двамата братя си помислиха: дано тая скучна работа свърши по-скоро, та тихичко да се промъкнат в задния двор. Където са техните буркани.

От сълзите, от вайкането, от въздишките и подсмърчанията, от цялата тази навалица ги заболяха главите, както ги бяха заболели в милицията, след като ги хванаха на пазара.

Най-сетне излезе старият технолог, беше по престилка, и започна да разказва на всички за Вера, но погледът му беше спрял върху покойната. Разказа, че Вера била съвсем младо момиче, наскоро навършила деветнайсет години, но в своя кратък живот изживяла много премеждия, а най-важното – тя преминала и през фашистката окупация. Фашистите откарвали населението в робство, но с Вера не успели да се справят... Три пъти бягала от сред път и три пъти се връщала въщи. Последния път се скрила в гардероба и враговете я измъкнали оттам...

Изведнъж братята ги досмеша – представиха си гардероба, в който се е крила шофьорката Вера. Но всички гледаха технолога и сериозно слушаха.

В завода Вера била стахановка, макар че била принудена да върши тежката мъжка работа на шофьор: да кара на гарата продукцията и да превозва до завода децата... При това технологът посочи Кузминчетата и те се смутиха. Но си помислиха: да се возиш на камион изобщо не е тежко, а приятно, тоя да не прекалява.

– Спи спокойно, дъще, ние няма да те забравим – каза накрая старецът и сведе глава. Късо подстриганата му бяла коса засребря на

слънцето. Жените захлипаха, а тънкогласата леля Зина и сега занарежда, гласът ѝ се изви над целия двор. От нейните поплаци излизаше, че двете са били от едно село, заедно ги докарали и ги прикрепили към този колхоз...

Към ковчега си проправиха път хамалите евреи. С непроницаеми физиономии, леко като перце вдигнаха Вера и я пренесоха в камиона, с който бяха пристигнали колонистите.

Засвири оркестър: барабан и две тръби, и от еквивите удари на чинелите и барабана нещо се преобърна в гърдите на братята: заболя, загряза ги.

Около ковчега настанаха няколко жени и нареждащата леля Зина и камионът потегли.

Всички заизлизаха от портала.

Старият технолог стоеше наред двора и бърбеше, загледан в колонистите:

– Вървете... Вървете! Днес не работим!

Не им дадоха никакво месо. Дето се вика, останаха с пръст и устата! И братята тръгнаха.

Крачеха по пътя и обсъждаха видяното. Бяха единокорни, че Вера не приличаше на себе си и че изобщо не е млада. Деветнайсет, че това е почти старост, сметнаха Кузминчетата. Ето, и те не са малки, а като им събереш годините, ще бъдат малко по-възрастни от Вера.

Освен това Колка разказа какво чул да си шепнат хората зад гърба му: че Вера седяла в камиона и чакала да свърши концертът, за да закара колонистите на вечеря... И не забелязала как се появили конниците. Те сигурно изобщо не видели Вера, гледали само камиона. Но когато хвърлили гранатата, Вера успяла да изскочи от горящия камион и да претича няколко метра, после паднала. А по-късно се разбрало, че едно парче я улучило право в сърцето... Но как е могла да тича с пробито сърце?

Сашка се замисли и не отговори. Каза само: „Не вярвам.“ Само това промърмори и млъкна.

– Ама какво не вярваш? – попита Колка. – Че сърцето ѝ е било пробито? Не вярваш ли? А?

Сашка не отговори.

– Мислиш, че разправят врели-некипели... За сърцето?

Сашка мълчеше.

– Или... За тези... За бандитите?

През полето, скъсявайки пътя си, те стигнаха до брега на Сунжа и

седнаха на тревата.

В белзникавата синева проблясваха размитите, напомнящи мираж планини. Уж съществуваха, но съществуваха така, сякаш бе съвсем невъзможно да усетиш тяхната реалност.

– На нищо не вярвам – каза изведнъж Сашка. Помълча и добави: – Ами някак не мога да разбера. Имаше я тази Вера. Возеше ни, подвикваше нещо... А после хоп – и я няма. Къде се дяна, а?

Колка се учуди и възрази:

– Къде... Заровили са я!

– За друго говоря.

Сашка присви очи и се взря в далечината. По камъчетата ромолеше кафеникавата вода, над нея се виеше пеперуда.

– Ей тия... – и Сашка посочи планините. – И те изчезват и се появяват, но винаги са на мястото си. Нали?

– Ами... – попита Колка.

– Ето тая река... И тя винаги...

– Е, и?

– Ами защо хората?... Те с какво са по-различни?

– За Вера ли говориш?

Сашка се намръщи.

– За всички говоря. И за нас с тебе. Страх ли те беше да стоиш до ковчега?

– Не – каза Колка. – Не ме беше страх. Но... беше някак неудобно.

Не можа да намери друга дума. Само потрепери.

– Ами тогава – през нощта? Когато вървахме през полето? Страх ли те беше?

– Там ме беше страх – призна Колка.

– И мене ме беше страх. Само че не знам от какво. Просто се страхувах и това е.

– Ами от тези... страх ли те беше?

– Не – каза Сашка. И въздъхна. – От тях не ме беше страх... От всичко ме беше страх. И от взривовете, и от пламъците, и от царевицата... Дори от тебе.

– От мене ли?

– Аха.

– От мене?! – още веднъж изненадано попита Колка.

– Не от тебе, а от всички... И от тебе. Изобщо ме беше страх. Стори ми се, че съм останал съвсем сам. Разбираш ли?

Колка не разбра и не отговори. А вечерта отидоха при Регина

Петровна.

XXI

Отначало взеха един буркан мармалад. Но после го оставиха. В колонията твърде много се говореше за този мармалад. Само братята липсват с техния буркан.

Отидоха привечер, след погребението, и завариха Регина Петровна въщици. Тя живееше в дъното на кухничката, преградена със стандартно – жълто на райеца – памучно одеяло.

Регина Петровна искрено им се зарадва.

– Милите ми Кузминчета – каза тя, въведе ги в своя кът и ги настани на кревата. – Ху из ху? – И като посочи Сашка, който този път беше препасан с подареното коланче, попита: – А, да, ти, разбира се, си Колка?

Братята се засмяха и тя разбра, че е сбъркала.

– Е, нищо – каза, – още като си дойдох, се захванах да пера, че доста се беше натрупало... Моите малки мъже, макар че за тях са се грижили момичетата, са натрупали доста мръсотия. Но зарязвам всичко, всичко... Сега ще пием чай... С бонбони! Донесох истински бонбони!

Братята се спогледаха, едновременно кимнаха. А възпитателката веднага попита:

– Да не би за вас бонбоните да са нещо обикновено?

Тя вдигна легена със сапунената вода и го изнесе. Върна се, седна насреща им и повтори:

– А как сте с мармалада? Много ли гепихте – както се изразяват вашите приятелчета? Награбихте ли? Накамарихте ли се? Правилно ли го казах?

– Е, че какво? – промърмори Сашка. – Накамарихме се, та какво?.

Регина Петровна се разсмя и нейният чуден плътен смях прозвуча на двамата братя като любима песен.

Те вече бяха огледали възпитателката си, и двамата бяха забелязали, че е отслабнала и лицето ѝ, все така красиво и по рождение мургаво, сега е жълтеникавобледо. Само косата ѝ още повече се бе съгстила, не коса, а черна непослушна грива, небрежно свита на кок. Сега, пред Кузминчетата, тя се погледна в прозорчето, сигурно огледалото ѝ бе изгоряло, с едно леко движение извади фуркета и косата се изля по раменете и като тъмен водопад, а лицето сякаш още повече избледня, посърна:

– Нека подиша – каза и отметна главата си назад, та косата да се

пръсне по гърба ѝ. – А аз ще направя чай. Тогава ще си поговорим.

Регина Петровна донесе чайник, чаши, чинийка с бонбони, същински кафяви майски бръмбари.

– Вземайте си, вземайте си – и ги помести по-близо до тях. – С пълнеж са, за чая са просто чудесни.

Братята си взеха по един бонбон. Сашка веднага сдъвка и глътна своя, а, Колка само го близна и го остави.

– Ето, сега разбрах, че не ме баламосвате – Регина Петровна пак се разсмя. – Сашка наистина е Сашка. Нищо че е с колана на Колка. Сега казвайте... Искате нещо да ми разкажете, нали?

Сашка погледна Колка и кимна.

– Как живяхте тук, милите ми? Страхувах се, че ще избягате! Нали искахте да избягате? Признайте си!

– Искахме – каза Сашка.

– Страх ви беше, нали?

Братята не отговориха. И без това то си беше ясно.

Регина Петровна ги изгледа продължително и замислено и те сведоха очи.

– И мен ме беше страх – каза протичко.

– Вие... Вие видяхте ли ги? – Сашка я погледна в тачите.

– Видях ги.

– Ето! – възкликна Сашка. – Знаех си!

Регина Петровна доля чай на момчетата и на себе си. Отиде до прозореца, запали цигара. Когато палеше, братята забелязаха, че ръцете ѝ треперят.

– Слава богу, поне цигари си намерих. – Загледана през прозореца, тя дълбоко поемаше дима. – А тогава... Нещо не ми се спеше, бях оставила лампата да свети. А после те заставах пред прозореца... Трима. И едно момче. Прозорецът се отвори, ето, както е сега, а аз дори нищо не проумявах. Стоят тези тримата и ме гледат в ръцете, разкроявах онази папаха. И аз ги гледам... А после...

Регина Петровна още веднъж смукна от цигарата, после извади друга, припали я от първата, която после хвърли през прозореца.

И пак дълго пуши и мълча. Смачка цигарата в една чинийка и се върна на масата.

– Мили мои приятелчета... Защо не ядете бонбони?

– Ядохме – отговори от името на двамата Колка. – Ами после?

Регина Петровна се замисли, прехапала устни. Сякаш се опомни и погледна братята.

– Да. Да... Само че на никого нито дума, нали?

Братята кимнаха.

– Наредиха ми... Там, в милицията, ми наредиха – на никого нито дума. Та тъй, допряха пушката точно тук – тя посочи челото си. – А момчето дръпна този човек за лакътя, мисля, че му беше баща. И пушката стреля встрани. Момчето пак му извика нещо и тогава мъжът ме погледна и закрещя на руски: „Отиваш! Махаш! С тия...“ – И с цевта ми сочи децата. Хукнах към вратата, после се върнах, грабнах малките... А те насочили дулата в мен, накъдето се обърна – натам и пушките... Може би се страхуваха, че ще се развикам? А още щом изтичах на двора, избухна онова... Там всичко изгоря... И вашата папаха. А после вече нищо не помня. Не знам какво стана с паметта ми. Само тази дума заседна в мен: „Отиваш!“ И пушката, която ме следваше по петите. И сега я виждам.

– Те убиха Вера – каза Колка. – Била е в кабината. Пробили й сърцето, а тя побягнала, после паднала.

– А мен ме пощадиха... Защо? В болницата през цялото време мислих. А когато ме разпитваха, ми казаха на никого нищо да не казвам. Изобщо нищо. Бандити били, щели да ги изловят, и край. Само че аз си мисля... Не биваше да режа тази папаха.

– Защо? Защо не биваше?

– Не знам. Не биваше и това е. Те я гледаха... Някак странно... Сякаш режех нещо живо...

– А тук бяха дошли едни войници – каза Колка, – дето ловят онези.

Сашка попита:

– Тези... Тримата де – страшни ли бяха?

– Дори не разбрах! – Кой знае защо Регина Петровна пак погледна към прозореца. – Хора като хора. Единият цивилен, а другите двама с военни дрехи... Май бяха без пагони. И момчето беше също като вас... Мургаво едно... Гледаше ме с широко отворени очи... Баща му се прицели – и тя пак посочи челото си, – а то го дръпна за лакътя...

– А имаха ли коне?

– Не видях – каза Регина Петровна. – Може и да са имали.

Сашка погледна Колка и извади жълтата гилза.

– Ето – и я остави на масата. – Тяхна е. От онзи изстрел.

Регина Петровна уплашено отдалече погледна гилзата. Вгледа се в очите на братята и тревожно попита:

– Та, значи, ще бягате... Къде?

Братята се спогледаха и не отговориха. Колка искаше да се върнат в

Подмосковие, Сашка настояваше да продължат нататък, към планините. Накрая бяха решили: ще се качат на първия минаващ влак.

Регина Петровна стана, пак запали цигара.

– Ще погинете! – каза рязко. – По-добре да заминем заедно. Само че не веднага, сега не мога. Още се чувствавам зле.

Изхвърли цигарата, преди да я е допушила. Братята забелязаха, че твърде често пали и хвърля цигарите. Така никакъв запас няма да ѝ стигне.

Тя попита от прозореца:

– Чували ли сте нещо за помощното стопанство?

– Е, та? – каза Колка. А Сашка кимна.

– Изпращат ме там. Да укрепна. Имало две крави, кози, телета...

Ще дойдете ли? С мен?

– Че какво ще правим там? – попита Сашка. Но вече знаеше, че с Регина Петровна ще тръгне и за края на света. Значи и Колка ще тръгне. А после всички заедно ще избягат изобщо от тези места.

– Ще ги пасем... Ще ги гледаме, ще ги храним... Такава почивка ми измислиха. Но ме е страх да отида сама!

– Далече ли е? – отново попита Сашка. Искаше да попита нещо съвсем друго, но зададе този въпрос.

– В планините, но в онези планини... От другата страна на железницата – бързо каза Регина Петровна, която веднага бе разбрала накъде бие Сашка. – Там няма никого. Те не ходят оттатък гарата... Досега не са ходили!

Но Колка първо помисли за техните запаси.

– Ами тук ще се върнем ли?

– Тук ли? – Регина Петровна опита да запали нова цигара, клечките все гаснеха. – Да, разбира се. Ще си имаме дори собствен транспорт. Ще докарваме на децата мляко и някои други неща.

– Студебейкър ли? – възкликна Сашка.

– Тайна – каза Регина Петровна.

Но Колка се интересуваеше не от камиона, той мислеше за техните запаси. Лоша работа е да се отделят задълго от запасите си. Като нищо може да ги изгубят! Защото тук те са наблизко, отидеш, пипнеш ги, преброиш ги, и ти става спокойно на душата. А там... Спиш си и сънуваш единайсетте бурканчета, капачките им блестят като жълтици. И всяко е един пропуск за рая! Ами ако дойдат онези с минотърсача, ако разкопаят както там, в подземие...

Докато Колка се тревожеше за запасите, Сашка попита за малките

мъже, какво ще правят с тях?

– Те ще дойдат с нас – каза Регина Петровна. И повтори: – Само че ме е страх да остана сама с тях. А така ще живеем всички заедно. Също като едно семейство... Разбрахте ли?

Не, братята нищо не разбраха за семейството. Те не можеха за разберат това. Пък и самата дума „семейство“ беше нещо чуждо, едва ли не враждебно на техния живот.

За тях целият свят се делеше на семейни и несемейни хора. И досега тези две половинки им се струваха несъвместими.

XXII

След като си тръгнаха от възпитателката (Колка стискаше в юмрук икономисаното бонбонче), преди лягане дълго спориха. Без кавги обаче. Така, кротичко.

И двамата искаха да избягат, по този въпрос нямаха разногласия. Но Колка настояваше да избягат веднага. И никакви стопанства! За какво им са разни крави и кози?

А Сашка смяташе, че е по-разумно да изчакат Регина Петровна. Сега тя не е добре, сама им го каза. Не може да избяга веднага. А когато оздравее, ще заминат заедно.

После, от помагаческото – така го нарече Сашка – стопанство може да имат и някаква полза! Да прибавят нещо към запасите си! На, от консервния завод нищо не очаквах, стигаше им да се наядат със сливи, а какво излезе!

Сашка е по-умен, то е ясно. Всичко е премислил предварително, всичко е преценил.

Колка въздъхна и неохотно се съгласи.

И той разбираше: никой никъде не ги чака. А влакове много. Ако не се качат на един, на друг ще се качат... Сиромах човек няма какво да губи, изгори ли едното село, в друго ще иде.

Преди да заминат, отскочиха до Березовска да видят къщата на Иля.

Всичко бе изгоряло: и къщата, и бараката, и дърветата наоколо. Зеленчуковата градина бе запустяла. Сигурно съседите бяха извадили картофите. А може и колонистите да са помогнали.

В буренака, покрит с бяла пепел като с прах, зърнаха познатата талижка със заръждавелите колела. С нея Иля си караше дърва.

Колка отиде при нея, побутна я с крак. Талижката потегли. Колка я блъсна още веднъж... После се наведе, намери въжето и я повлече.

– Зарежи я! – каза Сашка. – За какво ти е?

– Ами ако потрябва?

За какво може да потрябва?

Колка не отговори. Но закара талижката до Сунжа и я скри в храстите.

– Какво сега? Пречи ли ти нещо? – попита той Сашка.

– На мен не ми пречи! – озъби се брат му.

– И на мен не ми пречи. Да стои тука – и добави: – Не иска нито да яде, нито да пие...

Колка не умееше като Сашка всичко предварително да прецени и да го изрази. Мозъкът му беше уреден другояче. Но разбираше: когато едно нещо е изоставено, трябва де се прибере. Пък после да се мисли за какво ще потрѣбва.

А за Иля и за къщата им домъчня. Мошеник беше Иля Зверчето, ама весел мошеник, наш човек, кажи-речи.

Колка порови с крак пепелта и замислено каза:

– Той като че чувствуваше, че ще го подпалят!

– Ама защо? – попита Сашка. – Защо не са закачили някой друг, само него?

– Нали беше на края, та...

– Какво от това? На, камиона го взривиха в центъра на селото!

– Може да са се сетили, че е мошеник?

– Как така?

– Много просто – каза Колка. – Ей я градината... Той не е пипвал мотика! Берял е чуждото, дето са го сели предишните хора!

– Ами другите? И тяхното не е ли чуждо?

– Те са колхозници...

– Какво значение има!

– А защо палят?

– А фашистите защо палят?

– Фашистите. Ама че ги сравни... Какви фашисти са тези!

– Ами какви са? Чу ли какво викаше оня войник за тях? Всичките, рече, са предатели на родината! Сталин казал всички да се разстрелят!

– А онова момче... Дето там, зад прозореца... И то ли е предател? – попита Колка. Сашка не отговори.

Братята така и не стигнаха до единодушно мнение.

Поразровиха пепелта, поогледаха се, но никой не се интересуваше от изгорялата къща на Иля. Сигурно всички се интересуваха само от себе си.

Братята взеха талижката и поеха към колонията.

Поеха на път рано сутринта, още дори слънцето не беше изгряло. Насред двора стоеше сиво магаренце с тъжни очи. Беше впрегнато в каручка с две колела. Натовариха каручката с бохчи, тенджери, торбички с булгур, сложиха и шише с олио.

Излезе директорът със своята неизменна чанта.

Изглеждаше недоспал, сякаш тази нощ изобщо не бе лягал.

Погледна Регина Петровна, нейните малки мъже, които хленчеха – бяха ги вдигнали много рано.

И Кузминчетата бяха тук, прозяваха се и потреперваха от студа.

– Ами тези? – попита директорът и кимна към братята. – С вас ли ще идват?

– Да – каза възпитателката. И тя погледна децата. – Това са братя Кузмини. Говорих ви за тях.

Директорът свъси чело, кой знае защо опипа чантата си.

– Кузмини... Кузмини... Откъде бяха?

– От Томилино – измънка Сашка. Трябваше да каже „от Раменское“, но Регина Петровна беше тук... Погледна Колка и разбра за какво мисли той. „Чантичката“ не току-така си ги припомни! Трябваше още навремето да си вдигнат чукалата.

А директорът вече бе отворил чантата си, порови, но нищо не намери.

– Май имаше някакво писмо... – каза той. – За какво ли беше... За някаква кухня... Не, не мога да си спомня!

– Потърсете, ние ще почакаме. Та това е прекрасно, че не са ги забравили, че пишат... – каза Регина Петровна и нежно погледна братята, които се свиваха от студа и пристъпваха от крак на крак около каручката. Те много добре знаеха за какво е това писмо! И колко си струва да го търсят. По-добре да не помнеха нищо!

Директорът пак порови в любимата си чанта, но за щастие нищо не намери.

– Ами добре... Тъкмо две гърла по-малко – каза той. И се обърна към Регина Петровна. – Ето ви документа... От колхоза. Там имало темен човек, ще ви покаже всичко... Дали ще се справите?... С тези...

– Те са добри момчета – каза Регина Петровна. – Ще ми помогнат.

Директорът погледна към небето, въздъхна:

– Ех, да бях по-свободен... И аз щях да се вдигна, та с вас! Ама къде ти! Сега отивам в завода да моля пак да ги вземат... После пък в Гудермес, за педагози... Време е да уредим училището... И продукти трябва да търся... Вече не знам какво става! – заключи той и разпери ръце.

Какво не знае „чантичката“ и децата не разбраха: за продуктите ли, за училището ли... Или за завода... Ами то е ясно като бял ден, че не бива вече да ги пускат в завода! Само на директора не му е ясно!

Чакалите ще го оберат до буркан! Ще го ошушкат пак като две и две четири!

– Пък заповядайте! Щом се освободите! – отново го покани Регина Петровна и се заприготвя. – Ще ви нагостим с мляко...

– Ще пратя чакалите да оберат царицата. А като ви стане студено, връщайте се! Всичко хубаво!

Директорът махна с ръка и тръгна към кухнята. Там вече шетаха дежурните момичета, денят започваше.

Регина Петровна настани малките мъже на каручката така, че да могат още да подремнат. Пъхна им някакви парцали под главите. Хвана магаренцето за юздата и потеглиха.

Отначало се движеха така: Регина Петровна отпред, все се страхуваше магаренцето да не откара каручката към полето, зад каручката – Кузминчетата.

Но магаренцето послушно теглеше товара си по пътя и само предеше с острите си уши, тъй че Регина Петровна скоро го остави и тръгна редом с каручката.

Понякога спираше, палеше цигара, а на братята даваше знак с ръка: вървете, аз ще ви настигна...

Но те спираха магаренцето и я изчакаха. Път е уж, но има и гъсталаци, ами ако изведнъж изскочат някои врагове!

Според братята Регина Петровна беше доста необичайно облечена за път. Мъжка светла риза със запретнати ръкави и тъмни, очевидно също мъжки шалвари. Кузминчетата не бяха виждали възпитателката си такава, но не я упрекнаха. Шофьорката Вера се обличаше къде-къде по-чудновато!

Когато се озоваха на разстояние от Регина Петровна, Колка каза на брат си:

– Онова писмо е било за нашия тунел...

– Дали наистина го е загубил?

– „Чантичката“ нищо не губи! Той носи всичко със себе си! В чантичката!

Сашка се наведе, вдигна някакво камъче от пътя и го хвърли настрана.

– Нека си го носи пък! А ние ще избягаме!

– Ами запасът? – попита Колка.

– Ще го вземем... И ще избягаме. – Той потърси с очи възпитателката и добави: – Само Регина Петровна да оздравее.

Без да бързат много, до обед пристигнаха на гарата.

В глухата линия бе спрял товарен влак, от него разтоварваха военна техника: някакви съвсем малки, боядисани в яркозелено оръдийца, „вилиси“, каруци и коне.

Братята намалиха крачка, вторачиха се в оръдийцата. Вярно, през войната бяха виждали какво ли не, пък и бяха ги водили в Москва, в парка за отдих и култура – на изложбата на немските трофейни оръжия, но кой мъж ще пропусне такова зрелище! Кой знае защо, оръжията винаги са красиви. И дори колкото са по-опасни, толкова са по-красиви. Оръдийцата си ги биваше.

До наклонените дъски стояха войници, пушеха, високо разговаряха. Щом видяха Регина Петровна, като по команда се извърнаха към нея.

Децата оглеждаха оръдията, а войниците – младата красива възпитателка.

Това не се хареса на Кузминчетата.

– Дийй, какво спря! – кресна Сашка на магаренцето, и го шибна с пръчката. Тъй де, чудо голямо – военен ешелон с войници.

Каручката пое през коловозите, звънко изтропа по траверсите.

– Глей ги ти! Тия туземки, а? – чуха подире си.

Братята се спогледаха, но решиха да не отговарят. Уж войници, пък не разбират, че те с Регина Петровна не са никакви туземци! Ония ходят голи и с пера, във всяка география ги има!

По пътеката, която водеше между хълмовете, отгатак ротондата, се качиха до развалините на почивната станция и спряха да си починат.

Братята си избраха една ямичка за къпане и се съблякоха. Регина Петровна топна малките мъже, остави ги да си играят, а тя се отдалечи, влезе да се къпе в големия квадратен басейн, сама, вързала косата си с ризата.

Когато се чу нейният вик, нали не я виждаха от парата, децата помислиха, че тя просто им се обажда, и закрепяха, задюдюкаха в отговор, запретичваха от ямичка до ямичка, шумно се загмуркаха.

И изведнъж чуха тревожното:

– Момчета! Момчета! Помощ! Елате! По-бързо!

Братята нахлузиха дрехите на мокрите си тела и се спуснаха към нея. Веднага се сетиха, че възпитателката им е нападната от чеченци!

Но нямаше никакви чеченци.

До басейна беше застанал един войник и гледаше, не откъсваше очи от Регина Петровна. Регина Петровна пък се бе потопила в басейна, в най-отдалечения му край, чак до брадичката и уплашено гледаше

войника.

Изглежда, беше ги последвал дотук от гарата.

Пръв дотича Сашка, беше успял да грабне и един камък. Застана между басейна и войника тъй, че войнишката тока просто святкаше право в очите му.

– Ти кво, бе! – кресна, вирнал глава. – Кво надничаш? Някой да те е канил тук?

Отстрани нападна и Колка:

– Кво търсиш тука? А? Айде чупка, че сега ще викнем командира!

Войникът се учуди, като видя пред себе си двама еднакви, кряскащи с еднакви гласове малчугани. Но се учуди някак спокойно, веднага забрави за тях и пак се вторачи във възпитателката. Подсмъркна, както подсмърчат хлапетата, въздъхна и си тръгна. Но отдалечавайки се, на няколко пъти се извърна, не към момчетата, а към жената, само нея гледаше.

– Върви! Върви! – извика подире му Сашка и дори замахна с камъка. А Колка свали красивия си колан – един моряк в някакъв филм беше направил така.

Внезапно войникът спря и братята разбраха: сега ще се върне и ще ги подбере... Не биваше да викат подир него, нали и без това си беше тръгнал.

Вярно, братята знаеха една хватка: единият се прокрадваше изотзад и се хвърляше в краката на врага, а вторият го блъсваше в гърдите... Врагът се просваше сразен! Само че с войника този номер едва ли щеше да мине!!

И друг метод има: хапане.

Бяха го опитвали. В Томилино един голям хулиган ги причакваше един по един – тогава копаеха на смени – и ги пердашеше. Веднъж в отчаянието си го нападнаха двамата и така го изпохапаха, че она започна да бяга от братята като от бесни кучета! Щом ги видеше, избикаляше на километър разстояние!

Но войникът не се върна да ги бие. За последен път, не без съжаление, погледна Регина Петровна и пак въздъхна. А в отговор на вика на Сашка само недоумяващо сви рамене и бързо, много бързо, си вдигна чукалата.

Може би се уплаши от заканата на Колка да повикат командира?

Докато братята стояха настръхнали, Регина Петровна се измуши от водата, навлече си шалварите и побягна към малките мъже. Те нищо не бяха разбрали, играеха си край каручката.

След тази случка тя сякаш живна, стана разговорчива, все се шегуваше. Може пък и топлата вода да ѝ бе подействувала.

Все се шегуваше със своята уплаха. Как тъй ѝ хрумнало да пици, че да подплаши всички.

– Много ли се уплашихте? – питаше братята.

А после каза:

– Сега вие сте моите рицари! Защитници! Закрилниците ми!

Братята се смутиха.

Чак им стана горещо.

Никога дотогава не им се бе случвало да стават защитници на други. Само на себе си. Оказа се, че е приятно.

– Ами кво искаше тоя? – заканително попита Сашка. Още не беше се успокоил. – Да не искаше да открадне нещо?

Регина Петровна погледна нататък, където изчезна войникът, и странно се усмихна.

– Не знам. Инак симпатично момче... Защо ли се разпицях, уплаших ви... Като някоя хлапачка! Че и вие май доста го стреснахте!

Братята се спогледаха и се изчервиха. Да знаеше. Регина Петровна как се уплашиха в онзи момент!

Възпитателката бръкна в една тенджерка и извади пакетче. В него имаше сандвичи, филии, намазани с масло.

– Вземете, вместо орден – каза тя засмяна. Ах, колко румена, колко красива беше станала.

Братята се нахвърлиха на хляба и макар че маслото отдавна се бе стопило, филиите го бяха попили и бяха ужасно вкусни. Дадоха и на малките мъже по половин филийка.

Няколкото километра от пътя нагоре след санаториума бяха асфалтирани, после започна обикновено шосе и накрая – бяла, изсъхнала и напукана пръст.

Планината не приличаше на онази, в чието подножие беше колонията. Беше гола, нито дървета, нито храстчета, само буренак и суха трева. Само в тесните деренца покрай ручеите се гущеше бодлива и неуютна растителност.

Децата се оглеждаха с въздишка, мислеха си, че тяхната пданина над колонията, макар и забранена, беше по-красива, по-изобилна: орехи, диви круши, афъзки. А тук – само диви маслини, ситнички и тръпчиви, да не ги хапнеш.

Регина Петровна, която се поободри и, както забелязаха братята, започна дори да пуши по малко, също се оглеждаше учудено.

На няколко пъти повтори: „Библейска планина.“ Братята не разбраха какво означават тези думи. Но се досещаха: пуцинак. Сашка го обясни на Колка точно така: „Нищичко, само едното име, че и то неприлично.“

Регина Петровна се разсмя и каза, че Библията е просто една дълга, много дълга приказка... Написали са я евреите.

– Хамалите ли? – попита Колка.

– Защо хамалите?

– Хамалите, дето работят в завода! Те нали са евреи!

– Те са добри евреи – потвърди Колка.

– А защо евреите трябва да бъдат лоши? – попита с интерес Регина Петровна. И се замисли. Изведнъж каза: – Няма лоши народи, има само лоши хора.

– Ами чеченците? – възкликна Сашка. – Те убиха Вера. Регина Петровна не отговори.

Междувременно каручката направи последното завойче и пред очите на пътешествениците, а вече бяха пътували почти десет часа, се разкри равна долина между хълмовете – там се зеленееха храсти и в далечината се виждаха две бели къщички.

Вече по-късно се видя, че къщичката е една, и то мъничка, пръстена. А другата беше навес, под който можеше да се вкара каручката. И те я прибраха там.

– Пристигнахме – каза Регина Петровна и се огледа наоколо. Никой не ги посрещна. – Тук ще живеем – добави и бързо запали цигара. Сигурно се вълнуваше.

Дойде един мъж. Братята веднага познаха бившия войник, който веднъж ги бе откарал с каруцата си до гарата. Сега не беше по гимнастърка, а само по риза и без каскет, пооплешивял и още накуцваше.

С клатушкаща се походка той се насочи към пристигналите и веднага позна колонистите. Подаде ръка на братята, представи се: Демян. На възпитателката кимна отдалече.

– Пристигнахте, значи? – попита. Обръщаше се към тях като към възрастни. Сякаш не забелязваше Регина Петровна.

– Пристигнахме – отговори Сашка като равен. – Ще работим в стопанството.

А Колка добави:

– Ще пасем добитъка.

Демян не се учуди, че децата са дошли да работят в стопанството. Не като директора. Кимна одобрително.

– Че как иначе... Нашите казваха: като ще се бием, да се бием, пиши ни в обоза! Оставям ви, значи, две крави, седем телета, три кози... Поне умеете ли да доите?

– Ще се научим – обади се Регина Петровна и се приближи с цигарата в ръка.

Демян погледна ръката ѝ с цигарата, шалварите ѝ, прокара ръка по загорялото си теме.

– Ще прощавате, ама... Другарко дама: това е работа... Трябва, де-то казват по нашенски, да се заляга... А не да се вдига пушек.

– Значи ще залягаме – простодушно отговори Регина Петровна и се усмихна на Кузминчетата. Но угаси цигарата. И се зае с малките мъже.

– Кво така – попита братята Демян. – Работниците ли вече не стигат в колонията, та пращат женски пол?

На момчетата им беше приятно да си разговарят с него като мъже, но не можаха да изтърпят нападката срещу тяхната Регина Петровна. Пък и нали са ѝ защитници, закрилници!

Колка се навъси, Сашка строго погледна Демян, сякаш го виждаше за пръв път.

– Регина Петровна досега беше болна... – каза той. – Когато запалиха една сграда в колонията ни... Идва си от болницата, тук трябва да дооздравее...

– А ние двамата ще работим! – намеси се и Колка. И за тежест излъга? – Директорът ни нареди да помагаме! Каза, че разчита само на нас...

Демян сякаш се попритесни. Закима често-често, заобяснява, обръщайки се и към Регина Петровна, че е накосил много сено и камъш. Най-добре е да живеят в глинената къщурка, по-топло е. Виж, ще трябва да си готвят на огнище, ще палят тезеци. Тук има ръчна мелница за царевича. По лехите има още домати, краставици – вярно, гнилак, – тикви, зеле, цвекло, картофи... Има лозе, но е занемарено, подивяло е съвсем, влачи се по земята, няма колове... Виж, той бил посадил захарна тръстика, ще я намерят... Всичко ще намерят, има време...

Привечер Демян впрегна коня, сбогува се с тях. Накрая извади кесия, сръчно, с едно движение сви дълга цигара. Подаде я на Регина Петровна, беше жест на сдобряване.

– Дръж – каза, без да я поглежда в лицето. – Макар че лично аз не понасям жени да пушат... Военна мода е тая...

– Вие няма нужда да ме понасяте – отговори усмихната Регина Петровна. – Те са принудени да ме понасят. – И посочи Кузминчетата.

– Ами ако реша да дойда пак! – весело възкликна Демян. – Какво ще кажете?

– Ще се радваме на гости – каза Регина Петровна и припали от едно възгленче цигарата, като я държеше прегъната, сякаш бе лула. Понечи да добави нещо, но се закашля.

Демян радостно се разсмя.

– Дере, а? – подвикна доволен. – Това не са ви градските глезотии! Домашно производство, „деригърло“! Аз съм си го кълцал! Ясно?

Извади от джоба си лист от вестник, откъсна половината и отсипа от кесията шепа кафеникава едро кълцана махорка.

– На, да си имаш – подаде я на възпитателката. – Да си пушиш! Когато ти доскучее!

На сбогуване стисна ръцете на момчетата.

– Обаче вие, такова... Пеете като артисти... Да... Щях да се пръсна от смях! В клуба де, в колхоза... – И вече с друг тон, навъсено: – Но жалко за Вера.

Докуцука до каруцата, отстрани, така му беше по-удобно, приседна на крайчеца, нахлупи си каскета и подвикна на коня – той веднага потегли. Замина, без да се обърне и сякаш без да се интересува от никого и от нищо.

Лекият прахоляк дълго вися над пътя, залязващото слънце го позлатяваше.

XXIII

Регина Петровна се настани в къщичката с малките мъже. Изхитриха се някак и тримата да спят на един креват. На Кузминчетата постлаха на пода, но те отказаха. Вътре им беше тясно и задушно. Нахвърлиха трошлив ароматен камъш в ъгъла под навеса и така си подредиха постеля. Стените на навеса бяха изплетени от същия този камъш, само че сух. Нощем той поскърцваше.

Първата им работа беше да намерят тръстиката, която плешивият Демян беше нарекъл захарна. Нагостиха всички, и Регина Петровна, и малките мъже. Ядоха, докато тя изведнъж се свърши. Вкусна тръстика са измислили тия селяни, дъвчи и плюй, това се казва живот.

Намериха и лозето. То се стелеше по земята и под листата, ако ги повдигнеш, можеха да се намерят кафеникави гроздове, оплескани със засъхнала кал.

Сашка откъсна едно зърно, опита, лицето, му се сгърчи.

– Да си изкълчиш челюстите! Киселяк!

Но Регина Петровна беше на друго мнение. Тя помоли да наберат повече грозде, колкото побере кошницата.

И веднага, пред очите на децата, изсипа чепките в легена, изми ги и започна да ги мачка с камък. Потече мътен сок. Братята го опитаха с пръст: хваща те скомина.

Регина Петровна изсипа сока в една дамаджанка, запуши я и я прибра в мазенцето.

– Ще имаме вино за празника – каза на момчетата.

– Ами какъв ще е този празник? – заинтересуваха се братята.

– Не знам – каза тя. – Ще измислим някакъв!

– Че то празниците измислят ли се? – попита Сашка. – Досега знаех, че си идват сами.

– Понякога идват... А понякога...

Възпитателката втренчено погледна братята и попита:

– Вие кога сте родени?

– Кво? – едновременно запитаха те. Не разбраха въпроса.

– Кога е рожденият ви ден?

Братята се спогледаха и пак се вторачиха във възпитателката.

– Ден ли? Защо ден? Ами ако сме се родили през нощта? Или рано сутринта?

– Ама, разбира се – каза тя усмихната. – Всички, всички на този свят – дори кравите, телетата и козите – имат дата, на която са се родили, месец, година... И вие имате... Само че сте го забравили, нали така?

Колка въздъхна и погледна Сашка. Той е по-силен в мисленето. Той да си спомни.

Ако го бяха попитали например колко буркана мармалад има в скривалището им, Колка щеше да каже веднага. Но това...

Но и Сашка мълчеше.

– Тогава ние сами ще измислим дата – каза Регина Петровна. – И ще си направим празник! Е?

Колка тъпо попита:

– Кога, значи?

Регина Петровна пресметна нещо наум, устните ѝ мърдаха.

– Ами, да речем, след една седмица. На седемнайсети октомври. Харесва ли ви?

– Не знам – каза Колка. И Сашка каза: „Не знам.“

– А кога ще заминем? – попита Колка.

– Къде? Ще заминаваме ли?

– За някъде.

– Ами тук не ви ли харесва? – попита Регина Петровна, като този път се обърна към Сашка.

Той смутено премълча.

Помисли си: тук ни харесва... Там – не ни харесва...

Представи си какво би било, ако Чантичката ги остави тук завинаги. Няма нужда да ходят на училище, ще се научат да свиват цигари като Демян, да кълцат махорка, да косят трева, да ядат тръстика.

А после някой от тях ще се ожени за Регина Петровна и ще храни малките мъже с каша. Впрочем не, сигурно и малките мъже ще пораснат. Те ще пасат стадото.

– Добре де каза Регина Петровна. – Ще отпразнуваме рождения ви ден, пък после ще видим. Съгласни ли сте?

Гласът ѝ, нейната топла гальовност успокоиха братята. Те се съгласиха да почакаат. До празника. А какво значи празник, знаеха от опит: викат ги в столовата, дават им по едно сухарче и шепа семки. И хайде чупка... Да те няма!

Ако братята бяха поисквали да си измислят празник, сами щяха да си го измислят. На, главата на Сашка сече здравата, той може да ти измъдри колкото шеш празници! И няма нужда да им прикачват никакви рождени дни.

А може би това са само приказки – че безродниците, колонистите и приютските деца се раждат? Може пък да се завъждат от само себе си като бълхите, да речем, като въшките или дървениците в занемарена къща. Уж ги няма, няма, а по някое време гледаш – появили се в някой ъгъл! Пъплят, гадинките недни, повгледаш се в немитите им муцунки, в ония особени грабливи движения: я! Че то това е нашето безпризорно племе, изпълзяло е да види и то бял свят! От него, разправят, идели всички зарази, носели и молци, и мор, и краста... И без това в страната продуктите не достигат, а престъпността расте ли, расте. Време е вече да ги морим тия душички с пермазол и унитокс, и с газ – като хлебарки! Онези пък, дето са най-лакоми – къш, на Кавказ, хем и релсите след влака им да напръскаме с деказол и флайтокс, та и следа да не остане. И ето, не остана. И всички са спокойни. Не ги гризе съвестта. От нищото излязоха, в нищото изчезнаха. Какво ти раждане! Господи!

Какво ли не са патили братята през живота си. И тоя рожден ден ще изтърпят някак. И по-лошо са видели! Пък и много време има дотогава!

Но странно, времето бе текло бавно само в колонията. Там се разтакаваха и само чакаха кога ще пи нахранят. А тук дните хвърчаха като влак, който не спира на твоята гара.

И то защото Кузминчетата се заловиха за работа.

Ходеха поред до едно изворче на високото, носеха вода за домакинството. Там можеха и да се умият. Но братята никак не обичаха миенето. Пък и вредно е да се миеш със студена вода. Кожата ти се протрива, дрехите се измокрят.

И изобщо: за какво им е.

Тяхна грижа беше и да извеждат стадото на ливадата. Виж, да доят кравите, Регина Петровна не им разреши. Опитаха тайно, нищо не излезе. Кравата като срита ведрото... пак добре, че не ги фрасна по главите!

Кравите се казваха Зорка и Машка. Така ги нарекъл Демян.

Зорка беше едра, кафява, добричка. Тъкмо нея се опитаха да издоят. А Машка – мършава, на черни и бели петна, нервозна и капризна. Не дава да я доближиш. После посвикна, започна да пуска възпитателката, Сашка, дори малките мъже, но все някак предпазливо, плахо. Само Колка не понасяше. Щом го зърнеш отдалече, изопваше врат, извърщаше мокрия си нос към него и започваше да души. Опиташе ли той да се приближи, започваше да рови с предното копито, навеждаше рога и замучаваше. Тоест караше му се.

Колка много се обиждаше, заканваше се на Машка отдалече с юмрук. И се махаше.

Братята се опитваха да избудалкат кравата, да се преобличат и да се представят всеки за другия. Но се оказа, че е невъзможно да измамят кравата, също както леля Зина навремето.

С двата мелнични камъка, кръгли, поставени един върху друг, братята мелеха царевица. Въртиш горния, а през дупчицата пускаш зърна. А от цепнатинката между камъните се сипе бял прах. Претръскаш го през ситото – ето ти и брашно, и зрънца за каша. С една дума, лапачка.

Ако щеш, печи чуреки, едни такива груби питки, ако щеш, вари качамак. Всичко това, вариантите за ядене, братята го усвоиха бързо. Само дето не обичаха да въртят камъните.

Отначало ги въртяха поред. После само Сашка. Колка заяви, че не му търпи търпилото.

Затова пък на драго сърце събираше дърва и тезек. А Сашка не можеше да понася тезеците. Предпочиташе сто пъти да завърти камъните, отколкото да вдигне един тезек.

Те може да им викат тезеци, заяви той, ама на човешки това си се казва л... Ако знаел в колонията, щял да докара колкото си щат от оно-ва, дето остава от колонистите край стобора! Щели да си имат гориво за сто години напред!

Варяха си ориз с мляко, докато имаше ориз, а после – тиква.

Отначало, когато дотъркаляха от градината тиква, едра колкото единия малък мъж, братята дълго се въртяха около нея. Докато Регина Петровна не я разсече с брадвата на жълти парчета. Братята начаса грабнаха по едно. Отхапаха по веднъж-дваж и ги хвърлиха. Бяха очаквали, че е като диня, а то излезе същински кръмни моркови; отвън изглеждаше свята, а вкусът ѝ дървен!

Заявиха на възпитателката си: няма да ядем тая дунда.

– Не е дунда, а тиква – поправи ги тя.

– Няма значение. Да я плюскат Зорка и Мишка или телетата. Те са глупави, няма да ѝ разберат вкуса.

Регина Петровна се разсмя, закани им се:

– И допълнително ще поискате!

– Няма да поискаме! – запънаха се братята. – Защо ли такива дунди заемат място в градината! Голяма, пък... глупачка, натъпкана със семки!

А Регина Петровна наслага парчетата в тавичка и я пхна в печката, върху въглените. Пече, въртя се около печивото си като магьосница и хитро си мълчеше.

На обед им сложи по едно малко парченце: опитайте! Стига с

вашите капризи!

Братята помислиха малко, взеха си. И пак си взеха. Всяко парче се бе зачервило, набъбнало, бе станало ароматно и сладко. По коричката бе избила лепкава мед... Ех, да си оближеш пръстите!

Изядоха ги братята, погледнаха към тавичката: колко остават? Регина Петровна заклати пръст, но им даде допълнително. Горди бяха братята, сами нямаше да си поискат. Е, това се казваше празник: лапачка на корем!

Колка си облиза пръстите и заяви:

– Хубаво е, че на Кавказ расте такава дунда!

Така похвали Кавказ. А същевременно и тиквата. Сашка премълча. Но наум си каза: с тая работа стрешиха. Изложиха се. От млякото Регина Петровна правеше сметана, окачваше извара в парче тензух да се изцежда. Наливаше и на тях. Но млечната храна не се хареса на братята. Пиеха и се мръщеа. Гледаха да се измъкнат от масата.

– Глупачета такива – уговаряше ги Регина Петровна, като им наливаше в канчетата прясно издоено мляко. – Не разбирате колко сте щастливи! Та това е най-хубавото нещо, което е измислила природата за вас!

– Ние нямаме нужда от природата – инатеше се Колка. И Сашка кимаше. – Ние и така си живеем.

– Но нали вие самите сте природа... И то каква природа: цяла стихия! – смееше се Регина Петровна и сядаше да пие мляко. А чурека чупеше по парче на всеки. – Кажете ми, моля ви се, защо, когато сте много, сте такива неуправляеми? Като прашна буря сте: човек не може да ви удържи, да ви усмири... А когато сте двамата – и им даде по още едно парченце чурек, – сте други, по-добри. Не съвсем, разбира се. Но сте по-добри, по-добри сте...

– Без чакалите е хубаво – обясни Сашка. – Обаче ако дойдат, всичко ще разграбят. И тиквите, и млякото, и чуреките...

– Ами вие? – попита Регина Петровна. – И избърса белите си устни и белите носове на малките мъже. Те лочеха млякото като котета, с език от чинийките.

– Какво... ние?

– Сякаш не знаете! – каза Регина Петровна.

Сашка понечи да каже, че не знае, но засече. Вчера си бяха направили запас с Колка. Сложиха в скривалището три чурека, мислеха, че възпитателката няма да забележи. И напълниха едно шише с брашно.

Регина Петровна почистваше масата от трохите, но си личеше, че чака отговор от братята. С огромно нетърпение. Черните ѝ вежди бяха

присвити, значи беше ядосана. Приседна намръщена, подпря бузи на ръцете си, загледа се някъде в пространството и заговори, че тя мислела да живеят като едно семейство и всичко да им е общо, и всичко – свое... А някой тук се държи като чакал, тоест краде от самия себе си. Гепи, май така му казват чакалите. И тя, Регина Петровна, дорде е жива, никога няма да разбере това. Как е възможно да крадеш от собствената си трапеза?

Братята нищо не продумаха, станаха и излязоха. Отначало на ливадата, да се посъветват, после при скривалището.

Върнаха се и оставиха всичко, тоест чуреките и брашното, на масата.

Никои повече не си спомни за този случай.

Вечерта преди рождения ден Регина Петровна приготви тесто за млин. И помоли да дотъркалят от градината някоя по-жълта тиква. И да наглеждат стадото. И малките мъже.

А тя впрегна магаренцето и замина за гарата. Доста се бави и като се върна, сложи на масата две кутии с консервирано месо. Взела ги срещу мляко от пътници от минаващия влак.

А по-точно: кутията с месо беше една, а в другата, овална, с ключе за отваряне, имало американски консервиран салам.

Братята вече знаеха, пхваш ключето в ухото, въртиш и капакът се разпаря по шева, а под капака... Мале мила, и това ако не е празник! Заради такива кутийки братята са готови всеки ден да изтърпяват своето раждане!

Кузминчетата не мръдваха нито крачка от масата, само се взираха в кутиите, душеха ги, галеха лъскавите им студени хълбоци. Опитваха се да ги ближат, но вкусът на тенекията си беше чисто тенекиен, само щипеше на езика и толкоз.

Не щеш ли, с талигата си пристигна Демян, макар че никои, не бе го канил. Разбира се, той дори не бе подозирал за рождения ден, но им донесе парче сланина и буркан мармалад: измолил го от работниците в завода.

Регина Петровна посрещна Демян сдържано, но се зарадва на мармалада: ще стане истински сладък млин!

Виж, братята се отнесоха пренебрежително към мармалада. Тях не можеш ги изненада с такива буркани. Виж, да можеха да прибавят към запасите си консервираното месо или салама, в овалната кутийка с

ключето! Защото сега ще ги излапат като едното нищо, и Демян ще помогне. Глей го ти какъв нюх има – дойде точно за месото.

А Демян, макар че уж беше дошъл по работа, все се въртеше около кухнята. Пречеше на Регина Петровна. Разказваше й нещо за своето домакинство, как прибрал картофите, как мариновал дините, а за тукашните ябълки разправяше, че не стрували, хвалеше някакви други, антоновки, дето растели по неговите родни места.

– Аз съм сръчен, полезен човек, само дето жена си нямам – бърбеше той, загледан в гърба на Регина Петровна. – Бива ме и за женска, и за мъжка работа, но една къща няма ли стопанка, все едно да няма печка. Всичко има, ама топлина няма. Пък и на вас, гледам, с тия, мъничките, не ви е леко... А?

Регина Петровна не се обръщаше, вършеше си работата край запалената печка, край огнището и нищо не му отговаряше.

Но по едно време помоли за цигара:

– Направете ми една... от вашите...

Ръцете й бяха изпоцапани с тесто, затова Демян, като сви цигарата, ѝ я пхна в устата и ѝ поднесе горящ стрък камъш. При това въпросително се вгледа в очите ѝ.

Регина Петровна духна дим, хвърли поглед на Кузминчетата, които пазеха наблизо.

– Аз съм съпруга на летец... Знаете ли какво е това? Това е професия... – каза тя. – В нашето градче преди войната казваха точно така: нейната професия е „съпруга на летец“. Да го изпращаш... Да чакаш. А после пак да го изпращаш... Когато се събирахме, ние, жените на летците, си приличахме по нещо: другите жени си говорят за моди, за украшения, а ние – за самолети и за полети. На тази мъжът ѝ отлетял на Север, на друга – за Америка... Тогава беше модерно. И винаги – за войната. Защото тези самолети превозваха бомби – точно така се казват, бомбовози, и макар че това беше военна тайна, ние знаехме всичко за самолетите: колко бомби побират, каква скорост имат и накъде ще полетят при нужда.

А после, когато се започна, веднага ги пратиха край Ленинград и те тръгнаха да бомбардират Берлин. Оттам беше по-близо. Той се върна от първия си полет, посрещнах го. Моите малки мъже тогава бяха съвсем мънички. А при семействата на онези, които не се връщаха, трябваше да ходим ние, жените на завърналите се. Такъв беше обичаят. Не мога да ви опиша колко е страшно да влезеш в къща, където още нищо не знаят. И да се преструваш, че си се отбила случайно.

А после излетяха за втори път; лично Сталин им нареди. За ефектно. А там вече се били приготвили, само първия път фашистите не можели да предположат, че ще посмеем да летим към тях... И тогава жените на другите летци дойдоха при мен...

Нашето авиационно селище се пребазира в тила, германците настъпваха, а аз вече нямаше защо да заминавам с летците. Вдовица, че и с тези две опашки...

Регина Петровна изплю фаса и го стъпка.

– Отидох да работя в интернат, където чуждите, там и моите, полесно се издържаше. Че и гладът! А после реших да дойда тук... Помислих, че ще е по-леко.

Нещо засъска, тенджерата беше изкипяла, Регина Петровна изохка:

– Изкипя! На какво става от много бърбрене...

Скочи, спусна се към печката, и Демян подире ѝ, опита да ѝ помогне.

– Дай да я държа! Дай! – засуети се той около стопанката. – Много ме бива! Каквото искаш, мога да ти сготвя? Не гледай, че такова...

Регина Петровна отмести тенджерата, избърса челото си с опаката страна на ръката и попита:

– Ами можете ли да белите картофи, Демян Иванич?

И на плешивия Демян Иванич тутакси бе възложено беленето на картофите, а Кузминчетата, които ревниво следяха с очи кутиите с месо на масата, но и суетящия се тук гостенин, бяха пратени за гориво. Да събират съчки и тезеци. Днес, трябваше много.

– Глей го ти – каза Колка, озъртайки се, когато се поотдалечиха, чак отатък зеленчуковата градина, – мярна месото и веднага се лепна за кухнята... Сръчен съм! Много ме бива! То нас всички ни бива да лапаме мръвки. Чак е оплешивял от много сръчност.

– Тия, плешивите, са много нахакани – потвърди Сашка.

– Да си е нахакан у тях!

– На друго е хвърлил око той, не на консервата.

– Не на консервата ли? На тиквата ли, мислиш? – попита Колка.

– Не-е... Ние нали сме едни тикви, нищо не разбрахме! Когато започна да дрънка за домакинството си...

– Какво да му разбираме? – учуди се Колка. – Оплезен съм, вика... И нямам печка.

– Той че е оплезен, оплезен е – потвърди Сашка. – Ама като извъртя работата към печката, веднага го усетих!... Иска да се жени!

Колка тъпо се вторачи в брат си. Забрави дори да събира тезеците,

дето били лайна. Така го смая откритието на Сашка.

– Ама за коя?

– За коя... Ех, че си и ти!

Колка недоверчиво се умълча. Обмисляше новината. И току изтърси:

– Ама нали е стар? Сигурно е вече на трийсет...

– Какво от това? Ами тя?

– Регина Петровна е друго нещо – каза уверено Колка. – Тя е красива. За нея ще се ожени някой генерал... Или маршал...

Колка помисли малко и се поправи:

– Всъщност за нея ще се оженим ние.

– Тя няма да ни вземе – пресече го Сашка.

– Защо пък?

– Голям глупак си, Колка! – сърдито кресна Сашка. – Как можеш да се ожениш за нея, като не си пораснал още?

– Че нали ще порасна! – избоботи упорито Колка.

– Охо, докато пораснеш!... Ще дойде някой като тоя, оплезен и умен, ще подскача около нея, ще ѝ каже нещо за печката, за картофите... И накрая ще я отведе!

– Аз пък няма да я дам! – каза Колка. – Ще го убия!

– Кого бе, Демян ли?

– Е, ще го отровя! Ще му сложа татул в млина – упорито държеше на своето Колка. – И коня му ще отровя.

Погледна натам, където зад храстите се виеше синята струйка дим от кухнята, и с все сила закрепця:

Който е със крак единствен, като княз живей досуш,
и партенката е здрава, и не трябва му ботуш!

Оттук, от толкова далече, плешивият Демян естествено не можеше да го чуе. Пък и не им стана по-весело от песента на Колка.

XXIV

Но празникът си е празник, щом са се съгласили, ще търпят.

При това, когато се върнаха, когато видяха своята Регина Петровна, издокарана с хубава рокля, как не обръща никакво внимание на плешивия Демян, а гледа само Сашка и Колка, братята я разбраха така: да се омъжвам ли?! За тоя? За нищо на света! Ако ще да е триж по-сръчен! Ще се повърти, ще се повърти и ще си подвие опашката като последен чакал!

А Кузминчетата ще останат тук, при нея.

Покрай тези вълнения Кузминчетата не можаха да забележат веднага каква трапеза им е приготвена. Трапеза – един път! Ако бяха наслапали всичките си запаси, до последното бурканче, пак нямаше да е толкова красиво, колкото изглеждаше трапезата сега.

В панички, че и направо върху листа репей – сигурно го бяха измислили Регина Петровна и нейните малки мъже – върху масата, застлана с бял чаршаф, се кипреха какви ли не необикновени ястия. Имаше румени питки от царевица, крехка сланинка с полепнали зрънца сол и украсена с кръгчета лук, саламът от кутията, нарязан на тънки розови резенчета, кисели краставички с листенца копър, домати, чесън и парчета от тяхната любима дунда. Парчетата бяха добре препечени, с малки въглечета и избил лепкав мед.

Освен това на масата имаше парченца захар, проблясващи по ъглиците като върха Казбек. И отделно – цяла купчинка бонбони с пълнеж от крем-кафе. И мармалад.

И – млин.

За този млин трябва да се разкаже специално.

Беше кръгъл млин, с няколко пласта пълнеж и затова висок, още топъл, както се казва – дишаше!

Отгоре млинът беше украсен със сливи и с венец от резенчета ябълки, а в центъра с бял млечен крем беше написано с едри букви: „КОЛЯ, САША, 17.10.44 г. УРА!“

В този млин като свещички бяха набодени единайсет златисти стръкчета камъш.

Сигурно това не беше всичко, но толкова успяха да видят децата, защото вече ги поканиха да седнат – първи! – на тази вълшебна неправдоподобна трапеза.

Най-неочаквано се стъписаха!

Никога не бяха се стъписвали пред храна, знаеха, че щом ти слагат нещо, трябва да нагъваш. Или просто – да лапаш. После ще е късно. А сега се втреничиха в масата и не знаеха какво да правят.

Тръпки ползиха по гърба на Сашка, от вълнение го втресе. А Колка замалко да не улучи пейката, толкова се беше шашнал от тази нечовешка картина.

Най-сетне седнаха. Настаниха и малките мъже. А плешивият Демян криво-ляво приседна в крайчеца, пречеше му дървеният крак.

Някъде иззад гърба си той измъкна шише домашна ракия, захили се (уж не знаел за рождения ден, а пък си донесъл шише, тоя плешив таласъм!), наля в чашите на себе си и на възпитателката. Тя не отказа. Демян понечи да капне малко на децата, но Регина Петровна веднага каза: „Не. На, тях не бива.“

Ах, ако знаеше как се натряскаха тогава у Иля! По няколко машиниста!

Тя слезе до мазето, донесе затворения в дамаджанката сок, избърса, стъклото с парцал и наля на братята. И първа отпи от едното.

– Ето, това е за тях! – каза. – Пийте, но не наведнъж. Нали?

Братята едновременно кимнаха и я погледнаха в очите – тъмни, проблисващи, огромни и дълбоки, чак да ти секне дъхът! Проникваха чак до дълбочините им...

Но Регина Петровна издържа техния поглед и спокойно се усмихна в отговор. Тъй, както се усмихваше винаги.

И на тях им стана от ясно по-ясно: не им трябва никакъв плешивец! Къде я търсят! И да идвате по-често, без вас ни е по-весело! Така трябва да се каже на всички, та да знаят! На плешивите, на куците, на оплезените... На всички! На всички!

Регина Петровна пална от печката един стрък камъш, запали и стръкчетата, набучени в млина.

А после каза:

– Духайте!

– Кво?

– Духайте свещите! – извика им тя силно. – Хайде!

Братята се надигнаха и задухаха. И ги угасиха. Само дим се изви над трапезата.

– Това се казва мъже! – изрече тържествено Регина Петровна. И сериозно вдигна чашата си. – Е, момчета, честито. Бъдете добри, здрави, такива, че винаги да ви обичам, както сега! Бъдете мои закрилници!

Братята се спогледаха. Ето най-важното, което искаха да чуят. Тя ги обича. А плешивите хора не обича. И надигнаха чашите с възкиселото вино. Най-неочаквано то им хареса. Затова го изпиха всичкото и поискаха още.

– Ама това не е сок! – развика се Регина Петровна. – Това е вино! Не се пие по много!

– А ние го пием! – извика в отговор Колка. – Всеки месец ли ще правим така? А?

– Какво? Какво ще правим? – попита Регина Петровна.

– Празник! Дето е за раждането?

– Глей ги ти! – възкликна Демян, тупна се по дървения крак и се разсмя. И възпитателката се разсмя.

– Не, мили мои – каза тя. – Това се прави веднъж в годината... Затова пък – цял живот.

– Цял живот? – повтори Колка. – И когато станем на двайсет години ли?

– Разбира се. И когато станете на трийсет, и на четирийсет...

– Тогава ще бъдем стари – обади се Сашка. – Всичко ще забравим.

– Нищо няма да забравите...

Регина Петровна скочи леко, като малко момиченце, скри се в къшурката и почти веднага се върна, носеше нещо. Приблужи до братята и сложи на коленете им по един пакет, загънат в парче вестник.

– А това е от нас... И от малките мъже.

Приседна и с пламнали очи се загледа в децата. Наистина днес беше ослепителна с празничната си рокля и с косата, красиво навита на кок. А на шията си бе окачила червена огърлица от някакви горски плодове... Дори Демян изпъшка, като я погледна. И започна смутено да си свива цигара.

В който и да е друг момент това щеше да направи впечатление на братята, но сега бяха заети с пакетите.

Те никога не бяха получавали подаръци. Освен оня път, когато тикнаха на всеки по сухарче и шепа семки, като казаха, че имали празник... Сухарчето се стопи и не го усетиха, изчоплиха и семките, а празника запомниха с това, че още им се ядеше! Ама не им дадоха!

Сега не знаеха какво да правят с пакетите. Да ги развият ли, или да не ги развиват, може би трябва по-бързичко да ги занесат в скривалището и да си ги скрият! Докато не са им ти взели!

Регина Петровна разбра всичко.

– Сега заедно ще видим какво има в тях...

Взе пакета на Сашка, който седеше по-близо до нея, и разви вестника.

А там, най-отгоре, се видя риза, нова, небесносиня, с яка и копчета. А под ризата имаше панталон. И той небесносин. С джобове. В пакета имаше и чепици, жълти, високи, с жълти връзки, с широк език. И карирана носна кърпичка: като тетрадка по аритметика, и кръгла шапчица с пъстра бродерия. Шапчицата се казвала тютетейка. А Сашка веднага каза: „Тютюбейка.“ И всички дружно се разсмяха.

Само Колка изведнъж се намръщи и тихо-тихо прошепна, почти изписка в паничката си: „А на мене?“

Беше забравил, че и на неговите колене има точно Такъв пакет.

И тогава всички отново се разсмяха и започнаха да развиват неговия вестник – и там имаше същите неща, само че други, зелени на цвят.

Помолиха децата да премерят подаръците.

Сумтейки напрегнато, някак плахо те заобиколиха навеса и започнаха да се обличат.

И макар че не си продумваха, всеки от братята знаеше какво мисли и чувствава другият.

Гърбът на Сашка го сърбеше от вълнение, дори му избиха червени петна, Колка забеляза. На самия Колка пък взе да му подскача левият крак, не можеше и не можеше да улучи крачола.

Притеснено избъбри:

– Върви ти пръв! Ти си по-умен! А Сашка отговори:

– И ти не си глупав! Защо пък аз да ида?

– Страх ме е – призна си тогава Колка. – Никога не съм се обличал така.

– И аз не съм. Как мислиш, отива ли ми? Или не?

Колка погледна Сашка и примижа. А, не е работа това, помисли си, да ходиш така всеки ден. Просто ти се премрежват очите. И изобщо не са за колонист тия дрехи, веднага ще ти ги чопнат. Който ги види, ще си помисли, че не са колонисти, ами някакви мошеници! Че то може ли нормален човек да носи върху си такова богатство! Да се покажеш – да, и после право в скривалището! А после – на битпазара! Спекулантите ще те позлатят!

Но Колка не каза нищо подобно, той сякаш видя себе си отстрани. Само въздъхна:

– Красив си.

– И ти!

– И, такова... Сякаш не си ти, ами някой фон-барон!

– Твоите скърцат ли? – попита Сашка.

– Къде?

– Навсякъде. И ме стискат... Що ли не откъснем копчетата?

– Можем да ги откъснем – каза, след като помисли малко, Колка. – Само че ще е жалко за тях. Я ги как блестят!

Дълго щяха да си приказват така, но им се излизаше. Но другите сами дойдоха при тях. Демян озадачено разпери ръце и избъбра някаква странна дума. Каза: „Да-а. Антилегенти!“ Малките мъже загубиха ума и дума от възторг. Регина Петровна заръкопляска, заскача на едно място.

– Ах, момчета! – възкликна тя. – Какви сте ми, истински братя! Обаче сега никак не мога да ви разпозная. Ти ли си Колка? – И посочи с пръст Сашка.

Децата се засмяха. А Регина Петровна никак не се смути. Този път се бе пошегувала.

– Хайде на масата – нареди весело тя и все попоглеждаше братята, сякаш се страхуваше, че ей сега ще избягат. – Щом започнете да ядете, ще разбере... ху из ху?

Плешивият Демян кой знае защо се смути от тези думи и предложи да си пийнат още.

После тръгнаха да се разхождат и когато видяха стадото, Демян направи един фокус. Запали цигара и я показа отдалече на една коза. Козата веднага дотича и лапна цигарата. От ноздрите ѝ блъвна дим... А после изяде цигарата и от нея дълго излиза дим!

– Ах, защо се подигравате с горките животни? – попита Регина Петровна. Но беше весела и в думите ѝ не прозвуча укор. – Я по-добре да измислим имена на нашите телета!

Най-напред дадоха възможност на братята да измислят, нали бяха героите на деня!

Братята на бърза ръка нарекоха едното биче, най-лакомото, Чакал, другото – Гладник, а двете телички – Повлекана и Мърла.

Регина Петровна не одобри тези имена, но нищо не каза. Както можаха, така ги нарекоха. Обаче предложи да нарекат другите две бичета Кузминчета.

– Ама може ли така? – попита Сашка.

– Защо не. Телета като телета. Задружни са, твърдоглави. И да задигнат нещо, връщат го. Изобщо, добри теленца са.

Докато спореха, куцията Демян им намигна и отиде до другия край на градината, в гъсталака. И изведнъж се върна с огромна диня.

Отначало Кузминчетата си помислиха, че носи тиква, но после я

видяха добре: беше на ивици! Ами че това е диня! Истинска диня!

И тогава всички се разкачаха, и малките мъже също, искаха само да пипнат динята.

– Откъде я взехте? – попита приятно изумената Регина Петровна. – И вие ли си имате скривалище? А?

Демян се позасмя и поклати плешивата си глава.

– Просто бях забравил да ви кажа за лехата дини... И като си заминах, все си мислех как тия... – кимна към братята. – Дали ще ги намерят, или няма да ги намерят. А те – уж опитни търсачи, пък са ги изтървали!

Кузминчетата се спогледаха и едновременно си помислиха, че най-позорно са изтървали от очи лехата с дините! Всичко откриха: захарната тръстика, ореха и ей тия плодове, дето станаха на огърлица. Разбраха, че се казват кисел трън. Но дините, и то какви дини... Ах, плешив тип, хубаво ги нареди! Посрами ги пред цялата колония! Впрочем може и да лъже, да я е донесъл със себе си, а сега да се фука!

Но и самият Демян разбра, че е прекалил със закачката си. Когато занесе динята на масата, отрязва по парче на всички, а на братята даде най-сладкото – средата.

– Сигурно не сте яли такава!

– Ами не е ли желязна? – направи глупава гримаса Колка.

– Кво? Че как ще е желязна? Диня като диня! Тогава братята казаха, че има такъв виц... Те могат да им го разкажат: как се срещнали двама приятели лъжци...

– Добре, разкажете го – помоли зарадвана Регина Петровна!

Братята станаха прави, обърнаха се лице срещу лице.

КОЛКА: Аз пък на колко места съм ходил... Охо! Навсякъде съм ходил!

САШКА: А в Париж ходил ли си?

КОЛКА: Ходил съм.

САШКА: Ами Феловата кула виждал ли си?

КОЛКА: Не само че съм я виждал, но съм я ял!

САШКА: Как тъй си я ял? Нали е желязна?

КОЛКА: Мда. А ти ходил ли си на Кавказ?

САШКА: Че какво, ходил съм.

КОЛКА: Ами кумис пил ли си?

САШКА. Кво?

КОЛКА: Кумис, рекох, пил ли си?

САШКА: А-а, не... Не можеш ме измами! Той е железен! Братята и

всички наоколо се разсмяха. А малките мъже, макар че нищо не разбраха, изръкопляскаха. А Регина Петровна ги похвали, само ги поправи: не Фелова, а Айфелова кула. Построил я е Айфел.

За укритата диня бе отмъстено и братята с удоволствие я изядоха. О, сега вече няма да изпуснат заветната леха! Ще разпердушният всичкия камъш, но ще намерят дините. Ако Демян не ги премята! Ако пък ги премята, значи вицът е тъкмо за него!

Регина Петровна разбра за какво си мислят. Но искаше този ден да завърши с мир. Предложи да попеят. Че то какъв празник ще е без песни?

Братята веднага се съгласиха. Гръмко подзеха:

Седа с отчаян взор и си припомням аз,
а в миг сълзите се търкулват, ах,
а в миг сълзите се търкулват, братче, тихичко
по мършавото ми лице.

Но Регина Петровна махна с ръка, сякаш ги измести по-надалеч заедно с песента им. Запя друго:

От пазар казаци връщали се вкъщи,
изиграли Галя, грабнали я с тях си,
ой ти, Гальо, Гальо, ой, момиче младо,
изиграли Галя, с тях си я отвели...

Тогава и Демян се окашля, прочисти си гърлото и се включи, и то така пронизително, тънко, високо, че на братята им секна дъхът:

Бързай, Гальо, с нази, весели казаци,
по-добре ще ти е и от родна къща...

И Кузминчетата, и Регина Петровна радостно, подхванаха:

Ой ти, Гальо, Гальо, ой, момиче младо,
изиграли Галя, с тях си я отвели...

А плешивият Демян излезе някъде и се върна с балалайка. Балалайката беше някак странна, братята не бяха виждали такава – с дълъг-предълъг гриф.

– Намерих я в една къща – похвали се Демян и подрънка на трите струни. – Чеченците са свирили на нея, а чух, че й викали дървена хармоника... Прости хора, ей! Каква хармоника е, като си е балалайка! Префинен инструмент! Иска си майсторлъка!

Пиянски усмихнат, той пак прокара пръсти по струните, извличайки възтъпи кратки звуци, и изведнъж ги блъсна с цяла длан, извъртя очи нагоре и високо запя:

Зад планинска река
лес разлистен шуми;
в планината едно
селце малко дими,
волен славей в леса
гръмко песни си пей
и вдовица сама
във селцето живеј...

Изпя това, помълча и погледна Регина Петровна. И пак се захили пиянски. Очите му блестяха.

Демян уж пееше тихо, а излизаше много юначо. Пееше сякаш за Регина Петровна, за себе си и за тази тяхна къщичка, където е дошъл да погостува, като че на село... От завист Кузминчетата се повдигаха на пръсти, източваха вратове и се мъчеха да надникнат в устата на Демян... Така силно, така гладко извиваше той с красивия си глас. И чеченската балалайка с трите струни свиреше, та чак се прехласваше като руска под ръката му. Ама че работа, а!

В този момент братята му простиха всичко на тоя хитрец: и укрита диня, и пушещата коза, и дори закачките му с Регина Петровна.

И друго потресе децата: излезе, че не само затворническите песни, но и обикновените, за някаква си там вдовица, може да се пеят така, че

тръпки да те побият.

Никога не бяха чували, не бяха чувствували нещо подобно. Най-тъжно им стана накрая. И на двамата им идеше да се разреват, но това вече щеше да бъде прекалено... Когато вдовицата кани на трапезата търговеца и рибаря, те започват да пеят и да свирят, а през това време юнакът поглежда през прозорчето и търпи, търпи... А после не издържа и ги избива всичките! Като чеченец. Така излизаше според Демяновата песен.

Оттогава до днес
никой там не живеи,
само славей един
гръмко песни си пей...

Никои не продума, всички бяха потресени от тази толкова ужасна история или пък от постъпката на младия безумец, който убил вдовицата от любов... Регина Петровна заведе малките мъже да си легнат. И се върна. Слънцето залазваше, седяха унесени, тъжни, тихи, стоплени, разчувствувани. С една дума, щастливи. Впрочем нашите братя още не подзираха, че това е щастието, може би ще го разберат по-късно. Ако го разберат. Ако имат време да го разберат!

Боже мой, колко е кратък животът и колко е тягостно да мислиш за бъдещето, да предвиждаш, особено когато вече знаеш всичко, всичко...

Помня я, помня я тази приказна вечер в нашето обетовано чифличе в недрата на някакви кавказки предпланини. Колкото и да е странно, денят, определен за нас от вълшебницата Регина Петровна, ми стана рожден ден за цял живот. Мисля си, може би наистина съм се родил едва тогава? Оглеждах се наоколо, исках да открия наяве тази рязка промяна в света. Но всичко си беше както преди: и небето, размито от вечерта, но чисто, безоблачно. И топлите, напечени през деня треви, и сухият пелинов, възгорчиво тъжен мирис на спечената тукашна земя. И кроткият Демянов кон, който пасеше наблизко – тъмен силует върху фона на планините, но не препускащ, не изопнал крака като на познатата картинка, а кротко отпуснал муцуна, – допълваше нашата идилична картина.

Знаех, бях сигурен, че това не може да бъде, а ако се случва понякога, не е на добро, прекалено хубаво е, за да не се обърне после съвсем на зле. Но именно тогава, предчувствайки какви ли не нещастия, внезапно за пръв път осъзнах, че съм жив, че наистина съществувам, а после ще умра. Трепетното чувство за мимолетността на всичко, което токущо бях изживял, ме поразя за цял живот като мълния, както шрапнелът в сърцето – шофьорката Вера! Колко ми се искаше никога да не умра, боже мой! Но едва по-късно разбрах от някаква научна статия, че в този миг в мен се е пробудил „генът на смъртта“, който притежават всички живи хора, но който не се проявява известно време, до някоя особена минута в ранната младост... И после вече го усещаш цял живот. А децата, както и аз до онзи миг, живеят, без да имат понятие за преходността, и затова са безсмъртни.

XXV

На другата сутрин, в ранни зори, когато слънцето едва подаваше лъчи иззад планината, Демян се застыга да си върви. Сложи в каруцата две големи жълти тикви, настла камъш.

Щом го зърна през прозорчето, Регина Петровна излезе, в движение припряно закопчаваше ризата на гърдите си.

– Ще вземете ли моите Кузминчета? – попита тя, Трябва да си докараме продукти.

Не гледаше Демян в очите, държеше се малко отчуждено.

Държеше се така заради снощи: Демян бе настоял да преспи на пода в къщичката, уж че навън му било студено, а после понечи да се пхне в леглото, уж на пияна глава бил сбъркал, а тя го прогони. Изобщо от къщичката. И той си намери място на камъша до дълбоко заспалите момчета. Цяла нощ пуши цигари и чака да се разсъмне.

Припомни си как в лазарета край Бийск беше тръгнал да се дави в реката: получи писмо, че фашистите изгорили жена му и двете му деца заедно с къщата, пък и той беше вече сакат, на кого ли щеше да изтриява... Още не беше съвсем изписан, помагаше в домакинството на лазарета.

И тъй, отиде на реката уж с въдица за риба, а водата там беше бърза, не като в равнинната Русия – водовъртежи, вълни. И рев, да те проглуши.

Наведе се, зави му се свят. Ах, майко мила, то живот ли е, когато всичко и отвътре, и отвън ти е изгоряло!

Гледа, иде лекарката, същата, дето му ряза крака, той здравата се дра тогава... Как се бе озовала на този бряг, който знае, може да се бе разхождала. Видя го и му рече... Искате ли, вика, спирт, Демян Иванич? Елате, имам малко скътан. Съгласи се. Гаврътна една водна чаша, поолекна му. Запали цигара. А тя му налива още. „Пийте, не бойте се. Закъде ще заминете отгук?“ Удари още половин чаша. Промърмори: не знам. И същевременно си помисли: „Замалко да замина... Презглава в дълбокото.“

А тя, не щеш ли, му разправи, че на Кавказ имало изоставени богати земи. Чакали мъжка ръка. Защо не опита? Трийсет години са нищо, за мъж то е все едно юношество, всичко бързо му нараства...

– Всичко – повтори тя. – Тепърва имате време да народите и деца,

че и да ги изгледате, ако щете, цяла дузина.

Тази лекарка беше еврейка. Не много стара, омъжена. Мъжът ѝ беше заточен тук, близо до нея, а може пък тя да бе дошла при него – блъскаше като секач. И техният живот не е цвете, като си помислиш. Пък той, Демян, е човек свободен, може и да издаяни. Рече си, по-лошо от това няма да стане. Тъй де, какво ще загуби! И замина, дойде тук, при тези чудновати планини, на тая тлъста, черна земя – клонка да бучнеш, тя вече напирва да цъфти!

Постегна някаква чужда къща, кой знае чия е била, изкопа мазе, настла с плочи пътечката до къщата и от двете ѝ страни посади тополи...

Ремонтира бараката, почисти кладенеца като в своето си село, свари дамаджана ракия. Поогледа се – уж всичко има, ама нещо не достига! Ха, на него ли? Че на него шепва царевица и коричка хляб му стигат. Нищо друго не му трябва. Щеше да трябва повече, ако тук живееше и друг човек, ако из двора тичаха дечурлига, ако мучеше и кукуригаше живинка наоколо, ако на прага го посрещаха с кана и му поливаха, и го гледаха как, пръхтейки, измива от лицето си потта след работния ден.

Взе да попейва. И все сам. И пак му се привидя онзи вир. Затвори очи – няма нищо. Като нищо да не е било. Ей това е. То е само илюзия, дето му се бе сторило, че е жив... Че е оживял... Тая лекарка, макар да е мъдра жена, ама не можа да види всичко отвътре в него. До тези мисли стигна. Когато за пръв път отиваше до помощното стопанство, все поглеждаше коловозите – колко често минават влакове. Тук няма реки с вирове, ама релси колкото щеш. Лягаш, и толкоз. А и влакът хвърчи, само ехото му се блъсва в планините и се връща обратно.

И току на помощното гледа – възпитателка с деца.

– Та ще ги вземете ли, Демян Иванич? – попита тя, примижала от слънцето отсреща.

Красива жена, снажна, и всичкото ѝ е наред: и гърдите, и ръцете, и краката, а косата ѝ като на вещица, можеш да я овържеш около нея на възел. Пък и лицето ѝ без червила, жалко че пуши, глупачката. Е, от това може да я отучи. С камшика ли, другояче ли.

– Ами ти кво? – грубо запита той. – Подплаших ли те, че не щеш да дойдеш? Мислиш, Демян е хаймана! Развратник и никаквец? А?

– Е, ама защо така... Вярвам ви, Демян Иванич. Но изглежда, аз съм си такава, че... На, глупава съм! – каза тя, само присвиваше очи от

слънцето и не го поглеждаше в очите. – Едното дете ми се разболя... Пряеде ли, не знам, но цяла нощ става от диария; Инак, разбира се, че щях да дойда и аз. Тъкмо братчетата не ми се пускат сами! Един страх ме е зайл!

Стоеше пред него като виновна. Дожаля му.

– Ще ви донеса дупе – каза. – Още баба ми ме е учила: изсушава се ципата от кокошия стомах и се смила, та този прах се казва дупе: лекува от всякакви диарии и разстройства...

– Благодаря ви – тихо каза Регина Петровна.

И остана така в очакване на решението му.

– Пък и момчетата що да не ги взема? Талигата ми е голяма. Ами връщането как ще стане?

– Не можете ли да ги върнете?

Той пресметна:

– Нататък и обратно е цял ден път. Няма да ме пуснат.

– Поне до гарата! – замоли го Регина Петровна. – Поне до гарата ги докарайте, а аз ще ги посрещна с магаренцето... А?

Той изпъшка, потърка плешивото си теме. Обърна се и тръгна към талигата. Без да се обръща, подхвърли в движение:

– Ами бъдете ги! Времето си върви!

Регина Петровна се разбърза. Но те, уморени от снощи, нищо не разбираха, сънени. Пораздруса ги тя, поля им да се умият, заръча им да хапнат нещо, Но те отказаха да ядат.

Пхна им в една чанта две платнени торбички за булгур, а чантата – за хляб. Сложи им вътре сандвичи, шише с мляко. В това шише, ако може, там да им наляят олио.

– Запомнихте ли? Да не забравите? – попита братята. Те кимаха и се прозяваха, докато вървяха към талигата.

Не можеха и не можеха да се събудят. Всеки носеше под мишница по един пакет: снощния подарък.

– Ами тях защо сте ги взели? – учуди се Регина Петровна. – Искате да ги оставите в колонията ли?

Братята врътнаха глави. Не, не са толкова глупави да носят в колонията такова богатство!

– В скривалището ли ще ги носите? – сети се тя.

Братята нищо не отговориха. То се знае, в скривалището.

– По-добре ги оставете – посъветва ги Регина Петровна. – Никой няма да ви пипне дрехите. Обещавам ви. Е?

Братята се спогледаха, дадоха й пакетите.

– Тръгвайте... – И ти погали по главите, единия с лявата, другия с дясната ръка. – Ако ви попита директорът, кажете, че тук живеем нормално, имаме всичко. Могат да пращат колонисти за прибиране на...

– А, не, няма нужда от тях! – каза Сашка и се извърна. И Колка кимна.

Регина Петровна изпрати братята до талигата и ги настани отзад.

– Погрижете се за тях, Демян Иванович. Все пак... Там е неспокойно... А пък, както се уговорихме, аз ще ги посрещна утре.

Демян порови в сламата, извади протритото си каскетче, нахлупи го чак до очите. Изпод козирката погледна втренчено възпитателката. На утринната светлина очите му бяха небесносини, детински.

– Кво да се грижа, сега там всичко е нормално. Когато идвах насам, оценех всичко като на фронт. Наши бойци камион след камион се изкачваха нагоре. Толкова много, гаче правеха ново обкръжение на Сталинград. А пък надолу такивата... черните де... Откарвах ги...

– Откарвах ли ги? Тоест как ги откарвах? – попита Регина Петровна, внезапно пребледняла. – Надявам се, живи?

– Всякакви! – дръпна се Демян. – Снощи не щях да ви разправам, за какво ви е да знаете. Та си викам, свършиха вече с тях – животът ще стане по-спокоен...

Регина Петровна се намръщи.

– Извинете, но вие говорите така, сякаш се радвате...

– Че кво, да плача ли! – неочаквано кресна той. – По-добре ние тях, отколкото те нас! Или ти, ще прощаваш, искаш да е другояче? Малко ли страх набра от тях?

Регина Петровна поклати глава, погледна децата.

– Аз нищо не искам. Но защо ще ги убиват?

– Види се, не може другояче. Продали са се на Хитлер! Сложил е довоения им прокурор за генерал на своите! На тях им е национална болест – да колят руснаците?

– Ами ако вас рекат да ви изселят от къщата ви? – тихо попита Регина Петровна.

– Амче мене са ме изселвали – някак неочаквано лекомислено се позасмя Демян. Но едва ли му беше смешно. – Заради един кон, на шеснайсе бях. Писаха ме кулак. Е, нищо. Дадох го. Хем благодаря казах. Без него ми олекна. На, возя се на колхозен... Ама пък съм жив!

– Не знам... Аз друго исках да кажа – въздъхна Регина Петровна. – А вие просто сте ожесточен от войната. Всички са станали жестоки. Затова ме е страх... Та наглеждайте ги, моля ви... Чувате ли?

Демян се извърна, подвикна на коня.

Братята седяха прегърнати, повесили крака от талигата, и гледаха Регина Петровна.

– Утре към обед ще дойда! – извика тя подире им и помахаше с ръка.

Братята отвърнаха нестройно: „До-рее!“

А Демян не отговори и не се обърна. Сякаш това вече не го засягаше. Подръпваше юздите, поглеждаше пътя под козирката си и мълчеше.

Мълча през целия път.

Братята веднага се сетиха защо мълчи: „Ядец! Останал е с пръст в устата. Нищо че пее световно, не е кандидат като за нас! Ясно?“

И когато братята се отбиха в една царевична нива по нужда, Колка каза:

– Шитнала го е тоя... Плешивия!

– На мен пък ми дожаля – отговори Сашка. – Световно пее!

– А нас директорът няма ли да ни шитне днес? – измести разговора Колка. – Нали писмото е у него?

– Сигурно е забравил... Само ние ли сме му на главата...

– Най-важното е да вземем бурканите – каза Колка. – Мисля, че трябва вече да си плюем на петите.

– Ами Регина Петровна?

– Че какво Регина Петровна? Нали обеща да дойде с нас след рождения ден!

– Ами ако каже, че не иска?

– Е, какво от това?

– Ще ми е мъчно за нея...

– Хич да не ти пука! Сега тука вече има кой да я мисли!

Сашка започна да си закопчава гащите, ядоса се, та чак си скъса копчето. Излезе на пътя и каза:

– Ти както искаш, аз няма да я оставя.

– Никога ли?

– Как никога?

– Ами никога – смазан повтори Колка. – Няма ли да дойдеш с мене?

Сашка кимна.

Ама че разговор. За пръв път в живота им излизаше, че могат да се разделят по собствена воля.

Колка не повярва на ушите си. Да му го бе казал някой, нямаше да повярва! Те не могат да се делят, прости числа са, има такова понятие в аритметиката... Тъкмо за тях е измислено!

Колка разбра, че Сашка е откачил. Пак добре, ако е за кратко, ами ако... Но той отхвърли мрачните мисли, а на Сашка каза:

– Когато стигнем, тогава ще решим. Искаш ли? – И му даде сребърното си коланче вместо копчето. Дето му го бе подарила Регина Петровна.

– Добре – съгласи се Сашка. Може би си мислеше, че не той, а Колка ще промени решението си. Но се препаса с коланчето.

После полегнаха в талигата, прегърнаха се и заспаха.

Събудиха се по здрач и не можаха да разберат отведнъж къде се намират.

Талигата беше разпрегната, а конят пасеше наблизко, сред царевиците. Самият Демян пък кой знае защо седеше на земята и се озърташе. Лицето му беше смутено, дори бледо.

Братята вдигнаха глави, почесаха се, огледаха се наоколо.

– Ей! – тихо им подвикна Демян и ги повика с ръка. – Елате тук... Само че тихо, тихо!

Братята неохотно скочиха, от талигата, приближиха се.

– А къде е колонията?

Но Демян някак странно размаха ръце, тоест да се приближат още и да седнат.

– Да не си болен? – попита учуден от поведението му Сашка.

А Колка добави:

– И аз вчера преядох! В корема ми свири цяла музика! Оркестър със струя!

Децата се разкикотиха, а Демян се озърна, зашътка им:

– Ти-хо! Тихо, казвам ви... Отреща е вашата колония! – И посочи с ръка. – Само че там... такава... празно е!

– Как така е празно? – попитаха момчетата, вторачени в Демян. – Кое е празно?

– Празно е, и толкоз! – шепнешком отсече той. – Вървете, ако искате. Ама не по пътя... Ясно ли е?

– Не... Защо?

– Казвам да си отваряте очите! Погледнете и се връщайте. Ще ви почакам тук.

Братята постояха така, тъпо се умислиха.

Нищо не измислиха. Без да си кажат нищо, се обърнаха и тръгнаха. Вървяха свободно, като че се разхождаха, тия места им бяха познати,

техни места бяха. Вярно, присърбяваше ги първо да отскочат до скривалището: читаво ли е, миличкото? Здраво ли е?

След петдесет метра царицата се поразреди и се видя колонията: голямо двуетажно здание. Учуди ги тишината. Не се чуваше никакъв глас, а инак тук вечно се крещеше, врещеше, пишеше, та ехтеше всичко на километри.

– Ще влезеш ли? – попита Сашка и посочи тяхната дупка в живия плет.

– Ами ти?

Вече си говореха шепнешком, макар че все още не виждаха причини да се страхуват от нещо. Просто в тази тишина не вървеше да си говорят високо. Колкото до Демян, на децата в последния момент, когато той седеше в странната си поза на земята, им се стори, че от снощи насам пак си е сръбнал и още не се е съвзел. Може да му се е привидяла не само празна колония, ами и зелени човечета в тревата?!

Братята, пъшкайки, се промушиха през своя проход и се озоваха до задната стена на двуетажната сграда.

Беше тихо, никой не запяше през прозорците. Може би са на обед? Или на полето, да берат нещо?

Повървяха покрай стената на сградата, завиха и останаха като гръмнати.

Колка, който вървеше отзад, се спъна в Сашка. Двамата смаяно заоглеждаха своя двор. Странно изглеждаше този двор. Беше отрупан с багаж, като за евакуация. Сякаш тук се бяха стягали за бягство: изнесли са, натрупали са на купчина и легла, и дюшеци, и маси, и столове, а после са зарязали всичко и са избягали.

И – тишина. Някак си нежива тишина. Само нейде отгоре, сякаш от небето, долиташе ритмичен камбанен звън: дан, дан...

Братята потрепериха. Също като на погребение!

Бавно, предпазливо запристъпваха по двора, под краката им скръщаше стъкло. Прозорците на сградата бяха изпочупени. И рамките. Вратите, откъснати от пантите, се търкаляха тук, по земята.

От един прозорец на втория етаж се подаваше крават с небесносивата табла навън. Празното крило, блъскано от вятъра, се удряше в таблата, оттам идеше този печален звън.

Сашка се наведе, вдигна една тенекиена паничка, направена от американска консервена кутия. Повъртя я и я захвърли. Тя се гърколи по

стъклата, по земята и дълго не спря, търкаля се, търкаля с желязно дрънчене, сякаш беше навита с пружина. А на мястото, където спря, на десетина крачки от Сашка, нещо се тъмнееше.

– Я виж – каза Колка, той вече въртеше в ръце находката си. – Ами че това е закопчалка... Закопчалка от...

Искаше да каже: „Закопчалка от чантата.“ Но не успя, защото черният предмет на земята беше самата чанта.

Онази прочута, известна на всеки колонист чанта, издута и с избеляла кожа, с две лъскави закопчалки отпред – сега едната беше откъсната, – която Пьотър Анисимович носеше навсякъде със себе си. Винаги я носеше, никъде не я оставяше, никога и за нищо на света!

Братята загледаха тази чанта и вече и без това смаяни от внезапната картина на разрухата, започваха да схващат нещо.

Щом чантата е тук, а самия директор го няма, значи се е случила катастрофа, най-малкото.

Може би бомбардировка? Може би отнякъде са се стоварили германците? Може би... Може би...

В тях започна да се загнездва страхът, още безпричинен, неосъзнат, а абсолютната неяснота го задълбочаваше.

Сашка приклепна, внимателно докосна чантата с ръце, сякаш беше не чанта, а живо същество.

Но изведнъж наблизко нещо изтрещя. Колка диво извика: „Тревога! Бягай!“

И хукнаха.

По стъклата, по шперплатовите врати, по дюшеците с проточили се сламени, щръкнали от вътрешностите им опашки... Зад ъгъла и през дупката в плета, без да се качат, о, чудо, за нито един трън. Нахлуха в царевицата, мачкайки по пътя си пукащите стъбла.

Какво уплаши толкова Колка, че и двамата, не биха могли да обяснят. Изглежда, вятърът бе блъснал някакво желязо, та то ги клъцна по нервите!

Колкото повече се отдалечаваха, толкова по-силна паника ги обземаше, толкова по-страшно им ставаше.

Вече им се струваше, че са сами тук и че няма никакъв Демян. Какво ще правят тогава?

Но за щастие Демян седеше там, където го бяха оставили. Само де-то се извърна рязко, уплашено, когато те приближиха.

Без да става и да променя положението си, той ги погледна втренчено изпод козирката.

– Е? Видяхте ли? – попита ги и започна да си свива цигара. Ръцете му трепереха, махорката се ронеше по дрехите му и по тревата.

Братята се вторачиха в ръцете му. От страх или от бягането се бяха запъхтели. Сега гледаха тези припрени непослушни ръце и дишаха тежко.

Най-сетне Демян припали. На няколко пъти с все сила смукна от цигарата, загледан в една точка, нейде зад гърбовете на момчетата. Хвърли цигарата надалече и стана веднага, без да поиска помощ.

– Трябва да си вървим – произнесе дрезгаво.

Не се разбра към кого се обръща, към себе си или към братята. Без повече да продума, навлезе в храстите; почти не му личеше, че куца.

Момчетата се спуснаха след него, но изведнъж объркано спряха, извърнаха се към талигата, там беше чантата, а конят, разпрегнат, си пасеше.

Демян се обърна, махна с ръка.

– Зарежи ги – промърмори, май и сега не го каза на братята. – Само те ни липсват! Трябва да спасяваме кожата!

– Да спасяваме... Кво? – попита Сашка.

Но Демян им направи знак да мълчат, сложи пръст до устните си. И пое към най-гъстата царевица, гледаше да заобикаля но-откритите места, всяка полянка. С озъртане, предпазливо, както сигурно се движат разузнавачите по време на война.

Веднага разбраха, че се е насочил към Березовска. Значи към къщи.

Повече не се обърна към братята, не си спомни за тях.

Само веднъж, когато Сашка непохватно стъпи на клон и той изпука, рязко се обърна и му се закани с юмрук:

– Тихо, бе! Нито звук!

В същия момент се препъна и Колка, едно сухо стъбло изпраща.

Демян се върна, повика момчетата и болезнено приведе главите им до земята. Изсъска злобно, право в ушите им:

– Глупаци такива! Животът ли ви омръзна? Тогава на, вървете по пътя... Веднага ще ви извият вратовете!

– Кой? – облещи се Сашка.

Никога не беше виждал толкова ядосан, а по-скоро уплашен мъж. Винаги бе смятал, че големите, и то бившите войници, от нищо не се страхуват.

– Кой! Кой! – пак тъй злобно прошепна Демян. – Ама вие не

разбрахте ли? Те са тук! Наблизо са. – И се озърна.

Пусна братята и закуцука, но вече по-бавно, сигурно се бе уморил, пък и всички се бяха уморили.

А Колка го мъчеше и диария. В колонията биха казали: от шубе е! Напълни гащите!

Час по час спираше, клякаше и пухтеше, жално загледан през съгътяващия се мрак в Сашка, който бързо се отдалечаваше. А Сашка, макар да знаеше, че няма да изостави Колка, бързаше подир Демян, гледаше да не изгърве и него, затова въртеше глава ту напред, ту назад.

А самият Демян сякаш не забелязваше мъките на Колка, пък и изобщо не забелязваше децата, прокрадваше се през царевицата, приклякаше и се озърташе като някой крадец.

В този момент се случи всичко.

Демян беше напред, изведнъж отскочи някъде встрани и изчезна. Колка, който за пореден път бе клекнал и се напъваше, макар че от него вече не излизаше дори капчица, видя, че Сашка се спусна подир Демян, сребърно просветна подареното коланче и повече не се видя.

После отново се появи Демян. Той бързо куцукаше, тропайки с дървения си крак, без да се крие повече. Извика назад, сигурно на Сашка:

– Не бягайте на тумба! Пръснете се... По-трудно ще ви хванат!

Той шумно нахълта в най-гъстата царевица и се изгуби. Сашка изчезна, не се появи повече. Колка остана да клечи сам.

Всичко това се случи за миг. Не успя да схване нищо. Не успя да си вдигне дори гащите. Отстрани, точно над царевицата, се показа конска муцуна. Той остана, както си беше, загледа конската муцуна, а тя впери недоверчиви очи право в него. И изведнъж там, над коня – не бе забелязал веднага ездача, неговата тъмна сянка – се чу остър, гърлен лай: гхе-ей! Гхе-ей! Гхе-ей!

И той едва тогава разбра!

Простря се на земята и затвори очи.

Чу как конят пристъпи към него, шумно разсичайки царевицата. Пръхтеше, дишаше право във врата му и той поотвори едното си око, видя досами лицето си нервния му, пристъпващ крак, копитото, което разтроиш едно крехко стъбло. Това стъбло се отплесна, болезнено шибна Колка по бузата, а по косата, по гърба му се сипна пръст.

Трябваше да скочи и да бяга. Разбра, че са го открили, сега ще го хванат. Но щом помръдна, за да стане, конят изведнъж се подплаши, процвили и рязко репусна настрани.

Със сковани, безчувствени като патерици нозе, цял разтреперан, Колка се затича през царевичака, като стискаше панталона си с ръце. А някъде съвсем наблизо, зад гърба му, се разнесе гърлен вик и лаещото: „Гхе-ей! Гхе-ей! Гхе-ей!“

А после – прашене, шум, тропот, грохот... Потеря.

Той смешно подскачаше и крепеше панталона си. Не знаеше дали го преследват, защото вече не чуваше нищо освен собственото си дишане и прашенето на царевичните стъбла, които поваляше по пътя си. После дишането спря. И силите свършиха. Падна в някаква суха вада и повече не можа да помръдне. Неподвижността го поразя. Пък и самия Колка вече го нямаше.

Не чу как, кършейки стъблата, наблизо мина кон и продължи нататък, докато се изгуби напълно.

Когато се съвзе, беше тъмно. Наоколо всичко беше черно. Сякаш очите и ушите му се бяха слепнали.

Опипа трапчето наоколо, но пак не можа да стане. Тогава започна с ръце и крака да рови пръстта. Загребваше с пръсти назад тежката, миришеца на загнил листак пръст и като зверче я отхвърляше, избутваше я с крака.

Колко време прави така и защо, не знаеше. Пък и вече нищо не знаеше за себе си. Когато капна, се стуши, долепи се до земята, до своето ново трапче, и пак изчезна от този свят. Потъна в небитието.

XXVI

Беше утро, топло, без облаче, без ветрец. В синьото утринно размито небе ясно се очертаваха близките планини. Открояваше се всяка тяхна гънчица. Снегът ослепително бляскаше по върховете.

Някаква сива птица, често-често мърдайки криле, висеше над полето и дебнеше плячка. Подсвиркваха цикади, току изпискваха птички. На черно ято профучаха скорци.

Всичко беше толкова обикновено, тъй мирно, че снощната случка му изглеждаше като лош сън.

Ако не беше трапчето, което Колка сам бе изкопал, и следите от коня, открили се дълбоко в отъпканата сред царевичака пътека, Колка щеше да сметне, че е сънувал.

Ех, да можеше да се събуди в помощното стопанство, върху камъша, а до него да похърква Сашка. А Колка да го сръга: чуй какъв сън сънувах... Че онзи, как се казваше... чеченецът ни гони на кон! А аз бягам, и то със смъкнати гащи! Да се пръснеш от смях!

Но дори произшествието с ездача не му се виждаше толкова страшно, колкото снощи.

Защото всичко беше твърде спокойно и тихо. Човек не би могъл да повярва, Да си представи, че в такова утро може да бъде извършена някаква злина.

Колка отърси пръстта от панталоните си, огледа се, дори подскочи, за да види в коя посока е Березовска. Но, разбира се, нищо не видя.

Опита се да разбере по слънцето и по планините, избра посока, която му се стори правилна, и тръгна нататък, без да се крие или привежда. Сашка и Демян не може да са се отдалечили много и сигурно и те са се сетили да тръгнат към Березовска.

А може би вече са там? Седят край кладенеца, пият студена вода. И той изпита ужасна жажда.

Вървя дълго, забърсвайки от лицето си гъстите паяжини, с които тук-там бе усукана царевичата, подплашваше някакви тлъсти черни птици.

По едно време изпод някакъв храст изскочи заек и хукна нанякъде, видя се само пръстта, хвърлена от краката му.

Колка не се уплаши от заека, но си помисли: „Ами ако те избощо не са гонили мен, а тези зайци? Пък ние, глупците, треперехме...

Сигурно като ей тоя, сивушкото?!“

От една съвсем млада царица, още зелена, изглежда, израсла сама по-късно от другите, той си отчупи млечен кочан и го изгриза целия. Искеше да намери и друг такъв, но други нямаше. А сухите кочани бяха толкова корави, че не зъби, ами и камък не ги трошеше.

Когато вече не очакваше и не се надяваше, изведнъж излезе на пътя; Сух, бял междуселски път, покрит с лека прах.

По краищата му цъфтяха късни лайкучки, дребни и храстовидни. Летяха пеперуди. И нямаше нито една следа от минала насам кола или каруца.

Колка пак погледна планините и си помисли, че както се бе засилил, е задминал Березовска и трябва да се върне обратно. Иначе ще стигне до гарата. А дотам има цял ден път. Пък и за какво му е сега гарата, като Демян и Сашка го чакат? Не са толкова недосетливи, та да не разберат, че Колка ще ги търси в Березовска. Но първо ще намери кладенец и ще си утоли жаждата.

Интересно как ли ще се оправдават, задето побягнаха от ездачите? Сигурно ще дрънкат, че хич не са се уплашили, а са побягнали, защото и другите са бягали... Сашка ще се оправдава с Демян, който пръв се шумгна в гъсталака, а Демян ще каже, че Сашка го е объркал и е вдигнал паниката.

Ами да лъжат, щом им е приятно. Лично на Колка не му се щеше да си спомня как бе лежал под копитата на коня, пак добре, че не го настъпи. И как после се лута из царевичака, стиснал гащите си, а отзад нещо прашеше и тропаше... А може би самият той е вдигал този шум? И – трапчето... За това трапче със сигурност няма да им разкаже. И той не можеше да разбере защо се мъчеше да се зарови по-дълбоко, без изобщо да мисли!

Зад завоя нивата проредя, показаха се градини с тиквени ластари и с лехи с тиквички, върхари на тополи, покриви на къщи.

Колка ускори крачка, почти се завтече.

Кой знае защо вярваше, че сега ще влезе в селото и веднага ще намери Сашка и Демян. Ако не, ще попита за тях. Ще му кажат къде са ги виждали и накъде са отишли.

Но първо ще се напие.

Гърлото му бе пресъхнало, дори нямаше слюнка, не можеше да преглътне. Само сух прахояк из зъбите. Стиснеш ли ги – скърцат.

Вероятно Колка бе обзет от прекалено безгрижие. Инак с приближаването си щеше да забележи, че в селото няма никого.

Но той мислеше за Сашка и не се оглеждаше наоколо.

Чак когато приближи до първата къща, видя, че и тук като в колонията прозорците са изпотрошени, че се чернеят на фона на белите стени като очни кухини в череп.

Точно отпред видя кладенец с обла бетонна ниша и разкривена кофа на геранилото.

Колка се наведе над черната дупка, в чийто далечен край маслено проблясваше вода. Хвана кофата, но изведнъж видя, че тя е изпоплескана с нещо гъсто, тъмнорвено... И отскочи.

И тогава видя Сашка.

Сърцето на Колка радостно подскочи: чак в края на улицата Сашка се е подпрял на някакъв стобор и внимателно оглежда нещо. Дали във враните, дето кръжат наоколо, дали в тях се е загледал?

Колка свирна с два пръста.

Ако познавахте навичите на братята, бихте ги различили по свиренето. Колка свиреше само е два пръста, а излизаше истинска, и то доста сложна мелодия. А Сашка свиреше с две ръце, с четири пръста, силно, по-силно от Колка, просто да ти пукне тъпанчетата, но някак си на една нота.

Сега Колка подсвирна и се позасмя: „Охо-о, наш Сашка не чува дори като му свиря, оглушал е! Стои, гаче е статуя!“

Колка се затича по улицата, право към Сашка, и си помисли, че ще бъде хитро, докато Сашка дебне враните, а той го бе правил и друг път, тихичко да се приближи откъм стобора и да му кресне с цяло гърло: „Горе ръцете, предай се – аз съм чеченец!“

Но с приближаването крачката му от само себе си се забави: твърде странен му се видя отблизо Сашка, но какво му беше странното, Колка не можа да схване отведнъж.

Дали беше станал по-висок, дали позата му беше неудобна, пък и цялата му дълга неподвижност започваше да изглежда подозрителна.

Колка направи още няколко колебливи крачки и спря.

Изведнъж го разтърси студ, всичко го заболя, не му достигаше въздухът. Вцепени се цял, до крайчетата на ръцете и краката. Дори не можеше вече да стои прав и се свлече на земята, без да откъсва от Сашка обещените си от ужас очи.

Сашка не стоеше, той висеше, набучен под мишниците върху острите връхчета на стобора, а от корема му стърчеше снопче жълт царевичак и развяващи се от вятъра метлички.

Половин кочан беше пхнат в устата му и навън стърчеше дебелият

му край, което правеше лицето на Сашка шутовско, дори глупаво.

Колка остана седнал. Беше го обзело някакво странно чувство. Сякаш не беше той, но същевременно нищо не бе забравил и всичко виждаше. Виждаше например как ятото врани дебне движенията му, накацало на дървото; как наблизко ровят прахта чевърсти сиви врабци, а иззад стобора изведнъж изскочи кокошка, подплашена от подивяла от глад котка.

Колка се опита да стане. И успя. Закрачи, но закрачи не към Сашка, а около него, без да се приближава и без да се отдалечава.

Сега, когато застана срещу него, видя, че Сашка няма очи, изкълвали са ги враните. Бяха кълвали и дясната му буза, и ухото, но не толкова много.

Под корема и под царевицата, която бе натъпкана заедно с трева в корема, по гашетата се бяха свлекли червата на Сашка, враните бяха кълвали и тях.

Изглежда, кръвта беше текла и по краката, странно повдигнати над земята, тя висеше на съсиреци по ходилата и по мръсните пръсти на Сашка и всичката трева под краката му се бе превърнала в гъсто желе.

Изведнъж Колка остро, с всички подробности видя: една от враните, най-нетърпеливата, а може би и най-хищната, скочи на пътя и бавно запристъпва към тялото на Сашка. Не обръщаше внимание на Колка.

Той сграбчи шепа пясък и то запрати по птицата.

– Мръсница! Мръсница! – извика й. – Мърша! Къш!

Враната отскочи, но не отлетя. Сякаш разбираше, че Колка няма достатъчно сили, за да представлява истинска заплаха за нея. Остана си там, на пътя, да чака. Той не можа да понесе това. Ревна, зави, закрещя и вече без нищо да съзнава, се хвърли срещу тази врана като срещу най-омразен враг. Подгони я по улицата, навеждаше се и я замеряше с пясък. Сигурно викаше много силно – огласяше се цялото село, цялата долина; ако наблизко имаше поне едно живо същество, то би избягало ужасено, щом чуеше този нечовешки крясък.

Но наоколо нямаше никого.

Само хищните врани подплашено отлетяха от дървото.

А той тичаше ли, тичаше по улицата, крещеше, хвърляше пясък, изкубната трева и камъни, накъдето му паднеше. Но гласът му секна, той се задави и падна в прахта. Седна, отърси главата си от боклуците, избърса лицето си с ръкав. И не можа да разбере защо бе крещял и тичал през селото чак до края му.

Довлече се до тялото на брат си и седна да си откъхне в краката му, до локвата кръв.

Всичко, което направи после, изглеждаше обмислено, логично, макар че той бе действувал почти без да съзнава нещо, сякаш се гледаше от страни.

След като си почина, приближи до Сашка, хлъзгайки се по гъстата кръв, обгърна го с ръце, пое тежестта му. Сашка веднага се свлече на земята и сякаш се сгърчи от студ. Кочанът се изгърси от устата му, устата остана отворена.

Колка заобиколи откъм главата, хвана брат си под мишниците и го повлече към най-близката къща.

Вратата беше откъсната от пантите. В пруста беше струпана царевица.

Той сложи брат си върху царевицата, зави го с ватенката, окачена на един пирон. После вдигна вратата и прегради входа, та хищните птици да не могат да влязат.

Като свърши всичко това и си почина малко, Колка тръгна по пътя към колонията, без да се крие и пази от никого.

Знаеше – всичко най-лошо, което би могло да му се случи, вече се бе случило.

XXVII

След няколко часа, когато вече се свечеряваше и слънцето клонеше на заник зад далечните планини, Колка се върна и докара за въжето каручката, същата, която бяха намерили край къщата на Иля.

Каручката си беше в храстите, близо до тяхното скривалище, – и Колка я намери веднага.

И скривалището им не беше пипнато: мармаладът, чувалите, трийсетачката и ключовете от влака – всичко си беше на мястото.

Колка измъкна двата чувала и половинлитрово бурканче мармалад. Отвори го с камък, изяде две лъжици, но веднага повърна.

Слезе до реката, изми се, топна си главата, дано му просветне пред очите.

Пътьом, теглейки каручката, свърна към царевицата, където снощи бяха оставили коня и талигата. Веднага намери мястото. Личеше следата от талигата, а до нея се търкаляше недопушената цигара на Демян.

Когато се върна в Березовска, Колка измъкна Сашка от къщата и го положи в каручката, като му постла отдолу двата чувала, та да не му убива, а под главата му намести сгънатата ватенка.

После донесе въжето, което бе намерил в ъгъла на пруста, дебело, но гнило, късаше се, та затова се наложи да го удвои. Между другото забеляза, че сребърното коланче го няма на кръста на Сашка. Беше изчезнало.

Колка прокара въжето под каручката, а после го върза на възел върху гърдите на Сашка. Гледаше да не докосва корема, за да не го заболи.

Завърза го, погледна. Лицето на Сашка беше спокойно и дори учудено, защото устата си бе останала отворена. Лежеше с глава по посока на движението, Колка си помисли, че така ще му е по-удобно да пътува.

Докато подготвяше пътуването, падна здрач. Крагък, лек, златен здрач. Планините се стопиха в топлата мъглица, само светлите им върхове сякаш догаряха като въгленчета в края на небето и скоро угаснаха.

Точно едно денонощие бе минало от момента, когато се събудиха по залез в талигата на Демян. Но сега на Колка му се стори, че това е било много отдавна. Бяха влезли в съсипания двор на колонията, бяха бягали през царевицата, а Демян бе седял на земята и с треперещи ръце се бе опитвал да запали цигара. Къде ли е сега? Всичко, всичко е разбирал той!

Глупавите са били те.

За помощното стопанство, за Регина Петровна и за малките мъже Колка не си спомняше. Те бяха извън днешния му живот. Извън чувствата, извън паметта му.

Отпочина си, стана. Хвана въжето така, че да не му убива на ръката, и подкара каручката по пътя.

Дори не разбра тежи ли му или не. Пък и каква ли мярка за тежест може да има, щом взеше брат си, с когото никога не бяха живели разделени, а само заедно, единият като част от другия, затова излизаше, че Колка вози самия себе си.

Отвъд селото стана по-просторно, по-светло, но не за дълго.

Въздухът се сгъсти, от двете страни на пътя се чернееше, сливайки се в плътна стена, царевичата.

А после вече нищо не се виждаше, Колка налучкваше пътя с крака. И май някъде напред, където храстите трябваше да се слоят, върху фона на мастиленото небе се провиждаше мъничко по-светла пролука.

Колка не се плашеше от тъмното и от смътната безконечност на пътя, по който не се виждаха нито хора, нито каруци.

Ако Колка можеше да осъзнава всичко по-реално и ако бяха го попитали как му е по-удобно да пътува с брат си, той би помолил точно за това: да няма никого на пътя им, никой да не им пречи да стигнат до гарата.

Всеки, когото би могъл да срещне сега: чеченец или друг, макар и добър човек – би се превърнал в пречка за намисленото от него.

Теглеше каручката си в нощта и разговаряше с брат си.

Говореше му: „Ето виждаш ли какво стана, аз те возя. А по-рано се возехме един друг поред. Но не мисли, че съм се уморил, ще те закарам, където трябва. Ти може би щеше да измислиш по-добър начин, сигурен съм. Ти винаги разбираше всичко по-добре от мен и главата ти работеше по-бързо. Аз бях твоите ръце и крака – така ни беше поделена силата, – а ти беше моята глава. Сега ни отсякоха главата, а ръцете и краката оставиха... Защо ли ги оставиха?“

Колка си смени ръцете. Предишната, с която бе теглил, бе изтръпнала.

Но преди да продължи, опипа Сашка и се убеди, че той лежи удобно и ватенката не се е изхлузила изпод главата му.

Само че Сашка бе започнал сякаш да изстива, да измръзва. Всичко в него се бе вкоравило, и ръцете, и краката му се бяха вдървили. Но въпреки всичко той беше Сашка, неговият брат. И като се убеди, че

каручката не го е раздрусала по ровините и че пътува удобно, подкара го нататък.

По-нататък потече и разговорът им.

„Виж сега – каза Колка, – не знам защо си спомних как в томилинския дом ни докараха от един колхоз кошница френско грозде. Тогава тъкмо лежах болен. А ти се пхна под талигата, намери едно зърно и ми го донесе... Вмъкна се под кревата ми в изолатора и прошепна: «Колка, донесох ти едно зърно френско грозде, ще оздравееш, нали?» И аз оздравях... А после на тая гара... на Кубан, когато ни пипна дриснята и ти умираше във вагона, нали тогава успя да надвиеш всичко! Нали стана, нали стигна до Кавказ!

За това ли бихме толкова път, та тука да ни изкормят и вместо червата да ни пълнят с царевица? На ви, яжте, тъпчете се с туй, дете ние сме го сели, та чак и от устата ви да стърчи!“

В този момент Колка чу, че някъде напред трополят каруци. Когато скърцането на колелетата и мъжките гласове се приближиха, той бързо свърна в царевичната нива, спотаи се.

Както се спотаява звяр при приближаването на човек.

Но не откъсваше поглед от пътя, отваряше си очите на четири (макар че сега те имаха само две!). Разбра, че са войници. Дрънчеше оръжие, трополяха каруци, просветваха фенерчетата и насичаха тъмните канавки. Говореха си тихо, но се разбираше, че нашите обкръжили онези в планините, изпотрепали една част, а друга се промъкнала в долината и захванала клане. Местните жители, които оцелели, избягали. Сега имало такава заповед: да не щадят никого, а ако някой се скрие в къща, в градина или на полето, да го подпалват с все къщата и нивата... Кога-то един враг не се предава, унищожават го!

Отминаха. Светлинките се стопиха в мрака. Всичко утихна.

Колка подаде глава, послуша се и натам, и насам: не ги ли следва някой? Изчака, убеди се, че няма никого.

Върна се за Сашка, провери опипом добре ли си лежи, пак измъкна каручката на пътя. Хвана въжето с две ръце, потътри се напред.

„Ето – заговори, – сигурно и ти чу какво казаха войниците, нашите славни храбри бойци... Отиват да избиват чеченците. И онзи, дете те е разпнал, и него ще убият. Виж, да ми падне на мен, знаеш ли, Сашка, аз няма да го убивам. Само ще го погледна в очите: звяр ли е или човек? Има ли в него нещо живо? Ако видя нещо живо, ще го попитам: защо вилнее? Защо убива всичко, каквото види? Стори ли сме му нещо? Ще кажа: «Слушай, чеченецо, ти спял ли си? Не виждаш ли, че ние със

Сашка не се бием против тебе! Докараха ни тук да живеем и ето, живеем, а после и без туй щяхме да си заминем. А сега на какво излезе... Ти уби мене и Сашка, а войниците, дето дойдоха, ще убият тебе... Ти пък ще започнеш да убиваш войниците и всички: и ти, и те – ще загинете. Нямахте ли да е по-добре и ти да живееш, и те да живеят, и ние със Сашка да живеем? Не може ли да се направи така, че никой на никого да не пречи, а всички хора да са живи – както ние, дето сме събрани в колония, си живеем заедно?»

Макар да беше зает с разговора, Колка чу, че гарата е наблизо. Първо я чу, а после изскочи на широката ливада и видя: в очите му блеснаха лампичките покрай линията, тъй че можа да различи ешелона, спрял на резервния коловоз. Там горяха прожектори, чуваше се цвилене и трополене на каруци; бе пристигнала още една войскова част.

Колка приближи, но не много, тъй че при необходимост да успее да се скрие. Остави каручката зад един храст.

„Пристигнахме – каза на Сашка. – Наскоро идвахме тук двамата. Мечтаехме да заминем заедно. Сега с тебе ще почакаме влака. Малко съм уморен. Пък и ти сигурно си уморен, нали? Пстой тук, аз ще ида да разузная. Само да не си мислиш, че те изоставям. Ще се върна, само да видя какво е положението на гарата...”

Колка остави Сашка зад храста и се придвижи по-близо до светлините и линията.

Не видя никого освен военните. А военните бяха заети със своите си работи: суетяха се, викаха, по наклонени дъски спускаха от вагона колички, количките трополяха надолу.

Колка си направи сметката: ешелонът няма да му попречи. Когато дойде влакът, той ще закрие братята от войниците и никой няма да ги види.

Върна се при Сашка. Каза му: „Видя ли, дойдох. Там сега има войници, дошли са да убият твоя чеченец, дето те натъпка с царевица. Но когато пристигне влакът, няма да се виждахме. Нали знаеш, не съм много силен в мисленето, та доста време си блъсках главата. Но сам го измислих. Сега вече разбирам колко трудно ти е било да се бхтиш с разни мисли. Ама как не се сети да преметнеш чеченците? Може пък, на, сега си го помислих, сам да си излязъл пред тях?... Да си повярвал, че нищо няма да ти сторят, както не убили Регина Петровна, макар че се целили в нея с пушката?»

Колка погледна иззад храста към гарата и замислено добави: „Сигурно скоро ще съмне. Да можеше влакът да дойде по тъмно... На

светло ще ни е по-трудничко с тебе.“

И ето че влакът изскочи, изопна се покрай далечния хълм като изгубеното коланче на Сашка. А локомотивът му беше същинска катарамa с две светещи камъчета.

Защо ли Колка се сети отново за сребърното коланче? Това изчезнало коланче мира не му даваше. Като помислиш, нали то бе последното, което бе видял, преди да се разделят. Сашка се бе спуснал към гъсталака, само коланчето му бе просветнало в здрача...

Ами ако именно това старинно чеченско коланче бе издало Сашка?

Ами ако именно то бе станало причина да го убият?

Но нали още по пътя към колонията не Сашка, а Колка се бе препадал с него! Случаят с копчето промени всичко... Влакът приближаваше. Вече се чуваше отразеното в хълмовете тежко потракване на вагоните.

Колка се сепна и хукна през ливадата, теглейки каручката с брат си. Стигнаха точно в момента, когато влакът рязко удари спирачките и спря, а под колелата му нещо засъска.

Колка остави каручката в репеите под насипа и се затича покрай вагоните. Навеждаше се и търсеше кучкарника.

Първият вагон нямаше кучкарник, и вторият нямаше, чак на третия откри железен сандък.

Опипом отвори капака и провери с ръка дали няма никакви пътници.

После изтича, докара Сашка до вагона, развърза въжето. Постла ватенката на дъното на сандъка. Подхвана Сашка под мишниците и го заизмъква, непрекъснато се молеше да не тръгне влакът. Сашка беше вдървен, не се огъваше, но му се видя по-лек от преди.

Колка запъхтян го прехвърли в сандъка с лицето нагоре, а отгоре и отстрани подпъхна чували. Да не му е студено. Все пак около него всичко е желязно!

Каручката с въжето изтика настрани, в тревата. Край вече на пътуванията им.

Но влакът не тръгваше и Колка пак се приближи до сандъка, прилезна пред него и през дупката каза на Сашка:

– Ето, заминаваш. Нали искаше да тръгнем към планините... Аз пък засега ще остана тук. Бих дошъл с тебе, но Регина Петровна остана сама с малките мъже. Не бой се. Сашка, аз ще мисля за тебе.

Колка почука с юмрук по сандъка, та Сашка да не го е страх самичък.

Когато се отдалечаваше, видя един кондуктор да изскача от вагона,

той претича покрай Колка и изведнъж спря.

– Ха! Здравсти! – извика. И се захили.

Колка се вгледа: пред него беше Иля. Същият, Зверчето.

– Е, здравей – отговори му – Ама ти не изгоря ли?

Иля се засмя:

– Ха! Аз съм огнеупорен! Ясно ли е? Предварително чатнах, че тук ще стават страхотии, и духнах по влаковете. Както виждаш, пътувам. Мога да те закарам, където искаш.

– Не-е – каза Колка. – Не мога.

– Ами кой си! Колка или Сашка?

Колка помълча, после каза:

– Аз съм двамата.

През това време влакът изсвири.

Иля пак извика: „Ха! Твоя си работа! Ама тук е лошо, я ела по-добре с мен, а?“ – и затича към вагона. Скочи на стъпалото.

– По-добре ще е – кимна с въздишка Колка, Иля вече не можеше да го чуе. Влакът се заклати, тракна буфери и препусна, все по-бързо и по-бързо, към невидимите отгук планини. И Сашка замина. А Колка остана сам край черния насип.

XXVIII

Колка поседя още малко на релсите.

А когато започна да се разсъмва – бързо, сякаш някъде запалиха лампи, и жълти отблясъци плъзнаха по сивкаво-сините стоманени ивици, – той избиколи гарата и се качи на хълмчето при бялата ротонда.

Седна на стъпалата и се загледа надолу. Гледа, гледа и се разплака. Разплака се за пръв път, откак видя Сашка на онзи стобор. Плачеше и сълзите закриваха от погледа му великолепната гледка към планините и долината, която се разкриваше заедно с изгрева на слънцето.

А после се умори да плаче и заспа.

Ето какво сънува: отпред се възправят планини, също като стени, клисури се спускат към ниското. Те със Сашка вървят, Сашка приближава към пропастта, а не вижда, не вижда... И вече бавно започва да се хлъзга надолу по леда, пързалия се, а Колка се мъчи да го хване за палто-то, за ръкава... Не може да го стигне! И Сашка се търколи надолу, отвесно, отдалечи се съвсем, и още, а Колка чак сърцето го заболя, задето изпусна брат си и сега той ще си изпочупи ръцете и краката, целият ще се изпотроши. Черната топчица се търкаля далече, далече... Колка се събуди от страх.

Опипа лицето си: мокро от сълзи. Значи пак беше плакал.

Погледна надолу, към долината, и внезапно си спомни стихотворението. Никога преди не си го бе спомнял, пък и не бе знаел, че го помни.

Пренощува облачето златно
на гърдите на върха скалисти,
в утринта, щом слънце се разискри,
весело отлитна безвъзвратно.
В бръчките на този връх обаче
влажни дири вечно ще останат.
И стърчи умислен великанът,
и в пустинята сиротно плаче...

Може би тъкмо този хълм е скалата, а ротондата е облачето... Колка се огледа и въздъхна. А може би облачето е влакът, който откара Сашка със себе си. Или не. Скалистият връх сега е Колка, той плаче

тъкмо защото стана каменен, стар, стар като целия този Кавказ. А Сашка се превърна в облаче... Ху из ху? Облачета сме ние... Влажна следа... Бяхме и ни няма.

Колка почувствува, че отново му се приплака, и стана. Намери надписа, който бяха оставили тук на 10 септември. Потърси остро кремъче и добави отдолу: „Сашка замина. Остана Колка. 20 октомври“.

Запрати камъчето надолу, проследи го как се търкаля по склона и го последва.

После си уми лицето в една от ямичките с топла вода и пое нагоре по пътя, натам, където беше тяхното помощно стопанство. Още не знаеше какво ще каже на възпитателката Регина Петровна.

Вече приближаваше стопанството, заобиколи и последното хълмче, но така и не бе решил дали ще излъже, или ще каже истината. Не искаше да ги плаши, нея и малките мъже. Защото тук за тях не беше опасно. Пасеш си добитъка и си печеш дунди. Само че той няма да остане. Ще каже: „Сашка замина, и аз трябва да замина.“

Разбира се, ще им даде всичкия мармалад от скривалището, за себе си, за из път, ще вземе само един буркан. И трийсетачката. Тя е цялото им състояние със Сашка, нали затова в Томилено отделяха по коричка, по коричка, та да се сдобият със собствена трийсетачка! Сега на Сашка не му трябват пари. Той пътешествува безплатно...

Сега завинаги е пътник без билет.

Колка приближи до навеса, но не видя никого. Сигурно спят, помисли си той. Почука на прозорчето, надникна в къщичката. И тук нямаше никого. Леглото беше застлано грижливо, както всичко. Коего правеше Регина Петровна, и всичко си беше по местата, само стопанката я нямаше.

Колка помисли, че са отишли да доят кравите. Върна се под навеса, порови из съдините, намери качамак в котлето и налага цяла шепа. Чак сега се сети, че е гладен като вълк. Загребваше шепа след шепа и мигновено изяде всичко. Но не му стигна. Остърга котлето до шушка, после намери извара, и нея изяде. Регина Петровна ще му се скара, като се върне, но ще му прости. Той не го направи нарочно, а от глад.

Пи и вода, полегна на камъша, на тяхната постеля със Сашка. И изведнъж заспа.

Събуди се привечер, от тишината. Беше сам, единствено птиците цвъртяха на покрива. Отиде при извора, напи се и наплиска лицето си.

Кой знае защо му стана чоглаво от тази тишина и от самотата. Слезе към градината, продължи към ливадата, където пасеше стадото.

Само преди два дена стояха тук и измисляха различни имена на бичетата и теличките. А козите изядоха цяла цигара и от ноздрите им излизаше дим. Сега цялото стадо се извърна към него, и козите забляеха, познаха го, и бичето, дето го нарекоха Чакал, се затича право към Колка... А най-странното беше, че злобната крава Машка, която по-рано, щом видеше Колка, насочваше рога, сега замуча, сякаш го викаше, и то съвсем добродушно: „Му-муу!“ Призна го най-сетне. Ама каква полза. Виж, да можеше да му каже къде се губят Регина Петровна и малките мъже! И изведнъж си спомни: няма ги магаренцето и каручката!

Ама, разбира се, тя е тръгнала да ги прибере от колонията! Сашка веднага щеше да се сети! Сигурно е отишла до гарата и като не ги е намерила, е запитала към колонията! А той, мързеливец, такъв, се излежава и спи тук!

Колко не му се искаше да се връща през селото до колонията! Но си представи съсипаните, изоставени сгради, а сред тях обърканата, уплашена Регина Петровна – търси него и Сашка! Нали заради тях е отишла на това гибелно място, където чеченците още обикалят с конете си, а той, Колка, още се колебае, още се тормози – да иде, или да не иде!

Кой ще я спаси сега, ако не Колка!

За последен път се огледа наоколо, дано зърне нещо. Защото много трудно преодоляваше нежеланието си, въпреки че сам се мъчеше да се успокоява. Пък и нещо го възпираше, не можеше да разбере какво.

И чак когато излезе и крачи около половин час по топлия, нагрят през деня път, се сети: искаше да види налице ли са техните красиви дрехи. Жълтите чепички, ризките и панталоните, пъстрите „тютюбейки“... Или са ги задигнали? Сега обаче, докато се търсят с Регина Петровна, вече няма как да не ги задигнат!

Здрачът вече се бе съгъстил, когато мина покрай гарата. Ешелона с военните вече го нямаше. Затова пък по пътя, имаше много следи и царевицата встрани беше изпотъпкана и изпокършена.

А по-нататък замириса на изгоряло. Колка не разбра защо мирише, виж, Сашка моментално щеше да се сети. Сашка щеше само да си помръдне мозъка и да установи: „Ей, знаеш ли, те горят реколтата! За да прогонят чеченците от гъсталаците!“

Това си помисли Колка и едва после схвана, че си го помисли той, а не Сашка.

Все по-силно миришеше на изгоряло, пушекът вече пълзеше над

пътя като ниска виелица. Очите на Колка се просълзиха и го заболяха. Търкаше ги, а когато вече ставаше непоносимо, лягаше с лице към тревата и му олекваше.

Натъкваше се на голи, изгорени места. Встрани и особено отпред по небето играеха алени езици и дори тук, на пътя, ставаше по-светло от тези езици.

А после Колка стигна до огъня. Останките от трева тлееха, димяха стъблата на слънчогледите – алени, нажежени върлини. Тук вече въздухът беше толкова горещ, че Колка си закри лицето с ризата, за да не му обгори веждите. И ресниците му станаха лепкави, сигурно и те бяха опърлени.

Тогава легна на земята и се замисли: да иде ли в колонията или не? Ако иде, може да изгори. А ако не иде, ще излезе, че е изоставил Регина Петровна и малките мъже сами сред тези пламъци и опасности.

Полежа, отпочина си, олекна му. Реши, че трябва да иде при Регина Петровна. Не може да не иде. Сашка би отишъл.

Сега огънят просветваше от всички страни и на Колка му се гадеше от пушека. С пепелта, с миризмата някак си свикна, почти свикна, само че му беше чудно как тъй наоколо има много огън, а хора – никакви.

Друго беше, когато пътуваха със Сашка, тогава не искаше да среща хора. А сега също толкова силно искаше да срещне.

Поне веднъж.

Поне един човек.

Ех, да можеше да се случи така: върви си по пътя, а насреща му – Регина Петровна води магаренцето! Малките мъже уплашено се оглеждат в каручката, а и тя се озърта, страх я е от огъня! А Колка ѝ вика: „Ху из ху? Не бойте се! Аз съм тук! Аз съм с вас! Заедно не е страшно! Вече знам как да минем през огъня! Сега, ей сега ще ви отведе с малките мъже до помощното стопанство, а пък там е истински рай! Сто години да живееш – никакви пожари, никакви чеченци!“

Колка се съвзе, гледа: лежи напред пътя, изглежда, се е отровил от пушека. Не помнеше как е паднал. Главата му се цепа, аха-аха ще повърне. Опита да стане, не можа. И краката му не искат да вървят. Погледна напред: господи, покриви на къщи. Березовска! Ето я! На две крачки! Ще допълзя, ако ще, и на четири крака...

А тук вече имаше градини, дървета, храсти, огънят не можеше да проникне през тях. Как бе стигнал до някакъв кладенец, Колка не помнеше. Дълго спуска веригата, а да я вдигне, не му стигнаха силите. Два пъти изважда кофата до средата, а тя се изскубва от ръцете му и пада

долу.

Колка се наведе над кладенеца, взе да вдишва дълбоко. Въздухът беше влажен, студен, само да не падне. Овърза крака си с веригата и дълго лежа на ръба, главата вътре, а краката – вън.

Поолекна му. Само все още малко му се гадеше.

Отново потътри нозе. Покрай нивите, покрай гробищата – тук изведнъж му се стори, че това изобщо не са гранитни стълбчета, а редица чеченци... Неподвижната тълпа е замряла, щом е видяла Колка, сподиря го с очи... Какво му се привижда! Дали вече не се побърква? Затвори очи, прокара ръка по лицето си, пак погледна: каменни стълбчета, никакви чеченци. Но за всеки случай ускори крачка и не свали очи от тях, та, не дай си боже, да не се превърнат отново в чеченци! Огънят не беше стигнал до колонията, тук нямаше нужда нито да закрива главата си с ризата, нито да ляга на тревата. Само дете беше изчернен целият, знаеше това, макар че не можеше да се види. Ако го срещнеше някой, сигурно щеше да си помисли, че самият дявол е изскочил от преизподнята. Но онова, през което бе минал Колка, си беше наистина преизподня.

Не си спомняше как е стигнал до Сунжа. Наведе се над жълтеникавата, плитка речица, дълго лежа и често-често си потапя главата.

Лежа така, докато наоколо взе да се проявява. И тогава се изненада: беше утро. Грееше слънчице. Чирикаха птички. Шумеше вода. От ада – направо в рая. Само че трябваше да бърза за колонията, там го очакваше Регина Петровна. Докато огънят не е стигнал дотук, по-скоро трябва да я спаси. А той какво – направи си едно приятно къпане!

Колка въздъхна и тръгна, дори не изстиска дрехите върху себе си. Сами ще изсъхнат, но не влезе в колонията през вратата, а през своята пролука в плета, така беше свикнал, пък и му се видя по-безопасно.

Тук нищо не се бе променило от деня, когато идваха със Сашка. Само наред двора видя потрошена военна коруца, килнала се на една страна, а до нея могилка. В могилката беше бучната дъсчица, а на нея бе написано с химически молив:

Пьотър Анисимович Мешков. 17.10.44 г.

Колка завря нос досами дъсчицата. Два пъти прочете буква по буква написаното, докато схвана: ама това е директорът! Това е неговият гроб! Ако бяха написали „чантичката“, по-бързо щеше да се сети. Ето, значи, какво е станало. Убили са го, значи. Може да убият и Регина Петровна...

Изправи се наред двора и силно, колкото му глас държеше, се провикна: „Ре-ги-на Пет-ров-на!“

Отговори му само ехото.

Разтича се по всички етажи, по всички помещения, запрепва се в разхвърляни предмети, без да ги забелязва. Тичаше и отчаяно повтаряше: „Регина Петровна... Регина Петровна... Реги...“

Внезапно засече. Спря се като вкаменен. Разбра: тук я няма.

Изобщо не е идвала тук.

Стана му тъжно. Стана му самотно. Като в клопка, в която се е напъхал сам. Втурна се навън от двора, но се върна, помисли си, че няма да може отново да мине през огъня. Силите няма да му стигнат. Може би с нея, с Регина Петровна, и с малките мъже би минал... Заради тях би минал, за да ги спаси. А за себе си няма сили.

Полегна в едно ъгълче, вътре, на пода, без нищо да си постеле отдолу, макар че наблизо се търкаляше дюшек, имаше и възглавница. Сви се на клъбце и потъна в някаква забрава.

От време на време се съвземаше, тогава викаше Сашка, викаше Регина Петровна... В този живот нямаше друг човек, когото да повика.

Струваше му се, че са наблизо, но не го чуват, викаше от отчаяние, а после застана на четири крака и скимтеше като кученце.

Струваше му се, че спи, спи много дълго и все не може да се събуди. Само веднъж през нощта, без да разбира къде е, чу как някой често и тежко диша наблизо.

– Сашка! Знаех, че ще дойдеш! Аз те чаках! Чаках те! – каза той и заплака.

XXIX

Отваряше очи и виждаше Сашка, който му тикаше в лицето тенекиено канче. Колка въртеше глава и водата се изливаше по лицето му.

Сашка, ломотейки неразбрано, настояваше: „Хи... Хи... Пие, защото умира съвсем... Трябва пие водата... Хи... Разбира, хи...“

Колка правеше по няколко глътки и заспиваше. Да можеше да каже на Сашка колко смешно произнася думата „умира“, но нямаше сили. Нямаше сили дори да си отвори очите. Не му беше сега до „хи-хи!“.

Сашка завиваше брат си с нещо топло и изчезваше, за да се появи отново с канчето си.

По едно време Колка отвори очи и видя непознато лице. По-точно, лицето му беше познато, защото и Сашка, когато му тикаше канчето до устните, изглеждаше някак странен, мургав, с широки скули... Но порано това, кой знае защо, не смущаваше Колка. Сашка е такава умна глава, че може да си измисли какво ли не лице.

А сега Колка само веднъж го погледна и разбра: това не е никакъв Сашка, а е чуждо момче с прогорена ватенка до голите колене – клечи пред него и нещо ломоти.

– Хи, хи – ломоти. – Бениг... Трябва яде. А не умира...

Колка затвори очи и отново си помисли, че това не е Сашка. Ами къде е тогава Сашка? И защо този чуждият, мургавият, е взел новото лице на Сашка и говори с новия ломотещ език на Сашка? Колка не можа нищо да измисли и заспа. А когато се събуди, веднага попита: – Ами къде е Сашка?

Не чу своя глас, но чу чуждия:

– Саск няма. Има Алхузур... Мене така викаш... Алхузур... Разбира?

– Не-е – каза Колка. – Ти ми извикай Сашка. Кажу ми, че ми е зле без него. Защо си прави глупави шеги и не идва.

Само му се стори, че го каза. Всъщност нищо не каза, само измуча на два пъти. После отново заспа, привидя му се, че този мургав, чужд Алхузур му дава зрънце по зрънце грозде. Пъха му в устата и ядки от орех. Отначало ги съдвква, а после ги дава на Колка.

По едно време каза:

– Аз, аз Саск... Искаш, и така вика... Бъде Саск...

И му съдвква нова ядка... И му изстискваше по едно зърно грозде

право по устните.

- Аз Саск... А ти живо... Живо... Добре бъде...
- А Колка за пръв път кимна. Започваше да се съвзема.

Алхузур се обаждаше на името Сашка, то му харесваше. Колка лежеше в ъгъла на дюшек, където го бе премъкнал Алхузур и го бе покрил с друг дюшек.

Веднъж не издържа, вгледа се в лицето на Алхузур и попита:

- А Сашка наистина ли го нямаше?

Алхузур тъжно погледна болния си другар и поклати глава.

- Войник бил – каза той. – Аз тва... Со ведда... Бягал...
- Уплаши се от войника ли? От нашия?

Алхузур боязливо погледна през прозореца и не отговори. Лицето му беше скуесто, изострено, и очите му бяха с изострен поглед, блестящи.

- Ами пожарът? – попита Колка.

- Пазар? – повтори Алхузур и се вторачи в него. – Пазар? Стока?

- А, не... Исках да те питам за огъня: царевицата гори ли?

Момчето закима, посочи ватенката си, многобройните дупчици.

- Много прозорец... Хачкаш гори... Не бива ходиш... В мене мнох пушек...

Колка погледна оклюмания Алхузур и се изкиска. Смешно му се видя, дето в него имало много пушек.

Алхузур се извърна, а Колка каза:

- Не се сърди, не ти се присмивам... Да ти се намира някакъв молив?

Алхузур само го погледна и не отговори.

- Или въглен... Трябва ми!

Алхузур мълчаливо излезе и се върна с парче обгоряла главничка.

Колка повъртя главничката в ръцете си.

- От сградата на директора – каза и въздъхна. – Когато хвърлиха в нея граната. Цяла нощ горя, представяш ли си...

Алхузур кимна. Сякаш можеше да знае за пожара.

Колка се учуди:

- Ама ти видял ли си го? Кажй де, наистина ли го видя?

- Аз не виждал – отсече Алхузур, извърна се и се загледа през прозореца. Нещо премълчаваше. А може би така му се стори на Колка.

Измести се към края на дюшека и се залови да рисува на пода

схема: с чупливия въглен отбеляза местата на колонията, реката, гробищата. Алхузур погледна размазаните линии, посочи с пръст гробищата.

– Чурт!

– Добре де, нека е чорт – съгласи се Колка. – А ние му казваме гробища. А тук, значи, е Березовска.

Алхузур изтри Березовска, после избърса ръцете си в дрехите.

– Няма Пересовсх... Дей Чурт, така казва!

– Защо?

– Дада... Тате... Хроп тате...

– Гробът на баща ти? – сети се Колка. – Гробът на баща ти ли е тук?

Алхузур се замисли. Изглежда, си спомни за баща си.

– Не мой тате... Всички тате...

И Колка най-сетне прещрака: селото се нарича така: Гроб на бащи-те. Гробища е чурт, а селото се казва Дей Чурт... Затова Иля повтаряше страхливо – чорт, та чорт! И наистина прилича!

Колка се обърна към чертежа, понадигна се, за да го вижда по-добре. Отбеляза храстите край реката, а до тях драсна мястото на дупката.

– Ще я намериш ли? А? – попита тревожно.

Никога и никому не би разкрил тайната на скривалището. Все едно да предаде себе си. Но Алхузур сега беше Сашка, а Сашка знаеше къде се пазят съкровищата им. Пък и самият Колка не би могъл да се довлече до тях. Няма да му стигнат, силите.

– Ще я намериш... Донеси един буркан мармалад!

Каза това и си легна. Този дълъг разговор го измъчи.

Алхузур още веднъж погледна рисунката и изчезна. Като че вдън земя потъна. Колка започна да мисли, че нареченият негов брат вече няма да се върне. Намерил е запасите им, взел ги е и се е скрил. За какво ли му е, като си помислиш, Колка? Болен и без сили! Нали сега той за-богатя! Но Колка не Искаше да мисли такива работи. Мислите за това се пораждаха въпреки волята му, а той ги пропъждаше. Но защо Алхузур ме се връщаше?...

Минаха часове... цяла вечност! Когато се чу трополенето и Алхузур нахълта, лицето му беше изкривено. Препъна се, падна, скочи, отново падна и остана да лежи така, загледан във вратата и потреперващ при всеки шумол.

Колка вдигна глава.

– Какво ти е? – попита. – Удари ли се? Лошо ли?

Но Алхузур не отговори, само се заметна с един дюшек и се сви

под него.

– Ей, ти да не оглуша? – викна му сърдито Колка. Почака, после припъзля и повдигна края на дюшека: Алхузур лежеше със затворени очи, сякаш очакваше, че ще го ударят. И изведнъж се разплака. Плачеше и повтаряше: „Чурт... Чурт...“

– Е, престани де! – успокои го Колка. – Нали нищо не ти правя!

Алхузур се извъртя и легна по очи, закри с ръце главата си. Сякаш се приготви за най-лошото.

– Е, ама че си! – каза Колка и се помъчи да стане. Олюляваше се от слабост. Допъзля на четири крака до прозореца, повдигна се на лакти, парченца стъкло със звън се разсипаха по пода.

Във вечерния здрач едва различи двора и на него – група войници. Войниците се мъчеха да изтикат през вратата една каруца, на която лежаша – Колка веднага ги позна – дълги надгробни камъни. „От гробищата ли ги карат? – мярна се в главата му. – Къде? Защо?“

Каруцата, изглежда, се бе заклешила здраво.

Един от войниците махна с ръка и се огледа.

– Да имаше едно лостче... Сега ще ида да потърся.

Поогледа се пак и пое към сградата.

Колка видя това, отскочи от прозореца, но не успя да се мушне под дюшека. Така си остана седнал на пода, като глупаво птиче, паднало от гнездото.

Войникът не забеляза веднага Колка. Направи няколко крачки, оглеждайки помещението, и погледът му току спря върху Колка. Дори подскочи от изненада.

– Я! Ти какво правиш тука? – попита учудено.

Войникът беше русоляв, луничав, със сини очи. От изненада чак заподсмърча.

– Живея – дрезгаво отговори Колка.

– Живееш ли? Къде?

– Тук, в колонията...

Войникът се огледа и лицето му изведнъж просветна.

– Та, казваш, колония, значи? – той приклепна, за да види по-добре малчугана. И пак подсмъркна. – Къде са тогава другите?

– Заминаха – каза Колка.

– Ами ти защо не замина? Сам ли си? Или има и други?

Колка не отговори.

Но войникът беше наблюдателен. Отдавна бе забелязал как дюшекът върху Алхузур помръдва. И докато разговаряха, на няколко пъти

погледна натам.

– А кой се крие там?

– Къде? – попита Колка.

– Ами под дюшека.

– Под дюшека ли?

Протакаше, за да измисли по-добра лъжа. Сашка веднага щеше да я измисли, но след болестта Колка съвсем беше затъпял, главата му хич не работеше.

Изтърси първото, което му хрумна.

– А-а, под дюшека ли... ами Сашка! Брат ми... Сашка се казва. Болен е. – И за по-сигурно добави: – И двамата сме болни.

– Значи са ви оставили болни! – възкликна войникът и стана. – Пък аз вчера чух нещо, май се говореше... Бях на пост... Хем знам, че наоколо няма никого... че как така са ви изоставили самички?

Отиде при Алхузур и надникна под дюшека.

– Точно така! Че той има температура! Може да е малария! Гледай как го тресе!

Повъртя се, погледа Алхузур и пак го покри с дюшека. Тръгна навън, но се обърна, подвикна на Колка:

– Сега ще дойда.

Колка се притесни. Защо ще идва пак? Да не е усетил, че Алхузур не му е никакъв брат?

Но войникът се върна е една тенекиена паничка, от онези, познатите на Колка, преправените от консервени кутии, в нея имаше просена каша, а също и комат хляб. Сложи ги на пода пред Колка.

– Ето, значи... За тебе е. Дай и на него. А ето и лекарство.

Сложи до паничката шест жълти хапчета.

– Това е хинин, разбираш ли? Мнозина от нашите ги мъчи малария, а хининът ги лекува... Ти как се казваш?

– Колка – каза Колка. Сега нямаше смисъл да си променя името. Пък и как да се нарече? Алхузур ли?

– А аз съм боецът Чернов... Василий Чернов. От Тамбов съм.

Войникът постоя до Колка, май не му се тръгваше. Подсмърчаше и нажалено гледаше болния.

На тръгване каза:

– Хем, Колка, да не изядеш всичко сам... И на брат си остави... Пък аз, значи, ще пратя санитарите... Утре. Е, хайде със здраве!

Чак когато се стъмни, Алхузур надникна през една пролука изпод дюшека. Искаше да се убеди, че войника вече го няма.

Колка му извика.

– Излизай... Няма от какво да се боиш! Я виж боецът Чернов колко ядене донесе! На тебе и на мене...

Алхузур гледаше през пролуката и мълчеше. Дюшекът помръдна върху него.

– Ще ядеш ли? – попита Колка. – Каша?

Алхузур се поизмъкна малко и поклати глава.

– Просена е! – добави апетитно Колка. – С хляб! Ти някога ял ли си просена каша?

Алхузур се поотви, погледна паничката и въздъхна.

– Хайде... Хайде... – каза Колка със заповедния тон на боеца Чернов. – Той нареди да ядем.

Алхузур се повъртя, повъздиша. Но не смееше да излезе изпод дюшека. И запълзя към Колка, както си беше, с дюшека на гърба, за да се скрие в случай на опасност. Сигурно си мислеше, че така е по-добре защитен.

Колка разчупи хляба на две и раздели хапчетата. Паднаха им се по три.

Посочи хляба и попита:

– Вие как му казвате?

– Бепиг...

Алхузур залапа хляба.

– Не бързай, яж с каша – посъветва го Колка. – С каша повече засища! А вода ще донесем после от Сунжа...

– Солжа... – поправи го Алхузур. – Дува река, тъй казваш...

– Ами две ли са? – учуди се Колка и опита кашата.

– Един, но също дува.

– Има две корита, така ли? – учуди се Колка. – Също като нас със Сашка... Както бяхме... И ние сме двама, но като един... Изобщо, Солжа!

Гребяха си каша с ръце, изядоха всичката с пръсти, та чак кутията лъсна. Да имаше коричка, но коричките ги изядоха предварително. Накрая доволни се спогледаха.

– Сега ти си ми брат – каза Колка, след като помисли малко. – С тебе сме Солжа... Утре ще дойдат да ни вземат и като те питат как се казваш, кажи, че си Кузмин... Ще запомниш ли? Иначе си е Кузминче, ама... А хлябът само за мене и тебе е бепиг, а за тях си е хляб... Да не се изтървеш, ей... Сега си Сашка Кузмин, разбра ли!

– Аз Саск... – потвърди Алхузур. – Аз брат Саск...

Въздъхна и попита:

– А дуруго брат Саск каде?

– Замина – отговори Колка. – Замина с влака към планините.

– И аз замина – заяви Алхузур. – Аз бяга... От боец...

– Защо? – не го разбра Колка. – Бойците са добри... Боецът Чернов ни даде каша.

Алхузур затвори очи.

– Боец чурт събарял...

– А, гробовете ли? Ами да ги събарят, нас какво ни засяга!

Но Алхузур си знаеше своето:

– Лош, кога събарял чурт... лош...

Той извъртя очи, за да покаже о целия си вид колко е лошо това.

– Брей, какво се разхленчи! – скастри го Колка. – Лош, та лош. На гроба не може да му бъде зле! Той е мъртъв!

Алхузур източи устни на тръбичка и с тази смешна физиономия произнесе напевно:

– Камък няма, гроп-чур-няма... Няма и чечен... Няма и Алхузур...
Защо аз, защо аз?

– Аз пък ти казвам – ядоса се Колка, – щом ме има мене, значи и тебе те има. Има ни и двамата. Разбираш ли? Като твоята Солжа.

Алхузур погледна небето, зачернило прозореца, посочи го с пръст, после посочи себе си:

– Алхузур при чечен – питица, така казваш. Той лети... Планина. Дада-бум! Нана-бум! Алхузур не летял планина и него... бум.

Той изразително насочи пръст, като изобразяваше пистолет.

XXX

В Москва, в Лефортово, зад студентските общежития на Московския институт по енергетика, има една четириетажна тухлена обществена баня. Всяка сряда тук се събира голяма компания любители на руската баня. Студенти, пенсионери, военни.

Тук ме доведе веднъж един приятел, полковник. Беше началото на март. Представи ме на някакъв човек в пенсионна възраст, як, но с ко ремче, и му каза:

– Ето, Виктор Иванович... Трябва да му покажа (тоест на мен) нашата баня, и то от игла до конец.

Виктор Иванович беше със скиорска шапка, а на краката със сандали.

Той ми подаде две дъбови метлички – сам ги правел! – и ме поведе към парилнята, като пътьом ми нареди да ги топна в студеното басейнче, после хубавичко да ги изтръскам, да не останела влага по тях. С тези метлички в парилнята можеше да се диша – със свряно в тях лице, докато от всички страни ни бе притиснала, обвила страшна жегата. Тук всички, налягали по нарове, се познаваха, все си подвикваха. На някого викана: „Коля, дай още! Ех, да имаше мента! Евкалипт! Витя! Нямаш ли случайно евкалипт?“

А после ме простряха на каменна пейка, вече въвн от парилнята, и двамата, Виктор Иванович и моят приятел, се захванаха да ми покажат всичките си магии, най-много се стараше Виктор Иванович. Постави две тасчета едно в друго – с вряла вода, а отгоре трето – със сапунена пяна. Потапяше двете метлички във врялата вода и бързо ги прехвърляше върху тялото ми. Притискаше ги към хълбоците, към гърба ми, към гръбначния стълб, до болка попарваше кожата ми и шепнеше: „Търпи... Търпи...“ Напарваше ме все повече и повече и накрая сигурно не бих издържал, но очевидно тъкмо в това се състоеше изкуството му – той знаеше мярката, знаеше къде е границата!

А после те търкаха, сапунисваха, галеха с пръсти всеки мой мускул, всяка жилчица, дълго разтриваха ръцете ми от китките до раменете и краката от пръстите нагоре до колената, а после и веждите, и бузите, нежно, от носа към слепоочията, после ме изплакваха с вода, ту гореща до краен предел (но нито веднъж не надскочиха този предел!), ту пък студена, също до границата на възможното.

И отново по радикулитния ми кръст заиграваха горещите метлички, нали тъкмо затова бях дошъл в тази баня: радикулитът ме беше измъчил...

За радикулита си трябва да ви обясня специално, той ми е стар, закоравял... Нося си го, откак веднъж като малък лежах в една вада наред изсъхнала царевична нива... Гонеха ни конници. Един кон мина на сантиметър от главата ми. Чувствувах с тила си как пристъпва и диша шумно, подвява косата на тила ми... Но се смрачаваше и ездачът не може да разбере защо конят му тъпче на едно място. Неиде отдалеч го извикаха провлачено, на чужд гърлен език, на помощ го викаха – бяха хванали някого! И той препусна, като шибна своя муден кон.

Та оттогава ме мъчи, страшно ме мъчи, тази неумолима болка в гърба... И да е жива банята, да е жив Виктор Иванович, моят спасител.

А през кратката Почивка, блажено отпуснати, моите нови приятели извадиха водка, купиха биричка от баняджията: по рубла бутилката, а Виктор Иванович извади малко пушени гърди, зелен лучец и буркан кисели краставички... И всички тихо и кротко, увити в чаршафите, си сръбнахме по чашка, види се, също според ритуала.

Виктор Иванович заразказва как приготвя дъбови метлички, как ги накръшва, после ги притиска с нещо тежко, после ги суши на балкона и ги прибира в найлонова торбичка... Стигат му тъкмо до следващия сезон!

– Значи до лятото? – попита моят приятел, полковник от танковите войски.

– Ей, каква младеж! – каза Виктор Иванович и поклати глава. – За всичко трябва да ви учим, нищо не знаете! До Света троица! Чували ли сте за такъв празник?

За последен път влязохме в парилнята – за лустросването! А после си допихме, облякохме се и излязохме. Но аз разбрах, че ритуалът още не е приключен. Те влязоха в същата тази баня, но от обратната ѝ страна. Виктор Иванович изчезна зад една мръсна врата, но скоро излезе и ни повика: „Насам! Давайте насам!“

В някаква доста занемарена полусутеренна стаичка до шперплатово тезгяхче седяха двама, пиеха си: бяхме ги видели в банята... А до тях беше застанал нисичък човечец със зимна ушанка и ватенка.

– Какво става, Николай Иванович, ще има ли? – попитаха го моите хора.

– Ще има, ще има – отговори угрижено той. – Ето, ако искате тук, ако искате, в другото помещение...

– Ако може, в другото... – каза Виктор Иванович. Произнесе това някак заповеднически.

Поведоха ни по отрупан с дърводелски изрезки коридор и ни оставиха в друг килер, малко по-широк от първия. И тук имаше шперплатов тезгях и сандъци вместо табуретки. Николай Петрович излезе и се върна с бутилка и чаши.

Докато наливаше, Виктор Иванович кимна към коридора и каза:

– А тези... наши са! Единият е подполковник, а другият не си спомням... Май беше от интендантските служби...

– А вие от кои сте? – кой знае защо, попитах аз.

Той не отговори, а извади книжка на участник във войната.

– Ето – каза. – От началото до края.

Пихме. Той сръбна саламура от буркана, съдвка коричка хляб и добави:

– Още от парада през четирийсет и първа... А после къде ли не... Бях автоматчик... И на Кавказ... Откарвахме онези, черните. Бяха се продали на Хитлер! Техният републикански прокурор бил назначен за генерал против нас...

Той наля отново. И отново пихме.

– Един февруари, някъде след двайсети, спомням си, по случай празника ни заведоха в едно село, уж за почивка. А на председателя на селсъвета казаха: в шест сутринта ще има митинг, всички мъже да се съберат пред твоя селсъвет. Ще им поговорим и ще ги пуснем. Та събраха се те на площада, а ние още от тъмно бяхме блокирали всичко наоколо и веднага, още преди да се опомнят, хайде в камионите и под конвой! После вече и по къщите. Десет минути за приготвяне и ги натоварихме! Цялата акция мина само за три часа. Е, пък тия, дето избягаха... Бяха се разбеснели, не е за разправеше... Гърмяхме ги по планините... Е, и те, разбира се...

Влезе Николай Петрович, погледна празната бутилка и каза:

– Затварям, време е!

Станахме. Виктор Иванович ни поведе навън и продължи да разказва:

– Спомням си, движехме се покрай Аргун... Малка една рекичка... На магаренца, единайсет магаренца, а аз бях втори... Някакъв като ни запердаши от едно хълмче е картечница! Двама паднаха, а ние, останалите, допълзахме до някаква скала! Нагласихме минохвъргачката, че като го зачесахме...

И изведнъж чух нещо познато, нещо, което бях чувал много, много

отдавна. Сигурно пак там, на Кавказ.

– Всички, всички трябва да се разстрелят! Не ги доизтрепахме тогава и на, сега патим.

Отбихме се в някаква остъклена закувалня и тя сякаш не случайно се изпречи на пътя ни. Развалихме една рубла на мокри дребни, оплакахме халби, наляхме си бира от автоматите и седнахме на една непочистена маса да прием, като си взехме за мезе солени гевречета.

Наоколо се трупаха мъже, хората се поздравяваха, подвикваха си. И тук, като в банята, всички се познаваха и си разменяха по някоя дума.

До Виктор Иванович приседнаха двамина, сбръчкани, с дългополи старомодни балтони от дебело черно сукно. Представиха ми ги като „наши момчета“, редовни посетители.

– И те здравата са се били... – похвали ги Виктор Иванович. – Били сме в едни войски, обаче не сме се срещали... Абе изобщо тука има много от нашите!

Посочи с ръка наоколо и аз неволно се огледах. Наистина, освен студентите, които си личаха по възрастта и по дрехите, всички или почти всички останали бяха хора от типа на Виктор Иванович... Не толкова младолки, но инак също като него спокойни, или пък, да го кажа, благи наглед. И макар че бяха без пагони, чувстваваха се старите маниери... Школовката. И то каква школовка!

Виктор Иванович вече крещеше на старите си другари и едновременно хрупаше солено геврече, трохичките се ронеха по пода:

– Тия гадове ги помня, като че вчера беше... Имам грамота лично от другаря Сталин! Да!

Неговите кротки усмихнати приятелчета кимаха и протягаха халбите си с мътно питие, чукваха се всички в един миг, дружно.

Хем, не крия, и по-рано ми бе хрумвала, не можеше да не ми хрумне, мисълта, че всички онези хора, които бяха изпълнявали волята Му от Негово име, са живи, че съществуват някъде.

Живи са, но как живеят?

Не ги ли измъчват кошмари, не ги ли спохождат в среднощен час сенките на невинните жертви, за да им напомнят за себе си?

Не, не ги спохождат.

Поиграват си с внучетата и се събират, могат да се познаят по невидими за другите, но очевидни за тях белези. Печатът, оставен от тяхната професия, явно е неизличим.

И сплотявайки се по бани или пивници, те събират с глух звън немитите си халби и пият за своето здраве и за своето бъдеще.

Те вярват, че имат не само минало...

На разсъмване, още щом се разпръсна гъстата мъгла, похлупила долината, и откъм полето лъхна ветрец и миризма на изгоряла трева, ние двамата крадешком прекосихме тихия двор, където до жълтата могилка на гроба на директора се мъдреше каруцата с камъните. Изглежда, вчерта не бяха успели да я измъкнат.

Промушихме се през нашата дупка и избягахме при гробищата.

Впрочем гробищата вече ги нямаше. Тук-там се търкаляха набити и изкопани камъни, готови за изнасяне, червенееше се разровената пръст.

Но когато тръгнахме през полето към реката, отново се натъкнахме на цяла редица надгробни камъни, положени един до друг на земята.

Това беше път, необикновен път, прокаран кой знае защо. Не към станицата, а към безлюдните планини.

Моят спътник сякаш се препъна още на първия камък. Постоя така, загледан под краката си, после се наведе, клекна, застана на колене. Някак чудновато извъръщайки глава, прочете нещо на глас.

– Какво? – попитах нетърпеливо. – Какво четеш там?

Всe така странно приведен, той каза:

– Тук лежат Зуйбер...

– Зуйбер ли? Кой стой?

Той сви рамене.

– Да да... Тате...

И се дотътри до другия камък...

– Тук лежат Умран...

– Ами той кой е?

Както и първия път, той повтори, без да ме поглежда:

– Дада... Тате...

И продължи от камък на камък: Хасан... Дени... Тоита... Вахит... Рамзан!... Социта... Ваха...

Огледах се наоколо. Вече се бе разсъмнало, така че се виждахме отдалече. Трябваше много бързо и незабелязано да се махаме.

Задърпах спътника си.

– Хайде, хайде... Време е да тръгваме!

Той не ме чуваше.

Тътреше се от камък до камък и прочиташе всяко име, сякаш учеше наизуст историята на рода си.

Не знам колко време щеше да продължи това, ако пътят не свърши

внезапно край високата урва на брега на реката... В пропастта. Сигурно нататък щеше да минава мост, вече бяха започнали да го строят.

Заобиколихме опасната урва и слязохме до реката, по брода я прекосихме и поехме към планината.

Моят спътник все се извърщаше, все се мъчеше да запомни това място.

Нито той, нито аз, разбира се, тогава не можехме да знаем, че ще настъпи, ще дойде време, когато децата и внуците на онези, чиито имена бяха изписани върху вечните камъни, ще се върнат в името на справедливостта на своята земя.

Те ще намерят този път и всеки завърнал се ще вземе камъка на своите деди, за да го постави на мястото му.

Вече няма да има път, който води към пропастта – целия ще го отнесат.

– Защо не забием към гарата, а? – за последен път попита Колка. – Знаеш ли какъв живот се живее на помощното стопанство?! Ще печем чуреки... Ще сварим дунда... А?

Алхузур поклати глава и посочи планината.

– Тук стреля, там не стреля – упорито ломотеше той и гледаше в краката си.

– Добре – съгласи се Колка. – Щом си ми брат, значи трябва да вървим заедно. Ние с брат ми никъде не ходехме поотделно. Разбираш ли?

– Разбира – кимна Алхузур. – Един брат две око, а два брат – четири око!

– Ей, страшен си! – възкликна Колка и веднага се озърна уплашено, запуши си устата. Продължи по-тихо: – Същински Сашка... И той казваше същото!

– Аз Саск... – потвърди Алхузур. – Аз бъде добро Саск... А там... – той посочи планината. – Аз бъде добро Алхузур... А хляб бъде белих, а царевица – качкаш... А вода бъде хи...

Колка се намръщи. В паметта му, връзан навеки, се върна ръждивият товарен вагон на гара Кубан, от решетките на прозорците се запротягаха ръце, устни, загледаха го молещи очи... И сега го шибна викът им: „Хи! Хи! Хи! Хи!“ Ето за какво са молели, значи!

Децата се придвижваха нагоре покрай тесни деренца, преминаващи в планински клисури. По едно време видяха огромен орех и Алхузур чевръсто набрули много орехи, а Колка ги събираше в пазвата си. После

хапнаха сладка шипка, намериха няколко гъби, но те излязоха горчиви.

Тежък дим следваше бегълците по целия им път, затова Колка, още слаб след боледуването, често сядаше да почива.

А Алхузур се катереше по камъните бързо-бързо, мяркаха се само голите му крака под ватенката. Докато Колка си почиваше, той успяваше да изследва околните храсти и донасяше кисели диви ябълчици и круши.

– Голям полза – казваше всеки път, подаваше му плодовете и се усмихваше. – А в Хор дим няма... Там хубав бъде...

На едно място се натъкнаха на войници, но те не забелязаха момчетата. Мъчеха се с някакъв камион, който кой знае как се бе свлякъл в канавката и бе заседнал. Войниците псуваха, проклинаха планината, проклинаха чеченците, че и своя камион.

Колка ги погледна иззад храстите, от хълмчето над тях. Прошепна на Алхузур:

– Искаш ли да слеза при тях? Ще им поискам храна? А? Алхузур целият се разтрепери както тогава, в колонията.

– Не! Не! – извика той и двамата от войниците се извърнаха. Едва успяха да се приведат, изтрещя автоматен откос. Но войниците спряха да стрелят, отново се заловиха с камиона, явно бяха стреляли за всеки случай. Ехото разнесе изстрелите по планината. Сякаш се стреляше от всички страни.

Децата тихо се отдалечиха и поеа в обратната, посока.

Посред нощ стигнаха до някаква вехта колиба, до кошара, в каквата обикновено живеят пастирите. Така му обясни Алхузур. До кошарата имаше малка овощна градинка, зеленчукова също, но сега те бяха съвсем занемарени. И все пак момчетата изровиха няколко моркова, избърсаха ги с трева и ги изядоха. Доядоха и орехите.

Нощта беше студена, нали бяха високо.

Спаха прегърнати на постилка от слама, но пак измръзнаха, нямаше с какво да се завият. Призори вече не се търпеше, и двамата трепереха и дори не можеха да говорят: езиците им бяха се вкочанили.

Тогавя Алхузур хукна да тича около кошарата и да пее своите странни, бълбукащи песни.

И Колка се затича, закрепця с цяло гърло своята песен: „От края до края навръх планините, там, гордо където орелът лети, за родния Сталин, наш вожд и учител, прекрасни народът ни песни реди...“ Но песента за Сталин не го стопли. Започна да си припомня песни за Будьони и за Клим Ворошилов... те бяха все за конници, с конския галоп се бяга

по-удобно. А после се сети за онази, дето я крещяха в спалното помещение: „Ний скитахме с приятеля сами... Ний скитахме с приятеля из диви планини, из диви планини...“

Започна да учи Алхузур на тази песен. Дватама крещяха с всички сили, скачаха, тичаха, боричкаха се... А после се показа слънцето, проби през гъстата мъгла и стана малко по-топло.

Легнаха направо на тревата и отново заспаха, щастливи, че вече няма да треперят от студ.

Алхузур сънува родната си къща, майка му му се караше, че не си е научил уроците. А Колка сънува брат си Сашка, който уж идва на кошарата и го пита: „Защо спало? Гледаш, планина наокол, а ти спало? А?“ И все го дърпа за рамото.

Колка се събуди и не можа да разбере какво става. Над него се бяха навели Алхузур и някакъв мъж с червеникав овчи кожух, зимен калпак и с пушка в ръката.

– Спало, а? – викаше мъжът със странен бълбукащ глас, който идеше право от гърлото му. – С руско свин спало? А? А ти чичен, а?

Алхузур го дърпаше за ръката с пушката, защото той я насочваше към Колка.

В просъница Колка така и нищо не разбра. Потърка си очите и понечи да стане, но мъжът го ритна и Колка отхвъркна на земята, лошо си удари рамото.

– Лежиш! – развика се силно мъжът. – Аз стреля!

И пак насочи пушката към Колка и Колка легна по очи. Дълго лежа така и слуша как си крещяха мъжът и Алхузур. Но Алхузур говореше високо на техния си език, а мъжът отговаряше на руски, сигурно за да го разбира Колка. За да му стане ясно, че сега ще го убият.

Мъжът реवेशе:

– Мой земя! Той идвал на мой земя! Мой дом! Мой градина! А аз стрелял, задето... Аз убивал...

– Ма тоха цунна! – викаше Алхузур. – Не убивай! То мене от боец спасявал... То мене брат наричал...

Мъжът погледна Колка:

– Хан це хун ю? Разбирал? Не? Как име?

Колка се обърна. Мъжът погледна Колка студено, остро, и цветът на очите му беше стоманен като дулото на пушката, насочена към Колка.

Колка отново понечи да се надигне, но мъжът му кресна:

– Лежиш! Отговаряш! Хан це хун ю? Хо мила ву?

– Добре де, Колка – каза Колка и остана да лежи, загледан в мъжа. Откъсна очи от пушката и видя, че мъжът е увил краката си в някакви парцали и е обул галоши, овързани накръст с лико. А кожухът му беше разръфан, види се, дълго се бе свирал из бодливите храсти. На главата имаше папаха, и тя разръфана, а кожухът му беше препасан с лъскаво сребърно коланче... Същото, каквото имаха те със Сашка. Странно, именно папахата и коланчето поразиха Колка, който сега изобщо не биваше да мисли за тях, сега се канеха да го убият...

– Колка? – повтори името му мъжът. – А защо дошло? Планина – защо? Чичен следил защо?

– Аз не ви следя – каза Колка. – Аз съм с него...

– Ние брат! Ние брат! – извика Алхузур.

– Со кхеру хъох – каза планинецът на Алхузур.

– Ма хеве со – отговори той.

Планинецът погледна Колка, Алхузур и добави на руски:

– Него трябва убива! Той довежда боец!

– Ма хеве со – извика Алхузур. И заплака.

Беше така: Колка лежеше и гледаше мъжа, пушката, а до тях плачеше Алхузур. Колка без страх си помисли, че сигурно сега ще го убият. Както убиха Сашка. Но нали сигурно боли само докато насочват пушката, а после, щом стрелят, вече няма да боли. А те със Сашка отново ще се срещнат там, където хората се превръщат в облаци. Те ще се познаят. Ще се реят над сребърните върхове на Кавказ – две кръгли златни облачета – и Колка ще каже:

– Здравей, Сашка! Добре ли си тук?

А Сашка ще отговори:

– Ама, разбира се. Тук съм добре.

– А аз се сприятелих с Алхузур – ще каже Колка. – И той ни е брат!

– Аз мисля, че всички хора са братя – ще каже Сашка и те ще заплуват надалеч-надалеч, нататък, където планините се спускат към морето и хората никога не са чували за войната, в която брат убива братя си.

Колка се съвзе след доста време, не знаеше колко часа са минали, откак го убиваха.

А може би вече са го убили?

До Колка седеше Алхузур и още плачеше. Но планинеца го нямаше никъде, беше сумрачно и тихо.

Колка се учуди, че Алхузур още плаче, и го попита:

– Той обиди ли те?

Алхузур чу гласа му и ревна още по-силно. Бършеше сълзите си с ръка и с полата на ватенката, от чиито дупчици стърчеше обгорял памук. Ватенката миришеше на пожар. Алхузур скубеше памука и го пускаше по вятъра.

И Колка отново попита:

– Защо ревеш? И защо скубеш памука?

Алхузур избърса лицето си с ръкав и погледна Колка.

– Аз мисли ти умирал.

– Ха, как пък ти хрумна!

– Ти очи затвори и така: хър-хър... – Алхузур имитира хриповете му. – А аз станал зле... Един брат не брат...

Колка каза:

– Нали той не стреля, значи съм жив. Отиде ли си?

Алхузур посочи към планината.

– Той там... Той пазил свой земя... Той садил я... той обичал я...

– Ами ако беше ме застрелял? – попита Колка. И изведнъж му стана студено. Стана му много тъжно. Дори присъствието на Алхузур не попречи на това чувство. Разбра, че наистина са искали да го убият. И сега той щеше да бъде проснат тук с изтръгнати черва и врани щяха да кълват очите му, както на Сашка.

Алхузур погледна Колка.

– Аз плаче – каза той и наистина заплака.

И тогава на Колка му олекна, напълно му олекна. И той започна да утешава новия си брат и да му обяснява, че трябва да се сродят истински. Тоест да си рязнат ръцете и да смесят кръвта си.

Намериха стъкълце и отначало Колка, а после Алхузур драснаха кожата на левите си ръце и потъркаха раничките една в друга.

– Ето – каза Колка. – Сега сме истински роднини. Но трябва да се махаме оттук. Чеченците непременно ще ме застрелят.

Алхузур мълчеше.

– Хайде да слезем пак долу – предложи Колка. – Там е по-топло.

– Там боец стрелял – каза плашливо Алхузур.

– А тук стрелят чеченците... – възкликна Колка.

– Навсякъде лош! – въздъхна Алхузур. – А те защо стрелял? Ти разбира?

– Не – каза Колка. – Мисля, че никой не разбира.

– Но нали те голямо... Нали умно... А?

Колка нищо не отговори. Падна вечерта. Те гледаха планинските върхове, бляскащи във висините, и не знаеха как да живеят занаят.

XXXI

Хванаха ги на склона, близо до долината, където бяха заспали прегърнати в храстите. Случайно ги зърна едно войниче, свърнало от пътя по нужда.

Когато се опитаха да ги разделят, и двамата закрепяха. Алхузур започна да хапе, а Колка се замая с всички сили и завреца нещо нечленоразделно.

Войниците от обоза ги вързаха, а после ги развързаха и им дадоха да ядат.

Те ядяха с ръце от паницата и никого не поглеждаха. Гледаха се само един друг и си казваха по нещо с жестове и мучене. Не можаха да отговорят на нито един въпрос.

Пристигналата лекарка констатира, че двете момчета са в състояние на дистрофия и сега не може да се каже дали изобщо ще оживеят. Освен изтощението у двамата се забелязват нарушения на психиката.

Децата не позволиха да ги разделят и надаваха страхотни крясъци, ако отвеждаха единия на медицински преглед.

А след месец и десет дни от детската клиника номер шестнайсет в град Грозни прехвърлиха децата в детския приемателен пункт, където временно живееха уловени и събрани безпризорни преди изпращането им в различни колонии и интернати.

Запомнил съм този дом, който се намираше на тиха уличка в краен квартал и заемаше дървеното здание на бивше училище.

Тук нищо не се учеше, но в стаите имаше чинове и тъй като липсваха маси, на тези чинове ни хранеха, даваха ни познатата трахана: брашно с вода и лук, а в някои редки щастливи дни – измръзнало черно картофче... Към сутрешния чай имаше по две фурми или по десет стафидки, вечер – парченце вмирисана сельодка и пак чай. Понякога каша – в празник или в неделя.

В нашата спалня живееха деца от различни националности.

Веселият, пъпчив, тромаво дългунест татарин Муса. Той обичаше да разиграва всички, но ядосаше ли се, беше способен и да заколи някого, пребледняваше и скърцаше със зъби. Муса помнеше своя Крим, кирпичената, измазана с глина къщурка встрани от морето, на планинския склон, и майка си и баща си, които се занимавали с лозарство.

Балбек беше ногаец. Никой от нас, пък и самият Балбек, не знаеше къде се намира неговата родина, Ногая. Беше нисък, скулест, честен. Веднъж те с Муса опитаха да разговарят всеки на своя език и май донякъде се разбираха. Двамата умееха да играят на ашици. Балбек ни учеше да псуваме на ногайски...

Лида Грос, която бе попаднала в момчешката спалня, защото беше единственото момиче, а нямаше как да живее сама в другата студена спалня, искаше да я наричаме по руски: Гросова. Тя знаеше всички лекарства, беше много спретнато момиче и застилаше леглата на всички. И пода метеше. За миналото си помнеше само, че е живяла край някаква голяма река, но една нощ дошли хора, които им наредили да заминат другаде. Майка ѝ плакала от страх. А после във влака на майка ѝ станало зле, изнесли я, слязла и Лида; намерили я вече умираща в някакво чуждо градче, на гарата...

В нашата стая живееха и двама братя, Кузмини, ние им казвахме Кузминчета. Впрочем те не си приличаха, ама никак: единият беше светъл, чипонос, русоляв, а другият черен, късо подстриган и черноок, и по руски говореше едва-едва.... Но Кузминчетата под път и над път повтаряха, макар никой да не ги питаше, че са родни братя!

В съседната стая живееха арменци, казахи, евреи, молдовани и двама българи. А в последващата живееха слепите.

Слепите деца живееха тук отдавна, личеше си по това как сами намираха пътя до столовата и спалнята, знаеха местата си на масата и дори можеха да се разхождат по улицата, все покрай оградата.

Успяхме да се запознаем с един от слепите, казваше се Антоша. Беше дребничък, лицето му бе осяяно с черни точки като сачмички. Антон ни разказа, че намерил една граната и се опитал да я разглоби. При това ни показа ръцете си, липсваха три пръста от лявата и два от дясната му ръка.

Антон донесе някаква странна книга с малки пъпчици и като прокарваше пръст по тях, ни прочете няколко реда.

– Когато порасна, ще си намеря папагал и ще продавам късметчета на пазара – каза той. – Много от нашите са гледачи на пазара. Ако ти кажа колко пари бичат, луд ще станеш.

Кузминчетата спяха заедно, на един креват, беше декември, нямаше сняг, но много духаше и в спалнята беше адски студено.

И те като всички нас очакваха новата си съдба.

В детските приемателни пунктове съдбите криваха по различни пътища: едни деца ги изпращаха в разпределители и колонии, други в

детски домове, а някой – във фабрично-заводски и занаятчийски училища, ако бяха на подходяща възраст.

Но ставаха и чудеса: някои ги откриваха родителите им или някакви роднини, или пък чужди хора, които имаха жилища и можеха да хранят и обличат дете, вземаха да отглеждат някой наш.

За случаи като тези се разправяха много слухове и легенди. Как да е другояче! Живееш като заек, изложен на пазара в кошница: ще те купят ли, няма ли? И току-виж, появил се вълшебникът и те отвел. Къде – няма значение. Важното е, че те взема оттук. И то завинаги. Фантазборства ли? Но нали и безродните трябва да си имат приказка? Как ще живеят, ако не вярват в някоя приказка?

Веднъж в разпределителя дойде някаква жена и извикаха Колка при управителката. Всички някак се оживиха и все гледаха да се въртят край кабинета. Представете си, че и тях ги извикат! Никой не се съмняваше, че тази жена иска да осинови Колка.

Алхузур не изоставаше дори на крачка от Колка, но в кабинета не го пуснаха. Колкото и да крещя и да бесня, затвориха вратата и той остана сам.

Впрочем Колка успя да му прошепне:

– Не бой се, няма да замина без тебе!

Управителка на детския приемник беше една дебела възрастна жена, Олга Христофоровна. Фамилното ѝ име беше Мюлер. До нея – Колка видя още от вратата – седеше Регина Петровна, отслабнала, но красива. Върху косата ѝ беше метнат шал, в ръката си държеше цигара.

Олга Христофоровна каза:

– Кузмин ли си? Ето, тук... питат за тебе!

Колка застана наред стаята – имаше бюро, накапано с мастило, шкафче и три еднакви стола – и заби поглед в земята.

– Доколкото разбирам, вие се познавате? – попита управителката.

Колка мълчеше.

Олга Христофоровна хвърли поглед към Регина Петровна и добави:

– Можете да си поговорите тук...

Надигна се тежко и излезе. От коридора се опита да се измъкне Алхузур; той закрещя през вратата: „Аз съм тук! Тук съм!“

Някой отвън плътно затвори вратата.

– Е, здравей – каза Регина Петровна и се усмихна. Угаси цигарата, стана и тръгна към Колка. Но Колка не помръдна, изобщо сякаш не беше тук. Лицето му изразяваше тъпо безразличие.

Регина Петровна спря, поколеба се и все пак отиде до Колка, сложи

ръка на рамото му. Той потрепери и се дръпна назад. Чуждата ръка му пречеше.

– Ама какво ти е? Коля? Не ме ли позна?

– Не – каза той.

– Не ме познаваш? – повтори тя със застинала усмивка.

– Не.

Тя пресилено се разсмя.

– Не ме баламосвай... Между другото, ху из ху... Наистина ли си

Колка?

– Не.

– Значи си Сашка, така ли?

– Не.

– А къде е... другият?

Колка погледна в краката на Регина Петровна и въздъхна.

– Добре, седни! Седни! – каза Регина Петровна и също седна. Колка се закрепил на крайчеца на един стол. Но приседна така, че ако се наложи, да скочи и да избяга.

– А аз ви търсих! – Регина Петровна извади цигара и се помъчи да я запали. Ръцете ѝ трепереха. Колка ги погледна и извърна очи.

– Тогава ме откара Демян... Иванич – продължи Регина Петровна и дръпна дълбоко от цигарата. – Дойде с талигата и каза, децата изчезнаха. А ние, рече, трябва да бягаме, чеченците нахлуха в долината. Сложихме малките мъже на талигата, и двамата бяха болни след рождения ден, и – към гарата... На влака... А после се опомних, исках да се върна, но Демян Иванич не ме пусна. Там се водят боеве, така каза. Там отдавна няма никого... И не щеш ли, намерили те... Между другото, кое е това момче отвън? – попита Регина Петровна и кимна към вратата. – Нов твой приятел ли е? Струва ми се, че съм го виждала някъде...

– Не знам – каза Колка.

Регина Петровна се намръщи. Лицето ѝ помрачня.

– Все така ли ще разговаряш с мене? А?

Точно тогава се върна Олга Христофоровна. Бавно приближи до бюрото си и тежко дишайки, попита:

– Е? Поговорихте ли си?

– Да, благодаря ви – побърза да каже Регина Петровна. – Може ли пак да дойда някой път?

– Не протакайте много – каза управителката и погледна Колка.

– Защо? Разпределят ли ги вече?

Управителката избъбра нещо неопределено. После се наведе до

ухото на Регина Петровна и ѝ пошепна нещо.

Регина Петровна учудено попита:

– А той откъде е?

Управителката сви рамене.

– Ще дойдат оттам и тогава ще решат. Затова ги държат и не ги пращат никъде.

– Добре – каза Регина Петровна. – Тия дни ще дойда пак... Е, довиждане. Коля?

Колка вдигна глава. За пръв път я погледна в очите. Така я погледна, че тя не издържа, отстъпи назад. А той бавно се извърна тръгна към вратата.

Вече на излизане чу как управителката каза:

– Това е нищо... Да бяхте видели другите!

XXXII

Няколко дни преди Новата, четирийсет и пета година – вече беше украсена и елхата в класната стая, и самодейците се готвеха, – пристигнаха двамина в кола, военен и цивилен, и веднага припряно се чу:

– Кузмини веднага в канцеларията!

Децата седяха до кревата на Муса, който изведнъж бе вдигнал температурата, и го разтушаваха. Балбек разказваше своите легенди за бащите. Всички те бяха еднакви: багърът порастава, побеждава враговете и народът е свободен.

Точно тогава повикаха Кузминчетата, и то някак неестествено гръмко, като на пожар. Но на вратата спряха Колка, а Алхузур го отведоха сам. Колка заблъска по вратата и се разкрещя толкова силно, че вратата се отвори и един мъжки глас каза:

– Добре де, да влезе! Още по-хубаво, ако са двамата!

Колка нахълта в стаята и видя, че Алхузур седи на един стол на сред стаята, пред него е застанал военният, а другият, цивилният, стои до прозореца. А този, плешив, с очила, с лъскави високи ботуши и с папка, говори ли, говори. Колка отначало не разбра какво говори той. После се сети, че преразказва на Алхузур историята на самия Колка. Откъде ли я е научил... Затова е плешив като Демян. Плешивите са големи хитреци, тъй каза Сашка!

Военният попита:

– Ами къде се срещнахте? Ти и Николай? В Березовска ли?

Алхузур не отговори.

Военният се обърна към Колка и мазно го попита:

– А ти не помниш ли къде се запознахте? Твоят приятел не иска да ми каже.

– Той не ми с приятел. Той ми е брат.

– Какъв брат? – оживи се военният. – Побратим ли?

– Той ми е роден брат – повтори Колка.

– Хайде де, роден! – насмешливо повтори военният.

– Да.

– А как се казва?

– Сашка.

– Той ли е Сашка? Я го погледни! – И както бе застанал над Алхузур, военният с два пръста го хвана за слепоочията и го извърна с лице

към Колка. – Виж го колко е черен! А ти си светъл! Как може да сте братя?

– Ние сме истински братя – каза Колка.

Военният пошепна нещо на Олга Христофоровна и тя излезе.

Той продължи да се разхожда, крачеше със скърцащите си ботуши из стаята и сякаш от всички страни оглеждаше Алхузур. На Колка не обръщаше внимание.

А цивилният мълчеше. През цялото време мълчеше. Сякаш го нямаше в стаята.

Внезапно заедно с Олга Христофоровна влезе Регина Петровна.

– Седнете – предложи ѝ военният и това прозвуча като заповед. – Били сте възпитателка в колонията край Березовска, така ли?

– Да – тихо отговори Регина Петровна и погледна Колка. Този път погледът ѝ беше някак жален, умолителен.

– Спомняте ли си братя Кузмини, които са живели там?

Регина Петровна кимна.

– Добре ли ги помните? – попита военният и сърдито изгледа Регина Петровна.

– Да, помня ги – отговори тя.

– Ето, погледнете... Познавате ли ги? – Военният посочи с ръка Алхузур. Колка стоеше по-встрани.

– Да – едва чуто промълви Регина Петровна.

– Кой е този? – И военният посочи с пръст Колка. Регина Петровна помълча и каза:

– Мисля, че е... Коля.

– Аха – кимна доволен военният. – А този? – И посочи Алхузур.

Регина Петровна продължаваше да гледа Колка.

– Мисля... – подзе тя и се запъна.

– Мислите? Или сте сигурна?

Регина Петровна не отговори.

– Хайде, чакам! Говорете! – каза високо военният и многозначително погледна цивилния. Она не реагира.

– Това е... Саша... – със слаб глас промълви Регина Петровна.

– Сигурна ли сте, че е именно Саша, неговият брат?

Регина Петровна една-едва кимна.

– Добре ли помислихте, преди да отговорите на въпроса ми? – Военният застана зад гърба на Регина Петровна и сега говореше с нея, сякаш обръщайки се към тила ѝ. Регина Петровна уплашено, рязко се извърна с лице към него.

– Какво? – попита и веднага повтори, малко нервно: – Да. Разбира се, че съм сигурна. Наистина, те бяха много, отначало ги бърках...

– Значи може да се предположи, че и сега е възможно да ги обърка-те? – надвиснал над главата на Регина Петровна, настояваше военният. Дори Колка се умори от неговия праволинейно твърд тон. Сякаш всички тях, разпитваните тук, ги режеха с тъп трион.

Регина Петровна въздъхна. Сигурно много ѝ се пушеше.

– Не, мисля, че...

– Пак мислите! Ами не мислете! – неочаквано присмехулно я посъ-ветва военният. – Вие сте възпитателка, нали? И сигурно сте учили де-цата да не лъжат? Как тъй сега вие – и то пред тях! – лъжете?

– Не лъжа – сведе очи като провинила се ученичка Регина Петровна.

– Много добре! – каза военният и направи няколко крачки из стая-та. – Значи казвате, че е възможно да объркате децата, и затова не сте сигурна, че тези деца пред вас са братя? Правилно ли ви разбрах?

Регина Петровна не отговори.

– Нали така? – Военният повиши тон и изведнъж докосна с длан ти-ла на Регина Петровна. Тя трепна, но не се отдръпна.

– Не – каза и погледна Колка.

– Какво „не“! Какво „не“! – кресна военният и тупна с длан по пап-ката, която държеше в ръка. Чу се силен плясък. Всички се стреснаха.

– Не... Тоест аз мога... Искам да кажа... Че те... Че те... са братя...

Военният вече не я слушаше, подреждаше листовете в папката.

Без да се сбогува, той излезе от стаята, чу се как колата тръгна.

Другите останаха. И цивилният. Всички мълчаливо зачакаха какво ще каже, а и той мълчеше. Възцари се мъртва пауза.

Олга Христофоровна се реши да се обърне към него:

– А вие... извинете, нямате ли въпроси към нас?

Човекът дори не се помръдна. Продължи да гледа през прозореца, сякаш нищо не бяха го попитали. Но изведнъж се извърна и процеди през свитите си устни:

– Дайте ми списъка, ако обичате.

– Списъка на децата ли? – попита управителката.

Той протегна ръка, без да обясни нищо, и Олга Христофоровна му подаде един лист.

Той му хвърли бегъл поглед и попита:

– Ами този Муса? Татарин ли е?

– Да – каза Олга Христофоровна. – Сега е тежко болен.

– Откъде е? – попита цивилният, без да обърне внимание на думите ѝ за боледуването на Муса. – Да не е случайно от Крим?

– Май че е от Казан – отговори управителката.

– Май... Ами Грос? Немкия ли е?

– Не знам – каза управителката. – Какво значение има? И аз съм немкия!

– И аз това казвам, я.

Гласът на цивилния звучеше много спокойно, в него имаше нещо тихо, почти безшумно, сякаш на гърба му шумоляха две крила. Колка би го харесал, ако не бяха устните му: тънки, леко закривени, те сякаш водеха самостоятелен живот и в извивката им имаше нещо чуждо, студено.

– Събрали сте ги от кол и вџе – повтори човекът и хвърли списъка върху бюрото, макар че Олга Христофоровна бе доловила движението му и бе протегнала ръка.

– Ние не ги събираме – каза Олга Христофоровна. – Ние ги приемаме.

– Трябва да знаете кого приемате! – произнесе малко по-високо човекът и в думите, му пак нямаше никаква злоба или закана. Но големите кой знае защо потрепераха.

И само Олга Христофоровна упорствуваше, макар да личеше, че е болна и води този разговор със сетни сили.

– Ние приемаме деца. Само деца – отговори тя. Взе списъка и сякаш го погали с длан.

На другия ден поведоха всички деца от приемателния пункт, включително и слепите, на театър. Вървяха по двама, зрящите водеха слепите. В театъра се вдигна една завеса и започна някакво вълшебство, наречено „Дванайсетте месеца“.

Колка седеше до Антон, от другата му страна беше Алхузур. Те се опитваха да преразказват на Антон всичко, което виждаха на сцената, но беше толкова трудно! Една лоша мащеха заповядва на заварената си дъщеря посред зима да ѝ донесе червени ягоди и момиченцето отива в зимната гора. То замръзва от студ, но изведнџ... Как да го опише Колка, като изведнџ наред поляната грейна, лумна огромен огън, а около него бяха насядали дванайсетте месеца.

Алхузур онемя от възторг, А Колка зина и му потекоха сълонки.

Антоша пък ги дърпаше за ръкавите и питаше: „Какво има там?

Какво става?“

Децата никога не бяха ходили на театър и си излязоха като пияни. По пътя Колка не продума, страхуваше се да не разпилее с думите нещо от видяното.

Вечерта раздадоха на всички – лично самата Олга Христофоровна – по едно бонбонче, по две бисквити и по две гевречета – направо разкошен подарък, после строиха слепите от едната страна на елхата, а зрящите – отсреща. Слепите им изпяха песен за елхата, а после Олга Христофоровна завика силно:

– Благодарим на другаря Сталин за нашето щастливо детство!

Всички деца завикаха „ура!“. Дори болният Муса в спалнята чу този вик и също извика.

А после зрящите деца изпълниха кой каквото знаеше, Колка декламира... За златното облаче.

... и стърчи умислен великанът,
и в пустинята...

Колка млъкна и погледна слепите: източили вратлета, те напрегнато слушаха. Сякаш се страхуваха да не пропуснат дори мълчанието му... А то се проточи, защото на Колка му секна дъхът и нещо го стисна за гърлото. Макар да се силеше, не можеше да произнесе думата „сиротно“...

Доплака му се.

Изведнъж точно сега, както бе застанал пред слепите, разбра, че кавказкият му живот свърши, а утре, както им казаха, ще ги откарат някъде и там животът им ще бъде съвсем ДРУГ.

Встрани от елхата бе застанал Алхузур, и той гледаше Колка. Вече започнаха да му подсказват думите, но той не издържа и избяга в коридора. А слепите изръкопляскаха подире му.

На сутринта ги събудиха по-рано от обикновено, към шест часа.

Дори Муса накараха да се облече, и него изпращаха нанякъде. Оставаха само слепите. Но когато всички се строиха, за да тръгнат към гарата, отнякъде изскочи Антон и се развика:

– Кузминчета! Тук ли сте? Тук ли сте?

– Антоне! – викна Колка и изхвъркна от строя.

Антон намери ръката на Колка и му подаде някакво листче. То

беше надупчено със знаци от езика на слепите.

– Това ти е късметът за в бъдеще! – каза Антон и се усмихна, както се усмихват само слепите: нейде в пространството.

– Но аз не мога да прочета какво пише!

– Ако се случи да дойдеш в нашия град, ела на пазара! – каза Антон. – Аз ще бъда там! Ще ти го прочета! Ти си добър човек, Коля!

– Деца, по местата! – извика Олга Христофоровна. Това, разбира се, се отнасяше и за Колка. – Всички след мен.

На улицата беше студено. Засукваха се вихрушки. Гарата беше пуста. Настаниха децата във влака, в някакъв празен, непочистен вагон. В този първи ден от новата година не пътуваше никой освен тях.

Колка посочи на Алхузур двата най-горни нара и каза: „Тези са нашите. Така пътувахме със Сашка.“

Точно тогава във вагона влезе Олга Христофоровна и извика:

– Коля! Търсят те!

– Кой? – недоволно промърмори Колка, не му се отделяше от Алхузур.

– Излез! И ще видиш! – каза Олга Христофоровна. С възтежка походка тя продължи нататък по вагона, за да провери дали всички са се настанили добре.

– Муса, да не ти е студено? – попита татаринът.

Муса се свиваше, но не искаше да се оплаква. И изобщо той се радваше, че пътува нанякъде като всички. Защо да остава сам...

Колка излезе на платформата и видя до вагона Регина Петровна. Тя държеше някакви пакети.

Спусна се към Колка, но се препъна. А той я гледаше от вратата на вагона. Гледаше как припряно се катери по неудобните стъпала, аха-аха да изтърве пакетите.

– Ето! – каза запъхтяна. – Това са костюмите! Онези, дето ви ги подарихме, на тебе и на Сашка! – И понеже Колка мълчеше, тя завърши умолително: – Вземи ги! Там, на новото място...

И сложи пакетите на пода до Колка.

Помълчаха, загледани един в друг.

– Не знам къде ви водят... – каза тя, без да откъсва очи от Колка. – Кой знае защо го пазят в тайна... Каква глупост. Но ти пак си помисли. Защо не останеш при нас, а? Ние с Демян Иванич обсъдихме, той няма нищо против да те вземе... – Тя се поправи: – Тебе... и това момче...

Колка поклати глава.

Регина Петровна въздъхна. Бръкна да си извади цигара, но я счупи

и я захвърли.

– Е, добре – каза тя. – Защо не ми напишеш писмо, а? Когато пристигнеш?

Колка отново поклати глава.

Внезапно Регина Петровна протегна ръка и го погали по главата. Той не успя да се дръпне.

– Добре. Сбогом, приятелю! – тръгна и изведнъж се обърна. – Можеш ли да ми отговориш на един въпрос?

Колка кимна. Знаеше какво ще го пита и бе очаквал този въпрос.

– Къде е брат ти? Имам предвид истинския Сашка... Къде е той?

Колка погледна в очите тази най-красива на света жена. Колко я бе обичал! Колко я бяха обичали и двамата! А сега... Сашка може би щеше да ѝ прости бягството, но Колка не можеше... Ала не можеше и да не ѝ отговори. И тогава каза:

– Сашка замина.

– Далече ли?

– Далече.

– Е, слава богу! Значи е жив... – възкликна тя.

Регина Петровна скочи от стъпалото: дадоха път на влака.

А Колка веднага се спусна във вагона, дори не се сети за пакетите. Страхуваше се, че Алхузур ще се чувствава зле без него.

Но Алхузур гледаше през прозореца и нещо се бе умислил. Сега и двамата се загледаха през прозореца. Там бе останала жената и макар че вятърът духаше силно и ѝ беше студено, гледаше към вагона и не си тръгваше.

Най-сетне влакът пое.

Вагонът се заклати и потегли бавно. Жената замаха с ръка.

Колка долепи лице до стъклото, та още веднъж, за последен път, да погледа Регина Петровна. Стори му се, че тя нещо извика. Той поклати глава. Това означаваше, че не чува. Но тя можеше да го разбере и друго-яче. И все пак продължи да вика, ускори крачка. А после се затича...

Шалът ѝ се смъкна, откри черната ѝ коса. И палтото ѝ се разкопча. Тя не почувствува. Тичаше сякаш след щастieto си... И викаше, викаше...

И тогава Колка ѝ махна и кимна, сякаш бе разбрал нещо. Повече не я видя. Качи се на нара, легна до Алхузур и го прегърна. И кой знае защо се разплака, притиснат до рамото му. Алхузур го утешаваше, говореше му:

– Защо плакал! Недей!... Ние ще пътува, ще пътува, ще пристигне,

а? Ще бъде заедно, а? Цяло живот заедно, а?

Колка не можеше да се успокои, плачеше все по-силно и само влакът тракаше, като че потвърждаваше: „Да-да-да-да-да-да.“

1981 г.

Послепис към българския читател

Още през 1963 година в сборника на издателство „Народна култура“ – „Млада съветска белетристика“, бяха преведени мои разкази за трудното военно детство. Преди това те бяха печатани и в други вестници и издания, включително във вестник „Работническо дело“.

Тази повест е пряко продължение на онези разкази и на още една, засега непозната, на българските читатели повест, написана през седемдесетте години: „Войникът и момчето“.

Оказа се, че поне веднъж на десет години съм се обръщал към най-трудната за мен тема, темата на войната: в началото на шейсетте години именно чрез онези „малки разкази“, през седемдесетте – чрез „Войникът и момчето“, само че този път това бяха спомени за Кавказ, където през лятото на четиридесет и четвърта година ме бе захвърлила съдбата. С една дума, повестта е написана върху жизнен материал, не ме бива да измислям. Пък и по моите отклонения, които са нещо като ключ към събитията на Кавказ от онова време, проникателният читател ще разбере, че авторът и героите му до голяма степен съвпадат.

Разбира се, питат-ме – много често ме питат: „Вие Колка ли сте? Имал ли сте брат близък?“

Никога не съм имал брат близък. А на въпроса, кой съм аз в повестта, ще отговоря с думите на моя герой Колка: „Аз съм двамата.“ Нали и близнаците ми са двама, ала сякаш с една душа, тъй че, когато единият загине, трябва да загине и другият...

Разбира се, патосът на моята повест е насочен не към миналото, а към бъдещето – тя призовава към мир и дружба между народите. А това, мисля, е един от основните световни проблеми на нашето време. В трагедията, която се разигра тогава пред нашите очи – а аз не само я наблюдавах, бях и нейна жертва, – възрастните ожесточено се убиваха един друг и само любовта и братството можеха, да спасят света.

Това правят моите герои Колка и Алхузур. В страшния свят на възрастните те стават кръвни братя, както стават братя децата от грозненския разпределител, където по волята на случайността, а може би и не толкова случайно, кримският татарин, ногаецът, волжката немкиня, чеченецът и руснакът живеят като едно семейство. Всички те са жертви на Сталиновия геноцид, на едно насилие над народите, извършено по волята на Сталин през четирийсет и четвърта година. Цели народи, между

които и чеченският, и ингушкият, бяха прокудени от земите си и откарани в Казахстан и Средна Азия. При преселването загинаха много хора, по някои данни – 50% от чеченците. И първо, естествено, най-слабите: децата и старците. През 1957 година с указ на Върховния съвет те бяха върнати по родните им места.

И макар че не можах да видя това обратно преселване на народите, все пак написах няколко реда за надгробните камъни, върнати на гробищата. А в малката глава „Банята“ се опитах да обрисувам доста конкретно образа на хората, извършили от името на великия вожд на всички народи това престъпление.

В новогодишния брой на „Литературная газета“ писах, че сега хората посещават концертните зали, за да чуят не известни естрадни певци, а писатели – както и в „Огоньок“ читателската поща е много по-интересна от похожденията на нашия любимец Мерге.

По време на една среща с читатели получих следната бележка: „Ние не идваме на вечер на въпроси и отговори. Идваме, за да се срещнем с вас, да се почувствуваме най-сетне хора.“

Сигурно е истина.

Но и ние, писателите, също ходим на такива срещи, за да се почувствуваме най-сетне писатели!

Пътят на тази повест до публикуването ѝ беше дълъг: седем години. Но не бих казал, че и тя е събирала прах по полиците като прочулите се днес филми и е очаквала своя час. Нищо подобно! През тези седем години я прочетоха над петстотин души и много от тях, като Евтушенко например, по онова още твърде опасно време ми написаха писма. Тези писма ни помогнаха да живеем – на мен и на моята повест.

И сигурно не случайно книгата, в която излиза повестта, започва с посвещението ми на тези хора: „Посвещавам тази повест на всичките й приятели, на онези, които приеха като своя собствена тази безпризорна рожба на литературата и не оставиха автора ѝ да изпадне в отчаяние.“

В едно свое писмо ученичката Светлана Давилова от Ленинград ме пита: „«Човечност», «хуманност», «милосърдие» – нима може да има нещо по-важно от това?“

Не, не може – отговарям аз.

Именно затова написах моята повест.

А. Приставкин

КРАЙ

© 1987 Анатолий Приставкин
© 1989 Здравка Петрова, превод от руски

Анатолий Приставкин
Ночевала тучка золотая..., 1987

Сканиране: sig_Ivanhoe, юни, 2008 г.
Разпознаване и последна редакция: NomaD, юни, 2008 г.

Публикация
Интерпринт, 1989 г.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/8356>]